

T.C.
FIRAT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI

YOKSULLUKLA MÜCADELEDE ÜÇÜNCÜ
SEKTÖR:
GÖNÜLLÜ KURULUŞLAR ÜZERİNE
SOSYOLOJİK BİR ÇALIŞMA

DOKTORA TEZİ

DANIŞMAN
Doç. Dr. Ömer AYTAÇ

HAZIRLAYAN
Reşat AÇIKGÖZ

EKİM-2010

T.C.
FIRAT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI

YOKSULLUKLA MÜCADELEDE ÜÇÜNCÜ SEKTÖR:
GÖNÜLLÜ KURULUŞLAR ÜZERİNE SOSYOLOJİK BİR
ÇALIŞMA

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN
Doç. Dr. Ömer AYTAÇ

HAZIRLAYAN
Reşat AÇIKGÖZ

Jürimiz .../.../.... tarihinde yapılan tez savunma sınavı sonunda bu yüksek lisans/doktora tezini oy birliği/oy çokluğu ile başarılı saymıştır.

Jüri Üyeleri

- 1.
- 2.
- 3.
- 4.
- 5.

F.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulunun .../.../... tarih ve Sayılı kararıyla bu tezin kabulü onaylanmıştır.

Prof. Dr. Erdal AÇIKSES
Sosyal Bilimler Enstitü Müdürü

ÖZET**Doktora Tezi****Yoksullukla Mücadelede Üçüncü Sektör: Gönüllü Kuruluşlar Üzerine Sosyolojik****Bir Çalışma****Reşat AÇIKGÖZ****Fırat Üniversitesi****Sosyal Bilimler Enstitüsü****Sosyoloji Anabilim Dalı****ELAZIĞ – 2010, Sayfa: XII + 188**

Yoksulluk, günümüz küresel dünyasının en önemli sorunları arasında yer almaktadır. Tarihsel bir olgu olan yoksulluk, günümüzde uç boyutlarda yaşanmakta ve toplumları derinden etkilemektedir. Mutlak, görelî ve insanî yoksulluk kriterlerine göre tanımlanan yoksulluk, kırsal ve kentsel kesimlerde farklı nedenlerden kaynaklanmakta ve toplumsal gruplar arasında farklı şekillerde yaşanmaktadır. Yoksulluğun geçmiş dönemlerdekinden en önemli farkı, sadece duyarlı grupları değil, çalışan kesimleri de etkilemiş olması ve öngörülemez sonuçlara yol açmasıdır.

Yoksulluğun geldiği boyutlar ve doğurduğu sonuçlar, “yoksullukla mücadele” çabalarına da yansımış ve bu çabaların küresel ölçekte uygulanmasını zorunlu hale getirmiştir. Ancak, yoksulluk yerelde yaşandığı için, yoksullukla mücadelenin de yerelde yürütülmesi bir zorunluluk olmuştur. Bugün yerel düzeyde yoksullukla mücadele eden birçok resmi ve sivil kuruluş vardır. Her birinin kullandığı strateji ve hitap ettiği kesim değişmekte, amaçları ve hedefleri farklı olabilmektedir. Bu çalışmada ise yerel düzeyde yoksullukla mücadele eden gönüllü kuruluşlar incelenmiştir.

Gönüllü kuruluşlar, yoksulluğun yerelde görülen olumsuz sonuçlarının giderilmesinde önemli işlevler yerine getirmekte; ancak güç ve kaynak açısından yeterli olmadıkları için, bir bütün olarak yoksulluğun ortadan kaldırılmasında veya

azaltılmasında yetersiz kalmaktadırlar. Başta finansal destek ve bürokratik engeller olmak üzere çeşitli sorunları bulunan gönüllü kuruluşlar, sosyal sorumluluk ve hayırseverlik anlayışının toplumda kurumsal çatı altında örgütlenmesini temsil etmektedirler.

Anahtar Kelimeler: Yoksulluk, yoksullukla mücadele, gönüllülük, gönüllü kuruluş.

ABSTRACT**Doctorate Thesis****The Third Sector in The Fighting Against Poverty: A Sociological Study on The
Voluntary Foundations****Reşat AÇIKGÖZ****The University Of Fırat****The Institute Of Social Science****The Department Of Sociology****ELAZIĞ – 2010, Page: XII + 188**

Poverty is amongst the most important issues of today's world. A historical phenomenon, poverty, is experienced by the masses at extreme levels, and affects them deeply. It is defined by absolute, relative, and humanitarian criteria, arises due to different reasons in rural and urban areas and is experienced by different social groups in various ways. The most important difference of today's poverty to the poverty of previous periods is that, not only the sensitive groups, but also the working population has been affected by it and it leads to unpredictable results.

The consequences and the dimensions of the poverty has been reflected to the efforts of "fight against poverty" and made it compulsory to implement these efforts on a global scale. However, since the effects of poverty is felt locally, the fight against poverty has to be executed locally. Today, there are many official and civil institutions to fight against poverty. The strategies and the part of the population addressed by these institutions differ from each other, and their aims and objectives may vary as well. In this study, the voluntary foundations fighting against the poverty at the local level are examined.

Although the voluntary organizations have important roles to eliminate the negative impacts of the poverty, their lack of power and resources makes them insufficient to eliminate or reduce the impacts of poverty as a whole. The voluntary

foundations, which has to deal with financial and bureaucratic obstacles, represent organising foundations the understanding of social responsibility and philanthropy in community, under an institutional roof.

Key Words: Poverty, fighting against poverty, volunteering, voluntary foundations.

İÇİNDEKİLER

ÖZET	II
ABSTRACT.....	IV
İÇİNDEKİLER	VI
TABLolar LİSTESİ	X
ÖNSÖZ	XII
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

YOKSULLUK, YOKSULLUKLA MÜCADELE VE ÜÇÜNCÜ SEKTÖR.....	7
1.1. YOKSULLUK.....	7
1.1.1. Mutlak Yoksulluk	12
1.1.2. Göreli Yoksulluk.....	13
1.1.3. İnsanî Yoksulluk	14
1.1.4. Kırsal ve Kentsel Yoksulluk	16
1.1.5. Sınıf-altı (Underclass).....	19
1.1.6. Sosyal Dışlanma	20
1.1.7. Eski ve Yeni Yoksulluk	21
1.1.8. Yoksulluk Kültürü	24
1.1.9. Kadın Yoksulluğu	26
1.1.10. Çalışan Yoksullar.....	29
1.1.11. Yoksulların Dilinden Yoksulluk	31
1.2. YOKSULLUKLA MÜCADELE	33
1.2.1. Tarihsel Olarak Yoksullukla Mücadele	37
1.2.2. Türkiye’de Yoksullukla Mücadele	40
1.2.3. Yoksullukla Mücadele Stratejileri	42
1.2.3.1. Sosyal Yardımlar	42
1.2.3.2. Üçüncü Sektör.....	45
1.2.3.3. Gıda Bankacılığı	48
1.2.3.4. Mikrokredi	49
1.2.4. Yoksulluğun Yönetimi.....	52
1.3. ÜÇÜNCÜ SEKTÖR	57
1.3.1. Üçüncü sektör ve Gönüllülük	57

1.3.1.1. Vakıf	58
1.3.1.2. Dernek.....	59
1.3.2. Çalışmaya Konu Olan Kuruluşlar	60
1.3.2.1. Mamuret'ül-Aziz Vakfı (Elazığ)	60
1.3.2.2. Dost Eli Derneği (Konya)	63
1.3.2.3. Sarmaşık Derneği (Diyarbakır).....	65
1.3.2.4. Gönül Kuşağı Derneği (İstanbul).....	67

İKİNCİ BÖLÜM

ÇALIŞMANIN KAPSAMI VE YÖNTEMİ	69
2.1. Çalışmanın Konusu ve Önemi	69
2.2. Çalışmanın Amacı.....	72
2.3. Çalışmanın Sınırlılıkları.....	73
2.4. Çalışmanın Varsayımları	74
2.5. Çalışmanın Yöntemi	75
2.5.1. Evrenin ve Örneklemenin Tespiti.....	75
2.5.2. Veri Toplama Teknikleri	76
2.5.3. Verilerin Tasnifi ve Analizi	77

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

VERİLERİN YORUMU VE DEĞERLENDİRİLMESİ.....	78
3.1. GÖNÜLLÜ KURULUŞLARDA ÇALIŞANLARIN SOSYO-DEMOGRAFİK ÖZELLİKLERİ.....	78
3.1.1 Çalışanların Sayısı	78
3.1.2. Cinsiyet Durumları	79
3.1.3. Medeni Durumları.....	80
3.1.4. Yaş Durumları.....	81
3.1.5. Öğrenim Durumları.....	82
3.1.6. Meslek Durumları	83
3.1.7. Aylık Gelirleri.....	84
3.1.8. Eşlerinin Mesleği	85
3.1.9. Oturdıkları Yerleşim Yeri	86
3.1.10. Sosyal Güvenceleri	86
3.1.11. Konuta Sahiplik Durumları.....	88

3.2. GÖNÜLLÜ OLMA VE GÖNÜLLÜ FAALİYETLERE KATILMA.....	89
3.2.1. Gönüllülüğe İlk Adım: Kuruluşla Tanışma Biçimleri	89
3.2.2. Gönüllü Kuruluştaki Çalışma Yılları	90
3.2.3. Haftalık Çalışma Süreleri.....	91
3.2.4. Çalışma Biçimi	92
3.2.5. Gönüllü Olma Nedeni	93
3.2.6. Kuruluşa Göre Gönüllü Olma Nedeni	94
3.2.7. Gönüllülüğe Sevk Eden Yaşanmış Olayın Olup Olmaması Durumu.....	95
3.2.8. Gönüllü Olmada Yaşanmış Yoksulluğun Rolü	96
3.2.9. Daha Önce Gönüllü Olma Durumu	97
3.2.10. Bağışta Bulunma Durumu	98
3.2.11. Çalışanların Kuruluş Bünyesinde Yaptıkları İşler	98
3.2.12. Başka Gönüllü Kuruluşa Üye Olma Durumu	99
3.2.13. Yoksullukla İlgili Kültürel Faaliyette Bulunma	100
3.2.14. Yoksullukla İlgili Bilinçlenme.....	101
3.2.15. Yoksullukla Mücadeleyle İlgili Projelerde Görev Alma	102
3.2.16. Vakıf/Dernek Toplantılarına Katılma Durumu.....	103
3.2.17. Çalışanların Karşılaştıkları Sorunlar.....	104
3.2.18. Gönüllülük Faaliyetlerinin Psikolojik Etkileri.....	104
3.3. GÖNÜLLÜ KURULUŞLARDA ÇALIŞANLARIN YOKSULLUK	
ALGILAMALARI VE YOKSULLARA BAKIŞLARI	105
3.3.1. Çalışanların Yoksulluğu Tanımlama/Algılama Biçimleri	105
3.3.2. Çalışanlara Göre Yoksulluğun Nedenleri	108
3.3.3. Çalışanlara Göre Yoksulluğun Baş Sorumlusu	110
3.3.4. Yoksulluğa En Fazla Maruz Kalan Kesim	112
3.3.5. Yoksullukla Nasıl Mücadele Edileceği Hususu.....	113
3.3.6. Yoksullukla Mücadele Yöntemlerini Değerlendirme Biçimi	115
3.3.7. Yerel Düzeyde Yoksullukla Mücadelede İzlenecek Yollar.....	116
3.3.8. Yoksullukla Mücadelede Kilit Rol	119
3.3.9. Gönüllü Kuruluşların Yoksullukla Mücadeleye Katkıları.....	121
3.3.10. Gönüllü Faaliyetlerin Artmasına Yönelik Öneriler	121
3.3.11. Yoksullukla Mücadelede Öncelik Verilmesi Gereken Hususlar	122

3.3.12. Yoksullara Yardım Etmenin Kimin Görevi Olduğu	124
3.3.13. Devletin Yaptığı Sosyal Yardımları Değerlendirme Durumu	126
3.3.14. Çalışanların Yoksulları Nasıl Gördükleri Hususu	128
3.3.15. Yoksullarla Görüşme Sıklığı	129
3.3.16. Yoksulların Dünyasını Değerlendirme Durumu	130
3.3.17. Yoksulların Yardımlara Bakış Açılarını Değerlendirme	132
3.3.18. Yoksulluk Kültürünün Varlığına Dair Görüşler	133
3.3.19. Yoksulluğun Yol Açtığı Sorunlar	134
3.3.20. Yoksulluğu Yenmenin İmkânı Üzerine Görüşler	137
3.4. GÖNÜLLÜ KURULUŞLARIN YOKSULLUKLA MÜCADELEDEKİ ROLLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ	138
3.4.1. Çalışanların kendi Kuruluşlarının Yaptığı Yardımları Değerlendirme Durumu	138
3.4.2. Yardımların Yoksullar Üzerindeki Etkisi	140
3.4.3. Yardımların Olumsuz Tesir Meydana Getirip Getirmediği Hususu.....	142
3.4.4. Toplumun Yardım Faaliyetlerine Bakışını Değerlendirme	143
3.4.5. Kuruluşların Başka Tür Faaliyetleri	144
3.4.6. Gönüllü Kuruluşların Önündeki Engeller	145
3.4.7. Kuruluşların Etkenliğini Artırıcı Önlemler.....	147
3.4.8. Gönüllü Kuruluşların Faaliyetlerinin Yeterlilik Durumu	148
3.4.9. Kuruluşun Başarısını Değerlendirme Biçimleri	149
3.4.10. Kuruluşların Devletten Beklentileri.....	150
3.4.11. Yerel Gönüllü Kuruluşların Yoksullukla Mücadeledeki Konumlarının Değerlendirilmesi.....	152

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME.....	156
4.1. Yoksullukla Mücadele Etmek Kimin Görevidir?	159
KAYNAKÇA.....	171
EKLER	179
ANKET SORULARI	179
ÖZGEÇMİŞ	188

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1: Bazı Ülkelerde İnsani, Mutlak Ve Göreli Yoksulluk Oranları (%).....	15
Tablo 2: Elazığ SYDV'nin 2009 Yılında Yaptığı Yardımlar.	43
Tablo 3: Mamuret'ül-Aziz Vakfı'nın 2009 Yılında Yaptığı Yardımlar.	63
Tablo 4: Sarmaşık Derneğinin 21.04.2008-18.04.2010 Tarihleri Arası Giderleri.	67
Tablo 5: Gönüllü Kuruluşlarda Çalışanların Oranı.....	78
Tablo 6: Gönüllü Kuruluşlarda Çalışanların Cinsiyet Dağılımı.	79
Tablo 7: Gönüllü Kuruluşlarda Çalışanların Medeni Durumları.	80
Tablo 8: Gönüllü Kuruluşlarda Çalışanların Yaş Durumları.	81
Tablo 9: Gönüllü Kuruluşlarda Çalışanların Öğrenim Durumları.	82
Tablo 10: Gönüllü Kuruluşlarda Çalışanların Meslekleri.....	83
Tablo 11: Gönüllü Kuruluşlarda Çalışanların Aylık Gelirleri.	84
Tablo 12: Gönüllü Kuruluşlarda Çalışanların Eşlerinin Mesleği.	85
Tablo 13: Gönüllü Kuruluşlarda Çalışanların Yaşadıkları Yerleşim Birimleri.	86
Tablo 14: Gönüllü Kuruluşlarda Çalışanların Sosyal Güvenceleri.....	87
Tablo 15: Gönüllü Kuruluşlarda Çalışanların Konut Durumları.	88
Tablo 16: Gönüllü Kuruluşlarda Çalışanların Kuruluşla Tanışma Şekilleri.....	89
Tablo 17: Gönüllü Kuruluşlarda Çalışanların Çalışma Süreleri.	90
Tablo 18: Gönüllü Kuruluşlarda Çalışanların Haftalık Çalışma Süreleri.	91
Tablo 19: Gönüllü Kuruluşlarda Çalışanların Çalışma Şekli.	92
Tablo 20: Gönüllü Olma Nedeni.....	93
Tablo 21: Kuruluşa Göre Gönüllü Olma Nedeni.	94
Tablo 22: Gönüllü Olmayı Etkileyen Olay.	95
Tablo 23: Geçmişte Yoksulluk Yaşama Durumu.	96
Tablo 24: Daha Önce Gönüllü Olma Durumu.	97
Tablo 25: Bağışta Bulunma Durumu.	98
Tablo 26: Gönüllü Kuruluşlarda Çalışanların Yaptıkları İşler.	99
Tablo 27: Başka Kuruluşa Üye Olma Durumu.....	100
Tablo 28: Yoksullukla İlgili Etkinlikte Bulunma Durumu.	100
Tablo 29: Yoksullukla İlgili Kitap, Makale vs. Okuma Durumu.	101
Tablo 30: Yoksullukla Mücadeleyle İlgili Projelere Katılma Durumu.	102

Tablo 31: Vakıftaki/Dernekteki Toplantılara Katılma Sıklığı.	103
Tablo 32: Gönüllü Kuruluşlarda Çalışanların Karşılaştıkları Sorunlar.	104
Tablo 33: Gönüllü Faaliyetlerin Çalışanlar Üzerindeki Etkisi.	105
Tablo 34: Çalışanlarına Göre Yoksulluğun Nedenleri.....	109
Tablo 35: Çalışanlara Göre Yoksulluğun Sorumlusu.	111
Tablo 36: Çalışanlara Göre Yoksulluğa En Fazla Maruz Kalan Kesim.	112
Tablo 37: Çalışanların Yoksullukla Mücadele Anlayışları.....	114
Tablo 38: Çalışanlara Göre Çalıştığı Kuruluşun Yoksullukla Mücadele Yöntemi.	115
Tablo 39: Çalışanlara Göre Yoksullukla Mücadelede Kilit Rolün Kime Ait Olması Gerektiği.....	120
Tablo 40: Gönüllü Kuruluşların Yoksulluğun Çözümüne Katkı Sağlama Durumları.	121
Tablo 41: Gönüllü Faaliyetlerin Artmasına Yönelik Öneriler.	122
Tablo 42: Yoksullukla Mücadele Kapsamında Öncelik Verilmesi Gereken Hususlar.	123
Tablo 43: Yoksullara Yardım Etmek Kimin Görevidir?	125
Tablo 44: Devletin Yaptığı Sosyal Yardımlara Bakış.	127
Tablo 45: Çalışma ve Yetenek Açısından Yoksulların Durumu.	128
Tablo 46: Gönüllü Kuruluş Çalışanlarının Yoksullarla Görüşme Oranları.	130
Tablo 47: Çalışanlara Göre Yoksulların İç Dünyaları.	131
Tablo 48: Yoksulların Yardımlara Yaklaşım Biçimi.	132
Tablo 49: Yoksulluk Kültürü Var mı?	133
Tablo 50: Çalışanlara Göre Yoksulluğun Yol Açtığı Sorunlar.....	135
Tablo 51: Yoksulluktan Kurtulmak Mümkün mü?.....	137
Tablo 52: Çalışanların Kendi Kuruluşunun Yaptığı Yardımlar Hakkındaki Görüşü. .	139
Tablo 53: Kuruluşun Yaptığı Yardımın Yoksulları Etkileme Biçimi.....	140
Tablo 54: Çalışanlara Göre Yardımların Olumsuz Etkisi.....	142
Tablo 55: Toplumun Yardım Kuruluşlarının Faaliyetlerine Bakışı.....	143
Tablo 56: Kuruluşların Diğer Faaliyetleri.....	145
Tablo 57: Kuruluşların Önündeki Sorunlar.	146
Tablo 58: Kuruluşların Daha Etkin Olmaları İçin Yapılan Öneriler.	147
Tablo 59: Kuruluşların Faaliyetleri Yeterli mi?.....	149
Tablo 60: Kuruluşun Başarısına Bakış.	150

ÖNSÖZ

Yoksullukla mücadele günümüzün en önemli gündem maddelerinden birini teşkil etmektedir. Yoksulluğun geldiği boyutlar ve yoksulların sayısında görülen artış, yoksullukla mücadeleyi ulusal hükümetlerin ve alanda faaliyet gösteren diğer kuruluşların öncelikli konularından biri haline getirmiştir. Öyle ki, Dünya Bankası ve UNDP gibi uluslararası kuruluşlar, en çok yoksullukla ilgili çalışmalar yapmakta ve projeler yürütmektedirler. Yoksulluğu 21. yüzyıl dünyasının en önemli sorunu olarak gören bu kuruluşlar, yoksulluğun giderilmesi veya azaltılması için dünya devletlerine çağrılar yapmakta ve acil önlemlerin alınması için hükümetlere baskı yapmaktadırlar.

Yoksulluk günümüzde küresel bir boyut kazandığı için, yoksullukla mücadele çabaları da küresel kuruluşlar aracılığıyla küresel ölçekte uygulanmaktadır. Ancak, yoksulluk asıl olarak yerelde yaşandığı ve yerel dinamiklere göre farklılık gösterdiği için, yoksullukla mücadeleyi yerel düzeyde yürütme ihtiyacı doğmuştur. Bu ihtiyaçtan dolayıdır ki, yerel düzeyde yoksullukla mücadele eden birçok gönüllü kuruluş ortaya çıkmıştır. Tek hedefleri yoksullukla mücadele olan bu kuruluşlar, yoksullukla ilgili araştırmalar ve projeler yapmakta, yoksulluğun azaltılması için yerel kaynakları harekete geçirmek istemektedirler.

Bu çalışmada, Türkiye’de yerel düzeyde yoksullukla mücadele eden ve birer toplumsal yardımlaşma ve dayanışma kuruluşu örneği olan gönüllü kuruluşlar ele alınmıştır. Çalışma proje kapsamında Fırat Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinasyon Birimi (FÜBAP) tarafından desteklenmiştir. Desteğinden ötürü FÜBAP’a teşekkür ederim. Ayrıca, çalışma boyunca desteğini benden esirgemeyen değerli hocam Doç. Dr. Ömer AYTAÇ’a teşekkürlerimi sunuyorum.

Reşat AÇIKGÖZ

ELAZIĞ – 2010

GİRİŞ

Yoksulluk günümüzde insanî sınırları zorlayan bir boyut kazanmıştır; çünkü sosyal ve ekonomik bir sorun olmanın ötesine geçip, doğrudan insanın varoluşsalılığıyla ilgili bir mesele haline gelmiştir. Açlık boyutunu da içeren haliyle yoksulluk, hem maddi hem de manevi açıdan insanın varlığını ve özgürlüğünü tehdit eder konuma gelmiştir. Eksik yaratılan insan, bu eksikliğini giderebilecek potansiyel kabiliyetlere sahip olmasına rağmen, bir ömür boyu çeşitli mahrumiyetler içinde eksiklerini gidermeden yaşamaya mahkûm olmuştur. Ne hayatına varoluşsal bir anlama katabilmiştir, ne de özgürce yaşama imkânına ve fırsatına sahip olabilmıştır. Elazıglı bir gönüllünün dediği gibi, insan yoksullukla birlikte özgürlüğünü de yitirmiştir: “Açsan hür değilsin.”

Bunun yanında, yoksulluk azgelişmiş olarak nitelendirilen Üçüncü Dünya ülkelerine özgü ekonomik ve sosyal (büyüme ve kalkınmayla ilgili) bir olgu olmaktan da çıkmış, gelişmiş ülkeler de dâhil, ister az ister çok olsun, neredeyse bütün ülkeleri ilgilendiren ciddi bir sorun haline gelmiştir. Bu yüzdendir ki, yoksulluk 20. yüzyılın son çeyreğinden bu yana dünya genelinde önemli bir gündem maddesi teşkil etmiştir. Gerek ulusal gerekse de uluslararası bağlamda olsun, mesele çok yönlü bir şekilde tartışılmaya başlanmış, hem ulusal hükümetler hem de uluslararası kuruluşlar konuyla yakından ilgilenmişlerdir. Hatta Uluslararası Para Fonu (IMF) ve Dünya Bankası gibi uluslararası kuruluşlar yoksulluğu “yüzyılın tek en büyük meydan okuyuşu” olarak göstermişlerdir.

Yeryüzündeki bütün zenginliğe ve yerel, ulusal ve uluslararası düzeylerdeki yoksullukla mücadele çabalarına rağmen, yoksulluk hâlâ ciddi bir sorun ve hem insanın varlığını hem de toplumların geleceğini tehdit eden büyük bir tehlike durumundadır. Sadece açlık içinde yaşayan insanların sayısı Birleşmiş Milletler’e göre bir milyarı aşmıştır. 2008 yılında 915 milyon olan aç insan sayısı, bir yılda yüz milyon artarak bir milyarı geçmiş durumda. Bu bile tek başına durumun ne kadar vahim olduğunu göstermeye yetmektedir.

Çeşitli uluslararası kaynaklara (Dünya Bankası ve UNDP) göre, 6,6 milyar olan dünya nüfusunun yaklaşık 2,5 milyarı (bu en iyimser rakamdır) yoksulluk içinde yaşamaktadır. Yoğunluğu ve derinliği bölgeden bölgeye, ülkeden ülkeye ve hatta aynı ülke içinde yöreden yöreye değişmekle birlikte, bütün toplumları ilgilendiren ve küresel

bir dünya sorunu haline gelen bir meseleyle karşı karşıya bulunmaktayız. 21. yüzyılda böyle bir sorunla yüzleşiyor olmak insanlık için bir utanç ve onur kırıcı da olsa, çoğumuz soruna ilgisiz bir şekilde bu gerçeğe birlikte yaşamaya devam etmekteyiz.

Yoksulluğun küresel bir boyut kazanması ve dünya genelinde milyarlarca insanı etkileyen bir sorun olması, yoksulluğu ortadan kaldırmaya veya en azından azaltmaya yönelik çaba ve girişimlerin de artmasına yol açmıştır. Öyle ki, yoksullukla mücadele en çok dillendirilen konuların başında yer almaya başlamıştır. Yoksulluğa ilgi duyan ve yoksullukla ilgili çalışmalarda bulunanların başında ise Dünya Bankası ve Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) gibi uluslararası kuruluşlar gelmektedir. Bu kuruluşlar kendilerinin yürüttükleri yoksullukla mücadele programlarının yanı sıra, ulusal hükümetlerle de ortak çalışmalar yaparak yoksullukla mücadelenin en önemli aktörleri haline gelmişlerdir. Örneğin, Birleşmiş Milletler, Milenyum Zirvesi'nde 191 ülkenin onayıyla "*Bin Yıl Kalkınma Hedefleri*" bildirgesini yayımlamış ve yoksulluğun (daha doğrusu günde bir dolarla yaşamak anlamına gelen mutlak yoksulluğun) 2015'e kadar yarı yarıya indirilmesini birinci hedef olarak belirlemiştir. Yine Birleşmiş Milletler, 2006 yılında, 10 Aralık Dünya İnsan Hakları Günü münasebetiyle "Yoksullukla Mücadele: Hayırseverlik değil Yükümlülük" önerisini getirmiştir.

Ancak, yoksullukla mücadele eden sadece uluslararası kuruluşlar ve ulusal hükümetler değildir. Sivil toplumda da misyonu sadece yoksullukla mücadele olan birçok gönüllü kuruluş vardır. Dünya genelinde sadece yerel değil, ulusal ve uluslararası düzeylerde de faaliyetlerde bulunan gönüllü kuruluşlar bulunmaktadır. Bu kuruluşların çalışmaları yoksullukla mücadele alanında önemli bir yer teşkil etmektedir.

Gönüllü kuruluşların içinde yer aldığı üçüncü sektör, 1970'lerin sonlarından itibaren daha fazla önem kazanmaya başlamıştır. Üçüncü sektörün öneminin artmasında, 'refah devleti' olgusu ve 1980'lerde uygulamaya konulan neoliberal politikaların etkisi bulunmaktadır. 1970'lerin sonlarına doğru kapitalist toplumlardaki refah devletinin görece önemini kaybetmesi, neoliberal politikaların oluşturulmasında önemli bir etken olmuştur. O yıllara kadar refah devleti, toplumdaki eğitim ve sağlık gibi hizmetleri karşılıksız olarak yerine getiriyordu. Her vatandaşa bedava eğitim ve sağlık hizmetinin verilmesi ve işsizlik parası gibi uygulamalar devlet bütçesinin önemli bir çıktısını teşkil ediyordu. İşte devletin bu giderlerini azaltmak için neoliberal

politikalarla birlikte devletin sınırlandırılması gerektiği öne sürüldü ve sağlık, eğitim gibi sosyal hizmetlerin başka alanlara (özel ve üçüncü sektör gibi) kaydırılması önerildi.

Neoliberal politikaların en önemli göstergesi “özelleştirme” olduğu için, eğitim ve sağlık alanındaki özelleştirmeler, bu politikaların ne kadar etkili olduğunu açıkça göstermektedir. Dolayısıyla, üçüncü sektördeki gelişmeler, sadece kişisel değerler ve sosyal sorumluluklarla değil, aynı zamanda refah devletinin sosyal hizmetler alanından çekilmesi sonucu ortaya çıkan boşlukla da ilgilidir.

Ancak, üçüncü sektördeki gelişmeler yalnızca bunlarla ilgili olmadığı gibi, 1980’lerden önce devletin yoksullukla mücadelede ne kadar aktif olduğu da önemli bir meseledir. Devletin rolü, gelişmiş Batı ülkeleriyle Üçüncü Dünya ülkelerinde farklı olduğu gibi, her ülkedeki yapısı ve işlevi de başka türdür. Dolayısıyla, üçüncü sektörün gelişimini, özellikle yoksullukla mücadele eden gönüllü kuruluşların sayısındaki artışı, sadece kapitalist devlete ve onun hayırseverlik gibi ideolojilerine bağlamak doğru görünmemektedir. Bu konu tez içinde detaylı olarak işlenecektir.

Üçüncü sektör ile ilgili değerlendirmeler, bakış açılarına ve kişilerin önem verdiği değerlere göre farklılık göstermektedir. Örneğin, devlet-toplum ilişkilerine önem verenler ve insan haklarından ziyade vatandaşlık haklarını ön plana çıkaranlar, üçüncü sektörü ve bu alanda faaliyet gösteren gönüllü kuruluşları kapitalist sistemle ilişkilendirmekte, yürüttükleri faaliyetlerinin de ideolojik olduğunu iddia etmektedirler. Buna karşın, insan-insan ve insan-toplum ilişkilerine önem verenler ise, üçüncü sektöre ve gönüllü kuruluşların faaliyetlerine olumlu yaklaşmakta ve bunların insan ilişkileri ve toplumsal değerler için önemli olduğuna inanmaktadırlar.

Ayrıca, bugün demokratik bir toplumda çoğulculuk ve katılımcılığın artması için de üçüncü sektörün geliş(tiril)mesi olumlu karşılanmaktadır. Vatandaşların kâr amacı gütmeyen belirli alanlarda gönüllü olarak çalışmaları, hem yurttaşlık bilincinin gelişmesi hem de demokrasi kültürünün toplumsal tabana yayılması için bir kazanım olarak görülmektedir. Vakıf ve dernek gibi sosyal yardımlaşma ve dayanışma kuruluşları bünyesinde gönüllü olarak çalışmak, hem bireylerin kendilerini gerçekleştirmelerine yardımcı olmakta, hem de sosyal sorunlara duyarlılığın oluşmasında bir hassasiyet meydana getirmektedir.

Yoksulluk, uzun zamandan beri Türkiye’yi de ilgilendiren en önemli sosyal ve ekonomik sorunlardan biri olmuştur. Özellikle, 1980’lerden sonra Türkiye

ekonomisindeki liberal eğilimler ve Türkiye'nin güneydoğusundaki terör olayları, toplumda büyük bir hareketlilik meydana getirmiş ve bunun sonucu olarak kırsal kesimlerden kentlere olan göçlerde bir artış meydana gelmiştir. 1990'lı yılların ilk yarısında ise, göçler terör nedeniyle zorunlu bir hal almış ve önemli oranda bir kırsal nüfus, kendi geleneksel geçinme stratejilerden mahrum bir şekilde kentlere akın etmiştir. Bunun sonucunda kentlerde, özellikle büyük kentlerde, işsizlikle birlikte büyük bir yoksul kesim ortaya çıkmıştır. Bu yıllar aynı zamanda neoliberal politikaların dünyaya yayılma zamanına denk düştüğü için, kentlerdeki yoksul kesim devletten fazla bir destek görmemiştir. Yine, yoksul kesimi şehirle bütünleştiren ve tabakalararası mesafeleri daraltan ara kurumlar da meydana getirilmemiştir. Son yıllarda devletin yoksullara yönelik sosyal yardımları da, sistematik bir plandan yoksun olmuş ve yoksulların ihtiyaçlarına cevap vermekte yetersiz kalmıştır. Aynı ve nakdi sosyal yardımlar şeklinde yapılan yoksullukla mücadeleyle yoksulluğun önüne geçilememiş ve var olan yoksulluğun giderilmesinde veya azaltılmasında dikkate değer bir başarı elde edilememiştir.

İşte, yoksulluğun ciddi bir sorun olarak görüldüğü böyle bir ortamda, kamu kurum ve kuruluşlarına bir alternatif veya destekleyici bir kaynak olarak gönüllü kuruluşların ortaya çıktığı görülmektedir. 1990'lı yıllardaki siyasî kriz ile 2000'li yılların başlarındaki ekonomik kriz ve giderek bir sosyal patlama noktasına gelen toplumsal kriz, Türkiye toplumunu derinden sarsmış ve insanlar arasındaki ilişkilerde bir güven sorununu ortaya çıkarmıştır.

Böyle bir ortamda dayanışma ve yardımlaşma gibi değerlere daha fazla ihtiyaç duyulmaya başlanmıştır. Özellikle medya ve televizyon ekranlarına yansıyan yoksulluk ve açlık görüntüleri, insanları daha duyarlı hale getirmiş ve toplum için bir şeyler yapmaya sevk etmiştir. Türkiye'de yoksullukla mücadele eden vakıf ve derneklerin çoğu da 1990'lı yıllarda bu toplumsal, ekonomik ve siyasal koşullar altında teşekkül etmiştir. Başlangıçta, günlük ihtiyaçlara cevap verme şeklinde başlayan faaliyetler, zamanla sistemli ve düzenli bir biçim almış ve giderek kurumsallaşmıştır. Yoksullukla mücadelede önemli adımlar kat eden bu kuruluşlar, hâlâ etkin bir şekilde faaliyetlerini sürdürmektedirler.

Bu çalışmaya konu olan dört gönüllü kuruluş da yoksullukla mücadele alanında yerel düzeyde faaliyet göstermektedir. Resmi ve sivil kuruluşlarla işbirliğine açık olan

bu gönüllü kuruluşlar, yoksulluğu, özellikle kentlerdeki yoksulluğu, en aza indirmek için çaba sarf etmektedirler. Yoksulları sosyal yardım götürmeyi de amaç edinen bu kuruluşlar, yerel ve bölgesel düzeyde alan araştırmaları yapmakta ve bu şekilde yoksullukla mücadeleyi akılcı ve sistemli bir hale getirmeye çalışmaktadırlar. Bu çalışmada incelenen kuruluşlardan kısa adı Sarmaşık (Yoksullukla Mücadele ve Sürdürülebilir Kalkınma Derneği) olan dernek Diyarbakır'da; Mamuret'ül-Aziz Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı Elazığ il merkezinde; kısa adı Dost Eli Derneği (Dost Eli Konya Gıda Bankası Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği) olan dernek Konya'da; Gönül Kuşağı Derneği ise İstanbul'da faaliyet göstermektedir. Bunlardan Dost Eli Deneği'nin Konya'ya bağlı ilçe ve köylerde faaliyetleri olduğu gibi, yurt dışına yönelik çalışmaları da bulunmaktadır.

Çalışmanın birinci bölümünde yoksulluk, yoksullukla mücadele ve üçüncü sektör konuları kavramsal olarak ele alınacaktır. Yoksulluk konusu, ilgili literatür taranarak çeşitli yoksulluk kavramlarıyla ele alınıp işlenecektir. Özellikle tarihsel bir yaklaşımdan hareketle eski ve yeni yoksulluk, yoksulluk kültürü ve sosyal dışlanma bağlamında konu bir çerçeveye oturtulacak ve değerlendirilecektir. Yoksullukla mücadele konusu ele alınırken çeşitli yoksullukla mücadele yaklaşımlarına ve stratejilerine değinilecek ve çalışmaya konu olan gönüllü kuruluşların yoksullukla mücadelede izledikleri yol açıklanacaktır. Üçüncü sektör ise gönüllülük kavramıyla birlikte ele alınacak ve üçüncü sektörün temel kavramları olan vakıf ve dernek hakkında kısaca bilgi verilecektir.

İkinci bölümde tezin içeriği, yani konusu, amacı, varsayımları ve yöntemi hakkında bilgi verilecektir. Çalışmanın üçüncü bölümünde alan araştırmasının verileri ve yüz yüze yapılan görüşmelerin sonuçları ele alınıp değerlendirilecektir. Bu bölümde, elde edilen sonuçlar çeşitli yoksulluk kavramlarıyla karşılaştırılacak ve bazı değerlendirmelerde bulunulacaktır.

Sonuç ve değerlendirmeden oluşan son bölümde ise çalışmanın kısa bir özeti verildikten sonra, “Yoksullukla mücadele etmek kimin görevidir, devletin mi yoksa sivil toplumun mu?” sorusu tartışmaya açılacaktır. Burada devletin ve sivil toplumun konumlarına değinilerek bu ikisinin birbirine rakip mi olduğu, yoksa birbirini tamamlayan unsurlar mı olduğu üzerinde durulacak; yoksullukla mücadelede başarılı olmak için nasıl bir yol izlenmesi gerektiği tartışılacaktır. Yoksullukla mücadele sadece

devletin tekelinde mi olmalı, yoksa devlet bu alandan tamamen çekilip bu işi sivil topluma mı havale etmeli? Devletin ve sivil toplumun içinde birlikte yer aldığı üçüncü bir yol mümkün mü? Bu vb. sorular ele alınıp detaylı bir şekilde tartışılacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

YOKSULLUK, YOKSULLUKLA MÜCADELE VE ÜÇÜNCÜ SEKTÖR

1.1. YOKSULLUK

Yoksulluk tarihsel bir olgudur. Şenses'in (2006: 32) belirttiği gibi, yoksulluğun kendisi yeni bir olgu olmadığı gibi, yoksulluğa olan ilgi de yeni değildir. Yoksulluk ortaya çıktığı yere ve zamana göre farklılık göstermekte ve eski/yeni ve kırsal/kentsel gibi nitelendirmeler almaktadır. Örneğin, gelişmiş Batı ülkeleri kitlesel yoksulluğu sanayileşme ve kentleşmenin ilk dönemlerinde yaşarlarken, Batılı ülkeler tarafından uzun süre sömürülen Üçüncü Dünya ülkeleri ise 20. yüzyılda kitlesel yoksullukla yüzleşmişlerdir. Günümüzde ise yoksulluk, Asya ve Afrika kıtasında yer alan Üçüncü Dünya ülkelerinde yoğunlaşmıştır. Batı'da eski olarak nitelendirilen bir olgu, Üçüncü Dünya ülkelerinde yeni olarak tanımlanmaktadır.

Türkiye'de ise sanayileşme ve kentleşme 1950'den sonra hız kazandığı için, Türkiye'nin kentleşme sürecinde ortaya çıkan gecekondulaşma ve kentsel yoksulluk gibi sorunlarla karşılaşması 20. yüzyılın ikinci yarısında olmuştur. 1980'lerde başlayan terör olaylarıyla birlikte, Türkiye'deki göç hareketlerinde bir artış gözlenmiş, bu artış sonucu İstanbul gibi kentlerde, çoğu kırsal kökenli olmak üzere, büyük bir yoksul kesim ortaya çıkmıştır. Bu yoksulluk türü de Türkiye'nin kendi koşulları içinde ortaya çıkış sebebi, yaşamış biçimi ve toplumsal ilişkilerdeki farklılık bakımından yeni yoksulluk olarak nitelendirilmektedir (Buğra&Keyder, 2003).

Biçimi ve niteliği nasıl olursa olsun, gerçekte yoksulluk nedir ve nasıl ortaya çıkmaktadır? Yoksulluk tedavi edilmesi gereken bir hastalık mı; yoksa bazı insanların veya kesimlerin tercih ettikleri bir yaşam biçimi midir? Mevcut kapitalist sistemin yapısından kaynaklanan yapısal bir sorun mu; yoksa işsizlik ve ekonomik krizlere bağlı olarak ortaya çıkan geçici bir durum mudur? Bu vb. soruları açmak suretiyle yoksulluğun daha iyi anlaşılmasında yarar bulunmaktadır.

"Yoksulluk tedavi edilmesi gereken (kronik) bir hastalık mıdır?" sorusuna bakılırsa, Dünya Bankası ve IMF gibi Bretton Woods kuruluşları ile UNDP'nin yoksullukla ilgili çalışmaları, yoksulluğun bir hastalık olarak görüldüğünü ortaya koymaktadır. Rahnema'nın (2009: 314) belirttiği gibi, yoksullara yardım etmek isteyenler yoksulun durumunu bir hastalık olarak saptadılar. Hastalığı tedavi etmek isteyen bu uluslararası kuruluşlar, ulusal hükümetlerle yoksullukla mücadele konusunda

ortak projeler yürütmekte, “Bin Yıl Kalkınma Hedefleri” gibi çeşitli bildiriler yayımlamakta ve ülkelere birbirinden farklı reçeteler sunmaktadırlar. Bu kuruluşların, Kacowicz’in (2001; 2006) belirttiği gibi, yoksulluğu yirmi birinci yüzyılın en büyük meydan okuyuşu olarak görmelerinin bir nedeni de bu olsa gerektir. Bu tip kuruluşların yoksullukla mücadeleleri yoksullara rağmen, yani yoksulların inisiyatifi ve katılımı olmadan yürütülmektedir. Dünya Bankası’nın hastalık tedavisi bir eserde şöyle dile getirilmiştir:

“Yoksulluk ‘**kronik bir hastalığa**’ benzetildiğinde, Bankanın müdahaleleri ile sadece ‘hastalığın belirtileri’ giderilmeye çalışılmış, içselleştirilen hastalığın gerçek tedavisi ile ilgilenilmemiştir. Ulusal kalkınma kredileri ile hastaların ağrıları geçici bir süre için uyuşturulmuştur. 1980 dönemine kadar ağrılar dindirilmeye çalışılsa da hastalık içten ağır ağır ilerlemeye devam etmiş ve 1980 sonrası Bankanın uyguladığı makro-ekonomik politikalarla hastalık iyice artmış, dindirilemez ağrılara yol açmış ve tedavi edilemez hale gelmiştir” (Ersoy&Şengül, 2000: 298).

“Yoksulluk bazı insanların veya kesimlerin tercih ettikleri bir yaşam biçimi midir?” sorusu, yoksulluğu kişisel özelliklerle açıklayan yaklaşımlara atıfta bulunmaktadır. Yoksulluğu, Field’in (2006: 201) belirttiği gibi, yoksulların kişisel özellikleriyle açıklamak ve böylece yoksulları suçlamak kolaydır. Ancak, yoksulluğun bütünüyle insanlar tarafından bilinçli olarak tercih edilen bir yaşam biçimi olduğunu söylemek mümkün değildir. Çünkü bazı yerlerde ve gruplar içinde bazı yoksulluk kültürü örneklerine rastlanmakla beraber, yoksulların çoğu kendilerinin dışında meydana gelen şartlardan dolayı yoksul duruma düşmüştür. Örneğin, savaşlar, iç çatışmalar, salgın hastalıklar, küresel düzeyde görülen ekonomik ve siyasî krizler ve doğal felaketler gibi olaylar hep yoksulların dışında vuku bulan ama yoksulları en çok etkileyen vakalardır. Bugün yeryüzünde milyonlarca insan, kendi özgür iradeleriyle oluşturmadıkları ve bir ölçüde kendilerine dayatılan bir hayatı yaşamak zorunda kalmıştır. Bundan dolayıdır ki, bu yoksul insanlar kendi eserleri olmayan hayatlarına pek fazla değer vermemektedirler.

“Yoksulluk mevcut kapitalist sistemin yapısından kaynaklanan yapısal bir sorundur mudur?” sorusu, yoksulluğun toplumsal yapılar ve sistemlerle olan ilişkisine gönderme yapmaktadır. Yoksulluk büyük ölçüde yapısal bir sorundur. Geçmişte olduğu gibi günümüzde de yoksulluğu en çok etkileyen faktörler yapısal kökenlidir. Bir topluma ya

da sisteme ait değerler, gelenekler, toplumsal kurumlar, ekonomik ilişkiler, toplumsal statüler gibi toplumsal yapıyı oluşturan öğeler yoksulluğun ortaya çıkmasında ve devam etmesinde belirleyici olabilmektedir. Örneğin, kâra dayalı bir ekonomik sistem kuran ve güçlülerin ve sermaye sahiplerinin çıkarlarına yönelik bir dünya görüşü benimseyen günümüzün mevcut kapitalist sistemi, yapısı gereği sürekli yoksulluk üretmektedir. Başkaya'nın (2004) belirttiği gibi, doğası gereği sömürüye dayalı ve yabancılaştırıcı etkiye sahip olan kapitalizm aynı anda hem zenginlik hem de yoksulluk üretmeye mahkûmdur. Rahnema da (2009: 215), toplumun hizmetinde olan bir geçim ekonomisinin kâra yönelmiş üretim odaklı bir ekonomiye (kapitalizm) geçmesinin yoksulluk düzleminde önemli sonuçlar doğurduğunu belirtmektedir. Bu yeni ekonomik sistemi ve onun sonuçlarını ayrıntılı olarak ele alan Polanyi ise (2000), bu yeni düzende ekonominin toplumun yerini aldığını ve ekonomik ilişkilerin diğer ilişki türlerinin önüne geçtiğini vurgulamaktadır.

Ancak, yapısal özellik sadece kapitalizme özgü değildir. Kapitalist olmayan ülkelerin toplumsal yapıları da yoksulluğun ortaya çıkmasına veya var olan yoksulluğun devam etmesine neden olabilmektedir. Örneğin, dinsel inançlarla iç içe geçen geleneksel değerlerin hâlâ önemini koruduğu Bangladeş'te bir yoksullukla mücadele yöntemi olan mikrokredi hareketini başlatan Muhammed Yunus (2003: 261), en çok yapısal unsurlar üzerinde durmuş ve yoksulluğun yoksullar tarafından değil, toplumsal yapılar ve toplumun izlediği politikalar tarafından yaratıldığını ifade etmektedir. Bu tip toplumlarda yoksulluğun bir hastalık halini aldığını belirten Yunus (2003: 122), “yapıyı değiştirerseniz, yoksulların da yaşamlarını değiştirdiğini görürsünüz” demektedir.

“Yoksulluk işsizlik ve ekonomik krizlere bağlı olarak ortaya çıkan geçici bir durum mudur?” sorusu, yoksulluğun toplumlara göre değişen özelliklerine vurgu yapmaktadır. Yoksulluk geçmiş zamanlarda geçici ve arazi bir durum olarak ortaya çıkmaktaydı ve genellikle köle, köylü ve serf gibi alt tabakadaki kesimleri kapsıyordu. Çünkü yoksulluk genellikle salgın hastalık, kuraklık ve kıtlık, iklim değişiklikleri, deprem ve sel felaketi gibi doğa olaylarına bağlı olarak ortaya çıkıyordu. Bu yönüyle yoksulluğun geçmişte geçici bir durum olarak ortaya çıktığını söylemek mümkündür. Ancak diğer taraftan, toplumların tabakalı ve sınıflı yapısı yoksulluğun belirli kesimler üzerinde yoğunlaşmasına neden olduğu için, yoksulluğun geçmişte de bir nevi yapısal kökenlerden beslendiğini söyleyebiliriz. Örneğin, katı bir tabakalaşma örneği olan

Hindistan'daki kast sisteminin etkisi hâlâ hissedilmektedir. 1.200 bin nüfusuyla dünyanın en kalabalık ülkelerinden biri olan Hindistan'da, nüfusun üçte biri yoksulluk sınırı altında yaşamaktadır. Günümüzde kast sistemi gibi katı tabakalaşma örnekleri mevcut değil; fakat kölelik durumunu andıran özellikler dünya genelinde yaygın bir şekilde görülmektedir. Aslında, günümüzün yoksullarının geçmişin köleleri durumunda olduğunu söylemek fazla abartı sayılmaz. Bazı yazarlar bunu dile getirmişlerdir. Örneğin, birkaç ülkede ağır çalışma koşulları ile ilgili gözlemlerde bulunan K. Bales (2002), araştırma bulgularından hareketle adına “yeni kölelik” dediği bir olgudan bahsetmektedir. Benzer şekilde, Cohen de (2000: 17), pirinç tarlalarında sırtında bir çocuk ve karnında bir çocukla çalışan Afrikalı kadınların günümüzün köleleri olduğunu söylemektedir.

Günümüzde ise yoksulluk hem geçici ve arızı bir durum olmaktan çıkmış, hem de toplumun sadece belli kesimlerini değil, çalışan kesim de dâhil olmak üzere, birçok kesimini etkileyen kalıcı bir sorun haline gelmiştir. Toplumun dezavantajlı kesimleri olan kadınlar, çocuklar, işsizler, yaşlılar, hastalar, dullar, özürllüler ve sakatlar- çeşitli yoksulluk yardımları almalarına rağmen- yoksulluktan doğrudan etkilenirlerken, düşük ücretlerle ve sosyal güvenlikden yoksun olarak çalışanlar da birçok açıdan yoksulluğa maruz kalmaktadırlar. Başka bir deyişle, yoksulluk sadece belli kesimleri ilgilendiren bir sorun olmaktan çıkmış, yapısal kökenleri olan önemli bir soruna dönüşmüştür. Yoksulluk belli kesimleri ilgilendiren bir sorun olmaktan çıktığı gibi, belli toplumlara (örneğin azgelişmiş ülkelere) özgü olmaktan da çıkmıştır. Günümüzde Amerika gibi birçok gelişmiş ülke de yoksullukla karşı karşıya bulunmaktadır. Örneğin, 2003 yılında bütün bireyler için yoksulluk oranının %12.5 olduğu Amerika'da (Payne, 2005: 4), günümüzde her dokuz kişiden birinin bedava yiyecek kuponu aldığını ve bunun da yaklaşık olarak 33 milyon kişiye tekabül ettiğini medyadan öğrenmekteyiz. Keza, Fransa'da çoğu göçmenlerden oluşan 8 milyon yoksul bulunmakta; bu da ülke nüfusunun %13.4'üne denk gelmektedir (<http://www.timeturk.com>).

Yoksulluk bir sonuç, çeşitli faktörlere ve koşullara bağlı olarak ortaya çıkmaktadır. Ancak, ortaya çıktıktan sonra kendisi de bir sebep halini almakta ve birçok soruna zemin hazırlamaktadır. Örneğin, Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü (FAO), açlık ve yetersiz beslenmenin başlıca sebebi olarak yoksulluğu göstermektedir. Birleşmiş Milletler Çocuk Fonu da çocuklardaki, özellikle kız çocuklarındaki, düşük

okur-yazarlık oranını ve eğitimsiz kalışı yoksulluğa bağlamaktadır (ESA, 2009: 1-2). Bununla ilgili olarak Birleşmiş Milletler Ekonomik ve Sosyal İlişkiler Birimi (ESA) tarafından hazırlanan “*Yoksulluğu Yeniden Düşünmek*” başlıklı 2010 Dünya Sosyal Durum Raporu önemli veriler sunmaktadır. Dünya nüfusunun %80’inden fazlasının gelir farklılıklarının geniş olduğu ülkelerde yaşadığına dikkat çeken rapor, dünya nüfusunun en yoksul %40’nın küresel dünya gelirinin ancak %5’ini aldığını, buna karşın en zengin %20’nin ise dünya gelirinin %75’ini aldığını belirtmektedir. Yoksulların dünya genelinde görülen mali ve ekonomik krizlere daha fazla maruz kaldığını belirten rapor, 2008’deki ekonomik kriz ve gıda fiyatlarında görülen artıştan dolayı 200 milyondan fazla insanın yoksul duruma düştüğünü ifade etmektedir (s. 3-4).

Yoksulluk, başlangıçta ekonomik alanla ilgili bir konu olarak ele alınmış ve bu yüzden de yeterli büyüme ve kalkınma sağlanırsa yoksulluğun da ortadan kalkacağı düşünülmüştür. Bu durum yoksullukla ilgili tanım ve kavramlara da yansımıştır. Bu bakış açısından hareketle yoksulluk, genellikle “insanların temel ihtiyaçlarını karşılayamama durumu” (Altay, 2005: 158) ve bir gelir eksikliği olarak tanımlanmıştır. Ancak, yoksulluk basitçe yeterli gelir eksikliği demek değildir; aksine, ekonomik alanın ötesine geçen ve insanın toplumsal ve siyasal hayata katılımını sınırlandıran faktörleri de kapsayan çok yönlü bir olgudur (ESA, 2009: 8). Bugün yoksullukla ilgili olarak öne çıkan kavramlar gelirle alakalı değil, yapabilirlik, sosyal dışlanma, sınıf-altı, sosyal ve kültürel haklar ve mahrumiyet gibi konularla ilgilidir.

Günümüzdeki yoksulluğu gelir azlığından ziyade, insanın toplumsal hayata eşit katılmasını engelleyen temel kapasitelerden yoksunluk olarak görmek gerektiği ileri sürülmektedir (Sen, 2004: 126). Caritas Europa ise (2006: 15), yoksulluğu “insanın varoluşsal kimliğini ve yeteneklerini derinden etkileyen çok boyutlu ve çok faktörlü bir olgu olarak” tarif etmektedir. Avrupa Yoksullukla Mücadele Ağı da (EAPN), yoksulluğu gelir yetersizliğiyle açıklamak yerine, fırsat eşitsizliğiyle birlikte gelen bir “toplumsal kaynaklara ulaşamama, yaşamın farklı alanlarına aktif bir şekilde katılamama” sorunu olarak tanımlamaktadır (Erdem, 2007: 5). Günümüzde görülen yoksulluğun salt ekonomik bir olgu olmadığı ve dolayısıyla da sadece ekonomik büyümeyle giderilmesinin mümkün görünmediği, hemen herkes tarafından kabul edilmektedir. Zira günümüzdeki yoksulluk, Işık ve Pınarcıoğlu’nun (2005: 72)

belirttikleri gibi, yoksulların “yaşamlarını iyileştirecek ‘*yapabilirliklerini*’ kısmen ya da tamamen yitirmesiyle de ilgilidir.”

Yoksulluk dinamik bir olgu olduğu ve ortaya çıkış sebepleri bakımından bölgeden bölgeye ve ülkeden ülkeye farklı özellikler gösterdiği için, herkesin üzerinde uzlaştığı bir ortak yoksulluk tanımı yapmak mümkün olmamıştır. Hatta bir kentin bir mahallesinde yapılan bir çalışmanın sonuçlarını o kentin bütününe genellemek bile hatalı olabilmektedir (Ersoy&Şengül, 2002: 11). Dolayısıyla, hem yoksulluk tanımlarında hem de spesifik alan araştırmalarında farklılıkların olması doğaldır. Ayrıca, yoksulluk bakış açılarına göre de değişik şekillerde ele alınmaktadır. Bu yüzden, çeşitli yoksulluk tanımlarını geliştirmek bir zorunluluk olmuştur.

1.1.1. Mutlak Yoksulluk

Mutlak yoksulluk, insanın günlük kalori ihtiyacından hareketle Dünya Bankası’nın ürettiği bir yoksulluk tanımıdır. İnsanın biyolojik varlığını devam ettirebilmesi için temel ihtiyaçlarını karşılayacak kaynaklardan mahrum kalmasını ifade etmektedir. Dünya Bankası başlangıçta, mutlak yoksulluk sınırını (ki gelir/tüketim harcamalarına göre saptanmaktadır) bir dolar olarak belirlemişti; ama 2005 yılında bu sınırı 1.25 dolara çıkarmıştır (ESA, 2009: 3). Bu mutlak yoksulluk sınırı da her ülke ve bölge için aynı değildir. Akdemir’in (2008) bildirdiğine göre, mutlak yoksulluk sınırı az gelişmiş ülkeler için bir veya 1.25 dolar, Türkiye’nin de içinde yer aldığı Doğu Avrupa ülkeleri için 4 dolar, gelişmiş ülkeler için ise 14.40 dolardır (Ayrıca DPT, 2001: 104).

Mutlak yoksulluk, Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) tarafından gıda yoksulluğu (açlık) olarak ele alınmaktadır (TÜİK, 2009). Birleşmiş Milletler, Dünya Bankası ve IMF tarafından dünyanın en az gelişmiş ülkeleri olarak görülen en yoksul 49 ülkede- ki bunların 34’ü Afrika’da, 9’u Asya’da, 5’i Pasifik bölgesinde ve 14’ü Karayipler’dedir- (Başkaya, 2004), mutlak yoksulluk oldukça yaygındır. Mutlak yoksulluk oranı dünya genelinde 1.2 milyar civarındadır (DPT, 2007: 7; Toffler&Toffler, 2006: 350). Açlığı da içeren boyutuyla mutlak yoksulluk, ürkütücü boyutlara ulaşmıştır. BM Gıda ve Tarım Örgütü (FAO) Başkanı J. Diouf, şu ana kadar dünyada bu kadar çok sayıda aç insan görmediğini belirtmektedir (<http://www.haber7.com>).

Türkiye’de ise mutlak yoksulluk oldukça azdır. 1990’ların sonu ile 2000’lerin başında Türkiye’de görülen ekonomik krizlerden dolayı, hem genel olarak yoksullukta

hem de özel olarak mutlak yoksullukta bir artış meydana gelmiştir. Ancak, TÜİK verilerine göre, Türkiye’de yoksullukla birlikte mutlak yoksulluk da giderek azalmaktadır. Türkiye’de, 2008 yılında küçük bir artış görülmekle birlikte, 2002’de 1.35 olan mutlak yoksulluk (gıda yoksulluğu), 2008’de 0.54’e düşmüştür. Gıda yoksulluğu 2008 yılı itibariyle kentlerde 0.25, kırsal kesimde ise 1.18’dir (TÜİK, 2009). Bu da gösteriyor ki, gıda yoksulluğu Türkiye’de kentlerden ziyade, kırsal kesimleri daha fazla etkilemektedir.

Ancak, TÜİK verilerine rağmen, gıda yoksulluğunun kırsal kesimdeki yoğunluğu ve şiddeti kentlerdeki kadar etkileyici değildir. Zira kırsal kesimlerde doğal geçinme yolları hâlâ mevcut ve yardımlaşma ve dayanışma ağları hâlâ güçlüdür. Kentlerde ise bu durumdan söz etmek oldukça güçtür. Diyarbakır’da kendileriyle görüşülen dernek yöneticileri, kent merkezinde yoksullukla değil açlıkla mücadele ettiklerini belirtmişlerdir. Kentteki yoksulluğun alan araştırması sonucunda daha vahim olduğunu fark ettiklerini söyleyen dernek yöneticileri, acil gıda ihtiyaçlarını karşılamak için gıda bankasını kurduklarını ifade etmişlerdir.

1.1.2. Göreli Yoksulluk

Görelî yoksulluk, kişilerin ya da hanehalkının¹ içinde yaşadıkları toplum tarafından kabul edilen asgari bir yaşama sahip olup olmamalarıyla ilgilidir (Akdemir, 2008). Görelî yoksulluk, genellikle gıda dışındaki giyim, konut ve enerji gibi ihtiyaçları karşılayacak gelirden yoksun olmak biçiminde açıklanmaktadır (DPT, 2007: 1). Bu yoksulluk biçimi diğerlerine göre kıyaslandığı için, toplumda her zaman var olur; çünkü bir sınırı yoktur. Her toplumda diğerlerine göre durumu kötü olanlar vardır. Sırf gelire indirgendiğinde bile, göreli yoksulluğun dünyada ve Türkiye’de (özellikle gelir dağılımının bozuk olduğu yerlerde) oldukça yüksek boyutlarda olduğu görülmektedir.

Dünyada yoksulluğun en yaygın olduğu bölgeler, Aşağı Sahra Afrika’sı, Güney Asya, Doğu Asya ve Pasifik Bölgesi, Latin Amerika ve Karayipler’dir. Dünya Bankası 2005 yılı verilerine göre, Aşağı Sahra Afrika’sı’nda nüfusun %28.37’si, Güney Asya’da nüfusun %43.26’sı, Doğu Asya ve Pasifik’te nüfusun %22.97’si, Latin Amerika ve Karayipler’de ise nüfusun %3.35’i mutlak yoksulluk sınırı olan günlük 1.25 doların

¹ Hanehalkı, “Aralarında akrabalık bağı bulunsun ya da bulunmasın aynı konutta veya konutlarda, aynı konutun bir bölümünde yaşayan, kazanç ve masraflarını ayırmayan, hanehalkı hizmet ve yönetimine katılan bir veya birden fazla kişiden oluşan topluluktur” (TÜİK, 2008 Yoksulluk Çalışması).

altında bir gelirle yaşamını sürdürmektedir (ESA, 2009: 19). Yoksulluk sınırı 2 dolara çıkarıldığında, bu oranlar daha da artmaktadır. Dünya Bankası 2004 yılı verilerine göre görelî yoksulluk (günlük 2 dolara göre) dünya genelinde %47.7'dir. Bu oran Aşağı Sahra Afrikası'nda %72, Güney Asya'da %77.7, Doğu Asya ve Pasifik'te %36.6, Latin Amerika ve Karayipler'de ise %22.2'dir (Gündoğan, 2008: 44). Ayrıca, her bölge de, içinde bulunan ülkelerin durumuna göre oldukça farklı bir görünüm sergilemektedir.

Türkiye'de ise gıda ve gıda dışını içeren görelî yoksulluk oranı 2008 yılı itibarıyla %17.11'dir. Bu oran, kentlerde %9.38, kırsal kesimde ise %34.62'dir (TÜİK, 2009: 2). Geçmiş yıllarla kıyaslandığında, kentsel yoksullukta bir düşüşün olduğu, kırsal yoksullukta ise ciddi bir düşüşün olmadığı görülmektedir. Bununla birlikte, Türkiye'de kentsel yoksulluğun kırsal yoksulluğa oranla daha şiddetli yaşandığını söylemek mümkündür. Çünkü günümüzde kentler, sadece sanayi ve turizm gibi özellikleriyle ön plana çıkmıyorlar, aynı zamanda içinde yaşayan farklı kesimdeki insanların her gün karşılaştıkları mekânlar olarak da bilinmektedirler. Küresel kent kavramını geliştiren Sassen'nin (2009: 2) belirttiği gibi şehir, "her şeyi görünür kılan bir yaşam alanıdır; yoksulluğu, eşitsizliği, gücü görünür kılar."

1.1.3. İnsanî Yoksulluk

Mutlak ve görelî yoksulluk kavramlarının yoksulluğu tanımlamada, yoksulların özelliklerini belirlemede yetersiz kalması ve insan faktörünü ihmal etmesi, insanî yoksulluk kavramının geliştirilmesinde etkili olmuştur. Sen'in yoksulluğu tanımlamada kullandığı kapasite yaklaşımı ise, insanî yoksulluğun uluslararası alanda benimsenmesini sağlamıştır. Bugün UNDP gibi uluslararası kuruluşlar, yoksulluğu insanî yoksulluk bağlamında ele almaktadırlar. Aslında, yoksulluk zaten insanî olan bir şey; dolayısıyla yoksulluk kelimesinin önüne insanî sözcüğünü getirmekle yeni bir şey yapılmış sayılmaz. Ancak, daha önceki ihmalleri gidermek için olsa gerek, yeni bir kavramın geliştirilmesi zorunlu olmuştur.

İnsanî yoksulluk, İnsanî Gelişme Endeksi'nden hareketle açıklanmakta ve belirlenmektedir. İnsanî Gelişme Endeksi ise sağlık, eğitim, yaşam süresi ve çocuk sağlığı gibi göstergelerden oluşmaktadır. Buna göre insanî yoksulluk, okur-yazarlık, yetersiz beslenme, kısa yaşam süresi, anne ve çocuk sağlığının yetersizliği, önlenemez

hastalıklara yakalanmak gibi insanî yeteneklerden yoksun olmak biçiminde tanımlanabilir (DPT, 2007: 1).

İnsanî yoksulluk sadece bu göstergelere göre tanımlanmamaktadır, aynı zamanda insanın yoksulluğunu giderebilecek araç ve kaynaklara ulaşma derecesine göre de ele alınmaktadır. 2009 İnsanî Gelişme Raporu, mutlak, görelî ve insanî yoksulluk rakamlarını bir arada vermektedir. Buna göre bazı ülkelerde durum yüzde olarak şöyledir:

Tablo 1: Bazı Ülkelerde İnsanî, Mutlak Ve Görelî Yoksulluk Oranları (%).

Ülke	İnsanî Yoksulluk	Mutlak Yoksulluk (1,25 \$)	Görelî Yoksulluk (2 \$)
Türkiye	8.3	2.7	9.0
Sri Lanka	16.8	14.0	39.7
Güney Afrika	25.4	26.2	42.9
Hindistan	28.0	41.6	75.6
Pakistan	33.4	22.6	60.3
Angola	37.2	54.3	70.2
Bangladeş	36.1	49.6	81.3
Tanzanya	30.0	88.5	96.6
Nijerya	36.2	64.4	83.9
Ruanda	32.9	76.6	90.3
Mozambik	46.8	74.7	90.0
Çad	53.1	61.9	83.3
Nijer	55.8	65.9	85.6

Kaynak: UNDP (2009), Human Development Report.

Günümüzde çoğu ülke ve kurum tarafından benimsenen insanî yoksulluk göstergelerinin yoksulluğu bütünüyle yansıttığı söylenemez. Dolayısıyla, yoksullukla mücadelede kabul edilecek tek gösterge değildir. Gerçi kavramın insan temelli olması önemli bir gelişmedir; fakat insanın tutum ve davranışlarıyla yaşadığı mekânı dikkate almaması önemli bir eksikliktir. Oysa konut gibi göstergelerin yoksulluk çalışmalarında ve yoksullukla mücadele programlarında ihmal edilmemesi gerekmektedir. Çünkü

günümüzde yoksulların çoğu kendilerine ait olmayan evlerde ve genellikle sağlıksız koşullarda yaşamaktadır. Yoksul nüfus, büyük şehirlerde gecekonduvarlar, küçük şehirlerde kenar mahallelerde, kent içinde ise fiziki yapısı kötü olan bodrum katlar vb. yerlerde yaşamaktadır. Gecekonduvarların sayısı o kadar artmış ki, Davis (2007), yaşadığımız dünya için “Gecekondu Gezegeni” tabirini kullanmaktadır. Bazı Afrika ve Asya ülkelerinde nüfusun büyük çoğunluğu gecekonduvarlar yaşamaktadır.

1.1.4. Kırsal ve Kentsel Yoksulluk

Yoksulluk büyük ölçüde kırsal kökenlidir. Kentlerdeki yoksulların çoğu, göç yoluyla kırsal kesimlerden gelmiştir. Ancak, günümüzde kentsel yoksulluk daha yoğun ve şiddetli yaşandığı ve daha görünür olduğu için, kırsal yoksulluktan daha önemli görünmektedir. Eskiden özgürlüğün mekânları olan görülen kentler (Martindale, 2000: 31), günümüzde etrafı gecekonduvarlarla çevrilen ve başta yoksullar olmak üzere birçok insanın tutsak yerleri haline gelmişlerdir.

Kırsal ve kentsel yoksulluk, dünya genelinde oldukça farklı görünümser sergilemektedir. Dünyanın bazı bölgelerinde kırsal yoksulluk yoğunluktayken, bazı bölgelerinde ise kentsel yoksulluk daha yoğundur. Bu durum, bazı ülkeler için geçerli olduğu gibi, bir ülkenin coğrafi bölgeleri için de geçerlidir. Şenses’in (2006: 117) belirttiğine göre, kırsal yoksulluk Asya’da, kentsel yoksulluk ise Latin Amerika’da en yüksek boyutlardadır. Ancak, bu bölgelerde yer alan bütün ülkeler aynı konumda değildir. Örneğin, Güney Asya’da Sri Lanka’nın durumu Hindistan, Bangladeş ve Pakistan’dan çok daha iyidir. Keza, Öztürk’ün (2008: 269-270) bildirdiğine göre, mutlak yoksulluk içinde yaşayanların %75’i, yani 900 milyon kişi kırsal kesimlerde yaşamakta ve bunların çoğu da geçimini tarım sektöründen sağlamaktadır. Örneğin, Afrika’da 325 milyon mutlak yoksulun %65’i, Güney Asya’da ise 430 milyon mutlak yoksulun yaklaşık %60’ı geçimini tarımdan sağlamaktadır. Türkiye’de ise ülkenin batı bölgelerinde kentsel yoksulluk, doğu bölgelerinde de kırsal yoksulluk yoğunluktadır.

Kırsal yoksulluk, çoğunlukla tarımda makineleşme ve artan gizli işsizliğe bağlı olarak ortaya çıkmaktadır. TÜİK verilerine göre, Türkiye’de yoksulların %60’ı kırsal kesimde yaşamaktadır; tarım sektöründe çalışanlarda yoksulluk oranı 2008 yılında %37.97 olarak tahmin edilmiştir. Yoksulların önemli bir kısmını oluşturan ücretsiz aile işçileri, mevsimlik tarım işçileri, topraksız köylüler ile küçük toprak sahibi köylüler

kırsal kesimlerdeki yoksulların çoğunu oluşturmaktadır. Bunların da çoğunluğu kadınlardan meydana gelmektedir. Bircan'ın (2002: 123) belirttiğine göre, Türkiye'de kırsal kesimdeki kadınların %93.9'u, erkeklerinse %65.4'ü tarım sektöründe çalışmaktadır. Tarım sektöründe çalışan kadınların %87.4'ü ise ücretsiz aile işçisi konumundadır. Kırsal kesimdeki yoksulluk da göçün ve dolayısıyla kentsel yoksulluğun en önemli nedenleri arasında yer almaktadır. Karpat (2003: 127), İstanbul'un üç mahallesinde yapmış olduğu bir araştırmada göçün en önemli nedeni olarak yoksulluğu tespit etmiştir.

Kentsel yoksulluk kavramı ise kentsel mekânlardaki yoksulluğun, küreselleşme süreçlerinin etkisiyle, belli bölgelerde yoğunlaşmasını ifade etmek için kullanılmaktadır (Yolcuoğlu, 2010). Bu çalışmada incelenen kuruluşlar kentsel yoksullukla mücadele ettikleri için, bu yoksulluk türü üzerinde daha fazla durmak gerekmektedir. Kentsel yoksulluk, kitlesel boyutta ilk olarak Sanayi Devriminin doğuş yeri olan Batı Avrupa ülkelerinde (başta İngiltere'de) görülmüştür. Sanayileşmenin en önemli paradoksu, aynı anda hem zenginlik hem de yoksulluk üretmesi olmuştur. "Örneğin 18. yüzyıl ortalarında, Büyük Britanya zenginleşirken durumları kötüleşen ve sayıları giderek artan bir yoksullar kitlesi oluştu" (Şenses, 2006: 33). Kuşkusuz sanayileşme, önemli bir zenginlik kaynağı olmuştu ve toplumun bazı kesimleri hızlı bir şekilde zenginleşmişti. Ancak, çoğu olgu gibi sanayileşme de çift yönlü işliyordu. Toffler (1996: 97), bunu şu şekilde dile getirmektedir:

"...sanayileşme fabrika, kilise, okul, sendika, cezaevi, hastane gibi birbirine bağlı binlerce parçaya böldü toplumu. Devlet ve birey arasındaki komuta zincirini, hatta bilgiyi parçaladı, uzmanlaşmayı gerektiren disiplinlere böldü. İşleri parçalara ayırdı, bölük pörçük etti. Aileleri parçalayıp küçülttü. Ve bütün bunları yapmakla da toplum yaşamını ve kültürü parça parça etti."

Sanayi Devriminin başladığı yer olan İngiltere'de makinelerle birlikte fabrikasyon sisteminin getirmiş olduğu sonuçlar daha feci olmuştur. Bu durumu dönemin canlı şahidi Owen (1995: 89), şu şekilde ifade etmektedir:

"Ulusal bakış açısından, makinelerin yaygın olarak kullanılmaya başlamasının yol açtığı durum, gerçekten de, neredeyse geçmiş yüzyıllarda emsalinin görülmediği kadar acınacak bir durumdur. Büyük halk kitlesinin aile düzeni bozulmuş, insanlar eğitim görebilecekleri ve makul bir şekilde eğlenebilecekleri zamandan yoksun bırakılmıştır. Yararlandıkları en temel şeyler ellerinden

alınmış, bireyler meyhane ve sarhoşluk alışkanlıklarına sürüklenerek bütün toplumsal rahatları zehirlenmiştir.”

Dünyamızı kirleten sanayileşme (Toffler&Toffler, 2006: 44), kırsal kesimde kitlesel göçlere neden olduğu gibi, kentlerde de emek gücüyle çalışan sınıflı büyük bir yoksullukla (belki sefaletle) karşı karşıya getirmişti. Owen (1995) ve Mumford (2007), sanayileşmenin ilk yıllarında kentlerde ortaya çıkan durumu, yani ağır çalışma koşullarını, çocuk işçiliğini, kentlerin kirli fiziki yapılarını, çalışan yoksul kesimin kötü yaşam koşullarını, fabrikasyon sisteminin insan ve kent yapısında meydana getirdiği tahribatı vb. şeyleri detaylı olarak anlatmaktadırlar. Örneğin, Owen (1995: 86), 7-8 yaşındaki kız ve erkek çocukların fabrikalarda günde 12-14 saat çalıştıklarını belirtmektedir. Owen gibi zengin bir sanayicinin oğlu olan Engels de (1997: 10-12), Sanayi Devriminin Batı toplumunu tamamen değiştirdiğini, feodal toplumun insanlar için birçok açıdan daha iyi olduğunu, çünkü kapitalist bir toplumda ıslak bodrum katlarında domuzlarla birlikte yaşamak zorunda olan insanların insanlığın en alt seviyesine düştüğünü ifade etmektedir. Engels, işçi sınıfının kötü yaşam koşullarını, buna karşın burjuva sınıfının duyarsızlığını çok çarpıcı bir şekilde dile getirmektedir:

“Bir gün orta sınıf centilmenlerden biriyle Manchester’da yürürken, ona utanç verici sağlıksız kenar mahallelerden söz ettim ve kasabadaki fabrika işçilerinin yaşadığı iğrenç koşullara dikkatini çektim. Hayatımda bu kadar kötü inşa edilmiş bir kasaba görmediğimi söyledim. Beni sabırla dinledi ve caddenin köşesinde ayrılırken şunları söyledi: Burada henüz o kadar çok para kazanılmadı. Hoşça kalın. (Engels, 1997: 312)”

Sanayileşmenin ilk yıllarında kentlerde artan yoksulluk ve buna bağlı olarak ortaya çıkan toplumsal tepkiler, yoksullukla mücadeleyi önemli bir gündem maddesi haline getirmişti. Dolayısıyla, kitlesel yoksulluğun ilk görüldüğü yer olan Batı Avrupa, kurumsal yoksullukla mücadelenin de ilk ortaya çıktığı yer olmuştur.

Türkiye’de ise kentsel yoksulluk, iki dönemde (1950’lerde ve 1980’den sonra) yoğunlaşan göçlerin sonucunda meydana gelmiş ve artmıştır. Bu, kentsel yoksulluğun tek nedeninin kırsal kökenli kitlesel göçler olduğu anlamına gelmez; ama yoğun göçler hem kentlerde önemli değişiklikler meydana getirmiş, hem de kent yoksulluğunun oluşmasında önemli bir etken olmuştur. Göç olayında kırsalın ‘itici’ ile kentin ‘çekici’ etkenlerinin birlikte rol oynadıkları genel bir kabul görmüştür (Karpas, 2003: 45). Diyarbakır’daki kentsel yoksulluk da büyük ölçüde 1990’larda yoğunluk kazanan

zorunlu göçler sonucunda meydana gelmiştir. Sarmaşık Derneği'nin 2007 yılında yapmış olduğu ve 5706 haneyi kapsayan araştırmaya göre, 1990–2000 arasında Türkiye nüfusu %1.83 oranında artarken, Diyarbakır kent nüfusunda bu oran %3.78'dir. Bu artışın nedeni zorunlu göçlerdir. Nitekim 5706 hanenin %36.4'ü 1990–2000 yılları arasında Diyarbakır'a göç etmiştir. Göç edenlerin %51.6'sı ise bölgedeki çatışma ortamından dolayı göç ettiğini belirtmiştir. Araştırmaya göre, hane reislerinin %83.6'sı ilkokul ve aşağısı bir öğrenim düzeyine sahip, %19.3'ünün sağlık güvencesi bulunmamakta, %54.3'ünün ise sadece Yeşil Kartı vardır.

1.1.5. Sınıf-altı (Underclass)

Sınıf-altı son yıllarda yoksulluk çalışmalarında önemli bir yer teşkil etmeye başlamıştır. Kavram, genellikle dip yoksul denilen ve yapısı ve özellikleri dolayısıyla herhangi bir sınıfa dâhil edilmeyen toplumun en alttakilerini anlatmak için kullanılmaktadır. Sınıf-altı, başlangıçta Amerika'daki gettolarda² yaşayan kesimleri (Siyah renklileri ve Hispanikleri) kapsıyordu. Şenses'in (2006: 211) belirttiği gibi, sınıf-altı “en şiddetli davranışsal sorunlarla karşı karşıya kalan yoksul grup olarak, genellikle ABD'ye özgü bir olgu olarak tanımlanmakta”dır. Ancak, sınıf-altı Amerika gettolarına özgü bir olgu olmaktan çıkmıştır. Bugün birçok yerde kent içi yoksulları için de bu tabir kullanılmaktadır.

Sınıf-altı kavramı ilk defa 1963 yılında iktisatçı G. Myrdal tarafından kullanılmıştır. Myrdal'a göre sınıf-altı, işsiz, iş bulmakta zorlanan, düşük ücretli ve vasıfsız işlerde çalışan, toplumdan büyük oranda dışlanmış imtiyazsız bir sınıftır (Ersoy&Şengül, 2000: 53). Sınıf-altı, yoksulluk çalışmalarında sosyal dışlanma ve yoksulluk kültürü ile birlikte en çok tartışılan kavramlardan biri olmuştur. Sosyal, siyasal ve ekonomik dışlanmaya maruz kalan sınıf-altı yoksulları Uluslararası Af Örgütü'ne göre, güvensizlik ve şiddetle tehdit edilmektedirler ve bir kapana sıkışan bu insanlara söz hakkı tanınmamaktadır (Af Örgütü Bülteni, 2009: 4-7). Sınıf-altı için ‘sistem dışı yoksulluk’ saptaması da yapılmıştır (Işık&Pınarcıoğlu, 2005: 67).

² Getto gecekondundan farklı bir yerleşim birimidir. Gettolarda, Erder'in (2006: 9) belirttiği gibi, dışlanma ve gözetim altında tutma ön plandadır. Ayrıca, tek bir gecekondulaşma tipi olmadığı gibi, tek tip bir getto da yoktur. Örneğin, L. Wirth, zorunlu ve gönüllü getto ayırımı yapmıştır. Wirth, Avrupa'daki Yahudi gettolarını zorunlu gettolar, Amerikan kentlerindeki göçmenlerin oluşturduğu gettoları ise gönüllü gettolar olarak ele almıştır (Erder, 2006: 4). Wacquant ise (2008), hipergetto ve anti-gettodan bahsetmektedir.

Türkiye’de ise belki bir sınıf-altı yoksul kesiminden bahsetmek mümkün değil; ama bazı kentsel yoksulluk biçimlerinin sınıf-altına ait özellikler taşıdığı söylenebilir. Özellikle kent içine sıkışmış yoksullar, bu sınıflamaya daha uygundurlar. Işık ve Pınarcıoğlu (2005: 39), kent içi yoksullarının umutsuz ve esas olarak “dönüştürme kapasitesinden” yoksun olduklarını belirtmektedirler. Yılmaz ise (2008: 136-141), İstanbul Tarlabaşın’da yaptığı çalışmada sınıf-altına ait özellikler (dışlanmanın beş boyutuna ait, yani ekonomik, sosyal, politik, mekânsal ve söylemsel özellikler) bulunduğunu belirtmektedir. Diyarbakır’daki kentsel yoksulluğun sınıf-altı tanımına yaklaştığını söylemek mümkündür. Zira Diyarbakır’daki dernek yöneticilerinin ifade ettiklerine göre, bazı yoksullar evlerinden hiç dışarı çıkmamaktadırlar.

1.1.6. Sosyal Dışlanma

Sosyal dışlanma son yıllarda yoksulluk literatüründe önemli bir yer tutmaya başlamıştır. Kavram, yoksullukla birlikte anılır olmuştur. Ancak bu, yoksullukla sosyal dışlanmanın aynı anlamı taşıdıkları ve dolayısıyla özdeş oldukları anlamına gelmemektedir. Dünya Bankası’na göre, yoksul kişi sosyal dışlanmaya maruz kalabilir; ancak sosyal olarak dışlanmak için yoksul olmak gerekmez (Demir Şeker, 2008: 10). Sosyal dışlanma daha çok Avrupa Birliği ülkelerindeki yoksulluk çalışmalarında ele alınmaktadır. Yoğun göç alan ve göçmen sorunlarıyla yüzleşen Avrupa Birliği ülkeleri, yoksulluğu sosyal dışlanma bağlamında tartışmaktadırlar; zira bu ülkelerdeki koşullar sosyal dışlanmayı önemli kılmaktadır. Avrupa Birliği ülkeleri bağlamında sosyal dışlanma, ekonomik büyüme ile istihdam arasındaki ilişkinin koptuğunu ve düşük ücretlerle çalışan insanların ekonomik bakımdan kendi ayakları üzerinde durabilecek ve dolayısıyla toplumla bütünleşecek imkânlardan yoksun olduklarını ifade etmektedir (Buğra&Keyder, 2003: 20).

Yoksulluğun sosyal dışlanmayla birlikte ele alınması oldukça önemlidir. Çünkü yoksulluk günümüzde daha çok, insanın topluma diğer insanlar gibi katılabilmesini engelleyen bir sosyal dışlanma sorunu olarak görülmektedir (Buğra 2008: 259). Sosyal dışlanma üç farklı boyutta kendisini göstermektedir: emek piyasasından, siyasal süreçlerden ve toplumsal ilişki ağlarından dışlanma (Yolcuoğlu, 2010).

“Sosyal dışlanma, toplumdaki bazı kişilerin yoksulluk, bilgi ve yetenek eksikliği veya ayrımcılık gibi nedenlerle toplumla bütünleşememesi durumudur” (Demir Şeker,

2008: 10). Bu açıdan meseleye yaklaşıldığında, sosyal dışlanmanın yoksulluğun önemli bir boyutu olduğunu söylemek mümkün; çünkü hemen her toplumda yoksulluk vb. nedenlerden ötürü toplumla bütünleşemeyen kesimler vardır. Başta ırk, etnik ve göçmenlik gibi unsurlar sosyal dışlanmayla ilişkilidir. Bu unsurlar yoksullukla da doğrudan ilişkilidir. Ortiz'in (2007) belirttiği gibi, yaşlılar, etnik azınlıklar ve mülteciler gibi duyarlı gruplar yoksulluktan daha fazla etkilenmektedirler. Wilson da, sosyal dışlanma nedeniyle yoksulluğun belli mahallelerde yoğunlaştığını ve mekânsal yoksulluğun daha da belirginleştiğini ifade etmektedir (Gül&Sallan Gül, 2008: 65). Örneğin, Amerika'da siyah yoksulların, Avrupa'da göçmen yoksulların- Avrupa genelinde 56 milyon, Avrupa Birliği'nde ise 20 milyon göçmen var (Caritas Europa, 2006: 17)-, bazı ülkelerde ise etnik gruplardaki yoksulların dışlanmaya uğramaları tesadüfi değildir. Ancak bu, sosyal dışlanmanın sadece bu kesimleri kapsadığı anlamına gelmez. Bugün dünyanın değişik yerlerinde insanlar, teknolojinin ürettiği sürekli işsizlik gibi nedenlerden dolayı ekonomik dışlanmaya maruz kalmaktadırlar. Ağır yaşam koşulları içinde hayat mücadelesi veren yoksul insanlar, geçim derdine düştükleri için, sosyal ve ekonomik dışlanmaların yanı sıra, siyasal dışlanmaya da uğramaktadırlar.

Aslında, dışlanmanın her türüsüne en ağır şekilde uğrayanlar, sefalet denebilecek bir hayatı yaşamak zorunda bırakılan mültecilerdir. Birleşmiş Milletler'e göre sayıları 23 milyondan fazla olan (Cole, 2002: 33-34) bu insanlar, kendi ülkelerinin vatandaşları oldukları halde, ne bir vatandaşlık hakkından yararlanabilmekte, ne de dünya milletlerinin onlara sunduğu bir insanlık hakkına sahiptirler. Bir kenara atılıverilen bu insanlar, iktidar mücadeleleri, iç çatışmalar, din, mezhep ve kabile anlaşmazlıklarının kurbanları olmuşlardır. 21. yüzyılın dünyasında yerleri olmadığı düşünülen yoksulları, mülteci kamplarında, gettolarda ve gecekonduarda ağır yaşam koşulları altında cezalandırmak, yaygın bir uygulama haline gelmiştir.

1.1.7. Eski ve Yeni Yoksulluk

Daha önce belirtildiği gibi, yoksulluk yeni bir olgu değildir. Biçim ve mahiyetçe farklı olmakla birlikte, tarihin ilk dönemlerine kadar geri götürülebilir. Eski yoksulluğun yeni yoksulluktan en önemli farkı, eski yoksulluğun, geçime dayalı ekonomilerde meydana geldiği için, yoksullar tarafından kalıcı bir sorun olmaktan çok geçici bir *durum* olarak algılanmasıdır. Ancak, yeni yoksulluk tek bir biçimde

görülmeyişi gibi, eski yoksulluğun da bütün toplumlarda aynı şekilde görüldüğünü ve yoksullar tarafından aynı biçimde algılandığını söylemek mümkün değildir. Eski ile yeni yoksulluk arasında çok büyük farklar vardır. Eski ve yeni yoksulluk, normal hayvanla klonlanmış hayvana veya doğal bitkiyle genetiği değiştirilmiş bitkiye benzetilebilir. Yoksulluk, Illich'in (2006: 10) deyişiyle mutasyona uğramış gibidir.

Rahnema, eski yoksulluktan bahsederken “*gönüllü yoksulluk*” tabirini kullanmaktadır. Yoksulluğun Taş Devrinden sonraki Armağan toplumlarında da görüldüğünü belirten Rahnema (2009: 67, 167), gönüllü yoksulluk tabiriyle yoksulluğun hem yoksullar tarafından içselleştirildiğini ve bir sorun olarak görülmeyişi, hem de yoksulların iç dünyalarının zenginleşmesine katkıda bulunduğunu belirtmek istemektedir. Rahnema (2009: 37) ayrıca, günümüzdeki yoksulluk sözcüğünün geçmiş kültürlerde görülen yoksulluk gerçekleriyle hiç ilgisi olmadığını belirtmektedir. Günümüzde görülen yoksulluk değil sefalettir. Bu yüzden kitabına “Sefaletin Yoksulluğu Kovduğu Bir Dünya” adını koymuştur. Ona göre, yoksulluk içinde onurlu bir hayat yaşanabilir; ama sefalet buna izin vermez. “Üretim odaklı kapitalist ekonominin gelişmesi, insan toplumlarında geçmişten (sonuçları birçok açıdan telafi edilemez olan) toplumsal ve antropolojik bir kopuşa neden” olduğunu belirten Rahnema (2009: 209, 40), bu modern üretim odaklı ekonominin sefalet üretiminin başlıca sebebi olduğunu vurgulamaktadır.

Gönüllü yoksulluk, eskiden bireysel bir tercihti; kişinin manevi açıdan olgunlaşmasını sağlıyordu. Örneğin, gönüllü yoksulluk İslâm tasavvufunda riyazet yoluyla, yani kişinin belli bir dönem aç kalarak, az uyuyup az konuşarak, manevi makamlara ulaşmasını sağlayan bir araçtı. Bu kişinin kendisiyle olan mücadelesinde izlediği bir yoldu. Budizm’de de Nirvana’ya ulaşmak için buna benzer bir yol izlenmektedir. Ancak bu, ne toplumun genelinde görülen bir olaydı, ne de herkesin takip edebileceği bir yoldu. Örneğin, çocuk, yaşlı ve hastaların böyle bir yolu izlemeleri mümkün değildir. Gönüllü yoksulluk, Rahnema’nın da kabul ettiği gibi, ancak toplum içinde yaşayan insanların maddi açıdan eşit bir konumda olmaları veya en azından birbirine yakın seviyelerde bulunmaları durumunda anlamlı olabilir.

Günümüzde ise böyle bir durum mümkün olmadığı için, gönüllü yoksulluk yine eskiden olduğu gibi ancak bireysel bir tercih olarak var olabilir. Günümüz yoksullarının çoğu açlık ve yetersiz beslenmeden mustariptir. Ayrıca, bunların da ortaya çıkardığı

hastalık vb. sorunlarla boğuşmaktadır. Nerede kaldı ki, yoksulluğu kendi iç dünyalarının zenginliği ve manevi olgunlaşmaları için bir vasıta olarak kullansınlar. Yeterli maddi doyuma ulaşmayan ve karınlarını doyurmaktan başka bir şey düşünemeyen insanlar, manevi olgunlaşmayı nasıl gerçekleştirecekler? Her gün binlerce çocuğun açlıktan ve hastalıktan öldüğü bir dünyada, kaç kişi yoksulluğu bir olgunlaşma vasıtası olarak görebilir?

Eski yoksulluk, sadece ekonominin geçime dayalı olduğu geçmiş toplumlarda görülen yoksulluğu anlatmak için değil, aynı zamanda modern dönemin ilk zamanlarında görülen (dönemlere göre ülkeden ülkeye değişen) yoksulluğu belirtmek için de kullanılmaktadır. Örneğin, sanayileşmenin ilk yıllarında Batı Avrupa’da görülen kitlesel yoksullukla bugün Amerika ve Avrupa’da görülen sınıf-altı ve sosyal dışlanma temelli yoksulluk aynı değildir. Aynı şekilde, Türkiye’de 1980’lerden önce görülen ve toplumsal ilişki ağları sayesinde fazla hissedilmeyen yoksulluk, 1980’den sonra görülen ve toplumsal dayanışma ağlarından mahrum bir şekilde yaşanan yoksulluktan çok farklıdır. Yeni yoksulluk, bu yoksulluk türlerinden ikincisini anlatmak için kullanılan bir kavramdır.

Buğra ve Keyder (2003: 6), yeni yoksulluğun “son yıllarda dünyada ve Türkiye’de yer alan bir dizi yapısal değişimin sonucu olarak” ortaya çıktığını belirtmektedirler. Onlara göre (2003: 21), yeni yoksulluk olgusu, “toplumsal dışlanma riski taşıyan, kenarda kalan, özellikle ekonomik ilişkiler açısından sistemle bütünleşmesi giderek zorlaşan bir tabakaya” işaret etmektedir. Yeni yoksulların en belirgin özelliği ise “refah toplumunun getirilerini yaşayamamak ve bunun sonucu olarak, 20. yüzyılın ortalarından sonra bütün Avrupalı vatandaşların doğal karşıladığı modern yaşama eşit ve aktif katılamamak”tır (Mavrommatis, 2007: 17).

Yeni yoksulluk, günümüzdeki yoksulluğu betimleyen tek yoksulluk kavramı olmadığı gibi, bütün yoksulları anlatmak için kullanılan bir kavram da değildir. Kavram, daha çok dışlanmalara ve marjinalliğe maruz kalan ve yoksullukla baş etmek için hiçbir ümidi olmayan yoksulları anlatmak için kullanılmaktadır (Işık&Pınarcıoğlu, 2005: 76). Türkiye’de yoksulluğun yumuşak bir süreç olarak yaşanmasını mümkün kılan, başta enformel sektör olmak üzere, tüm koşulların ortadan kalktığını belirten Işık ve Pınarcıoğlu (2003: 53), yeni yoksulluğun, sonuçları öngörülemez olan yeni bir olguya- kuralsız yoksulluğa- dönüştüğünü iddia etmektedirler.

Yeni yoksulluğu bizim çalışmamız açısından önemli kılan bir diğer husus da, yeni yoksulların yardım için akrabaları, komşuları ve hemşehrilerine gitmek yerine, ilk önce gönüllü ve resmi yardım kuruluşlarına başvurmalarıdır. Zorunlu veya gönülsüz göçle kentlere gelen insanların, kendilerini geleneksel toplumsal ilişki ağlarıyla örülmüş bir ortamda bulmaları haliyle mümkün değildi. Eski işlerinden ve geçinme stratejilerinden mahrum kalan bu göçmenlerin, acımasız kent koşullarında iş bulmaları veya kendilerine ait yeni bir iş kurmaları da kolay değildi. Devletin de yoksulları ve göçmenleri koruma altına alacak yeterli toplumsal kurumları mevcut değildi. Dolayısıyla, geçinmek için başka çaresi olmayan insanların özel ve resmi yardım kuruluşlarına başvurmaları, kendi bireysel tercihlerinin bir sonucu olarak görülmemelidir; aksine bu bir zorunluluktan kaynaklanmaktadır.

1.1.8. Yoksulluk Kültürü

Yoksulluk kültürü, O. Lewis'in 1950'li ve 1960'lı yıllarda çeşitli eserlerinde işlediği bir tezdır. Lewis "Beş Aile", "Sanchez'in Çocukları" ve "İşte Hayat" adlı eserlerinde yoksulluk kültürüyle ilgili görüşlerini dile getirmiştir. Özellikle gelişmekte olan ülkelerin (Meksika ve Küba gibi) kırsal bölgelerinde ve Kuzey Kızılderili bölgesinde araştırmalar yapan Lewis, bu yörelerdeki gettolarda yaşayan insanların kendilerine ait bir yoksulluk alt kültürünü meydana getirdiklerini belirtmiştir. Lewis, yoksulluk kültürünü bir tepki ve hayat tarzı olarak görmüştür. Slaterry (2008: 390-395), Lewis'in görüşlerini şu şekilde özetlemektedir:

Lewis, yoksulluk kültürünün yoksulları sadece toplumun geri kalanından ayırmakla kalmadığını, aynı zamanda onları yoksulluğa mahkûm ettiğini de iddia etmiştir.

"Tarımcı köyler, gecekondu ve iç-kentlerde toplumun diğer kesimlerinden ayrılmış halde bulunan yoksullar, problemleri, engellenmeleri ve dışlanmışlıklarını yenmek için, kendilerine has tutumlar, değerler ve davranışlar geliştirir ve eşitsiz bir toplumda kendilerine göre bir 'hayat tarzı tasarlayarak' uyum sağlamaya çalışırlar" Slaterry (2008: 390-391).

Toplumsal örgütlenmeden yoksun olan bu alt kültürün temel özellikleri ise şunlardır: *Bireysel düzeyde*; marjinallik, acizlik, bağımlılık, aşağılık duygusu ve kadercilik vardır. *Ekonomik düzeyde*; beceri gerektirmeyen mesleklerde yığılma, çocuk işçiliği, sürekli para sıkıntısı, kişisel eşyaları rehin bırakma, yerel tefecilerden yüksek

faizle borç alma ve ikinci el mobilya ve giysi kullanımı yaygındır. *Aile düzeyinde*; sürü halinde yaşama, alkolizm, şiddet, cinsiyet ayrımcılığı, serbest cinsel ilişkiler, anneleri ve çocukları terk etme alışkanlıkları görülmektedir. *Topluluk düzeyinde*; toplumun temel kurumlarıyla bütünleşmede ve onlara katılmada yetersizlik, örgütlenme ve siyasal etki yoksunluğu söz konusudur.

Lewis ayrıca, bu yoksulluk alt kültürünün yoksullar tarafından içselleştirildiğini ve gelecek kuşaklara aktarıldığını da ifade etmiştir. Böylece, yoksulluk kültürü yoksulluğun kökleşmesine yardımcı olmakta ve bir yoksulluk döngüsünün³ oluşmasına sebebiyet vermektedir. Lewis'e göre, yoksullukla yoksulluk kültürü aynı şeyler değildir. Lewis, yoksulluğu oluşturan şartlar ortadan kalksa bile, yoksulluk kültürünün devam edebileceğini belirtmektedir (Bilen&Şan, 2006: 171).

Yoksulluk kültürü tezi, 1960 yıllarda Amerika ve İngiltere'deki yoksullukla mücadele politikalarını ve sosyal yardım programlarını etkilemiştir. Yoksulluk kültürü ulusal hükümetler tarafından yoksulları kontrol altında tutmanın bir aracı olarak kullanılmıştır. Bu yüzden, yoksulluk kültürü ciddi eleştirilere uğramıştır. Yoksulluk kültürü her şeyden önce, mevcut kapitalist sistemin yapısını, yani toplumda eşitsizlikler meydana getiren üretim ilişkilerini ve sınıfsal yapıyı dikkate almadığı için eleştirilmiştir. İkinci olarak, yoksulluğu yoksullardan hareketle açıklayarak 'kurbanı suçlama' anlayışının, yani yoksulları kendi tutumları ve duyarsızlıklarıyla kendilerini yoksulluğa mahkûm ettikleri görüşünün ortaya çıkmasına neden olduğu için tenkit edilmiştir. Üçüncü olarak da, bazı hükümetlere ideolojik bir malzeme sağladığı için yoğun bir eleştiri almıştır (Slattery, 2008: 393-394).

Ancak, Lewis'in yoksulluk kültürü tezi, hem bazı yoksul gruplar arasında bir alt kültüre ait alışkanlıklar ve özellikler bulunduğunu göstermesi açısından, hem de genel olarak yoksullar arasında bir toplumsal ve siyasal örgütlenme yokluğunu belirtmesi bakımından oldukça önemli görünmektedir. Yoksulluğun kendisi her yerde farklı şekillerde görüldüğü gibi, eğer varsa, yoksulluk kültürü de her yerde farklı şekillerde tezahür eder. Zira günümüzün yoksulları pasiflikten ziyade, aktif bir görünüm sergilemektedirler. Pınarcıoğlu ve Işık'ın (2002) belirttikleri gibi, yoksullar kaderlerine razı olup kendi kabuklarına çekilmek yerine, başta enformel sektör olmak üzere, çeşitli geçinme yollarına başvurarak aktif bir yaşam mücadelesi vermektedirler.

³ Yoksulluk döngüsü, "birbiriyle ilişkili ve birbirini güçlendiren mahrumiyetlerin bir kısır döngü oluşturarak yoksulluktan çıkışı engellemesi ile ilgilidir" Şenses (2006: 210).

Türkiye’de ise Türkdoğan (1975), yoksulluk kültürü ile ilgili çalışmalar yapmıştır. Erzurum gecekonduarında yaptığı araştırmada Türkdoğan, bazı farklılıklar olmakla birlikte, Lewis’te olduğu gibi aynı sonuçlara varmıştır. Türkdoğan, Lewis gibi yoksulluk kültürünün yoksulluktan farklı bir olgu olduğunu ve yoksulluğun ortadan kalkması durumunda bile devam edebileceğini belirtmektedir. Ancak, Gül ve Sallan Gül (2008), yoksullar için tek bir kültürden (yoksulluk kültüründen) söz etmenin mümkün olmadığını ve yoksulluk kültürü tezinin de indirgemeci ve suçlayıcı olduğunu belirtmektedirler.

1.1.9. Kadın Yoksulluğu

Yoksulluğun kadınlar üzerindeki etkisi o kadar çoktur ki, günümüzde yoksulluk kadın yoksulluğuyla birlikte anılır olmuştur. Bu çalışmada incelen kuruluşlar da, büyük ölçüde kentlerdeki kadın yoksulluğuyla mücadele ettikleri için, bu yoksulluk türü üzerinde durmak gerekmektedir.

Kadın yoksulluğu veya bunun yerine sıklıkla kullanılan yoksulluğun kadınlaşması kavramı yoksulluğun günümüzdeki en önemli boyutlarından birisidir. Rahnama (2009: 257), yoksulluğun kadınlaşmasının modernize yoksulluğun ikincil görüngüsü olduğunu belirtmektedir. Yoksulluğun kadınlaşması kırsal yerlerde olduğu kadar, kentsel alanlarda da yoğun bir şekilde görülmektedir. Toplumsal yapıların ürettiği olumsuzlukları en çok temel kabiliyetlerden mahrum olan ve dezavantajlı bir konumda bulunan kadınlar yaşamaktadır. Kadınların yaşadığı sıkıntılar ve karşılaştıkları sorunlar toplumsal hayatın farklı alanlarında farklı şekillerde görülmektedir. Örneğin, toplumun genelinde toplumsal cinsiyet ayrımcılığına uğrayan kadınlar, hane içinde cinsiyet ayrımcılığına ve şiddete maruz kalmakta, işgücü piyasasında emek sömürsüne uğramakta, toplumsal alanlarda ise toplumsal dışlanma riskiyle yüzleşmektedirler.

Yoksulluk, günümüzde dezavantajlı grupların başında yer alan kadınları dünyanın farklı yerlerinde farklı şekillerde etkilemektedir. Giderek derinleşen küresel yoksulluğun en önde gelen kurbanları olan kadınlar, birçok ülkede erkeklere nazaran daha dezavantajlı bir konumda yer almakta, daha düşük statülü işlerde çalışmakta, daha fazla ayrımcılığa uğramakta, toplumsal normlar ve değerler tarafından daha fazla baskı altında tutulmaktadırlar. Boşanma ve aile parçalanmalarının sonucunda sayıları giderek artan ve yoksulluk riski çift ebeveynli ailelere göre daha fazla olan tek ebeveynli

ailelerde, hane reislerinin çoğu kadınlardan oluşmaktadır. Rahnema (2009: 261), 90 milyon yoksul ailenin kadınlar tarafından yönetildiğini belirtmektedir. Kadınların yoksul duruma düşmesinin en önemli nedenlerinden biri de hane reisi kadın olan bu tek ebeveynli ailelerin sayısında görülen artıştır.

Yoksulluğun gittikçe artan oranda kadınları daha çok etkilemeye başlaması, “yoksulluğun kadınlaşması” kavramını ortaya çıkarmıştır. Kavram, 1970’lerden itibaren literatürde yer almaya başlamıştır. Bu kavram, Goldberg ve Kremen’in (1990: 2-3) belirttikleri gibi, kendilerini ve ailelerini geçindirmek zorunda olan kadınların bütün yoksullar içinde çoğunluğu oluşturduklarını ifade etmek için kullanılmaktadır. Kavramla ayrıca, çalışıyor olsalar bile kadınların yoksulluktan kurtulamadıkları vurgulanmak istenilmektedir. Günümüzde, dünyanın birçok yerinde, özellikle Güney Asya ve Sahra-altı Afrikası’nda, yoksulların çoğu kadınlardan oluşmaktadır.

Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı Raporuna (UNDP, 1995) göre, dünyadaki yoksulların %70’i kadınlardan oluşmaktadır. UNDP 1992 raporuna göre ise, gelişmekte olan ülkelerde kırsal kesimde yaşayan yoksul kadınların sayısı %50 oranında artmıştır. Bu da 565 milyon insana tekabül etmektedir. Bunların 374 milyonu Asya’da, 129 milyonu ise Aşağı Sahra Afrikası’nda yer almaktadır. Yoksulluk, kırsal kesimdeki erkekler arasında son yirmi yılda %30 artarken, kadınlar arasında %48 oranında artmıştır. Birleşmiş Milletler 1996 raporuna göre de günümüzde bir milyardan daha fazla kişi, çoğunluğu kadın ve gelişmekte olan ülkelerde olmak üzere, kabul edilemez yoksulluk koşullarında yaşamaktadır (Moghadam, 2005: 2). Benzer şekilde, Kloby’nin (2005: 227) belirttiğine göre, kadınlar dünyadaki yoksulların %70’ini ve okur-yazar olmayanların da üçte ikisini oluşturmaktadırlar.

Günümüzde kadınların toplumsal hayata ve işgücüne katılmaları, geçmişe oranla oldukça artmıştır. Ancak, kadınların kentlerde çalışma hayatına katılmaları, toplumsal cinsiyet eşitsizliği ve ayrımcılık bağlamında çeşitli kazanımlar elde etmeleri, onları daha fazla özgürleştirmemiş ve erkeklerle eşit bir konuma getirmemiştir. Kadınlara yönelik geleneksel bakış açısı (onları farklı bir tür gibi algılama ve erkeklerden aşağıda görme), küresel kapitalist sermayenin yoğun bir şekilde işlediği modern kentlerde farklı formlarda varlığını devam ettirmektedir. Bu durum, en açık bir şekilde yoksulluk konusunda gözlenmektedir. Gerçi kentlerin erkek egemen görüntüsü kaybolmuş ve kadınlar toplumsal mekânlarda giderek daha fazla görünür hale gelmişler; fakat başta

çalışma alanları olmak üzere, kadınların toplumun farklı kesimlerinde çokça görülmeleri onları özgürleştirmemiş, aksine kadınlara yönelik yeni sorunlar ortaya çıkarmıştır. Her şeyden önce küresel sermayenin ucuz işgücüne olan ihtiyacı, en evvel sömürülmeye daha müsait olan kadın emeği tarafından giderilmeye çalışılmaktadır. Bu, görünürde kadın istihdamının çokluğunu göstermekle beraber, gerçekte ise kadınların yoksulluğa daha fazla maruz kaldığını ve sayısal anlamda kadın yoksulluğunun giderek artmakta olduğunu göstermektedir.

Günümüzün küresel modern kentlerinde hem yoksul kadınlar hem de genç kızlar, enformel sektörde karın tokluğuna çalışmak zorunda kalmakta, emekleri gibi vücutları da sömürülmeye maruz kalmaktadır. Bu kadın ve kızlar, aynı zamanda herhangi bir sosyal güvenceleri olmaksızın kötü koşullarda çalıştırılmaktadırlar. İşgücüne olan talep fazlalığı, insanları düşük ücretlerde çalışmak zorunda bırakmaktadır. Yoksulluğun küresel bir boyut kazandığı ve Yunus' un (2003: 122) deyişiyle giderek kronik bir hastalığa dönüştüğü bu küresel çağda, meydana gelen küresel ekonomik ve mali krizlerden, şiddet, terör, iç çatışma ve savaş koşullarından da en çok etkilenenler yine alt tabakadaki yoksullardır; yoksullar içinde ise kadın ve çocuklardır. Düşük ücretler, fuhuş, boşanma ve namus/töre cinayetleri gibi sorunlar böyle ortamlarda daha da artmaktadır. Yoksulluğun yoğun bir şekilde görüldüğü Afrika ve Asya kıtalarındaki ülkelerde bu durum açıkça görülmektedir. Örneğin, Nikaragua'da

“kadınlara, onların işini almak için 200 kişinin sırada beklediği söyleniyor.

Patronlar kadınlara ‘sana ihtiyacım yok, benim için bir hiçsin, pislik kadar kıymetin yok’ diyorlar ve aslında şunu söylüyorlar: ‘Git kendine mini bir etek bul çünkü buradan ayrılırsan sokakta fahişelik yaparsın’” (Kernaghan, 2004: 170).

Aynı şekilde, nüfusun büyük çoğunluğu yoksul olan Hindistan'da da benzeri bir durum görülmektedir. Küreselleşmenin etkilerini önemli oranda hissedilen Hindistan, yoksullar, özellikle yoksul kadınlar için, bir işsizlik, ruhsal bunalım ve şiddet/suç ülkesi haline gelmiş durumda. Bu, büyük ölçüde küresel sermayenin etkisiyle yerli tarım ve ziraat alanlarında meydana gelen değişikliklerden ve istihdamın giderek düşmesinden kaynaklanmaktadır. Shiva'nın (2004: 155) belirttiği gibi

“... büyük şirket ziraatının ve küreselleşmenin, tarımı ve ziraatı yok ettiği yerde istihdam çöküyor, fahişeliğin patlamasıyla karşı karşıya kalıyoruz. Kadınlar hayatta kalabilmek için bedenlerini satıyorlar. Fahişelikteki artış, kadınların

tercihi değil. Küreselleşme güçleri tarafından itildikleri derin yoksulluk sonucunda gerçekleşiyor.”

Kadın yoksulluğu, bazı bölgelerde ve etnik gruplarda yoğunlaşmakla beraber, dünya genelinde görülen bir olgudur. Kadın yoksulluğunun küresel bir boyut kazanmasından çeşitli faktörler etkili olmuştur. Bunların başında, etnik/ırk ve toplumsal cinsiyet temelli ayrımcılık gelmektedir. Bu durum, sadece siyah ırka ve azgelişmiş ülkelere özgü değil, dünya genelinde gözlenen bir olgudur. Ayrımcılığın yanı sıra, hane içindeki eşitsizlikler, işgücü piyasasındaki düşük ücretler, hane reisinin kadın olması ve yasal eşitsizlikler de kadın yoksulluğunun nedenleri arasında yer almaktadır. Bunlardan başka, erkeklerin göçü, artan sayıda aile parçalanması, boşanma, kadınların maruz kaldığı fiziksel ve psikolojik şiddet de kadın yoksulluğunu etkilemektedir.

1.1.10. Çalışan Yoksullar

Günümüzün en önemli yapısal değişikliklerinden birisi de, çalışma ile maddi yoksulluktan kurtulma arasındaki doğrusal ilişkinin büyük ölçüde ortadan kalkmış olmasıdır. “İnsana tarihi bir nitelik kazandıran çalışma” (Baudrillard, 1998: 30), günümüzde gerçek niteliğini kaybetmiştir. Yani insanın işle⁴ olan varoluşsal bağlantısı önemini yitirmiş ya da çalışmanın insan hayatına kattığı değer ortadan kaybolmuş gibidir. Fromm’un (1996: 217) belirttiği gibi, “Günümüzde insana en çok acı veren, yoksulluk değil, büyük bir çarkın küçük bir dişlisi, bir robot haline gelmiş olmak ve yaşamının boş ve anlamsız olmasıdır.”

Yoksulluğun çalışan kesimleri etkilemesi veya çalışanların yoksul duruma düşmesi, Sanayi Devriminden sonra meydana gelmiştir. Daha önce belirtildiği gibi, sanayileşmenin ilk dönemlerinde kentlerde çalışan ama yoksul olan büyük bir işçi kitlesi ortaya çıkmıştı. Marksizm’e göre, bu kapitalizmin temel çelişkisiydi; çünkü kapitalizm burjuva sınıfının zenginleşmesi için işçi sınıfının (daha doğrusu emek gücüyle çalışanların) yoksulluk ve sefaletini gerektiriyordu. Neticede, mahiyeti ve boyutu geçmişten çok farklı olan ve etkileri günümüze kadar devam eden ve yapısal bir özelliğe dönüşen yeni bir toplumsal değişimle yüz yüze gelinmişti. Rahnnema, tarih boyunca çalışan bir insanın hiçbir zaman yoksul olarak görülmediğini, *dilenci*, *yoksun*,

⁴ İşin varoluşsal önemini kaybetmesinde, devamlı ve kalıcı olma özelliğinden esnek ve geçici olma durumuna gelmesi etkili olmuştur. Sennett’in (2002) belirttiği gibi, işin bu yeni özelliği, insanın toplumsal ve kişisel özelliklerini etkilemiş ve insanlarda bir karakter aşınması meydana getirmiştir.

haydut ve *sefil* gibi nitelemelerin çalışmak istemeyenler için kullanıldığını, ama günümüzde çalışmak isteyen yüz milyonlarca insanın, yetenekleri emek pazarında değer kazanmış bir işleve denk düşmediği için yoksul olarak değerlendirildiğini belirtmektedir (Rahnema 2009: 244).

Yoksulluğun yapısal bir soruna dönüşmesi, kendini en çok çalışan yoksullar bağlamında açığa çıkarmaktadır. Bu, açık bir şekilde, yoksulluğun sonradan ortaya çıkan arızı bir durum olmadığını, yalnızca kişisel özelliklere bağlı olarak meydana gelmediğini, sadece kadın, özürlü, yaşlı ve hasta gibi toplumun dezavantajlı kesimlerini kapsamadığını ve dolayısıyla toplumun dezavantajlı kesimlerini yoksulluktan kurtarmakla sorununun çözölemeyeceğini göstermektedir. Bu da, yapısal bir sorun olan yoksulluğu ortadan kaldırmak veya azaltmak için yoksullukla mücadele stratejilerinde yapısal unsurlara ve politikalara öncelik vermeyi gerekli kılmaktadır. Zira sorun büyük ölçüde yapısal kökenli olduğu için çözüm de yapısal kaynaklı olmak zorundadır. Bu çalışmada incelenen kuruluşlardan Dost Eli Derneği, faaliyetlerinin bir kısmını çalışan yoksullara (özellikle emekli olan ve asgari ücretle çalışan ama geçim sıkıntısı çekenlere) yönelik olarak yürütmektedir.

Çalışan yoksullar, “istihdam edildikleri hâlde, yoksulluk sınırının altında kalan işçileri anlatmak üzere” (Cohen, 2000: 61) kullanılan bir terimdir. Ancak, bu eksik bir tanımdır. Çalışan yoksulların kapsamı ve tarifi ülkeden ülkeye farklılık göstermektedir. İster yıl boyu çalışan ama düşük ücret alanları, ister zaman zaman işsiz kalanları, isterse de kendi hesabına ve yevmiyeli çalışanları kapsasın, çalışan yoksullar dünya genelinde önemli bir yekûn teşkil etmektedir. Çalışan yoksullar, sadece azgelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde değil, gelişmiş ülkelerde de ciddi bir sorun oluşturmaktadır. Gündoğan’ın (2007: 3) belirttiğine göre, Amerika’da yedi milyon, Avrupa Birliği’nde ise sekiz milyon civarında çalışan yoksul bulunmaktadır. Çalışan yoksulların kimlerden ya da hangi kesimlerden oluştuğu da tartışma konusu olmuştur. Çalışan yoksulların düşük ücretlerle sürekli çalışanlar mı, yıl içinde değişik zamanlarda çalışanlar mı, yoksa kendi hesabına çalışanlar mı olduğu üzerinde bir fikir birliği mevcut değildir. Bu yüzden, tam zamanlı çalışan yoksullar, yarı zamanlı çalışan yoksullar ve kendi hesabına çalışan yoksullar gibi gruplandırmalar yapılmıştır (Gündoğan, 2007: 5-6).

Günümüzde hayat çalışmaktan ibaret olmuştur. İlginç olan, çalışmanın insan onuruna yakışır bir hayatı yaşatmaktan uzak bir hal almış olmasıdır. Çoğu insan haftada

6-7 gün ve günde 8-9 saat çalışmakta, ama yine de geçim sıkıntısı çekmektedir. Bu kadar yoğun çalışmaya rağmen, insanların yoksulluk içinde yaşamaları modern zamanlara özgü bir durumdur.

1.1.11. Yoksulların Dilinden Yoksulluk

Aslında yoksulluk, en iyi yoksulluğu yaşayanlar tarafından tarif edilebilir. Bu her zaman sözle de ifade edilmeyebilir. Örneğin, bazen bir çift gözyaşı, bazen bir suskunluk, bazen de bir anlamlı bakış, yoksulluğu anlamaya yetmektedir.

Yoksulların dilinden hareketle yoksulluğu anlamaya yönelik bazı çalışmalar yapılmıştır. 21. yüzyıla girerken Dünya Bankası'nın yapmış olduğu "Yoksulların Sesi" (Özügürlü, 2009: 60) adlı çalışması buna örnek gösterilebilir. Bu çalışmada görüşlerine yer verilen yoksulların yoksulluklarını varoluşsallıkla ve özgürlükle ilişkilendirmeleri oldukça dikkat çekicidir. Örneğin, Jamaikalı bir yoksul şöyle demektedir: "Yoksulluk, cezaevinde yaşamak, esaret altında yaşamak, özgür olmayı beklemek gibidir."⁵ Nijeryalı bir yoksul da şunu söylemekte: "Bir şey yapmak istiyorsunuz; ama onu yapacak gücünüz yok. İşte yoksulluk budur" (www.worldbank.org). Görüldüğü gibi, yoksulluk hem esaretle hem de çaresizlikle tarif edilmektedir. Bizim çalışmamızda da birkaç kişi yoksulluğu tek kelimeyle 'çaresizlik' olarak tanımlamıştı. Çaresizlik de ümitsizliği beraberinde getirmektedir. Ümitsizlik ise boş vermişliğe, hayata küsmeye ve insanlara ve nesnelere değer vermemeye neden olmaktadır.

Yoksullukta ise özgürlüğü kısıtlayan en önemli şeyler, açlık, çaresizlik ve çeşitli mahrumiyetlerdir. Ancak bu, yoksul olmayanların bütünüyle özgür oldukları anlamına gelmez. Yoksulluk ve yoksulluğun getirmiş olduğu mahrumiyetler, sadece özgürlüğü sınırlandıran bazı faktörlerdir. Diğer insanların özgürlüğünü sınırlandıran faktörler ise başka türlerdendir. Yoksulluk ve açlık, her şeyden önce yoksulların kendi varlıkları ve potansiyel

⁵ Özgürlük kimi zaman yoksulluktan ve bir gıdaya ihtiyaç duymaktan daha önemli olmaktadır. Örneğin, "Biz eğitimli savaşçılarız, terörist değiliz" diyen El-Aksa Şehitleri Tugayı mensubu Filistinli bir intihar bombacısı, kendisiyle röportaj yapan bir gazeteciye şunları söylemiştir: "Eylemim, sorumlulara ve tüm dünyaya bir insan için en iğrenç şeyin özgürlük olmadan yaşamaya zorlanmak olduğu mesajını taşıyacak" (Jabar, 2002). Demek ki, insan ruhunun özgürlüğe olan ihtiyacı, midesinin gıdaya olan ihtiyacından daha az değildir; belki daha fazladır. Çünkü baskı ve esaret altında yaşamak insanın tabiatına aykırıdır. Bir kısım insanların özgürlüğü açlığa tercih etmeleri buna delil olarak gösterilebilir.

güçleri üzerinde düşünme özgürlüğünü kısıtlamıştır. Yoksulluğun sürüp gitmesinin en önemli nedenlerinden birisi de budur. Rahnema'nın (2009: 156) belirttiği gibi,

“Aslında yoksulların temel sorunu, herhangi bir şeyden yoksun olmaları değildir, temel sorun, toplumsal ve ekonomik koşullarının onlara, talihsizliklere reel olarak karşı koyabilecekleri şeyin ne olduğunu düşünme olanağını artık vermemesidir.”

Yoksulluğu yoksullardan hareketle anlamaya yönelik çalışmalar Türkiye’de de yapılmıştır. Erdoğan’ın (2007) çalışması buna örnek gösterilebilir. Türkiye’de 2001 ekonomik krizinin ardından, özellikle kentsel mekânlarda, yoksulluk manzaraları daha görünür hale geldi. Bu da yoksullukla ilgili çalışmaların yapılmasına vesile oldu. Erdoğan’ın çalışması böyle bir ortamda yapıldı. Görüşülen yoksulların bir kısmı, maddi zenginlikten ziyade gönül zenginliğini ön plana çıkarmaları ve geleceği *yarınla* ilişkilendirmeleri, yoksulların iç dünyalarını anlamada oldukça önemlidir. Birisi şöyle demektedir: “Ben hep yarınımı düşünürüm. Bugünü yaşıyorum. Allah’ım sana çok şükür, yarınım da böyle olsun, derim. Yani hep yarınları düşünüyorum, geleceğimi düşünmüyorum” (Erdoğan, 2007: 616). Taraf Gazetesinin “Türkiye’nin Kayıp İnsanları” adlı haber dizisinde yoksullarla yapılan görüşmelerde Diyarbakırlı bir yoksul da şunları söylemekte: “Hayat bizim için çok zor. Bazen aç, bazen tok yatıyoruz. Bir öğün karnımızı doyurduk mu, o bize yetiyor” (Düzyol, 2010: 9). Diyarbakır’da 3-4 yoksul mahalle gezdiğini ve her yerde ağır psikolojik ve ruhsal travmalar geçiren yoksullarla yüzleştiğini belirten Düzyol (2010: 9), yoksulluğun hayatları tekipleştirdiğini söylemektedir: “İşsizliğin, açlığın ve yoksulluğun kol gezdiği bu evlerde, hayatlar birbirinin aynısı.”

Yoksulların çoğu için gelecek tasavvuru yarından ibarettir; çünkü uzun dönemli bir gelecek planları yoktur. Aktif bir yaşam mücadelesi vermelerinin ve sessiz tecavüzde⁶ (Bayat, 2006: 31) bulunmalarının bir nedeni de budur. Bu durum yoksulluk çalışmalarında önemli bir yer almaktadır. Zira yoksulluk, Buğra’nın da (2007: 1) belirttiği gibi, “her şeyden önce hayatın belirsizliğiyle, yarın ne olacağını bilmemekle ilgili bir durumdur.”

⁶ Sessiz tecavüz, Bayat’ a göre (2006: 31), “bireylerin ve ailelerin, hayatları için temel ihtiyaçları (barınacak yer, kentsel kolektif tüketim, enformel işler, iş olanakları ve kamusal alan) karşılamak üzere, sessiz ve mütevazı bir tarzda kolektif olmayan fakat uzun süre devam eden doğrudan eylemine atıfta bulunur.”

1.2. YOKSULLUKLA MÜCADELE

Yoksullukla mücadele, yoksulluğu önlemeye, ortadan kaldırmaya ve azaltmaya yönelik çaba ve girişimleri anlatmak için kullanılan bir kavramdır. Yoksullukla mücadeleyle aynı zamanda, yoksulluğun nesilden nesile geçmesini önlemek, fırsat eşitliğini sağlamak, beşerî sermayeyi geliştirmek ve gelir dağılımını adaletli kılmak da amaçlanmaktadır. Yoksullukla mücadele çok geniş bir alana sahiptir. Alanda, devletin dışında, yoksullukla mücadele ettiğini iddia eden binlerce kurum ve kuruluş vardır. Yoksullukla mücadele, kimi ülkelerde bir devlet politikası olarak benimsenmiş, bazı ülkelerde üçüncü sektörün içinde yer alan sivil toplum kuruluşlarına (STK) havale edilmiş, çoğu yoksul olan bazı ülkelerde ise Dünya Bankası ve UNDP gibi uluslararası kuruluşlara devredilmiştir. Türkiye'nin de içinde yer aldığı bazı ülkelerde ise hem devlet, hem yerel yönetimler, hem de STK'lar (gönüllü, ulusal ve yerel kuruluşlar), kendilerine özgü yöntemlerle yoksullukla mücadele etmektedirler.

Yoksullukla mücadelenin temel ögesi yoksul, yani *insan* olduğu ve yapılan faaliyetler de doğrudan insan yaşamıyla ilgili olduğu için, hem yoksullukla mücadelenin daha iyi anlaşılması hem de sağlıklı değerlendirmeler yapmak için birkaç hususa değinmek gerekmektedir.

Birincisi; insan *yaparak* var olan bir varlıktır. Hareket insan yaşamı için hayati bir öneme sahiptir. Hegel'in dediği gibi “insanın hakiki varlığı onun eylemidir” (Akt. Kojeve, 2001: 60). Aynı noktaya dikkat çeken Rousseau da “insan eylemde bulunmak ve düşünmek için doğar, yansıtmak için değil” demektedir (Akt. Barber, 1995: 176). Son alıntıdan da anlaşılacağı üzere, insanın hareketi ya da eylemi, sadece çalışmak ve bedensel hareketlerle sınırlı değildir. Başta düşünce ve hayal olmak üzere, her insanın yapabileceği birçok hareket çeşidi vardır. Bu açıdan bakıldığında, hiçbir insan işe yaramaz ve çaresiz değildir. Örneğin, kronik hastalara ve yaşlılara bu gözle bakılabilir. Ancak bu, yoksul ve yardıma muhtaç insanların kendi hallerine bırakılmaları ve 19. yüzyıl Avrupa'sına hâkim olan “çalışmazsan mahvolursun” (Bauman, 1999: 22) anlayışına terk edilmeleri gerektiği anlamına gelmemektedir.

İkincisi; insan özgür ve birtakım haklara sahip olarak doğar; ancak, kendi özgür iradesiyle bu dünyadaki hayatına ve vücuduna sahip olmamıştır. Yani dünyaya bir insan olarak gelmek kendi tercihi değildir; ama kendi tercihi olmayan bu hayatı özgürce yaşama hakkına ve hayatını şekillendirme özgürlüğüne sahiptir. Dolayısıyla, bir insanın

kendi rızası olmadan onun hayatına müdahale etmek doğru değildir; bu aynı zamanda bir insan hakkı ihlalidir de. Demek ki, yoksullukla mücadele ille de yoksulların hayatına müdahale etmeyi gerektirmez. Yoksullukla mücadeleyi yoksulların inisiyatifi ve katılımı olmadan ve onların tercihlerini göz önünde bulundurmadan yürütmek, doğru olmadığı gibi yoksullara yapılmış büyük bir haksızlıktır da. Gandi, “yoksulları rahat bırakın” ya da daha doğrusu “yoksulların sırtından inin!” derken (Rahnema, 2009: 21), belki de yoksullara rağmen yapılan bu müdahalelerin yanlışlığını göstermek istemiştir.

Üçüncüsü; insan bütünüyle maddi bir varlık olmadığı gibi, sadece karnı doymakla da yoksulluktan kurtulmuş olmaz. Üzülerek belirtmek gerekir ki, yoksullukla mücadele çabalarının çoğu meselenin maddi tarafına ağırlık vermiştir. Maddi yön sadece gıda, giysi ve yakacaktan ibaret değildir; kişinin aldığı eğitim, gördüğü tedavi de yoksullukla mücadelenin maddi yönünü oluşturmaktadır. Hâlbuki bugün kapitalizmin tüketim köleleri haline gelen ve onun popüler kültürünün kısılcığında olan yoksulları hayata dair bilinçlendirmek ve onlara ahlâk ve anlayış kazandırmak daha önemli görünmektedir. Yoksullukla mücadele çabalarının başarıya ulaşmamasının en önemli nedenlerinden birisi de budur. Çünkü insan, bütün hayatı boyunca yardımlarla geçinecek kadar aciz ve zayıf bir varlık değildir. Dolayısıyla, yoksul insanlara kendi ayakları üzerinde durabilecek, örgütlenmelerini sağlayacak ve tüketim kültürü gibi alışkanlıklara karşı direnecek imkânlar ve fırsatlar sağlamak, yoksullukla mücadelede önemli bir yer teşkil etmelidir.

Dördüncüsü; insanın iradesi haricinde sahip olduğu değerlere ve koşullara çok önem vermek gerekir. Örneğin, insanın bir anne babadan dünyaya gelmesi, bir aile içinde büyümesi, yaşamak için toplumsal bir çevreye ihtiyaç duyması ve uzun bir çocukluk devresinden geçmesi gibi kendi iradesi dışında gerçekleşen hususlara dikkatle bakmak gerekmektedir. Sözgelimi, insanın uzun yıllar (çocukluk, yaşlılık, özürlülük gibi durumlarda) başkasına muhtaç olarak yaşamak zorunda kalması, yardımlaşmanın toplum için en önemli insanî değerlerden biri olduğunu göstermektedir. Keza, insanın ancak diğer insanlarla ilişkili olduğu toplumsal bir çevrede hayatını sürdürebilmesi, hem insanları birbirlerine karşı sorumlu kılmakta, hem de insanlararası ilişkilerin diğer ilişki türlerinden daha önemli olduğunu göstermektedir. Bugün toplumda teşekkül eden sosyal yardımlaşma vakıf ve derneklerine bu açıdan bakılmalıdır. Görüştüğümüz vakıf

ve dernek yöneticileri de, kendilerini sorumlu hissettikleri için böyle bir faaliyette bulunduklarını ifade ettiler.

Beşincisi; yoksulluk bir toplumsal yapı içinde meydana geldiği için, karşıtı olan zenginlikle birlikte ele alınması icap eder. Çünkü genellikle zıt olan şeyler, denge halinde olmak şartıyla, bir arada var olabilirler. Ancak, bazen bir zıt, karşıtını da üretebilir. Zenginlikle yoksulluğun bir toplumda veya dünya genelinde bir arada bulunması ciddi bir sorun değil; fakat aşırı zenginlikle birlikte aşırı yoksulluğun da bulunması hem toplumlar hem de insanlık için büyük bir tehlikedir. Chossudovsky'nin (1999: 31) belirttiği gibi, "Tehlikeli olan, mali servetin büyük yoğunlaşması ve toplumsal bir azınlığın gerçek kaynaklar üzerindeki egemenliğidir." Günümüzdeki zenginlik ise yoksulluğu üretiyor görünmektedir. Yüzyıllar önce A. Smith'in söylediği bugün de gerçekleşmekte: "Çok mülkiyetin olduğu her yerde büyük eşitsizlik vardır. Çok zengin biri için, en azından beş yüz yoksul olmalı" (Akt. Leal, 2006). Kapitalist bakış açısıyla yazılan bir eserde bu durum, uygarlıkların çöküş nedeni olarak gösterilmektedir: "Büyük uygarlıkların çökmesi, sahip olanlarla sahip olmayanlar arasındaki uçurumun derinleşmesinin sonucudur" (Kiyosaki&Lechter, 2008: 62).

Altıncısı; yoksullukla mücadele ulusal hükümetlerin ve üçüncü sektörün tekelinde değildir. Her şeyden önce yoksullukla mücadelenin öznelere veya nesnelere olan yoksulların kendileri, çeşitli yollarla yoksullukla mücadele etmektedirler. Yoksullukla mücadele, yoksulların bu mücadelelerine saygı duymayı ve önem vermeyi gerektirmektedir. Özellikle, onların serbest çalışma alanlarına ve enformel sektörü kullanmalarına- kayıtdışını kayıt altına almak gerekçesiyle- müdahale etmemek gerekir. Örneğin, Türkiye'nin büyük şehirlerinin gecekondualarında yaşayan kırsal kökenli yoksullar, kendi kabuklarına çekilmek yerine, enformel sektörü kullanarak toplumsal kent hayatıyla bütünleşme yoluna gitmişlerdir. Yavuz'un (2005: 118) belirttiği gibi, "gecekondu sakinleri, Sao Paulo veya Kalküta'daki yoksul kırsal göçmenler gibi kent hayatından uzak ve yalıtılmış değildir; aksine, yukarıya doğru hareketli, enerjik ve girişim gücüne sahiptirler. Soyutlanmaktan çok, bütünleşme peşindedirler."

Yoksullukla mücadele yaklaşımları, bu hususları göz önünde bulundurmadıkları ya da ihmal ettikleri için, çoğu ideolojilerden beslenmiş ve makro düzeyde görüşler ve çözümler ileri sürmüştür. 19. yüzyılın liberal, muhafazakâr ve Marksist ideolojileri, yoksullukla mücadele yaklaşımlarına da yansımıştır. Her biri kendi içinde tutarlı

olmakla birlikte, hiçbir yoksulluğa karşı kalıcı bir çözüm getirememiştir. Çünkü hepsi de, insanı temel almak yerine, meseleye makro düzeyde yaklaşmış ve devlet-piyasa tartışmasına girmiştir. Yaklaşımlar, bir nevi kapitalizm sosyalizm çatışmasına dönüşmüştür.

Şenses (2006: 219-220), yoksullukla mücadele alanında üç genel yaklaşımdan söz etmektedir: dolaylı, dolaysız ve radikal yaklaşımlar.

Dolaylı Yaklaşım, ekonomik büyümeye önem vermekte ve büyüme yoluyla yoksulların gelirlerinde ve yaşam standartlarında iyileşmeyi amaçlamaktadır. Ortiz'in (200) belirttiği gibi, çoğu kez dile getirilen büyümenin “trickle down” etkisi, yani nihayetinde büyümenin faydalarının yoksullara da yansıtacağı görüşü, bunu en iyi açıklamaktadır.

Dolaysız Yaklaşım, devlet müdahalesine öncelik veren bu yaklaşım, beslenme, sağlık, eğitim ve konut gibi temel ihtiyaçlara yönelik olarak yoksulların yaşam standartlarını ilgilendiren konularda devletin yapmış olduğu sosyal transferleri kapsamaktadır.

Radikal Reform yaklaşımı ise üretim araçlarının mülkiyetini ve üretim ilişkilerini köklü bir biçimde yeniden yapılandırmayı ve bunlara eşitlikçi bir kimlik kazandırmayı amaçlar.

Yoksullukla mücadele, asıl olarak İkinci Dünya Savaşından sonra önem kazanmıştır. Zira bu dönemde, hem savaşta büyük ölçüde yıkılan Avrupa'nın yeniden yapılandırılması için büyüme ve kalkınma önemli hale gelmiş, hem de sömürge konumunda olan birçok Üçüncü Dünya ülkesinin, bağımsızlığını elde etmesiyle, kapitalist dünyayla bütünleşme sorunu ortaya çıkmış ve bu ülkelerde sömürge döneminde gizlenen yoksulluk vb. sorunlar daha görünür olmuştur. İkinci Dünya Savaşından sonraki yoksullukla mücadele stratejilerine bakıldığında, iki temel politika grubunun uygulandığını söylemek mümkündür.

Birinci grup politikalar, İkinci Dünya Savaşının ardından 1980'lere kadar dünya genelinde yaygın olan, yoksullukla doğrudan mücadele etmeyi amaçlayan ve esas olarak bir sosyal güvenlik ağını öngören sosyal politikalar niteliğindedir. Sosyal güvenlik mekanizmalarına dayanan bu politikalar demeti, genel olarak “refah devleti” adıyla bilinmektedir. İkinci grup politikalar ise, doğrudan yoksulluğu azaltmaya yönelik olsalar da, daha çok dolaylı olarak yoksulluğu azaltmayı amaçlayan, işsizlik sorununu

azaltmak ve iktisadi büyümeyi sağlayacak türden politikalar. Bu politikalar, yoksulluğu sadece bir gelir eksikliği olarak görmemekte, aynı zamanda insanî, sosyal ve kültürel olarak da ele almaktadır (DPT, 2007: 3-6).

Birinci grup politikaların, yani refah devleti uygulamasının 1980’den sonra terk edilmeye başlanmasının birçok nedeni vardır. Bunları detaylı olarak ele almak başka bir çalışmanın konusudur. Burada sadece şu kadarını belirtmek gerekir ki, artan küreselleşme söylemiyle birlikte neoliberal politikaların kapitalist dünyaya hâkim olması ve bu politikaların çeşitli uluslararası kuruluşlar aracılığıyla Üçüncü Dünya ülkelerine dayatılması, hem ulusal sosyal politikaların belirlenmesinde etkili olmuş, hem de yoksulluk düzleminde önemli sonuçlar doğurmuştur. Refah devleti bütün dünyada değil, Batı Avrupa’da, o da kısa bir dönemde, uygulanan bir sosyal güvenlik sistemiydi. Her ne kadar Bauman (1999: 113), refah devletinin emekliye ayrıldığını belirtse de, birçok hizmetten vazgeçen ve birçoğunu da özel sektöre devreden ve genellikle maddi yoksulluk üzerine yoğunlaşan refah devleti, Avrupa’da hâlâ varlığını sürdürmektedir.

1.2.1. Tarihsel Olarak Yoksullukla Mücadele

Yoksulluğun kendisi yeni bir olgu olmadığı gibi, yoksullukla mücadele ve bu mücadelede izlenen yollar da yeni değildir. Yoksulluğu önlemeye ve ortadan kaldırmaya yönelik çabalar, tarih boyunca değişik toplumlarda farklı şekillerde görülmüştür. Bu çabaların çoğu, bireysel nitelikte olmuş (ahlâkî ve dinî değerler insanları birbirlerine yardım etmeye sevk etmiş) ve toplumun dayanışma ilişkilerinden beslenmiş; Mısır gibi bazı uygarlıklarda ise, kimi dönemlerde köleliği ve tabakalaşmayı ortadan kaldırmaya yönelik olarak, kurumsal bir nitelik kazanmıştır. Ancak, tarihte kitlesel yoksulluk modern zamanlara kadar görülmediği için, bütünüyle genel bir yoksullukla mücadele stratejisinden söz etmek mümkün değil; ama her ülkenin dönem dönem izlediği yoksulluğu önleme çabalarından bahsetmek mümkündür. Yoksullukla mücadele özellikle, kitlesel yoksulluğun ortaya çıkmaya başladığı 18. yüzyılda kurumsal bir nitelik kazanmıştır. Zira Fuchs’in (2005: 1) belirttiği gibi, 18. ve 19. yüzyıllarda sanayileşme ve kentleşme yoksul kadın ve erkeklere bazı faydalar sağlamış olsa da, çoğunlukla onların günlük yaşamlarını daha da zorlaştırmıştır. Bu yüzden,

yoksullukla kurumsal çatı altında mücadele etmek, toplumda önemli bir yer teşkil etmeye başlamıştır.

Kitlesel yoksulluk Sanayi Devriminin eşitsiz sonuçlarına bağlı olarak ortaya çıkmadan önce de, yoksullukla ilgili tartışmalar mevcuttu. Ancak, yoksulluk eşitsizliğin gölgesinde kalmış gibiydi. Zira yoksullar, genellikle J. Bentham'ın betimlediği şekliyle, nüfusun 'döküntüsü' ya da 'süprüntüsü' (Bauman, 1999: 24) olarak görülüyordu. 18. yüzyılda birçok düşünürün yoksulluktan ziyade eşitsizlik olgusuyla ilgilenmesinin bir nedeni de bu olsa gerektir. Örneğin, Matras'ın (1984: 13) belirttiğine göre, eşitsizlik olgusunu incelemeye ilk girişenler Fransa'da Rousseau (1754), İskoçya'da J. Millar (1771) ve A. Ferguson (1783) olmuştur. Eşitsizliğin yoksulluğun önüne geçmesini doğal karşılamak lazım; çünkü Sanayi Devriminin meydana getirdiği zenginlik ve diğer sonuçlar, toplumda ilk olarak eşitsizlikleri görünür kılmıştı. 19. yüzyılın büyük ideolojilerinden biri olan Marksizm de bu noktaya yoğunlaşmıştı.

Buna rağmen, yoksulluk yine de kamusal bir tartışma meydana getirmiş ve yoksullarla ilgili yasal düzenlemelerin yapılmasını sağlamıştır. Dicleli'nin (1946: 120) belirttiğine göre, İngiltere'de Kraliçe Elizabeth döneminde düşkünlere yönelik olarak "resmî makamlar tarafından yardım yapılmasını sağlayan kanunlar çıkarılmış ve gereken sosyal yardım kurumları kurulmuştur." 1601 yılında çıkarılan bir kanunla hastalık, işsizlik, dulluk ve yaşlılık gibi hallerde devletin düşkünlere yardımda bulunması bir kamu hizmeti olarak kabul edilmiştir (Smith, 2009: 152; Dicleli, 1946: 120). Daha sonra Yoksullar Yasası olarak adlandırılan bu kanun, Macfarlane'in (1993: 175) belirttiği gibi, 19. yüzyıl İngiltere'sinde de yürürlükte kalmıştır.

Ancak Owen'a göre (1995: 61), Yoksullara Yardım Kanunları hem yoksullara hem de devlete zarar vermiştir: "Muhtaç durumda olanlara yardım sağlıyor gibi gözüken bu kanunlar, aslında, yoksulları en kötü alışkanlıklar edinmeye ve her türlü suçu işlemeye hazırlamaktadır. Böylece yoksulların sayısını ve sıkıntılarını artırmaktadır." Owen'a göre, bu kanunlar ayrıca, çalışkanlık ve iyi davranış yerine aylaklığı, cehaleti, taşkınlığı ve ayyaşlığı teşvik etmektedir. Dolaysız maddi kazancın zanaat, imalat ve ticareti yöneten en önemli ilke haline geldiğini belirten Owen, gelinen sonucu şöyle belirtmektedir:

“...günümüzde insan emeğinin değeri o kadar düşürüldü ki, bu ülkede [İngiltere]* ve diğer ülkelerde, çalışanların mutluluğunu etkileyen koşullar, feodal sistemde serf veya hainlerin ya da antik çağdaki uluslarda kölelerin içinde yaşadıkları koşullardan çok daha aşağı seviyelere indi” (Owen, 1995: 105).

O yıllarda, Avrupa’nın başka ülkelerinde de, devlete sorumluluk yükleyen, yoksullara yönelik çıkarılan yasalar vardı. Örneğin, Simmel’in (2009: 166) bildirdiğine göre, Prusya’nın (Eski Almanya) 1842 tarihli bir Yoksulluk Yasası vardı ve bu Yasa devletin kamunun refahını gözeterek yoksullara yardım işini örgütlenmesi gerektiğini söylüyordu. Ancak, yoksullukla mücadele sadece devletin Yoksullar Yasası’ndan ibaret değildi. Akrabalık dışı kurumlar olan kilise, manor, lonca ve dinsel dayanışma örgütleri de yoksullukla mücadele etmekteydiler (Macfarlane, 1993: 181).

Buğra (2008: 10-11), yoksulların toplumun başına bela olmamaları için çeşitli görüşlerin ileri sürüldüğünü belirtmektedir. Bu görüşler yoksullukla mücadele stratejilerine yansıdığı için, onları kısaca belirtmekte fayda var. Bu görüşler şunlardır:

a) Yoksulların mekânsal olarak tecrit edilmeleri. Yoksulların toplumdaki diğer insanları rahatsız etmemeleri için kentin dışındaki alanlara sürülmeleri bir çözüm olarak görülmüştür.

b) İstatistikî verilerle yoksulları kontrol altında tutma. Yoksulları mekânsal olarak tecrit etmek mümkün değilse, onların toplumda tehlikeli ve suça bulaşan varlıklar haline gelmemeleri için, en azından istatistiksel verilere dayalı araştırmalarla onları kontrol altında tutmanın daha mantıklı olduğu düşünülmüştür.

c) Yoksulluğu yoksulların bireysel özellikleriyle açıklama. Yoksulluğu sosyo-ekonomik yapılarla açıklamak yerine, tembellik, hesabını bilmezlik, kötü alışkanlıklara sahip olma, çok çocukluluk vs. gibi kişiye bağlı unsurlarla açıklayıp yoksulları suçlamaya yönelik bir anlayış benimsenmiştir.

d) Yoksulluk kültürü ve yoksulluğu hayırseverliğe havale etme. Modern zamanda yoksulluğu bir alt kültüre ait özellikler gösteren bir olgu olarak tanımlamak yaygın kabul görmeye başlamıştır. Bu yüzden, yoksullukla mücadelenin bu alt kültür üzerinde yürütülmesi ve bu işin hayırsever kurumlara havale edilmesi gerektiği ileri sürülmüştür.

* Köşeli parantez bana aittir (R.A).

1.2.2. Türkiye’de Yoksullukla Mücadele

Türkiye’de yoksullukla mücadele uzun yıllar ihmal edilen bir konu olmuştur. Tarihsel kökenleri olmakla beraber, yoksullukla mücadele ancak, yoksulluğun önemli bir sorun olarak görüldüğü 1980’lerde kurumsal bir hüviyete kavuşmuştur. Ancak bu, toplumun bütünüyle yoksullukla mücadele kurumlarından yoksun olduğu anlamına gelmemektedir. Toplumda aşırı uçların görülmediği 1980’lere kadar gayri resmi kurumlar (akrabalık, cemaat, vakıf, komşuluk), yoksullukla mücadelede devletin resmi kurumlarından daha işlevsel olmuştur. Modernleşmenin getirmiş olduğu devlet-toplum ikiliği çok belirgin olmasaydı, Osmanlı’da sosyal hizmetleri yerine getiren vakıflar, hem sayısal olarak daha fazla, hem de niteliksel olarak daha kaliteli bir sivil toplum oluşmasına kaynaklık edebilirdi. Ancak, bu mümkün olmadı. Mümkün olsaydı, sivil toplumda yoksullukla mücadele daha kurumsal bir nitelik kazanabilirdi. Buna rağmen, yeterli düzeyde olmasa da, son yıllarda toplumsal sorunlara duyarlı sivil toplum kuruluşlarının sayısında bir artış gözlenmektedir.

Osmanlı’da sosyal hizmetlerin (eğitim, sağlık, imaret vb.) büyük çoğunluğu, özerk ve sivil kuruluşlar olan vakıflar tarafından yerine getirilmekteydi. Tek amacı yoksullukla mücadele olan bir vakıftan söz etmek mümkün değildir. Arızı bir durum olan yoksulluk (genellikle hastalık, yaşlılık, sakatlık vb. durumlar ile yangın, deprem ve sel gibi doğa afetlerine bağlı olarak ortaya çıktığı için), toplumda durumu iyi olanlar ile çeşitli vakıflar aracılığıyla giderilmeye çalışılıyordu. Ancak, 19 yüzyıldan itibaren yoksulluğun çehresi değiştiği gibi, toplumsal alanda faaliyet gösteren vakıflarda da bir bozulma meydana gelmiştir. Dicleli (1946: 112), vakıfların Babüsseâde ve Darüsseâde ağaları tarafından özel maksatlar uğrunda soysuzlaştırıldığını belirtmektedir. Ona göre, 1823 yılında kurulan Evkaf Nezareti de vakıflara istenilen istikameti verememiştir. Sonuçta, mahlûl sayılan (mirasçısı bulunmayan) birçok vakıf, mallar tahsis alanından uzaklaştırılmış ve saray halkına dağıtılmıştır. Vakıflara Cumhuriyet idaresiyle birlikte yeni bir kimlik verilme çalışılmıştır.

Cumhuriyet döneminde, doğrudan yoksullukla mücadeleyle ilgili olmasa da, faaliyet gösteren en önemli sivil kuruluşlar devletle sıkı bağları olan Kızılay, Çocuk Esirgeme Kurumu ve Türk Hava Kurumu ile devletten bağımsız olan Yardım Sevenler Derneği’dir (Buğra, 2008: 136-137). Bunlardan 1877 yılında Osmanlı Hilâliahmer Cemiyeti adı ile kurulan Kızılay, savaş sırasında ve barış zamanlarında olmak üzere, iki

alandaki faaliyet göstermekte ve genellikle salgın hastalık, kıtlık, yangın, deprem ve sel durumlarında hizmet götürmeyi amaçlamaktadır. 1921 yılında Türkiye Himayei Etfal Cemiyeti adı altında kurulan Çocuk Esirgeme Kurumu ise anne-çocuk sağlığı ve kimsesiz çocukları koruma ve eğitime gibi alanlarda faaliyet göstermektedir. 1928 yılında Kadın Yardım Cemiyeti olarak kurulan Yardım Sevenler Derneği de, yoksulların işe yerleştirilmesini, öğrenci yurtları kurmayı, çalışma gücü olmayan düşkün ve yoksulları korumayı ve yoksul annelere doğumdan önce ve sonra yardım etmeyi amaçlamaktadır (Dicleli, 1946: 115-119).

Günümüzde bu üç kuruluş da etkin bir şekilde faaliyetlerini sürdürmektedir. Bunlardan özellikle Sosyal Hizmetler Çocuk Esirgeme Kurumu (SHÇEK), çalışma durumu bulunmayan ağır hastalara, bakıma muhtaç yaşlılara ve özürlülük derecesi yüksek olanlara yönelik olarak “bakım aylığı” adı altında 500 TL’ye yakın bir nakdi yardım yapmaktadır. Bu nakdi gelir, yoksul aileler için önemli bir sosyal transferdir. Bu kurum aynı zamanda, herhangi bir geliri olmayan dul kadınlara ve bakıma muhtaç çocuklara da sınırlı miktarda nakdi yardımda bulunmaktadır. SHÇEK Türkiye’de devletin yoksullukla mücadele eden en önemli kurumlarından biridir.

Ancak, Türkiye’de yoksullukla mücadelenin asıl resmi muhatabı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıflarıdır (SYDV). 1986 yılında, Birinci Özal Hükümeti zamanında kurulan Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonuna bağlı olarak faaliyet gösteren SYDV’ler, 81 il ve bağlı ilçelerde yerel düzeyde yoksullukla mücadele etmektedirler. İl ve ilçelerde mülki amir olan vali ve kaymakamlara bağlı olarak çalışan SYDV’ler, faaliyet alanları oldukça geniş olan (eğitim, sağlık, gıda, giyim, yakacak, proje desteği, yol ücreti vs.) ve büyük ölçüde yoksullukla mücadeleye yoğunlaşan kamu kuruluşlarıdır. Bu kuruluşların en önemli özelliklerinden birisi, bir nevi özerk bir yapıda olmalarıdır. Bu kuruluşlara daha sonra tekrar değinilecektir.

Sorunlu bir alan olan yoksullukla mücadelede gönüllü sivil toplum kuruluşlarının aktif bir şekilde görülmeye başlaması ise 1990’lı yıllara rastlamaktadır. Kimi ulusal, bir kısmı da yerel düzeyde faaliyet gösteren bu gönüllü kuruluşlar, başta aynı sosyal yardımlar olmak üzere, çeşitli şekillerde yoksullukla mücadele etmektedirler. Mali ve kaynak açısından kamu kuruluşlarından oldukça geride olan bu kuruluşlar, temel amaçları yoksullukla mücadele olmakla beraber, hem faaliyetleri hem de yoğunlaştıkları kesim bakımından oldukça farklı bir görünüm sergilemektedirler.

Örneğin, kimisi yoksul çocukların eğitimine yoğunlaşmakta, kimisi yoksul kadınlara yönelik faaliyet yürütmekte, kimisi de bütün yoksullara hitap edecek şekilde yoksullukla mücadele etmektedir. Bu çalışmada incelenen dört gönüllü yerel kuruluş ise faaliyet alanları bulundukları yerdeki bütün yoksulları kapsayan ve eğitim ve meslek kursları gibi alanlarda da hizmet veren kuruluşlardır. Bu kuruluşlar ileriki sayfalarda teker teker ele alınacaktır.

1.2.3. Yoksullukla Mücadele Stratejileri

Temelde askerî bir terim olan strateji, önceden belirlenmiş bir amaca yönelik olarak uzun yıllar izlenen yol/yöntem anlamına gelmektedir. Yoksullukla mücadele uzun yıllar ve planlı çabalar gerektirdiği için, bu mücadelede izlenen yol ve yöntemleri belirtmek için strateji sözcüğü kullanılabilir. Bugün dünyada ve Türkiye’de birbirinden farklı birçok yoksullukla mücadele stratejisi vardır. Bunların başlıcaları şunlardır.

1.2.3.1. Sosyal Yardımlar

Tarihsel olarak, en yaygın görülen yoksullukla mücadele stratejisi sosyal yardımlardır. Klasik hayırseverlik anlayışının bir örneği olan sosyal yardımlar, dünya genelinde hem ülkeler, hem yerel yönetimler ve hem de sivil toplum kuruluşları tarafından uygulanan en yaygın ve en kapsamlı yoksullukla mücadele stratejisidir. Gıda, yakacak, giyim ve kırtasiye gibi aynı yardımlar ile eğitim ve sağlığı da içeren şartlı veya şartsız nakdi (parasal) yardımlardan oluşan sosyal yardımlar, hem kullanım kolaylığı hem de temel ihtiyaçlara yönelik olması açısından tercih edilmektedir. Bunun dışında, devletlerin yaptığı ve sosyal transferler kapsamına giren başka nakdi yardımlar da vardır. Bu yardımlar da sosyal içeriklidir; ama ne sadece yoksullara özgüdür, ne de devletin tek bir kurumu tarafından ödenmektedir. Türkiye’de ayrı ayrı kurumların verdiği emekli maaşı, dul-yetim aylıkları, yaşlılık maaşı, özürlü/sakatlık maaşı ve bakım aylığı gibi nakdi yardımlar sosyal transferlere örnek gösterilebilir.

Bir yoksullukla mücadele stratejisi olan sosyal yardımlar, temel olarak iki kısımdan oluşmaktadır. Birinci ayakta, yoksulların tespitine yönelik olarak yoksulluk profilini (kentsel/kırsal, mutlak/görelî, toplumsal cinsiyet, yoğunlaşma, acil ihtiyaçlar vb.) çıkarmak yer almaktadır. Yoksullar çeşitli sınıflandırmalara tabi tutularak kayıt altına alındıktan sonra, ikinci adımda sosyal yardımların tasnifi ve dağıtımı

yapılmaktadır. Yoksulluk dinamik bir olgu olduğu için, sosyal yardımlar şeklinde yapılan yoksullukla mücadelede başarı sağlamak, büyük ölçüde yoksulluk profilini sürekli güncel tutmaya ve yapılan ayni ve nakdi yardımların süreklilik arz etmesine bağlıdır.

Devletin yapmış olduğu sosyal yardımlar, hem tutar hem de ulaştığı kişi açısından sivil toplum kuruluşlarından çok ileridedir. Örneğin, Elazığ şehir merkezinde Mamuret'ül-Aziz Vakfı'nın 2008'de yaptığı yardımlar yarım trilyona ulaşmazken, Elazığ SYDV 2008 yılında, 49.679 kişiye toplam 3 trilyon 651 milyar TL yardım yapmıştır. 2009 yılında ise bu yardımın tutarı iki katına çıkarak toplamda 7 trilyon 61 milyara ulaşmış, kişi sayısı da 56.555 kişiye yükselmiştir (bkz. Tablo 2). Ancak, kişi sayısının çokluğu yanıltıcıdır; çünkü 56 bin farklı kişiye yardım yapılmamıştır. Bir kişi birden fazla yardım türü (örneğin hem gıda hem de yakacak) alabildiği gibi, aynı hanehalkının farklı bireylerinden birkaçı da yardım almış olabilir. Dolayısıyla, hane bazında düşünüldüğünde, yapılan yardımlar 20 bin haneyi geçmez. SYDV'lerin hane temelli çalışmamaları da meselenin başka bir boyutudur.

Tablo 2: Elazığ SYDV'nin 2009 Yılında Yaptığı Yardımlar.

YARDIM TÜRÜ		KİŞİ SAYISI	TUTARI (TL)
PROJE	ÖZKAYNAK	16 fayda sahibi	78.000,00
	SYDGM	28 projede (32 fayda sahibi)	322.000,00
GIDA YARDIMI		15.000	1.500.000,00
AYAKKABI (Şefkatli Eller)		760 Aile	10.754,00
SAANEN KEÇİ PROJESİ		105 Aile	664.521,00
YAKACAK YARDIMI		17.335	159.300,00
SAĞLIK YARDIMI		785	243.474,00
EĞİTİM YARDIMI		12.319	1.515.867,00
NAKİT YARDIMI		7.333	2.409.221,00
DİĞER YARDIMLAR		Genel yönetim gideri	158.748,00
TOPLAM		56.555 KİŞİ	7.061.885,00

Kaynak: Elazığ SYDV, 2010.

Kişi sayısı ve yardım miktarının çokluğuna rağmen, sosyal yardımlar sorunsuz bir alan değildir. Hem yoksulluk profilini ortaya çıkarmada hem de yardım dağıtmada önemli sorunlarla karşılaşmaktadır. En başta, sosyal yardımlar genellikle devlet eliyle gerçekleştiği için, siyasetten bağımsız değildir. Örneğin, Türkiye’de yapılan sosyal yardımlar bir devlet politikası olmaktan ziyade, hükümetlere ait bir politikadır. Hükümetler değişince, sosyal yardımların kapsamı ve niteliği de değişmektedir. İkincisi, sosyal yardımlar yerel yönetimler tarafından da popülist amaçlar doğrultusunda kullanılabilir. Türkiye’de siyaset, bir yönüyle patronaj ilişkilerine dayandığı için, sosyal yardımların yoksullara ulaşmasında ve verimli kullanılmasında önemli sorunlar ortaya çıkmaktadır. Üçüncüsü, sosyal yardımlar bir iktidar aracı olarak da kullanılabilir. Örneğin, Drucker’ın (2000: 71) belirttiğine göre, Ortaçağ kralları taç giyme törenlerinde “Yoksullar için baba ve anne olacaklarına” yemin ediyorlarmış. Yoksulluğa kalıcı çözüm getirmektense, sürekli yapılan yardımlarla onları yoksulluk içinde tutarak kendine bağımlı hale getirmek, bir iktidar yöntemi haline gelebilir.

Ancak, sosyal yardımların en önemli eksikliği, devamlı olmamasıdır. Başvuru esasına göre çalışan SYDV’ler, gelen başvuruları o günkü koşullarda değerlendirip bir karara varmaktadırlar. Her hafta, mütevellî heyetinin bulunduğu kurulda dosyalar değerlendirilip çeşitli miktarlarda nakdi yardımın yapılması karara bağlanmaktadır. SYDV’ler ayrıca yılda bir defa yakacak (genellikle kış ortasında dağıtılan kömür) yardımı ve birkaç defa da gıda yardımı yapmaktadırlar. Sosyal yardımların süreklilikten ziyade dönemsel olması, bu yoksullukla mücadele stratejisinin en önemli kusurlarından biridir. Buna rağmen, sosyal yardımlar Türkiye’de hâlâ en yaygın kullanım özelliğine sahiptir.

Sosyal yardımlar yoksullar açısından da zararlı olabilmektedir. Özellikle devlet tarafından yapılan sosyal yardımların gelişigüzel ve siyasî amaçlı olması, hem yoksulluk başvurularında bir artışa neden olmakta hem de birçok insanın kendisini yoksul hissetmesine yol açmaktadır. Örneğin Drucker (2000: 71), “Amerika’daki yoksullara, özellikle de yoksul siyahılara yapılan sosyal yardım miktarı arttıkça, bu insanların daha yoksul, daha çaresiz, daha zararlı duruma düştüklerini” belirtmektedir. Elazığ gibi 320 bin nüfuslu bir kentte, SYDV’ye yapılan başvuruların sayısı 25 bine yaklaşmaktadır. Elbette, başvuruların hepsi yoksul değil, başvurular arasında sağlık yardımı, yol ücreti ve öğrenci bursları talep edenler de bulunmaktadır. Yine de, rakam

oldukça yüksek bir boyuttadır ve her geçen gün artmaktadır. SYDV'lerin kurumsal altyapı ve nitelikli personel çalıştırmamak gibi başka sorunları da var; fakat bunlar konumuzla doğrudan ilgili olmadığı için üzerinde durulmayacaktır.

Bunun yanında, son yıllarda devletin yoksullukla mücadele politikasında önemli gelişmeler de gözlenmektedir. Yoksulları sosyal güvenlik kapsamına almak, aynı yardımdan ziyade süreklilik arz eden nakdi yardımlarda bulunmak ve yoksulların konut ihtiyacını karşılamak gibi konularda yeni adımlar atılmaktadır. Ayrıca, Şubat 2009'da SYDV'lerde kullanılmaya başlanan Sosyal Yardım Bilgi Sistemi (SOYBİS) ile de önemli bir altyapı sorunu çözüme kavuşturulmuş durumda. Bir e-devlet uygulaması olan SOYBİS, kurumlar arasında bilgi paylaşımını mümkün kılmakta, tek tuşla birçok veriye ulaşma kolaylığı ve birçok bürokratik işlemi kurtulma imkânı sağlamakta, mükerrer yardımların ve suiistimallerin önüne geçmekte ve yardımların daha hızlı bir şekilde yoksullara ulaşmasını sağlamaktadır. Kaynak konusunda da devletin bir sıkıntısının olmadığı görülmektedir. Zira Elazığ gibi bir yerde bir yılda 7 trilyon (yeni parayla 7 milyon) harcama yapıldığını gördük.

Bütün bu olumlu gelişmelere rağmen, devletin yoksullara yönelik bakış açısı insan ve insan hakları temelinde değişmediği müddetçe ve yoksullukla mücadele siyaset ortamından arındırılıp bağımsız bir hale getirilmediği ve yoksulluğu körükleyen yapısal unsurlar üzerinde yoğunlaşmadığı sürece, yoksulluğa kalıcı çözümler getirmek ve yoksullukla mücadelede başarı sağlamak güç görünmektedir.

1.2.3.2. Üçüncü Sektör

Üçüncü sektör, yoksullukla mücadelenin sivil ayağını temsil etmektedir. Üçüncü sektörde yoksullukla mücadele eden kuruluşların başında vakıflar ve dernekler gelmektedir. Dernek, bürokratik işlemlerde ve yardım faaliyetlerinde kolaylık sağladığı için vakıftan daha fazla tercih edilmektedir. Vakıf ve dernekten başka, Türkiye dışındaki ülkelerde kiliselere bağlı kuruluşlar ve diğer bazı gönüllü birliktelikler de yoksullukla mücadele alanında faaliyet göstermektedirler.

Üçüncü sektörün yoksullukla mücadelesi uzun bir geçmişe dayanmaktadır. İnsanların bireysel düzeydeki çabaları, özellikle ahlâkî ve dinî kaygılarla hiçbir beklenti içinde olmadan birbirlerine yardım etmeleri, modernite öncesi toplumlar da önemli bir toplumsal özellikti. İslâmiyet'ten sonra da, özellikle Doğu ülkelerinde, bireysel

abaların gönüllü vakıflarda (ister hayırseverlik isterse sosyal sorumluluk olarak algılsın) kurumsal bir nitelik kazanması, toplumsal sorunlarla mücadelede önemli bir aşama olmuştur. Çünkü her bir insanın geniş bir sosyal çevresi olmayabilir ve sürekli yardım talep edeceği insanlara ulaşmayabilir; fakat sosyal yardım faaliyetlerinin kurumsallaşması, bu sorunu büyük ölçüde çözmüş ve sosyal yardımların toplumdaki bütün ihtiyaç sahiplerine ulaşmasını mümkün kılmıştır.

Gönüllü kuruluşların Batı’daki gelişimi ise kapitalizmin erken dönemlerine denk gelmektedir. Daha önce belirtildiği gibi, 18. ve 19. yüzyıllarda, başta İngiltere olmak üzere, Avrupa’nın değişik ülkelerinde devletin yanında çeşitli sivil toplum kuruluşları da (kilise, manor, cemaat birlikleri) yoksullara yardım etmekteydiler. Gönüllü kuruluşların toplumsal sorunlara duyarlı olması, çoğunlukla kapitalizmin bir ideolojisi olarak grlmştr. Örneğin, Buğra’ya (2008: 12) göre, “geleneksel ve modern biçimleriyle hayırseverlik veya gönüllülük, kapitalizmin ayrılmaz bir parçası”dır. Buğra (2008: 259) ayrıca, hayırseverliğin yoksulluğu siyasileştirmeye yönelik çabaların karşısına çıkarılan en önemli koz olduğunu da belirtmektedir.

Ancak, hayırseverliği veya gönüllülüğü bütünüyle kapitalizmle ilişkilendirmek doğru değildir; çünkü kapitalist olmayan toplumlarda da hayırsever veya gönüllü kuruluşlar bulunmaktadır. Osmanlı toplumu buna örnek gösterilebilir. Günümüzde modern hayırsever ve/veya gönüllü kuruluşların gelişmiş modern kapitalist ülkelerde yaygınlık kazanması, bunların sadece kapitalist toplumlara özgü kurumlar olduğu anlamına gelmemektedir. Kapitalizm ise esasında bireyci, rekabetçi ve çıkarıcı değerlere dayanmaktadır. Kapitalist bir toplumda en yüksek değerler, hayırseverlik ve yardımlaşma değil; aksine ekonomik düzeyde kr elde etmek, toplumsal düzeyde çıkar, bireysel düzeyde ise yüksek mevki sahibi olmaktır. Buna karşın, kapitalist toplumlarda kurumsal düzeyde görülen gönüllü faaliyetleri nasıl izah etmek gerekir? Bunun çeşitli nedenleri var; lakin tek neden sadece devleti sosyal devlet olma özelliğinden uzaklaştırıp yoksullukla mücadele gibi konuları üçüncü sektöre havale etmek değildir.

zerinde durulması gereken bir diğer husus da şudur: Hayırseverlik, sanıldığının aksine sadece insanların merhamet duygularından kaynaklanmaz; daha ziyada vicdanî bir rahatsızlıktan beslenir. Örneğin, insan günlük hayatta karşılaştığı sorunlara karşı vicdanen bir rahatsızlık duyar ve toplumsal bir varlık olduğu için kendisini sorumlu hisseder. Mesela, yolda giderken yol üstündeki bir nesnenin orada gelip geçenlere

sıkıntı verdiğini görür. Böyle bir durumda kendisinde vicdanî bir rahatsızlık meydana gelir. Bu rahatsızlık da onu eylemde bulunmaya zorlar; örneğimizde olduğu gibi, yol üstünde sıkıntı veren nesneyi oradan kaldırır. Bu eylem de dışarıda bakanların gözünden bir hayırseverlik veya iyilik olarak görülür. Hatta o eylemi yapan kişi de eyleminin bir hayır veya iyilik olduğunu düşünebilir. Hâlbuki meselenin özü görüldüğü gibi değildir. O insan vicdanen kendisini sorumlu hissettiği için o eylemde bulunmuştur. Simmel'in (2009: 166) belirttiği gibi, iyilik hissinin altında yükümlülük vardır: "Son tahlilde her türlü diğerkâmlık, her türlü iyi eylem, her türlü kendinden fedakârlık bir görev ve yükümlülüğün başka bir şey değil"dir. Kant'ın ahlâk felsefesinin temelinde de, her eylemin görev bilinciyle yapılması yatmaktadır.

Akla şöyle bir soru gelebilir: Madem hayırseverlik bir tür yükümlülüktür ve herkeste az çok bu his var, o zaman neden insanlar toplumsal sorunlara karşı duyarsız kalıyor ve kendilerini sorumlu hissetmiyorlar? Örnekte olduğu gibi, yolda birçok insan geçer, ama neden sadece bir veya birkaç kişi o rahatsızlık veren nesneyi oradan kaldırır? Cevap sorunun içinde gizlidir. İnsan bir işi yapmamak ya da sorumluluktan kaçmak için, ya işi başkasına havale eder ya da vicdanen kendisini sorumlu olmamaya inandırır. Kendisini yükümlü hissetmesi için, her şeyden önce vicdanen rahatsız olması gerekir. Bu olmadığı için de sorumluluğu başkasına havale eder. Bunun tersi de doğrudur, yani insanın vicdanen rahat olması için kendisini sorumlu hissetmemesi gerekir. Bu ikisinin bir arada bulunması insanın tabiatına aykırıdır. Yani bir insanın hem vicdanen rahatsız olması hem de kendisini yükümlü hissetmemesi mümkün değildir.

Oysa toplumdaki herkes veya toplumun çoğunluğu, toplumsal sorunlara karşı kendisini yükümlü hissetse ve bu yükümlülük gereği doğru eylemde bulursa, toplumsal sorunların çözümü daha kolaylaşır. Türkiye gibi dinî, manevî ve kültürel değerleri olan bir ülkede, yoksulluğun bu denli onur kırıcı bir şekilde yaşanmasında, idareci kesim kadar sorumluluktan kaçan insanların da payı vardır. Yoksullukla mücadeleyi devlete havale etmek ve bu işin tek sorumlusu olarak devleti görmek, sorumluluktan kaçmanın bir örneğidir. Türkiye gibi ülkelerde devlet başlı başına sorunsal bir alandır. Devletin öncelikli hedefleri, her zaman toplumsal kalkınmaya ve insanî gelişmeye yönelik olmayabilir. Farzı muhal, devlet yoksullukla mücadeleyi öncelikli bir hedef haline getirse dahi, bu insanlardaki sorumluluğu ortadan kaldırmaz. Devlet bütün kurumları ve idarecileriyle toplumun hizmetinde olsa bile, bu insanları birbirlerine ve toplumsal

sorunlara karşı sorumlu kılmaktan kurtarmaz. Konumuz olduğu için mesele yoksullukla ilişkilendirildi; ama toplumun sorunları sadece yoksulluktan ibaret değil ki, yoksulluğun çözüme kavuşturulmasıyla insanlar sorumluluktan kurtulmuş olsunlar. Bugün yoksulluk kadar suç, boşanma, intihar ve ahlâkî çöküntü de önemli birer sorundur ve toplumda yaşayan herkesin bu sorunlara karşı yükümlülüğü vardır.

1.2.3.3. Gıda Bankacılığı

Gıda bankacılığı, günümüzde yoksullukla mücadelede en çok tercih edilen yöntemlerden biridir. Sadece üçüncü sektör değil, bazı kamu kuruluşları ile yerel yönetimler de gıda bankacılığı yöntemini kullanmaktadırlar. Gıda bankacılığı, yoksullukla mücadelede acil gıda ihtiyacını karşılamak ve istismarların önüne geçmek için çoğu kuruluş tarafından tercih edilmektedir. Ayrıca, bu yöntemin başka avantajları da vardır. Gıda bankacılığı, yoksullukla mücadele eden kuruluşların izledikleri tek yol değil, onların yoksullukla mücadele stratejilerinin sadece bir kolunu oluşturmaktadır. Bizim çalışmamızda da, iki dernek (Dost Eli ve Sarmaşık) gıda bankacılığı yöntemini kullandığı için, bunun üzerinde biraz durmak gerekir. Bunlardan Dost Eli Derneği, Türkiye’deki gıda bankacılığı uygulamasını başlatan dernektir.

Gıda bankacılığı, ilk olarak 1967 yılında Amerika’nın Arizona Eyaletinde Phoenix’te emekli bir işadamı olan John Van Hengel’in gönüllü olarak bir aşevini kurmasıyla ortaya çıkmıştır. Hengel, daha sonra “American’s Second Harvest” adında bir hayır kurumu kurmuştur. Günümüzde bu kuruluş, Amerika’nın 50 eyaletinde 200’den fazla gıda bankası ve yaklaşık 50.000 yöresel açlıkla mücadele kuruluşuyla faaliyet göstermektedir. Bu kuruluş her yıl, 8 milyonu çocuk ve 4 milyonu yaşlı olmak üzere, 23 milyondan fazla iyi beslenemeyen insana acil gıda yardımı sağlamaktadır. Amerika’da gıda bankacılığından başka, Gıda Kartları ve Acil Gıda Yardımı Programı gibi uygulamalar da vardır (Dondu, 2008; Güven, 2008). Gıda bankacılığı sadece Amerika’da değil, bugün dünyanın birçok yerinde uygulanmaktadır.

Gıda bankacılığı; üretici, satıcı veya hizmet sunanların elinde bulunan ancak son kullanım tarihinin yaklaşması, paketleme hatası, üretim, ihracat veya ihtiyaç fazlası gibi nedenlerle değerini kaybeden ve çöpe gitme ihtimali bulunan malların ihtiyaç sahibi olanlara ulaştırılmasını amaçlayan toplumsal ve uluslararası bir sistemdir (Dondu, 2008). Türkiye’de ise gıda bankacılığı 21.03.2004 tarihli 5035 sayılı kanunla

getirilmiştir. Bu tarihte yayımlanan tebliğle gıda bankacılığının vakıf ve dernek aracılığıyla yürütülmesine karar verilmiştir.

Gıda bankacılığında piyasada arta kalan malları/ürünleri yoksullara ulaştırmak esas olmasına rağmen, gıda bankalarında sadece düşük kaliteli ürünlerin yoksullara dağıtıldığını söylemek mümkün değildir. Yoksullar her şeyden önce insandırlar, yoksul olmaları onların kalitesiz ürünlerle beslenmelerini gerektirmez. Bizim incelediğimiz dernekler de, yoksulların onurlarına saygılı bir şekilde, el değmemiş ve kaliteli ürünleri onlara ulaştırmaya çalışmaktadırlar. Dost Eli ve Sarmaşık Dernekleri bunu gıda bankacılığı yoluyla yaparlarken, Gönül Kuşağı Derneği, dernekte hazırlanmış gıda paketlerini yoksul hanelere teslim etmek suretiyle gerçekleştirmekte, Mamuret'ül-Aziz Vakfı ise gıda çekleriyle yoksulların marketlerde alışveriş yapmalarını sağlayacak şekilde yapmaktadır.

Ancak, giyim için bunu söylemek zordur. Örneğin, yoksullara yönelik giyim faaliyetleri de bulunan Dost Eli Derneği'nde esnafların ellerinde kalmış ve modası geçmiş ürünler (getirilmeleri halinde) alınıp yoksullara dağıtılmaktadır. Mamuret'ül-Aziz Vakfı'nda ise, istenilmemesine rağmen, ara sıra ikinci el giysilerin alındığına şahit olduk. İsteyen yoksullar bu giysilerden seçip alabilmektedir. Fakat hem Dost Eli Derneği'nin hem de Mamuret'ül-Aziz Vakfı'nın giyim mağazaları bulunmakta ve bu mağazalarda sadece etiketli ürünler dağıtılmaktadır.

1.2.3.4. Mikro kredi

Mikrokredi, ekonomi profesörü ve 2006 Nobel Barış Ödülü sahibi Bangladeşli Muhammed Yunus'un 1976 yılında Bangladeş kırsalında başlattığı hareketin adıdır. Bu yoksullukla mücadele stratejisi (mikrokredi), yoksullara, özellikle yoksul kadınlara, geri dönüşümlü küçük krediler vermeyi amaçladığı için bu adı almıştır. Mikro kredi, Köylü Bankası ya da Kırsal Banka anlamına gelen Grameen Bank ile özdeşleşmiş durumdadır. Bir banka hareketi olan mikro kredi, Bangladeş'ten başlayarak bütün dünyaya yayılmıştır. Bugün Amerika ve Avrupa gibi gelişmiş ülkelerde olduğu gibi, Afganistan gibi işgale uğramış ülkelerde de, Dünya Bankası aracılığıyla, uygulanmaktadır. Ancak, Weiss, Montgomery ve Kurmanaliev'a'nın (2003: 2) belirttikleri gibi, mikro kredi en çok doğuş yeri olan Asya kıtasında (1.500'den fazla kuruluş aracılığıyla) yürütülmektedir. Bununla birlikte, bazı durumlarda %20 gibi yüksek oranda faizli olan mikro kredinin

(Buğra, 2007: 1) her yerde başarıyla uygulandığını söylemek mümkün değil; ama hâlâ dünya genelinde yaygın olarak uygulanan bir yoksullukla mücadele stratejisi konumundadır.

“Yoksulların en yoksulu” (Chant, 2003) olarak kabul edilen ve “yoksulluğun kadınlaşması” (Moghadam, 2005) tartışmalarına konu olan kadınlar, yoksullukla mücadelenin de en önemli aktörleri arasında yer almaktadırlar. Yunus’un mikrokrediyi verirken kadınlara öncelik vermesi rastlantısal değildir. Çünkü kadın yoksulluğu Bangladeş gibi ülkelerin kırsal kesimlerinde daha yoğun bir şekilde görülmektedir. Zira bu ülkede sömürüye en çok maruz kalanlar kadınlardır. Yunus, mikrokredi hareketiyle sadece durumu en kötü olan yoksulların maddi hayatlarını iyileştirmeyi değil, insanî sermayelerini geliştirmelerine yardım ederek onları sağlık, eğitim ve örgütlenme konularında yeterli bir seviyeye getirmeyi de amaçlamaktadır. Kendi deyişiyle,

“Bu hareket, herkesin potansiyelini tam olarak gerçekleştirmesine yardımcı olmakla ilgilidir. Nakit sermayeyle değil, ama insan sermayesiyle ilgilidir. İnsanların düşlerinin zincirlerini çözmeye, yeryüzündeki en yoksul ve en umutsuz insanın bile hayatlarına vakar, saygınlık, anlam katabilmesine yarayan bir araçtır” (Yunus, 2003: 335).

Mikrokredi, yoksulluk ve yoksulluğun nedenlerinden ziyade, yoksulluğun sonuçları üzerinde ve özellikle insan unsuru üzerinde yoğunlaşmaktadır. Ancak bu, mikrokredi hareketinin yoksulluğun oluşum sebeplerine bütünüyle kayıtsız kaldığı anlamına gelmemektedir. Hareketin mucidi Yunus, yoksulluğu toplumsal yapılar ve toplumun izlediği politikalarla ilişkilendirmektedir. Mikrokredi temelde, ağır yoksulluk şartları içinde yaşayan insanlara küçük parasal destekler vererek, onların serbest çalışma alanlarında (kendilerinin yapabileceği ama imkânsızlıktan dolayı yapamadıkları işlerde) kendi hayatlarını yeniden kurarak kendi ayakları üzerinde durmalarını amaçlamaktadır. Nitekim krediyi alanların çoğu aldıkları kredileri fotoğrafçılık, lastik tamirciliği, kozmetik, oyuncak, saç filesi, sivrisinek teli, mum, ayakkabı, turşu, ekmek, tekne, saat, şemsiye ve baharat gibi küçük ölçekli üretim işlerinde kullanmıştır (İTO, 2004: 65). Mikrokreditinin en önemli amaçlarından biri, insanlara bu tür küçük destekler vererek onları yerel tefecilerin elinden kurtarmaktır.

“Her insanın değerlendirilmemiş bir hazine” olduğunu ve muazzam bir potansiyel taşıdığını belirten Yunus (2003: 277, 9), insanlara kendilerini geliştirebilecekleri fırsatlar ve imkânlar verildiğinde, herkesin başkalarına muhtaç

olmadan kendi hayatının kurabileceğini ve onurlu bir hayat sürebileceğini ifade etmektedir. Yunus (2007: 13), yoksullar için fikirleri değil, paralarının olduğunu belirtmekte ve fikir danışmak için kendilerine gelenleri geri çevirdiklerini ve onlara eğer fikirleri yoksa para da alamayacaklarını söylediklerini ifade etmektedir. Dolayısıyla, mikrokredinin genellikle insan sermayesi ve insanın potansiyel güçlerini ortaya çıkarmakla ilgili olduğunu söylemek mümkündür.

Mikrokredinin en önemli özelliği, teminatsız verilmesi ve kişilere değil de en az beşer kişilik gruplara yönelik olmasıdır. Geri dönüşümü küçük miktarlar halinde uzun bir döneme yayılmıştır. Bu yönüyle mikrokredi, yoksullara hayatlarını disiplin altına almalarını öğretmeyi amaçlamaktadır. Kredinin verilme şartlarının bir kısmı şunlardır: Krediyi almak isteyenlerin bir grup oluşturmaları ve kendi aralarında bir başkan seçmeleri gerekir, grup içindeki kimseler yarım hektardan fazla toprak sahibi ve aynı hanehalkının üyeleri olmamalıdır, kadın ve kadınların çoğu da hane reisi olmalı, benzer geçim kaynaklarına sahip olmalı ve aynı köyde yaşamalıdır (Yılmaz&Koyuncu, 2006: 63-65; İTO, 2004: 55).

Mikro finans yoluyla yoksulları desteklemek, Grameen Bank’a özgü bir yöntem değildir. Devletin değişik resmi kurumları ile enformel sektörü kullanan bazı kesimler de (tefeciler) yoksullara yönelik krediler vermektedirler. Ancak, bunlardan hiçbiri temel felsefesi diğerlerinden farklı olan Grameen Bank kadar yaygınlık gösterememiştir. Grameen Bank, krediye ulaşmada kolaylık sağlaması, teminatsız verilmesi, yerel oluşu vb. özelliklerden dolayı, diğer resmi ve enformel mikro finansman kuruluşlarından daha etkili ve kullanışlı olmuştur.

Mikrokredi, zenginlik-yoksulluk tartışmasına girmeden kapitalist toplum içinde yoksulluğa bireysel düzeyde çözüm önerdiği, yüksek faizli olduğu ve kentsel ortamlarda uygulanması zor olduğu için yoğun eleştiriler almıştır. Ayrıca, örgütlü toplumsal hareketlerin ortaya çıkmasına engel olduğu, radikal bir devrimi geciktirdiği ve insanları (kapitalist) sistemle uyumlu hale getirdiği için eleştirilere uğramıştır. Buğra (2007), “Mikrokredi: Acıklı Bir Hikâye” başlıklı yazısında, girişimciliğin yoksullara ait bir özellik olmadığını ve krediyi alanların bir de faizli borç yükü altında iyice ezildiğini belirterek mikrokredinin “gaddar” bir yöntem olduğunu belirtmektedir.

2008 mali krizi zenginlerin açgözlülüğüne bağlayan Yunus, bu eleştirilere şöyle cevap vermiştir: Mikrokredi verilen kesimin çoğunluğunu kadınlar oluşturmakta ve bu

kadınların çoğu eğitimsiz, temel sağlık eğitiminden yoksun ve geleneksel yapı içinde eve hapsolünmüş durumdadır. Ne kendilerinin onurlu bir hayatı vardır, ne de çocuklarına onurlu bir hayat sunacak imkânlara sahiptirler. Bu kadınların kendi aralarında örgütlenmeleri ve bir toplumsal hareket başlatmaları zaten mümkün değildir. Ayrıca, içinde yaşadıkları toplumsal yapı ve geleneksel değerler de buna izin vermemektedir. Hem sonra, devrim gerçekleşene kadar belki milyonlarca insan açlıktan ölecek, bir o kadarı da yoksulluktan ve mahrumiyetten mustarip olacaktır. Toplumun içinde ve herkesin gözü önünde bulunan bir soruna kayıtsız kalmak, ne devrim ahlâkıyla bağdaşır ne de insanlık onuruna yakışır. Yunus'a göre soruna ilgisiz kalanlar ya sorumluluk almaktan kaçmakta ya da ideolojik davranmaktadırlar (Yunus, 2003, 2007). En büyük gaddarlık, birtakım insanlar açlıktan ölürken veya yoksulluktan dolayı acı çekerken, devrimi hayal eden veyahut her şeyi devletten bekleyenlerin buna seyirci kalıp mevcut durumu ideolojik görüşleri için kullanmak istemeleri olsa gerektir.

Mikrokredi modeline, yoksullar için yüksek sayılabilecek faizli bir kredi olması gibi nedenlerden dolayı yapılan eleştiriler haklı görülebilir. Bu model bazı yerlerde olumlu sonuç vermemiş de olabilir. Ancak, modelinin bütünüyle yararsız olduğunu ve yoksullara herhangi bir yarar sağlamadığını söylemek mümkün değildir. Faizden arındırılmış ve şartları iyileştirilmiş bir modele dönüştürülürse, mikrokredi daha faydalı bir model haline gelebilir. Zira bu model, kırsal yoksulluğa yoğunlaştığı ve insan temelli bir yaklaşımdan hareket ettiği için, yoksullukla mücadelede uygulanabilen bir stratejidir. Özellikle kırsal kesimde tarım ve hayvancılık gibi konularda bilgi ve becerisi bulunan insanlara, daha iyi koşullarda mikro finansman desteği sağlanarak onların yaşam koşullarında bir iyileşme sağlanabilir. Ancak, bu modelin kökünden sökülmiş ağaç gibi bir daha yeşermesi çok zor olan kent yoksullarına yönelik olarak uygulanması, çok zor görünmekte ve başarı şansı da çok azdır.

1.2.4. Yoksulluğun Yönetimi

Bütün yoksullukla mücadele çabalarına, uluslararası kuruluşların yoksulluğu dünya gündeminde tutmalarına ve oldukça zengin bir yoksulluk literatürü bulunmasına rağmen, yoksulluk hâlâ önemli bir sorundur ve milyarlarca insanın hayatını etkilemektedir. Yoksulluk çözümü çok zor bir meselemi ki, giderilmesinde veya azaltılmasında bir mesafe alınamıyor? Uygur bir insan toplumunda yeri olmayan ve

ancak müzelerde olması gereken yoksulluk (Yunus, 2003: 337), nasıl oluyor da açlık ve sefalet boyutuyla küresel ölçekte sürüp gitmektedir? Yoksulluğa kalıcı çözümler getirmek, gerçekten çok mu zordur?

Dünyanın zenginliği ve kaynakların yeterliliği hesaba katıldığında, yoksulluk için kalıcı çözümler bulmanın çok da zor olmadığı görülmektedir. Çözüm mümkün olduğu halde, yoksulluğun değişmeden veya artarak devam etmesi akla başka ihtimaller getirmektedir. Bu ihtimallerin başında ise, yoksulluğun bir yönetim aracı olarak kullanılması yer almaktadır.

Cennet ve Cehennemin dünyevileştiğini ve “bu dünyanın zenginlerin Cenneti yoksullarınsa Cehennemi olduğunu” belirten Rahnema (2009: 239), modern dünyada modernize olmuş yoksulluğun iktidarla olan bağlantısı üzerinde durmaktadır. Ona göre (2009: 235), “İnsan toplumlarının ekonomikleşmesinin yarattığı kopuş, yeni bir yoksulluk biçimini, önceki yoksulluklarla hiçbir ilişkisi olmayan ‘modern yoksulluk’u yaratmıştır.” Bu modern yoksulluğun bir sefalet halini aldığını ve insan onuruna yakışmadığını belirten Rahnema (2009: 314), yoksulların bağlarını gevşetip onları kendi iradeleriyle örgütlenmeleri için rahat bırakmanın daha doğru olup olmadığını sormaktadır. Yoksulları rahat bırakmak bir yana, yoksulluğun kendisi sosyal yardımlarla bir iktidar aracı haline gelmiştir. Firmin Marbeau’nun belirttiği gibi, “yoksullara yardım etmek, bir yönetim aracıdır, nüfusun en zor kesimini denetim altında tutacak ve tüm diğer kesimlerin durumunu en iyi hale getirecek güçlü bir araçtır” (Akt. Rahnema, 2009: 267). Yardımların, özellikle dış yardımların, bir silah olarak kullanılabileceğini belirten Bello da (1998: 53), Reagan döneminde yardım politikasının Üçüncü Dünya’yı disipline etmede anahtar silah durumuna geldiğini ifade etmektedir.

Günümüzde ulusal hükümetler ve uluslararası kuruluşlar tarafından yapılan sosyal yardımlar, yoksulluğu denetim altında tutmanın ve kitleleri yapabilirlikten yoksun bırakıp bağımlı hale getirmenin en etkili yolu haline gelmiştir. Simmel’in (2009: 158) belirttiği gibi, yardım “...yoksullar toplumun aktif ve tehlikeli düşmanlarına dönüşmesinler diye... gönüllü olarak yapılır ya da yasalarla dayatılır.”

“Kara Afrika’nın acı çığılığı” başlıklı bir haberde, bu durum çok çarpıcı bir şekilde dile getirilmektedir. Ünlü pop yıldızlarının öncülük ettiği yardım

kampanyalarının Afrika⁷ kıtasının kaderini fazla değiştirmediğini belirten haberde, bazı aydınların farklı görüşlerine yer verilmektedir. Örneğin, Zambiyalı yazar Dambisa Moyo, “Afrika’nın daha fazla değil, daha az yardıma ihtiyacı var. Afrika’nın paradan ziyade para verenlere değil, kendi vatandaşlarına hesap verecek hükümetlere ihtiyacı var” demektedir. Ölü Yardım (Dead Aid) adlı kitabın yazarı Moyo, yardımların kesilmesi halinde Afrika’nın durumunda fazla bir değişme olmayacağını belirtmektedir. Ona göre, “yardımlar, iyi yöneticileri kötü, kötü yöneticileri ise daha da kötü hale getiriyor. Yardım sanayisi, Afrikalılara verilen borç paralarla ihtişamlı bir şekilde varlığını sürdürüyor ve bu böyle sürüp gidiyor.” Afrika’nın kendi ayakları üzerinde duramamasının nedeninin mali kaynak yetersizliği olmadığını belirten haber, konuyla ilgili birkaç yazarın görüşünü vermektedir. Ganalı yazar George Ayittey, 1960’tan beri altı adet Marshall planı çerçevesinde Afrika’ya büyük paralar aktıldığını, ancak neredeyse hiçbir başarı elde edilmediğini ifade etmektedir. Bugün pek çok Afrika ülkesinin durumu, bağımsızlık ilan edilen döneme göre çok daha kötü durumda. Yoksulluk ve çocuk ölümleri pek çok bölgede arttı. Kenyalı ekonomist James Shikwati şunları söylemektedir: “Afrikalılar bugün kalkınma yardımına bağımlı hale geldi. Kendi yeteneklerini ve kaynaklarını görmezden geldiler. Sonuçta, Afrika’daki potansiyelin artık kimse farkında bile değil.” (<http://www.timeturk.com>).

Bununla birlikte, bütün sosyal yardımların bir yoksulluk yönetim aracı olarak kullanıldığını söylemek belki mümkün değildir; fakat gün geçtikçe artarak yapılan sosyal yardımların yoksulların hayatında fazla bir iyileşme meydana getirmediği hesaba katıldığında, bu yardımlara şüpheli yaklaşmak kaçınılmaz olmaktadır. Hak temelinden yoksun ve insanın potansiyel güçlerini köreltici bir özelliğe sahip olan sosyal yardımlar, uygulandığı hiçbir yerde başarılı olamamış ve yoksulluğa kalıcı çözüm getirememiştir. Aslında, sosyal yardımların çoğu, yoksulların istekleri ve ihtiyaçları göz önünde bulundurularak değil, yardım yapanların siyasî vb. tercihlerine göre yapılmaktadır. Bu

⁷ Günümüzde bile sömürgecilik izlerini üzerinde taşıyan Afrika kıtasının bazı özellikleri, “Büyük Güçler ve Afrika” kitabının tanıtımında şu şekilde belirtilmektedir: Afrika’daki 53 ülkenin 48’i, dünyanın en yoksul bölgesi olarak kabul edilen Sahra-altı coğrafyasında yer almaktadır. Bu bölgede yer alan ülkelerin büyük çoğunluğu oldukça geniş topraklara sahiptir. Başka hiçbir kıtada bu kadar fazla ülke bulunmamaktadır. Öte yandan, hiçbir kıta bu denli bölünmemiştir. Başka hiçbir kıta bu kadar fazla sayıda farklı etnik gruba ev sahipliği yapmamaktadır. Coğrafi eşitsizlik başka hiçbir yerde bu kadar yayılmamıştır. Başka hiçbir kıtada iç savaşlar sonucu Afrika’da olduğu kadar masum insan ölmemiş ve yaşadığı toprakları terk etmek zorunda kalmamıştır. Birbirinden farklı doğal zenginliklerine rağmen, başka hiçbir kıtada bu kadar fazla insan günlük bir doların altında bir gelirle yaşamamak zorunda kalmamıştır. Başta HIV/AIDS olmak üzere, başka hiçbir kıtanın etrafı bu kadar çeşitli ve ölümcül hastalıklarla kuşatılmamıştır (<http://www.tasamafrika.org>).

da gösteriyor ki, yoksullar bir talepte bulunmasalar bile, ulusal hükümetler ve uluslararası yardım kuruluşları yoksulları rahat bırakmamaktadırlar.

Günümüzde yoksulların kendi hallerine bırakılmadığını, yoksulluğun bir deney laboratuvarı, yoksulların bir araştırma nesnesi olarak kullanıldığını söylemek abartılı olmaz. İlginç olan, yoksulluğun hem üretilip hem de tüketilmesidir. Mevcut sistemlerin ürettiği yoksulluğu, uluslararası ve yerel kuruluşlar ile akademisyenler nitel ve istatistikî araştırmalar yaparak tüketmektedirler. Yoksulluğu ölçmek için, Mittelman'ın (2009: 113) belirttiği gibi, araştırmacılar çok ciddi kaynak ve enerji tahsis etmektedirler. Öyle ki, yoksulluğu anlamaya ve ölçmeye yönelik araştırmalar ve derin hesaplamalar, yoksullukla mücadelenin önüne geçmiş gibidir.

Yoksulluğu ölçme ve yoksulluk profilini çıkarmakla ilgili araştırmalar yapan kuruluşların başında Dünya Bankası gelmektedir. Dünya Bankası'nın 20. yüzyılın ikinci yarısında dönem dönem izlediği farklı politikalara bakıldığında, yoksullukla mücadele söylemini dilinden düşürmeyen Bankanın başka amaçlar güttüğü ortaya çıkmaktadır. Değişen koşullar, çok taraflı finans kuruluşları olan Dünya Bankası ve Bölgesel Kalkınma Bankalarının programlarına da yansımıştır. Ortiz'in (2007) belirttiği gibi, bu kuruluşların operasyonel hedefleri ekonomik büyümeden yoksulluğu azaltmaya dönüşmüştür. Zenginlikle yoksulluk arasındaki uçurumun gittikçe derinleştiğini belirten Başkaya da (2004), böyle bir ortamda yoksullukla mücadele söyleminin bir kıymet taşımadığını ifade etmektedir.

Özdek ise (2002: 18-19), daha ileri giderek yoksullukla mücadelenin yoksullara karşı bir mücadeleye dönüştüğünü belirtmektedir. Özdek'e göre, yoksullukla mücadele bir sermaye stratejisidir ve bu stratejinin yararlanıcıları Üçüncü Dünya yoksulları değildir. Bu stratejinin gerçek amacı, "merkez sermayenin birikimine katkıda bulunmaktır." Özdek'e göre, 1950-70 arası dönemdeki "ekonomik kalkınma" yerini 1980 ve 1990'lı yıllarda "demokratik kalkınma" ideolojisine bırakmıştır. Günümüzdeki kalkınma anlayışına eşlik eden kavram ise "yoksullukla mücadele"dir. Bu yeni strateji ise yoksullukla mücadeleden çok yoksullarla mücadeleye ağırlık vermektedir. Özdek gibi Bulut da, yoksullukla mücadelenin yoksulların zenginlerle ya da sistemle mücadelesi değil, yoksullarla mücadele etmek anlamına geldiğini belirtmektedir. Bulut'a göre, "yoksulluk araştırmalarının ve yoksullukla mücadele programlarının bir

amacı da, zaten, yoksulların mevcut sıkıntılarının ‘yoksulların zenginlerle mücadelesi’ haline gelmesini engellemek”tir (Erdoğan, 2010: <http://www.dunyabulteni.net>).

Yoksulları denetim altında tutmanın bir yolu da, onları marjinalleştirmek ve dışlamaktır. Perlman ve Castells gibi düşünürler, marjinallik mitinin yoksulların toplumsal denetiminin bir aracı ve marjinalleşmiş yoksulların kapitalist toplumsal yapının bir ürünü olduğunu belirtmektedirler (Bayat, 2006: 35). Eskiden pis ve kötü işleri yaptırmak için, alt sınıftaki insanlara ihtiyaç duyuluyordu. Günümüzde ise bu tür işleri gördürmek için yoksullara duyulan ihtiyaç çok azalmıştır; zira bu vb. işleri yapacak yetenekli ve genç insanlar fazlasıyla bulunmaktadır. Bayat’ın (2006: 29) belirttiği gibi, “Gecekondularda yaşamak, geçici işler ve sokak satıcılığı artık geleneksel yoksulların niteliği olmaktan çıkmış, daha yüksek statü, beklenti ve toplumsal becerilere sahip eğitilmiş gençler arasında yaygın hale gelmiştir.” Bu yüzden, kapitalist dünya görüşü açısından, postmodern bir dünyada yerleri olmadığı düşünülen yoksullar gibi alt sınıflarda bulunanları, beceri gerektirmeyen işlerde çalıştırmak yerine, gecekondu ve getto gibi marjinalleştirilmiş alanlarda, toplumsal mekânlardan ve siyasal süreçlerden dışlayarak cezalandırmak daha işlevsel olmuştur.

1.3. ÜÇÜNCÜ SEKTÖR

1.3.1. Üçüncü sektör ve Gönüllülük

Kâr amacı taşımayan üçüncü sektör, temel olarak gönüllülük esasına dayanmaktadır. Gönüllülük ise kişi veya kurumların herhangi bir çıkar gözetmeden, tamamen insanî kaygılarla toplum yararına faaliyette bulunmaları anlamına gelmektedir. Başta vakıflar ve dernekler olmak üzere, sendikalar, meslek örgütleri ve inanç temelli gruplar üçüncü sektör içindeki kuruluşlara örnek gösterilebilir. Üçüncü sektör için gönüllü sektör ve hükümet dışı sektör tabirleri de kullanılmaktadır. Sivil nitelikli olan bu kuruluşların en önemli özellikleri, Emre'ye (2010) göre, gönüllülük esasına dayanmaları, kâr amaçlı olmamaları ve en önemlisi de siyasetten bağımsız olmalarıdır.

Ancak bu, Gönül Kuşağı Derneği yöneticilerinin belirttikleri gibi, üçüncü sektörün bütünüyle ekonomik faydadan ve siyasetten bağımsız olduğu anlamına gelmemektedir. Üçüncü sektör, her yerde aynı özellikleri gösteren bir yapıda değil, içinde oldukça farklı grup ve kuruluşları barındıran bir niteliğe sahiptir. Eğitim ve sağlık gibi sosyal hizmetler alanında faaliyet gösteren kuruluşlardan yoksullukla mücadele eden ve insan haklarıyla ilgili faaliyetlerde bulunan kuruluşlara kadar çeşitli alanlarda ve farklı biçimlerde faaliyet gösteren birçok gönüllü kuruluş vardır. Bunların bir kısmı ulusal ve uluslararası nitelikte iken bir kısmı da yerel niteliktedir. Şirketlere ve cemaatlere bağlı olanların çoğu kâr amaçlı, diğerlerinin çoğu ise kamu yararını gözetmektedir. Bu çalışmada ise sadece yoksullukla mücadele eden ve aynı zamanda hem gönüllü olan ve görünürde kâr amacı taşımayan, hem de yerel olan kuruluşlar incelenmiştir. Bu şekilde, çalışmanın kapsamı oldukça daraltılmıştır. Bu yüzden, bütün gönüllü kuruluşlara değinmek mümkün değildir.

Salamon ve Anheier, gönüllü sektör içinde yer alan gönüllü kuruluşların beş temel ölçüte göre tanımlandığını belirtmektedirler. Bu ölçütler şunlardır: gönüllü kuruluşların resmi bir kimliğe sahip olmaları, kendi ilişkilerini denetlemeleri, sivil olmaları, üyelerine kâr dağıtmamaları ve birkaç gönüllü etkinlik türü içermeleridir (Donoghue, 2001: 3). Seyyar (2004) ise dört temel özellikten bahsetmektedir. Bunlar: gönüllülük, bağımsızlık (özerklik), kâr amacı gütmemek ve vizyon ve bir ideale sahip olmak. Üçüncü sektör, başta Amerika ve Avrupa'da olmak üzere, büyüyen bir sektördür. Üçüncü sektörün sağladığı hizmet birçok ülkede önemli bir yekûn teşkil etmektedir. Örneğin, Meier ve Stutzer'in (2004: 2-3) bildirdiklerine göre, Amerika'da

yetişkinlerin %50'den fazlası gönüllü iş yapmakta ve bu beş milyon tam zamanlı işe eşdeğer gelmektedir. Avrupa'da ise nüfusun ortalama %32.1'i gönüllü iş yapmakta ve bu da 4.5 milyon tam zamanlı işe eşdeğerdir.

Türkiye'de ise gönüllü kuruluşların ve gönüllülerin sayısı oldukça azdır. Örneğin, "Türkiye'de ve Özel Sektörde Gönüllülük Araştırması" bulgularına göre, Türkiye'nin yedi ilinde yüz yüze görüşülen 743 kişinin %66.9'u gönüllü olarak bir faaliyette hiç bulunmadığını belirtmiştir. Gönüllülük faaliyetlerine katılanların oranı ise sadece %33.1'dir (<http://www.tusev.org.tr>).

Türkiye'nin en yoksul bölgeleri olan Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri, gönüllü faaliyetlerde de en geride yer almaktadır. Türkiye'de sivil topluma bağlı olarak gönüllü kuruluşların sayısının fazla olmaması ve insanların gönüllü faaliyetlere katılmaya isteksiz olmalarının çeşitli nedenleri vardır. Ama bunun başlıca nedeni, devletle toplum arasındaki ikilik ve devletin sivil topluma yönelik şüpheli yaklaşımıdır.

Yerel düzeyde yoksullukla mücadele eden gönüllü kuruluşlar için ara(cı) kurum tabirini kullanmak mümkündür. Çünkü bu kurumlar kendilerinin sahip olduğu kaynakları değil, toplumdaki bazı kişi, grup ve kurumların kendilerine verdiklerini (çeşitli mallar, para, kurban, yakacak vs.) yoksullara ulaştırmaktadırlar. Gerçi bu kuruluşlarda çalışanlar, yoksullar için sosyal ve insanî sermayelerini harcamaktadırlar; fakat toplumun desteği ve katkısı olmazsa, bu kurumlar da ayakta duramaz. Zenginlerle yoksullar arasında bir köprü vazifesi gördüğü düşünülen bu aracı kurumların bazı olumsuz yönleri de vardır. Örneğin, toplumsal kesimlerin gittikçe birbirlerinden uzaklaştığı günümüzde (Işık&Pınarcıoğlu, 2005: 42), zenginler yoksullarla yüz yüze gelmeden, onlarla sohbet etmeden ve yoksul bölgelere uğramadan, bu kuruluşlar aracılığıyla yoksullara yardım etmektedirler.

1.3.1.1. Vakıf

Vakıf, Türkiye tarihinde önemli bir yere sahip olan toplumsal bir kurumdur. İslâmiyet'tin doğuşundan kısa bir süre sonra Hz. Ömer döneminde görülmeye başlayan vakıflaşma faaliyetleri ilk defa Karahanlılar döneminde (Yüksel, 2003: 23) bir müesseseye dönüşmüştür. Selçuklular zamanında ise kurumsal bir nitelik kazanıp toplumun en önemli toplumsal, kültürel ve ilmi kurumlarından biri haline gelmiştir. Vakıflar, Selçuklular ve Osmanlılarda toplumdaki temel sosyal hizmetleri (eğitim,

sağlık, imaret, altyapı vb.) yerine getiren kurumlar olmuştur. Sayıları yüz binleri bulan bu kurumlar, toplumun yoksul ve bakıma muhtaç kesimi için de önemli faaliyetlerde bulunmuştur. Bu özelliğinden dolayı olsa gerek, bugün Türkiye’de devletin yoksullukla mücadele eden resmi kurumları (SYDV’ler) bile vakıf adı altında kurulmuştur.

Tüzel bir kişiliğe sahip olan vakıf, kişi veya kurumların bir malı veya parayı toplum yararına vakfetme/bağışlama esasına dayanmaktadır. Bir hizmetin gelecekte de belirlenmiş yasalar doğrultusunda yürütülmesi, vakıf kurmanın en önemli amaçları arasında yer almaktadır. Vakfın amacı hukuka uygun, anlaşılabilir olmalı ve süreklilik arz etmelidir.

Bugün mazbut ve mülhak diye ikiye ayrılan vakıflar (ayrıca cemaat vakıfları ve yeni vakıflar da), Vakıflar Genel Müdürlüğüne bağlıdırlar. Her vakıf, aynı zamanda Genel Müdürlük tarafından denetlenmektedir (<http://www.vgm.gov.tr>).

Vakıf kurmak için bir malın veya bir miktar paranın vakfedilmesi gerekir; ama bu vakfın sadece mal veya para dağıttığı anlamına gelmez. Günümüzde vakıflarda gönüllü olarak hizmet edenlerin çoğu, maddi kaynaklarından ziyade, bilgi, beceri, zaman ve yetenek gibi sosyal ve insanî sermayelerini toplumun yararına kullanmaktadır. Bizim çalışmamızda incelenen kuruluşlardan biri (Mamuret’ül-Aziz Vakfı) vakıf hüviyetine sahiptir. Bu vakıf aynı zamanda aynı ad altında bir dernek de kurmuştur. Bazı faaliyetlerini dernek üzerinden yürütmektedir. Diğer kuruluşlar ise dernek şeklinde örgütlenmiştir. Gerçi vakıfla dernek arasında çok ciddi farklar yoktur; ama dernek, faaliyetleri yürütmede kolaylık sağladığı için daha fazla tercih edilmektedir.

Günümüzde vakıflar, sadece sosyal yardımlaşma ve dayanışma alanında değil, birçok değişik alanda faaliyet göstermektedirler. Toplumun değişik kurumları, hatta ticarî amaç güden şirketler ve cemaatler de kendi amaçları doğrultusunda vakıf kurmaktadır. Bugün özel sektörde kurumsal sosyal sorumluluk adı altında şirketlere bağlı olarak çalışan ve onların bir yan kolu niteliğinde olan birçok vakıf vardır. Dolayısıyla, vakıfların sayısal çoğunluğunu, her zaman sivil toplumun gelişim seviyesi ilişkilendirmek doğru görünmemektedir.

1.3.1.2. Dernek

Dernek, vakfa nazaran, daha yeni bir sivil örgütlenme şeklidir. Türkiye’de Cumhuriyet döneminden sonra görülmeye başlamıştır. Uzun yıllar vakıflarda görülen

durgunluk, derneklerle aşılmaya çalışılmıştır. Aslında, vakıf ve derneklerin konumunu, Türkiye’de sivil toplumun gelişimi bağlamında ele almak gerekir; ama bu başka bir çalışmanın konusudur. Ancak, şu kadarını belirtmek gerekir ki, Türkiye’de sivil toplumun en önemli iki unsuru olan vakıf ve derneklerin tarihsel gelişimi ve dönemlere göre farklılık göstermeleri, devletin sivil toplum yaklaşımıyla yakından ilgilidir.

Dernek; “kazanç paylaşma dışında, kanunlarla yasaklanmamış belirli ve ortak bir amacı gerçekleştirmek üzere, en az yedi gerçek veya tüzel kişinin, bilgi ve çalışmalarını sürekli olarak birleştirmek suretiyle oluşturdukları tüzel kişiliğe sahip kişi toplulukları”dır (<http://www.dernekler.gov.tr>). Vakıflar gibi dernekler de, çok amaçlı ve çok çeşitlidir. Hemen her alanda bir derneğe rastlamak mümkündür. Sosyal hizmetler alanında faaliyet gösteren kuruluşların çoğu da dernek adı altında kurulmuştur. Türkiye’de yoksullukla mücadele alanında faaliyet gösteren derneklerin sayısı, ekonomik ve siyasî krizlerin yoğun bir şekilde görüldüğü 1990’ların sonu ile 2000’lerin başında artmıştır. Bu çalışmada incelenen dernekler de 2000 yılından sonra kurulmuştur. Yakın bir geçmişi olan bu derneklerin kısa zamanda kendi şehirlerinde önemli faaliyetler yürütmeleri gerçekten dikkate değerdir.

1.3.2. Çalışmaya Konu Olan Kuruluşlar

1.3.2.1. Mamuret’ül-Aziz Vakfı (Elazığ)

Kendisini bir “*hayır köprüsü*” olarak nitelendiren Mamuret’ül-Aziz Vakfı, ilkin dernek adıyla, 1994 yılında 34 kişilik kurucular kurulu üyesiyle Elazığ’da kurulmuştur. Vakıf ise 1996 yılında kurulmuştur. 4 ücretli çalışanı ve 30’a yakın gönüllüsüyle çoğunlukla Elazığ şehir merkezinde faaliyet gösteren Mamuret’ül-Aziz Vakfı, yıl içerisinde bir iki defaya mahsus olmak üzere, Elazığ’ın bir iki ilçesine de yardım götürmektedir. Misyonu sadece yoksullukla mücadele olan Vakıf kendisini;

“toplumda sevgi ve güven bağlarını güçlendirip, iyilik ve güzellikleri yaymak ve artırmak için çabalayan, toplumda mağdur ve mazlum duruma düşmüş insanların yardımına koşan, bir yandan da ekonomik ve sosyal düzeyi iyi olan insanlara hayrı, iyilik ve ihsanda bulunmayı teşvik eden” bir kuruluş olarak tanıtmaktadır.

Kendisine ait 5 katlı modern bir binası bulunan ve maddi açıdan yeterli altyapıya sahip olan Mamuret’ül-Aziz Vakfı, yoksullukla ilgili çeşitli sosyal ve kültürel faaliyetlerde de bulunmaktadır. Her yıl Haziran ayında geleneksel “*Ayrıntılı Çorba Günü*” düzenleyerek hem farklı düşünürleri Elazığ’a getirip konferans vermelerini

sağlamakta hem de halka ve medyaya Vakfın faaliyetleri hakkında bilgi vermektedir. Hanımlar kolu aracılığıyla da yıl içerisinde kermesler düzenlemekte ve bu şekilde vakfa gelir getirmeyi amaçlamaktadır. Ancak, vakfın gelirlerinin büyük çoğunluğu bağışlara dayanmaktadır.

Mamuret'ül-Aziz Vakfı, yoksullukla ilgili bilimsel çalışmalar da yapmaktadır. 2007 yılında yapmış olduğu *“Elazığ Yoksulluk Haritası Projesi”*, Türkiye’de bu alanda yapılan ilk çalışmalardan biri olmuştur. 11 aylık süreyi kapsayan bu projede, Elazığ’da değişik kurumların yardım ettiği bütün yoksullara ulaşılmaya çalışılmıştır. Projenin sonunda, web ortamında ulaşılabilen bir e-yoksul veri tabanı programı oluşturulmuş ve araştırması yapılan yaklaşık 7 bin yoksulun yoksulluk profilleri bu programa kaydedilmiştir. Başta Elazığ SYDV ve Elazığ Belediyesi olmak üzere, diğer sivil toplum kuruluşlarının da bu veri tabanının ortak kullanıcıları olmaları düşünülmüştür. Ama bu düşünceye diğer kuruluşlardan fazla destek gelmemiş, sadece Elazığ SYDV programa ilgi göstermiştir. Bilgi paylaşımını ve ortak çalışmayı öngören bu veri tabanı, birçok yeni yoksulluk çalışmasını mümkün kılacak şekilde hazırlanmıştır.

Nitekim Mamuret'ül-Aziz Vakfı, 2007 yılındaki projede bütün yoksullara- özellikle belde ve köylerdeki yoksullara- ulaşmadığı için, 2008 ve 2009 yıllarında birer proje daha yapmıştır. Birinci projeyi Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü ile (SYDGM), ikinci projeyi ise Elazığ SYDV ile ortak yürütmüştür. İki çalışma sonunda yaklaşık 10 bin haneye daha ulaşılmıştır. Şu an e-yoksul veri tabanında 16.490 hanenin kaydı bulunmaktadır. Ancak, bütün bu kayıtların yoksullara ait olduğunu söylemek mümkün değil; çünkü yoksul olup olmadığı hesaba katılmadan bütün başvurular (özellikle belediye ve SYDV’ye yapılan başvurular oldukça çeşitlidir ve önemli bir kısmı yoksulluk amaçlı değildir) araştırmaya tabi tutulmuştur. Yine de, programın puanlama sistemi ve hanelerle ilgili detaylı bilgi, yoksulları tespit etmede kolaylık sağlamaktadır.

Mamuret'ül-Aziz Vakfı’nın çalışma biçimi diğer kuruluşlardan farklıdır. Vakıfta her mahallenin en az bir gönüllü sorumlusu var. Gelen başvurular, mahallelere göre tasnif edilir ve mahalle sorumlularınca araştırması yapılır. Araştırması yapılan hanenin maaş, SSK vb. sorgulaması vakıf merkezinde yapılmaktadır. Her mahalle sorumlusu kendi mahallesindeki yoksullardan sorumludur; kendi mahallesindeki yoksullarla ilgili

araştırmalar yapar, yardım dağıtır ve diğer mahalle sorumlusu gönüllülerle bilgi paylaşımında bulunur.

Vakfin yardımları başta kuru gıda olmak üzere, çoğunlukla aynı yardımlardan oluşmaktadır. Gıda yardımları 2-3 aylık periyodik dönemlerde yaklaşık 500-600 haneye verilen “gıda çekleri” şeklinde yapılmaktadır. 2009’da miktarı 100 TL olan bu gıda çeklerinin tutarı her yıl artmaktadır. Yoksul aileler bu gıda çekleriyle Elazığ’ın her mahallesinde bulunan anlaşmalı marketlerde alışveriş yapmaktadırlar. Bu alışverişlerin fişleri daha sonra vakfa ulaşmakta ve vakıf hangi ailenin ne tür bir alışveriş yaptığını kontrol etmektedir. Gereksiz veya fuzuli harcamalarda bulunan aileler, hem vakıf merkezinde hem de mahalle sorumlusu gönüllü tarafından ciddi bir şekilde takip edilir ve uygun görülmeyen aileler yardım kategorisinden çıkartılır.

Vakfin diğer yardımları ise giysi, yakacak, ev eşyası, et dağıtımı ve nakit para şeklinde dir. Vakıf yılda iki kez (ilkbahar ve sonbaharda), yaklaşık 150-200 haneye, merkez binada bulunan sebil giyim mağazasından giysi yardımı yapmaktadır. Vakfin önemli bir yardım kalemi de yakacaktır. Vakıf her sene Ekim ve Kasım aylarında yaklaşık 500 haneye yarımşar tonluk odun yardımı yapmaktadır. Bundan başka, her hafta 8-10 arası küçükbaş hayvan kesilmekte ve yaklaşık 3 kiloluk parçalara bölünen etler dönüşümlü olarak mahallelerdeki yoksullara dağıtılmaktadır. Bu şekilde, en yoksul olan hanelere ayda bir kez et girilmesi amaçlanmaktadır. Ayrıca, başta beyaz eşya olmak üzere, vakfa gelen kullanışlı ev eşyaları isteyen yoksullara verilmektedir. Nakit yardımı da önemli bir yardım türüdür. Özellikle kira, elektrik ve su borcu bulunan hanelere, çok acil olması durumunda, nakit yardımı yapılmaktadır. Ancak, nakit yardımlarının çoğunluğunu Ramazan ayında vakfin aracılığıyla dağıtılan zekât yardımları oluşturmaktadır (<http://www.maziz.net>).

Tablo 3: Mamuret'ül-Aziz Vakfı'nın 2009 Yılında Yaptığı Yardımlar.

YARDIM TÜRÜ	TUTAR (TL)
GIDA	139.920,00
GİYİM	157.109,00
ET	115.573,00
NAKİT	71.266,00
YAKACAK	53.176,00
EV EŞYASI	70.86,00
KIRTASIYE	2.155,00
TOPLAM	546.285,00

1.3.2.2. Dost Eli Derneği (Konya)

Dost Eli Derneği (Dost Eli Konya Gıda Bankası Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği), 2001 yılında Konya'da kurulmuştur. Genellikle Konya şehir merkezinde faaliyet gösteren Dost Eli Derneği, Konya'ya bağlı ilçe ve köylere de yardım götürmektedir. Derneğin, başta Nijer olmak üzere, yurtdışı faaliyetleri de (katarakt ameliyatları, su kuyuları açma, kurban kesme, sünnet yapma, gıda götürme vs.) bulunmaktadır. Dernek tüzüğünde derneğin kuruluş amacı şu şekilde belirtilmektedir. Dernek;

“İhtiyaç sahibi; bakıma muhtaç; kimsesiz veya yalnız ihtiyarlar; sokakta kalmış kimsesizler, çocuklar ve gençler; evlenmek isteyen muhtaç kimseler; işsiz veya yeterli geliri olmayan kimseler ve aileler; her türlü doğal afete maruz kalmış kimseler ile adı ne olursa olsun bir üçüncü kişi veya kurumun desteğine ihtiyaç duyan tüm kimselere yardım etmek; bunları topluma kazandırmak için her türlü eğitimini sağlamak, ihtiyaç duyulan her türlü maddi yardımı sağlamak; psikolojik ve manevi yönden projeler yürütmek ve bu yönde gerekli yardımlarda bulunmak; barınmalarını temin etmek, her türlü sağlık giderlerini sağlamak; ve tüm bu işleri yaparken ırk, din, dil, mezhep, düşünce veya benzeri bir fark gözetmeksizin siyasi düşünce yapısına bakmaksızın faaliyetini yürütme gayesi ile kurulmuş”tur.

Dost Eli Derneği, bünyesinde en fazla ücretli eleman çalıştıran dernektir. Derneğin 17 ücretli çalışanı, 5 yönetim kurulu üyesi (gönüllü) ve 40'a yakın gönüllüsü vardır. Derneğin gönüllüleri sürekli aktif değil, belirli dönemlerde derneğin faaliyetlerine katılmaktadırlar. Dernek, başvuru esasına göre çalışmaktadır. Her başvuru, ikinci başvurular da dâhil, mutlaka araştırılır. Derneğin 20 bin civarında kaydı

vardır. Her kayda mutlaka en az bir defa yardım yapılmıştır. Dernek, Konya merkezde 620 kayda aylık veya iki ayda bir; ilçe ve köylerde bulunan 8 bin kayda ise yılda iki kez yardım (gıda, giyim ve diğer yardımlar) yapmaktadır.

Kendisine ait 4 katlı modern bir binası bulunan Dost Eli Derneği, yardım faaliyetlerinde Türkiye'ye barkot ve gıda bankacılığı sistemini getiren dernektir. Gıda bankası ve giyim mağazası derneğin merkez binasında yer almaktadır. Depolar ise ayrı yerdedir. Derneğe gelen başvurular ilkin Beyaz Masa denilen yerde değerlendirilmekte, daha sonra araştırma ekibi tarafından hane ziyaret edilmektedir. Araştırmayı yapan kişi, araştırmanın sonucunu en az bir yönetim kurulu üyesiyle görüşmekte ve bu görüşme sonucunda hanenin yardıma uygun olup olmadığına karar verilmektedir. Hane yardıma uygun görülürse, en fazla bir sene olmak kaydıyla, haneye periyodik olarak yardım yapılır. Bir senenin sonunda yardım kesilir; ama hane tekrar başvurursa, hane ikinci kez araştırılır ve ona göre karar verilir.

Derneğin meslek edindirme projeleri ve faaliyetlerini tanıtmaya ve kamuoyuna duyurmaya yönelik televizyon programları da vardır. Dernek tarafından yürütülen “*Umut Projesi*”yle hayvancılık ve meyvecilik konularında meslek edindirme ve beceri kazandırmaya yönelik çalışmalar yapılmıştır.

Konya, dışarıdan muhafazakâr ve dinî değerleri güçlü bir şehir olarak görülmektedir. Bu durum, Konya'daki dernek sayısına da yansımıştır. Görüştüğüm bir dernek yöneticisi Konya'da 40 civarında yardım derneğinin bulunduğunu belirtti. Ayrıca, Büyükşehir Belediyesinin de gıda bankası var; belediyenin ayrıca “Kent Bilgi Sistemi” adında bir veri tabanı da bulunmaktadır. Ancak, yardım kuruluşları arasında bir işbirliği yoktur. Konya'daki tarım sektörü, kentin muhafazakâr yapısı ve yardım kuruluşlarının çokluğu hesaba katıldığında, kentte ciddi oranda bir yoksulluğun olmadığını söylemek mümkündür.

Dernek müdürü Uğur Balkı'nın söyledikleri bunu doğrular niteliktedir. Konya'da açlık seviyesinde yoksulun bulunmadığını belirten Balkı, Konya'daki yoksulların çoğunun Güneydoğu kökenli olduğunu ifade etti. Balkı ayrıca, Konya'da 1.500 civarında Somalili mülteci bulunduğunu, bunlara zamanla yardım yapıldığını ama artık yapılmadığını söyledi.

Derneğe hem şartlı hem de şartsız bağışlar yapılmaktadır. Dernek, şartlı bağışları (genellikle zekât) sadece yoksullara, diğer bağışları ise hem personel giderlerine hem de yoksullara harcamaktadır (<http://www.dosteli.org.tr>).

1.3.2.3. Sarmaşık Derneği (Diyarbakır)

Sarmaşık Derneği (Yoksullukla Mücadele ve Sürdürülebilir Kalkınma Derneği), 2006 yılında Diyarbakır'da kurulmuştur. Derneğin 32 kurucu üyesi vardır. Dernek sadece Diyarbakır'da ve yalnızca *açlıkla* yüz yüze olan yoksullara yönelik faaliyet yürütmektedir. Dernek, dernek tüzüğünde birinci amacını şu şekilde belirtmektedir:

“Yoksullukla mücadeleyi temel hedef alan ulusal ve uluslararası kurumlarla işbirliği içinde olmak, yoksulluğun ortadan kaldırılması için küresel düzeyde belirlenen hedeflerin yerel düzlemde gerçekleştirilmesine yönelik çalışmalar yapmak; bu kapsamda merkezî hükümetin ve yerel yönetimlerin yanı sıra, sivil toplumun bu mücadeleye katılımını sağlamak ve bir bütün olarak Türkiye toplumunu yoksullukla mücadele konusunda duyarlı hale getirmek.”

Sarmaşık Derneği, en önemli faaliyetini 43 kurum ve kuruluşun ortaklığıyla kurulan “Sarmaşık Gıda Bankası” aracılığıyla yürütmektedir. Amacı, “Diyarbakır'da ikamet eden ve temel gıda maddelerini karşılamakta güçlük çeken yoksullara çağdaş ve adil yöntemlerle gıda yardımında bulunmak” olan Sarmaşık Gıda Bankası, 2.300 aileye her ay piyasa değeri 50-100 TL arasında değişen tutarlarda kuru gıda yardımı yapmaktadır. Bunun yanı sıra, derneğin doğalgaz kursu gibi meslek edindirme kursları ve sokakta çalışan çocuklara yönelik eğitim desteği faaliyetleri de bulunmaktadır. Zira derneğin en önemli amaçlarından biri de, üretim dışı kalmış yoksulları meslek edindirme gibi yollarla üretime dâhil etmektir.

Sarmaşık Derneği'nin en önemli çalışmalarından biri de, 2007 yılında yapmış olduğu “*Kent Yoksulluk Haritası Projesi*”dir. Alan araştırmasında durumun daha vahim olduğunu gördüklerini belirten Dernek Genel Sekreteri M. Şerif Camcı, acil ihtiyaçları karşılamak için gıda bankasını kurduklarını söyledi. Alan araştırmasında yoksulların %19'unun Yeşil Kartlarının bile olmadığını ve insanların çoğunun sosyal travmalar yaşadığını öğrendiklerini belirten Camcı, devlet bu işi yapmadığı ve insanları “sadaka kültürüne” bağımlı hale getirdiği için bu işi yaptıklarını, asıl amaçlarının sadece yoksullara yardım etmek değil, başta devlet olmak üzere toplumun ilgili kesimlerini

meseleye duyarlı hale getirmek olduğunu ifade etti. Camcı ayrıca, yoksulluğun ancak “sürdürülebilir kalkınma” yoluyla çözülebileceğini vurguladı.

Yeri gelmişken, derneğin isminde yer alan “sürdürülebilir kalkınma”yla neyin kastedildiğini belirtmekte fayda vardır. Sürdürülebilir kalkınma, “bugünün ihtiyaçlarını, gelecek kuşakların da kendi ihtiyaçlarını karşılayabilme olanağından ödün vermeksizin karşılamak” olarak tanımlanmaktadır (Başkaya, 2002: 111). Camcı’ya göre de, sürdürülebilir kalkınma, mevcut kaynakları gelecek kuşakları dikkate alarak ve onların da bu kaynaklarda hakları olduğunun bilincinde olarak ve israf etmeden kullanmaktır. Zaten, yoksulluk üzerinden istismarların yapıldığını söyleyen Camcı, kaynaklar doğru kullanılırsa birçok sorunun çözülebileceğini belirtti. Son yedi yılda Diyarbakır’a çok az sayıda kamu yatırımının yapıldığını vurgulayan Camcı, Diyarbakır’da çalışabilen nüfusun %60’ının işsiz olduğunu, buna rağmen çalışma potansiyeli bulunan ailelere yardım yapmadıklarını söyledi.

Diyarbakır, son yıllarda büyük oranda göç almıştır. Göçlerin çoğu, 1990’lı yıllarda terör ve çatışma ortamında meydana gelen zorunlu göçlerden oluşmaktadır. Diyarbakır’daki yoksulların büyük çoğunluğunu da bu zorunlu göçle gelenler teşkil etmektedir. Sarmaşık Derneği’nin yaptığı araştırma da bunu doğrulamıştır. Camcı’nın belirttiğine göre, Diyarbakır kent merkezinde bu şekilde 4500-5000 aile bulunmakta, bu da yaklaşık olarak 20-25 bin nüfusa tekabül etmektedir. Camcı, şu ana kadar derneğe 21 bin başvuru yapıldığını belirtti. “İnsanlara karşı sorumluluğumuz var” diyen Camcı, yoksulluğa hak temelli yaklaşıtlarını ifade etti.

Sarmaşık Derneği de diğer kuruluşlar gibi başvuru esasına göre çalışmaktadır. Derneğin proje koordinatörü Barış Dikilitaş, derneğe yapılan başvuruların, ilkin dernek merkezinde değerlendirildiğini, daha sonra iki kişilik gönüllü bir ekip tarafından hanenin ziyaret edildiğini ve en sonunda gönüllü ekibin yaptığı araştırmanın proje yönetim kurulu tarafından tekrar değerlendirilip karara varıldığını belirtti.

Üç bin kişi ve kurumdan aylık düzenli bağış alan Sarmaşık Derneği, incelenen kuruluşlar arasında her ay düzenli yardım yapan ve sayısal olarak en çok yoksula yardım götüren dernektir. Bunun başlıca nedeni, derneğe ait gıda bankasının ortak bir proje olarak kurulması ve Büyükşehir Belediyesinin derneğe ciddi destek vermesidir. Bundan dolayı, derneğe hükümet tarafından siyasî bir gözle bakılmaktadır. Derneğin

yaptığı yardımlar genellikle 6 ay ve bir yıl sürelidir. Ancak, Camcı'nın belirttiğine göre, şu ana kadar ailelere yapılan yardımlarda hiç kesinti olmamıştır (<http://sarmasik.org>).

Tablo 4: Sarmaşık Derneğinin 21.04.2008-18.04.2010 Tarihleri Arası Giderleri.

YARDIM TÜRÜ	TUTAR (TL)
GIDA MADDELERİ ALIM	942.415,35
AYNI BAĞIŞLAR	203.070,00
KİRA VE STOPAJ	33.240,00
GENEL YÖNETİM GİDERLERİ	84.044,16
DEMİRBAŞ ALIM	8.917,60
PERSONEL ÜCRETLERİ	88.759,28
EĞİTİM DESTEK GİDERLERİ	91.523,00
SSK	34.568,36
VERGİLER VE FONLAR	6.160,89
BANKA MEVCUDU	150.542,84
KASA MEVCUDU	17,00
TOPLAM	1.643.258,48

1.3.2.4. Gönül Kuşağı Derneği (İstanbul)

Gönül Kuşağı Derneği, Üsküdar'da bir grup hayırseverin başlattığı gıda yardım çalışmalarının dernek haline getirilmesiyle 2000 yılında kurulmuştur. Kendisini “*hayır kapınız*” olarak nitelendiren dernek, yoksullara sadece gıda yardımında bulunan gönüllü bir sivil toplum kuruluşudur. Dernek, Ümraniye’de bulunan merkez şube ve Fatih temsilciğiyle İstanbul’un her iki yakasındaki birçok ilçeye (toplam 2350 aileye) 3 ayda bir düzenli olarak yardım götürmektedir.

İstanbul genelinde faaliyetlerde bulunan derneğin yaklaşık 800 aktif gönüllüsü vardır. Derneğin gelirlerinin tamamına yakını, kendi gönüllülerinin verdikleri bağışlardan oluşmaktadır. Dernek faaliyetleri de (hane araştırması, paketleme, yardım dağıtımı, aile takibi vs.) gönüllüler tarafından yürütülmektedir. Gönüllüler her aileye 3 ayda bir uğrayıp gıdasını teslim etmekte ve hanede meydana gelen değişiklikleri not alıp derneğe dönmektedirler. Bu derneğin ayırt edici özelliği, bağışta bulunanların aynı zamanda derneğin faaliyetlerine katılmak zorunda olmalarıdır. Her bağış yapan, mutlaka derneğin bazı faaliyetlerini de yürütmektedir.

Derneğe yapılan başvurular ve gönüllülerin kendi çabalarıyla haberdar oldukları haneler önce araştırma kapsamına alınır; sonra iki kişilik bir ekip haneleri ziyaret edip “**İhtiyaç tespit formunu**” doldurur ve haneyle ilgili kanaatlerini formda belirtirler. Formun doldurulmasından sonra, “Dağıtım ve Tespit Komisyonu” tarafından yetkilendirilen çalışanlar, aileye gıda yardımı yapılıp yapılmayacağına ve ikinci bir araştırmanın gerekli olup olmadığına karar vermektedirler. Gıda yardımına uygun görülen ailelere 3 ayda bir, ailedeki fert sayısına ve sosyo-ekonomik duruma göre kuru gıda yardımı yapılır. Yapılan gıda yardımı, aileye 3 ay yetecek şekilde ayarlanmıştır.

Gönül Kuşağı Derneği, İstanbul’da yoksul ailelere sadece kuru gıda yardımında bulunan bir dernektir. Bir sene zarfında bir milyonun üstünde yardım yaptıklarını belirten dernek müdürü Haluk Nas, derneğin sadece kuru gıda yardımında bulunmasının bilinçli bir tercih olduğunu ifade etti. Zira Nas’a göre, yoksul ailelerin diğer ihtiyaçları (yakacak, giyim, konut vs.) yoksullar veya diğer yardım kuruluşları tarafından bir şekilde karşılanmaktadır. Ancak, gıda ihtiyacı diğer ihtiyaçlardan farklı bir özellik göstermektedir; çünkü gıdaya sadece senenin belli dönemlerinde değil, her gün ihtiyaç duyulmaktadır. İstanbul gibi büyük şehirlerde gıda ihtiyacının yoksullar için çok daha önemli olduğunu belirten Nas, bu yüzden faaliyetlerini bu alan üzerinde yoğunlaştırdıklarını, ama zaman zaman yoksullara yardım dağıtmak isteyen bazı kişi ve esnaflara aracılık yaparak giysi vb. yardımlar yaptıklarını da söyledi.

Nas, kendilerinin ve diğer gönüllü kuruluşların yoksullara yaptıkları yardımların yoksulluğa çözüm getirmediğini, sadece yoksulların geçinmelerine destek olduğunu ve yoksulluktan dolayı ortaya çıkabilecek muhtemel sorunları kısmen engellediğini belirtti. “Yoksulluk olmazsa, yardım kuruluşları da olmazdı” diyen Nas, yoksullara yardım götürme işinin masumiyetini yitirdiğini, bunun ekonomik bir çıkar ve siyasî bir rant elde etmeye dönüştüğünü ifade etti.

İKİNCİ BÖLÜM

ÇALIŞMANIN KAPSAMI VE YÖNTEMİ

2.1. Çalışmanın Konusu ve Önemi

Bu çalışmanın konusunu, yoksullukla mücadele sahasında yerel düzeyde faaliyet gösteren gönüllü kuruluşların incelenmesi oluşturmaktadır. Yoksulluk, Birleşmiş Milletler ve Dünya Bankası gibi uluslararası kuruluşlarca 21. yüzyılda dünyanın yüz yüze kaldığı en büyük sorunlardan biri olarak gösterilmiştir. Bu kuruluşların verilerine göre, küreselleşmenin hız kazanmasıyla birlikte neoliberal politikaların da etkisiyle yoksulluk oranında bir azalma görülmemiş; aksine yoksulluk giderek derinleşmiş ve kronik bir hal almıştır. Yoksulluk, bugün bir milyanın üzerinde insanın hayatını doğrudan, yaklaşık olarak üç milyar insanın hayatını ise dolaylı olarak etkilemektedir. Dolayısıyla, yoksulluğu ortadan kaldırmak veya en azından azaltmak için *yoksullukla mücadele* konusu gittikçe daha fazla önem kazanmıştır.

Yoksullukla mücadele, çok geniş bir saha olduğu için bu alanda çalışan birçok resmi ve sivil toplum kuruluşu vardır. Ayrıca ulusal hükümetlerin yanı sıra, bazı uluslararası kuruluşlar da bu alanda faaliyet yürütmektedirler. Örneğin, biraz ideolojik de olsa, özellikle Dünya Bankası'nın yoksulluk konusuna oldukça duyarlı olduğu görülmektedir. Bir diğer Bretton Woods kuruluşu olan Uluslararası Para Fonu da (IMF) yoksulluk konusuna ilgi duymakta ve çeşitli çalışmalar yapmaktadır. Aynı şekilde, Birleşmiş Milletler de, Kalkınma Programı (UNDP) bünyesinde, sık sık yoksullukla ilgili araştırmalar yapmakta ve yayımlamaktadır. Yoksulluk ve yoksullukla mücadeleyle ilgili tanım ve kavramlarda bu kuruluşların belirleyiciliği ön plandadır.

Ancak, mevcut duruma bakıldığında, yani yoksulluğun dünya genelinde hâlâ büyük bir sorun olduğu hesaba katıldığında, yoksullukla mücadelede hükümetlerin ve uluslararası kuruluşların pek de başarılı olmadıkları görülmektedir. Dolayısıyla, bu alanda büyük bir boşluğun ortaya çıktığı görülmüş ve sistematik çalışmanın eksik olduğu hissedilmiştir. Bunu gidermek için, özellikle 1990'lı yıllarda, bazı insanlarda gönüllü bir şekilde yoksullukla mücadele alanında hizmet etmek isteği doğmuştur. Bu şekil bir mücadele, bir kurum bünyesinde profesyonel ve sistematik bir çalışmayı gerektirdiği için, bu insanlar vakıf ve dernek gibi yerel ve ulusal kuruluşlar kurma yoluna gitmişler ve bu şekilde hizmet etmek istemişlerdir. Bunun sonucu olarak, bugün

Türkiye’de yoksullukla yerel düzeyde mücadele eden ve ulusal ve hatta uluslararası alanda faaliyet gösteren ve üçüncü sektör olarak adlandırılan birçok gönüllü sivil toplum kuruluşu ortaya çıkmıştır. Bugün, yoksullukla mücadele alanında resmi kuruluşlardan ziyade, bu gönüllü kuruluşların adları duyulmakta ve onların çalışmaları gündeme gelmektedir. Örneğin, birer gönüllü kuruluş örneği olan Deniz Feneri ve Dost Eli gibi dernekler sadece Türkiye’de değil, Afrika, Asya ve Ortadoğu gibi yerlerde de faaliyet göstermektedirler.

Bu çalışmada, üçüncü sektör içinde yer alan dört gönüllü yerel kuruluş incelenmektedir. Üçüncü sektör, kâr amacı gütmeyen sivil toplum kuruluşlarını ifade etmek için kullanılan bir kavramdır. Bilindiği üzere üç sektör vardır: Birincisi kamu sektörüdür; bu sektör kamusal alanda faaliyet gösteren kuruluşları içermektedir ve genellikle iktidar amaçlıdır. İkincisi özel sektördür; bu sektörde yer alan kuruluşların ve şirketlerin asıl amacı kâr elde etmektir. Üçüncüsü ise iktidar ilişkilerinden uzak, kâr amacı taşımayan ve kamu yararına çalışan ve çoğunlukla vakıf ve derneklerden oluşan üçüncü sektördür. Bu sektör, aynı zamanda “sivil toplum kuruluşları” ve “gönüllü sektör” olarak da adlandırılmaktadır. Bu sektör, genellikle sosyal hizmetler olarak bilinen eğitim, sağlık ve çevre gibi alanlarda faaliyetlerde bulunmaktadır. Son yıllarda üçüncü sektör, yoksulluk ve yoksullukla mücadele alanında da önemli bir yer işgal etmeye başlamıştır. Bu alandaki faaliyetler ise daha çok hayırseverlik, sosyal sorumluluk ve vicdani duyarlılık gibi değerlerden ilham almıştır.

Hiçbir çıkar ve kazanç beklentisi olmadan, insanların belirli alanlarda gönüllü olarak çalışmaları, üzerinde ciddiyetle durulması gereken önemli bir meseledir. Özellikle, yoksullukla mücadele gibi sorumluluk ve çaba gerektiren bir alanda gönüllü olarak çalışmak daha da dikkat çekicidir. Üstelik bu gönüllü kuruluşların devlete ait resmi kuruluşlardan kısmen de olsa daha fazla başarı göstermeleri, bu kuruluşları daha da önemli kılmaktadır. Çünkü bu kuruluşlar yoksullukla mücadele ederken, sadece yoksullara yardım götürmeyi amaçlamamakta; aynı zamanda meseleye teknik ve bilimsel bir şekilde yaklaşmakta ve yoksullukla kapsamlı bir şekilde mücadele etmeyi hedeflemektedirler. Ayrıca, toplumun ve devletin ilgisini çekerek bu konuda bir duyarlılık ve bilinç de geliştirmek istemektedirler. Dolayısıyla, bu kuruluşların kurumsal yapılarının araştırılması ve faaliyet alanlarının incelenmesi, önemli bir araştırma konusunu teşkil etmektedir. Bu çalışmada da yoksullukla mücadeleyi

kendilerine temel hedef edinen üçüncü sektördeki kuruluşların kurumsal yapıları, faaliyet alanları, amaçları ve yoksullukla mücadele stratejileri araştırmaya konu edilmiştir.

Bu konunun doktora tezi olarak seçilmesinde birkaç faktör etkili olmuştur. Birincisi, 2007 yılından beri yoksullukla ilgilenmem, alan araştırmalarında ve çeşitli gözlemlerde bulunmamdır. Yoksulluk ve yoksullukla mücadeleyle ilgili birkaç projede görev aldım ve yoksulluk haritasını ve profilini çıkarmayı amaç edinen anket çalışmalarına katıldım. Bu zaman zarfı içinde, Elazığ merkezindeki bütün mahallelerde ve Elazığ'ın birkaç beldesinde bine yakın hanede anket uyguladım ve çoğu kadın olmak üzere binlerce insanla yüz yüze görüşmeler yaptım. Dolayısıyla, teorik bilgimin yanı sıra, alanda edindiğim bilgi ve tecrübe de konunun seçilmesinde etkili olmuştur.

İkincisi, yoksullukla mücadele sahasında yerel düzeyde faaliyet gösteren birçok vakıf ve dernek bulunduğu halde, bunların yeterince araştırılmamasıdır. Yapılan çalışmaların ve tezlerin çoğu, ya genel olarak sivil toplumla ilgilidir ya da ulusal düzeyde faaliyet gösteren Deniz Feneri gibi kuruluşlar hakkındadır. Sadece yerel kuruluşları inceleyen çalışmaların sayısı oldukça azdır. Bu çalışmada ise, sadece bir yerel kuruluş değil, Türkiye'nin dört ayrı bölgesinde faaliyet gösteren dört dernek/vakıf araştırmaya tabi tutulmuştur.

Üçüncüsü, çalışmaya konu edilen kuruluşların kurumsal yapılarının oldukça güçlü olması ve yoksullukla ilgili önemli çalışmalar yürütüyor olmalarıdır. Örneğin, bunlardan Mamuret'ül-Aziz Vakfı Elazığ'da, yaklaşık olarak bir sene süren bir yoksulluk haritası projesi yürütmüş; Sarmaşık Derneği ise Diyarbakır'da bir kent yoksulluk haritası çalışması yapmıştır. Her iki çalışma da bilimsel ve kapsamlı bir şekilde yapılmıştır. Ayrıca bu kuruluşların geleceğe dönük projeleri de bulunmaktadır.

Dördüncüsü, yoksullukla mücadelede devletin yetersiz kalmasının bir sonucu olarak yerel yardım kuruluşlarının sayısında görülen artıştır. Yoksullukla mücadelede devletin yetersiz kalması, devletin mali kaynaklarının yetersiz olduğu, dolayısıyla da bütün yoksulların ihtiyaçlarına cevap veremediği anlamına gelmemektedir. Devletin yetersiz kalmasının başlıca nedenleri, yoksullukla mücadelede net bir bakış açısı geliştirememiş olması, yürüttüğü faaliyetlerin örgütlü ve planlı olmaması ve kurumsal altyapı eksikliğidir. Ayrıca, meselenin siyasal vb. boyutları da vardır. Gönüllü yerel kuruluşlar yoksulluğu tanımlamada, yoksulları ve ihtiyaçlarını tespit etmede ve

yoksullukla mücadele için strateji geliştirmede devletten daha ileri bir konumda yer almaktadırlar. Bunun hem olumlu hem de olumsuz yönleri bulunmaktadır. Tez içerisinde yeri geldiğinde bunlara değinilecektir. Burada önemli bir soru ortaya çıkmaktadır: Yoksullukla mücadele etmek kimin görevidir? Devletin mi yoksul sivil toplumun mu? Tek tek bireylerin mi yoksa bir bütün olarak toplumun mu? Bununla ilgili olarak, vakıf/dernek çalışanlarına birkaç soru sorulmuştur. Bu konu çalışma boyunca işlenecek ve özellikle değerlendirme bölümünde tartışılacaktır.

Beşincisi, akrabalık bağları ve komşuluk/hemşehrilik ilişkileri gibi değerlerin görece önemini yitirmesiyle kamu ve gönüllü yardım kuruluşlarının bunların yerini almaya başlamasıdır. Günümüzde yoksullukla yüzleşen insanların ilk başvurdukları yerler akrabaları, komşuları ve hemşehrileri değil, yardım kuruluşlarıdır. Dolayısıyla, yerel düzeyde faaliyet gösteren ve kendi yöresindeki yoksul insanlarla ilgilenen gönüllü kuruluşların ve bunların faaliyetlerinin araştırılması oldukça önemlidir.

2.2. Çalışmanın Amacı

Bu çalışmanın asıl amacı, üçüncü sektörde yoksullukla kurumsal bir çatı altında mücadele eden gönüllü kuruluşların yoksullukla mücadele sahasında ne kadar etkili olduklarını ve yoksulluğu çözmeye alternatif bir strateji geliştirip geliştiremediklerini ortaya koymaktır. Çalışmaya konu olan kuruluşlar gönüllü sivil toplum kuruluşları olduğu için, bu kuruluşlarda çalışanların niçin böyle bir kurumda faaliyet yürüttükleri ve yoksulluk ve yoksullukla mücadele hakkındaki görüşlerinin neler olduğunu öğrenmek de amaçlanmıştır. Bu çerçevede özellikle şu sorulara cevap aranmıştır:

- Yoksullukla mücadele eden gönüllü kuruluşların faaliyetleri nelerdir?
- Bu gönüllü kuruluşlar yoksullukla mücadelede nasıl bir yol izlemektedirler?
- Gönüllü kuruluşlar, yoksullukla mücadelenin neresindeler?
- İnsanları gönüllü olmaya iten nedenler nelerdir?
- Vakıf/dernek çalışanları yoksulluk ve yoksullukla mücadele hakkında ne düşünüyorlar ve devletin yaptığı sosyal yardımları nasıl görüyorlar?
- Gönüllü kuruluşların kurumsal vb. sorunları var mı, varsa nelerdir?
- Gönüllü yerel kuruluşlar, yerel yoksulluğun giderilmesinde veya azaltılmasında bir alternatif oluşturabilmişler midir?
- Toplumun ve yoksulların gönüllü kuruluşlar hakkındaki algısı nasıldır?

Buradan hareketle, Diyarbakır, Elazığ, Konya ve İstanbul’da misyonu sadece yoksullukla mücadele olan dört gönüllü kuruluşun faaliyetleri ve bu kuruluşlarda çalışanların görüşleri araştırılmaktadır. Yoksulluk ve yoksullukla mücadele alanlarında birçok araştırma yapılmış ve bu konularla ilgili literatür oldukça kabardır. Ancak, yoksullukla mücadele eden gönüllü yerel kuruluşlar üzerine yapılan araştırmaların sayısı oldukça azdır. Türkiye’de Deniz Feneri Derneği ile ilgili birkaç çalışma vardır. Bunun dışında fazla çalışma yapılmamıştır. Bu yüzden, bu çalışmada Türkiye’nin dört coğrafi bölgesinde, her birisi bir bölgede olmak üzere, yoksullukla mücadelede yerel düzeyde faaliyet gösteren gönüllü kuruluşların incelenmesi uygun görülmüştür.

Modernitenin insanı *bireye* indirgediği ve bireyselliğin cemaat tipi örgütlenmelere tercih edildiği bir zamanda, insanların Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma vakıf ve dernekleri bünyesinde gönüllü olarak hizmet etmeleri, modernliğin bir çelişkisi olarak görülmektedir. Bu nedenle, yukarıdaki sorularla birlikte modernliğin tek biçimciliği, bireyseliği ve egoizminin yardımlaşma, dayanışma, gönüllülük, hayırseverlik, sosyal sorumluluk ve diğerkâmlık gibi değerlerle çelişkisi üzerinde de durulacaktır.

2.3. Çalışmanın Sınırlılıkları

Bu tez, ne kapsamlı ve teorik bir yoksulluk çalışması, ne de derinlemesine bir sivil toplum kuruluşları incelemesidir. Yoksullukla mücadele üzerinde yoğunlaşan tez, yerel düzeyde yoksullukla mücadele eden gönüllü kuruluşların (vakıf ve derneklerin) kurumsal yapılarını, faaliyetlerini, yoksullukla mücadele stratejilerini ve hedeflerinin neler olduğunu araştırmayı amaç edinmiştir. Ancak, yoksullukla mücadele sahasında faaliyet gösteren birçok kurum ve kuruluş olduğu için, bu alanda bir sınırlandırmaya gitmek gerekmektedir. Yerel olmakla beraber, hem gönüllü hem de resmi olmak üzere birçok kurum ve kuruluş bulunmaktadır. Örneğin, Türkiye’de Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğüne (SYDGM) bağlı olarak 81 il ve bağlı ilçelerde yerel düzeyde faaliyet gösteren sosyal yardımlaşma vakıfları vardır. Bunlar devletin resmi kurumlarıdır. Devlet yoksullukla mücadeleyi bunlar aracılığıyla yürütmektedir. Bu yerel vakıflarla ilgili yeterli sayıda araştırma yapılmıştır. Bu çalışmada, sadece karşılaştırma amacıyla bu vakıflara değinilmektedir.

Bu çalışma için seçilen kuruluşlar ise yerel ve gönüllü kuruluşlardır. Ancak, burada da bir sınırlandırmaya gitmek gerekmektedir; çünkü bu alanda da tek tip bir gönüllü kuruluş mevcut değildir. Misyonu yoksullukla mücadele olmakla beraber, çoğunun izlediği yöntem ve gerçekleştirdiği faaliyet birbirinden farklıdır. Ayrıca, bu gönüllü kuruluşların sayısı da oldukça kabarıktır. İstanbul ve Konya gibi yerlerde yüzlerce gönüllü kuruluş mevcuttur. Dolayısıyla, burada bir seçiciliğe gitme gereği duyulmuştur. Türkiye’de yoksulluğun daha fazla ve derin olduğu yerlerde faaliyet gösteren kuruluşların seçilmesine özen gösterilmiştir. Ayrıca, çalışma için kurumsal yapıları güçlü olan ve yoksullukla mücadelede önemli faaliyetler yürüten gönüllü kuruluşlar tercih edilmiştir.

Başlangıçta, Türkiye’nin bütün bölgelerini kapsayan (her bölgeden bir gönüllü kuruluş seçilerek, özellikle İstanbul gibi kent yoksulluğunun yoğun bir şekilde yaşandığı yerlerdeki kuruluşları içeren) bir çalışmanın yapılması öngörülmüştü. Hatta Doğu ve Güneydoğu Anadolu gibi yoksulluğun daha fazla hissedildiği bölgelerde birden fazla kuruluşun çalışmaya dâhil edilmesi düşünülmüştü. Örneğin, Doğu Anadolu bölgesinde Elazığ’la birlikte Van’daki bir gönüllü kuruluşun da araştırılması hesaba katılmıştı. Ancak, zaman darlığı ve imkân kısıtlılığı bunu mümkün kılmamıştır. Bu yüzden, çalışma dört bölgedeki dört kuruluşla sınırlı kalmıştır.

2.4. Çalışmanın Varsayımları

Bu çalışmanın temel varsayımı şudur: Yerel düzeyde yoksullukla mücadele eden gönüllü kuruluşların, yoksulluğun olumsuz sonuçlarının önlenmesinde hayati bir rolü yerine getirdikleri, ancak var olan yoksulluğun giderilmesinde yetersiz kaldıkları düşünülmektedir. Çalışmanın diğer varsayımları ise şunlardır:

- Yerel düzeyde yoksullukla mücadele eden gönüllü kuruluşlar, yoksulluğa yardım temelli yaklaşmakta ve kendi kriterlerine göre yalnızca yardıma uygun görülen yoksullarla ilgilenmektedirler.
- Gönüllü kuruluşlar, paradoksal şekilde, kendi varlık sebepleri olan yoksulluğun toplumda varlığını sürdürmesini dolaylı olarak etkilemektedirler.
- Gönüllü kuruluşlarda sosyal sorumluluk anlayışı ön planda olmasına rağmen, hayırseverlik anlayışının da hâlâ etkili olduğu gözlenmektedir.

- Yoksullukla başarılı bir şekilde mücadele etmek için yerel düzeyde kurumlararası işbirliğine ve yerel kaynakların harekete geçirilmesine ihtiyaç vardır. Ancak, ne yerel düzeyde yoksullukla mücadele eden kuruluşlar (kamu kuruluşları, STK ve diğer yerel aktörler) arasında bir işbirliğinin olduğu görülmekte, ne de gönüllü kuruluşların yerel kaynakları harekete geçirmede başarılı oldukları gözlenmektedir.

- İşbirliği yokluğuna rağmen, gönüllü kuruluşların yerel düzeyde önemli bir işlevi yerine getirdiği ve muhtaç durumunda olan çoğu yoksulun temel ihtiyaçlarını karşıladıkları düşünülmektedir.

2.5. Çalışmanın Yöntemi

Bu çalışma, teorik ve uygulama olmak üzere iki ana bölümden oluşmaktadır. Çalışmanın birinci bölümünde teorik (kuramsal) çerçeve yer almaktadır. Bu bölümde izlenen yöntem, ilgili literatürü taramak şeklinde olmuştur. Anket sorularında yer alan yoksulluk ve yoksullukla mücadeleyle ilgili kavram ve algılar ele alınıp tanımlanmıştır.

Uygulama bölümünde ise, açık/kapalı uçlu sorulardan oluşan bir anket ile görüşme tekniği kullanılmıştır. Anketler vakıf ve derneklerdeki aktif çalışanlara uygulanmış, görüşme ise sadece yönetim kurulunda bulunanlarla gerçekleştirilmiştir.

2.5.1. Evrenin ve Örneklem Tespiti

Çalışmanın evrenini yoksullukla mücadele sahasında faaliyet gösteren yerel gönüllü kuruluşlar (üçüncü sektör); örneklemi ise Elazığ, Diyarbakır, Konya ve İstanbul'daki gönüllü kuruluşlar (vakıf ve dernekler) oluşturmaktadır. Dört ilde sadece birer gönüllü kuruluş örneklem grubuna alınmıştır. Seçilen kuruluşlarda çalışanlar arasında da bir örneklem grubu belirlenmiştir. Gönüllü kuruluşlarda sürekli olarak aktif çalışanlar olduğu gibi, kuruluşların sadece bazı faaliyetlerine katılan pasif çalışanlar da bulunmaktadır. Pasif çalışanlara ulaşmak mümkün olmadığı için, örneklem grubuna sadece aktif çalışanlar alınmıştır. Ancak, ulaşılabilen pasif çalışanlara da anket uygulanmıştır.

Üçüncü sektör; eğitim, sağlık ve çevre gibi çok geniş alanları kapsadığı için, bu çalışmada üçüncü sektörün yoksullukla mücadele sahası araştırmanın evrenine konulmuştur. Bu evrende faaliyet gösteren birçok uluslararası, ulusal ve yerel kuruluş vardır. Bu evrenin kapsamı çok geniş olduğu için, bunların içinde örneklem seçme

zorunluluğu ortaya çıkmıştır. Bunun için sadece yerel düzeyde faaliyet gösteren gönüllü kuruluşlar incelemeye alınmıştır. Bütün yerel kuruluşları bir doktora çalışmasında araştırmak, hem zaman hem de maliyet açısından mümkün olmadığı için, bir sınırlamaya gidilmiş ve sadece dört gönüllü kuruluş araştırma kapsamına alınmıştır.

Örneklemin seçilmesinde şu yol izlenmiştir: Elazığ'daki Mamuret'ül-Aziz Vakfı hariç, diğer kuruluşların belirlenmesinde büyük ölçüde internetten yararlanılmıştır. Elazığ'da oldukça faal olan ve bu yüzden de tez konusunun seçilmesinde etkili olan Mamuret'ül-Aziz Vakfı yakından bilindiği için, bu kuruluş için ayrıca bir çalışma yapılmamıştır. Diğer kuruluşlar internetten taranarak seçilmiş ve tez için uygun bulunan kuruluşlarla telefonla bağlantıya geçilmiştir. Görüşülen kuruluş yetkililerine tezin içeriği ve kapsamı hakkında bilgi verilmiştir. İlgili kuruluşların isteği alındıktan sonra, bir ön çalışma için bunların ziyaret edilmesi kararlaştırılmıştır. Ancak, bu ön çalışma sadece Diyarbakır'daki Sarmaşık Derneği'ne yapılabilmiş, Konya'daki Dost Eli Derneği ve İstanbul'daki Gönül Kuşağı Derneği ile sadece birkaç telefon görüşmesi gerçekleştirilmiştir. Bu kuruluşlar anket uygulamasında ziyaret edilmiştir.

2.5.2. Veri Toplama Teknikleri

Bu çalışmayla ilgili veriler anket formu uygulanarak ve yüz yüze görüşmeler yapılarak elde edilmiştir. Vakıf ve dernek çalışanlarına 59 sorudan oluşan bir anket uygulanmış, vakıf ve dernek yöneticileriyle de ayrıca görüşmeler yapılmıştır. Anket formu hazırlanırken ilgili literatürden ve yoksul bölgelerde yaptığımız kimi gözlem ve görüşmelerden yararlanılmıştır. Anketin hazırlanıp son halini alması üç aylık bir süre almıştır.

Ancak, anket son halini aldıktan sonra da bazı değişiklikler yapılmıştır. Elazığ'da birkaç kişiye yönelik bir pilot uygulamasından sonra, bazı soruların içeriği ve şekli değiştirilmiştir. Örneğin, "Sizce yoksulluk nedir?" sorusu başlangıçta çok seçenekli bir soru olarak hazırlanmıştı; ancak verilen cevaplarda neredeyse bütün şıkların işaretlenmesi bir sorun olarak görüldü. Bu yüzden, bu soru şık formatından çıkartılıp bir tanımlama şekline dönüştürüldü. Bu şekilde, cevaplayıcıların yoksulluktan ne anladıklarını kendilerinin ifade etmeleri daha uygun bulundu. Ancak, burada da bir sorunla karşılaşıldı. Bu sefer de bu soru bazıları tarafından boş bırakıldı; fakat bundan

sonra soru üzerinde herhangi bir değişiklik yapılmadı. Boş bırakılan sorular değişik şekillerde yorumlandı.

Diğer soruların çoğunda ise, başlangıçta şıklardan sadece birinin veya ikisinin işaretlenmesi istenilmesine karşın, ön çalışmada aynı soruda ikiden fazla şıkkın birden işaretlendiği görölmüştür. Bu yüzden, çoğu soru birden fazla şıkla cevap verilmeye uygun hale getirilmiştir. Bu hem cevaplayıcıları sınırlandırmamak hem de kapsamlı veri elde etmek için daha doğru olarak görölmüştür. Ayrıca, çoğu soruya ‘diğer’ seçeneği konularak elde edilmesi düşünölen verilerin mevcut şıklarla sınırlı kalmamasına özen gösterilmiştir.

Son şekli verilen anket formu, ilgili kuruluşlar ziyaret edilerek bizzat araştırmacı tarafından uygulanmıştır. Vakıf ve dernek çalışanları soruları cevaplarken yanlarında bulunulmuş, anlaşılmayan sorular veya açıklama gerektiren konular hakkında kendilerine yardımcı olunmuştur. Vakıf ve derneklerin faaliyetlerini yerinde gözlemek suretiyle faaliyetleri ve çalışmaları hakkında bilgi sahibi olunmuştur. Ayrıca, birkaç soru başlığı altında vakıf/dernek yöneticileriyle uzun görüşmeler yapılmış, görüşmelerde özellikle ilgili kuruluşların kurumsal yapıları, faaliyetleri, sorunları, hedefleri ve gelecek ile projeleri hakkında bilgi elde edilmiştir.

2.5.3. Verilerin Tasnifi ve Analizi

Anketler SPSS programına kaydedilmeden önce, tekrar gözden geçirilmiş ve anketler üzerinde bazı değişiklikler yapılmıştır. Örneğin, tek şıkkın işaretlenmesi gereken bazı sorularda, birden çok şıkkın işaretlendiği görölmüştür. Bunu düzeltmek için anketin bütönlüğü dikkate alınarak işaretli çok şıklı sorular tek şıklı hale getirilmiştir. Tanım ve yorum istenen sorular, istatistikî değerlendirmeye tabi tutulamadığı için, tez içinde ve değerlendirme bölümünde ele alınmıştır. Diğer sorular SPSS programına kaydedildikten sonra istatistikler alınmış ve çıkan sonuçlar yorumlanmıştır. Vakıf ve dernek yöneticileriyle yapılan yüz yüze görüşmelerden elde edilen sonuçlar tez içinde değerlendirilmiştir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

VERİLERİN YORUMU VE DEĞERLENDİRİLMESİ

Bu bölümde, dört vakıfta/dernekte 62 kişiye uygulanan anketlerden elde edilen sonuçlar değerlendirilmektedir. Ayrıca, her kuruluştaki en az iki yöneticiyle yapılan yüz yüze görüşmelere de değinilmektedir. 59 sorunun 55'inde istatistik alınmış, diğer dördünde ise açıklamalar ve yorumlar yer almaktadır. Anket hem ücretli hem de gönüllü çalışanlara uygulandığı için, bazı kişiler kendileriyle ilgili olmayan sorulara cevap vermemişlerdir.*

3.1. GÖNÜLLÜ KURULUŞLARDA ÇALIŞANLARIN SOSYO-DEMOGRAFİK ÖZELLİKLERİ

3.1.1 Çalışanların Sayısı

Her kuruluştaki aktif olan ve hemen hemen kuruluşun bütün faaliyetlerine katılan çalışanlar olduğu gibi, sürekli aktif olmayan ve kuruluşun sadece bazı faaliyetlerine katılan çalışanlar da bulunmaktadır. Örneğin, Gönül Kuşağı Derneği'nin 800 civarında gönüllüsü vardır; ama bunlardan çok az bir kısmı aktif çalışmaktadır. Aynı şey, Dost Eli Derneği için de geçerlidir. Aşağıdaki tabloda gönüllü kuruluşlarda çalışanların sayısı yer almaktadır.

Tablo 5: Gönüllü Kuruluşlarda Çalışanların Oranı.

Kuruluş adı	Sayı	%
Dost Eli Derneği	15	24.2
Mamuret'ül-Aziz Vakfı	30	48.4
Sarmaşık Derneği	10	16.1
Gönül Kuşağı Derneği	7	11.3
Toplam	62	100.0

* İncelenen gönüllü kuruluşlarda ücretli çalışanlar da bulunmaktadır. Kuruluş faaliyetlerinin aksamadan yürütülmesi için daimi surette çalışacak elemanlara ihtiyaç vardır. Ancak, ücretli çalışanlar da kuruluş faaliyetlerine gönüllü olarak katıldıkları ve zamanlarında fedakârlık ettikleri için, onları gönüllü kabul etmek mümkündür. Bu yüzden, tablolarda gönüllü ve ücretli çalışanları birlikte ifade etmek için “gönüllü kuruluşlarda çalışanlar” tabiri kullanılacaktır.

İncelenen kuruluşlardan Dost Eli Derneği'nde 15 kişi (%24.2), Mamuret'ül-Aziz Vakfı'nda 30 kişi (%48.4), Sarmaşık Derneği'nde 10 kişi (%16.1), Gönül Kuşağı Derneği'nde ise 7 kişiye (%11.3) anket uygulanmıştır. Bu kuruluşlardan Mamuret'ül-Aziz Vakfı ve Sarmaşık Derneği'ndeki hemen hemen bütün kişilere ulaşıldı; fakat gönüllü sayısı çok olmasına rağmen Dost Eli Derneği ve Gönül Kuşağı Derneği'ndeki bütün gönüllülere ulaşılamadı. Bunun nedeni, bu derneklerde çalışan gönüllülerin sürekli aktif olmamaları, dönem dönem derneğin faaliyetlerine katılıyor olmalarıdır. Mamuret'ül-Aziz Vakfı'ndaki gönüllüler ise aktif bir şekilde vakfın faaliyetlerini yürütmektedirler.

Tabloda görüldüğü gibi, kuruluşların aktif çalışan sayısı farklılık göstermektedir. Bunun nedeni, muhtemelen kuruluşların kurumsal yapılarından kaynaklanmaktadır. Zira kuruluşlar hem maddi kaynak açısından, hem de yürüttükleri faaliyetler bakımından oldukça farklı bir konumda yer almaktadırlar. Yine de, her kuruluşun yeterli oranda aktif çalışana sahip olduğunu söylemek mümkündür.

3.1.2. Cinsiyet Durumları

Gönüllü kuruluşlarda çalışanların kişi sayısı kadar cinsiyet oranları da önemli bir veridir. Türkiye gibi erkek egemen bir toplumda, toplumsal kurumlarda çalışanların cinsiyet dağılımı, toplumsal yapı ve ilişkileri anlamada ve açıklamada önemli bir veri oluşturmaktadır. Tablo 6'da kuruluşa göre cinsiyet dağılımı gösterilmektedir.

Tablo 6: Gönüllü Kuruluşlarda Çalışanların Cinsiyet Dağılımı.

Kuruluş adı	Erkek	Kadın	Toplam
Dost Eli Derneği	9	6	15
Mamuret'ül-Aziz Vakfı	26	4	30
Sarmaşık Derneği	9	1	10
Gönül Kuşağı Derneği	6	1	7
Toplam	50	12	62

İncelenen kuruluşlarda çalışanların çoğu erkeklerden oluşmaktadır. Erkeklerin oranı %80.6 (50 kişi), kadınlarınki ise %19.4'tür (12 kişi). Ancak, bu oran kuruluştan kuruluşa farklılık göstermektedir. Örneğin, Sarmaşık Derneği'nde sadece bir gönüllü

kadın varken, Dost Eli Derneği'nde ise çalışanların önemli bir kısmı kadınlardan oluşmaktadır. Ayrıca, Dost Eli ve Gönül Kuşağı dernek yöneticileri, önemli oranda kadın gönüllülerinin bulunduğunu ifade ettiler; ama ne yazık ki, bu kadın gönüllülere ulaşamadı. Dolayısıyla, erkek sayısının çokluğuna rağmen, gönüllü kuruluşlarda bütünüyle bir erkek egemenliğinden söz etmek mümkün görünmemektedir. Tabloda görüldüğü gibi, ankete katılanlardan kadın sayısı en çok olan kuruluş, Dost Eli Derneği'dir. Bu derneği Mamuret'ül-Aziz Vakfı takip etmektedir. Diğer iki kuruluştan ise sadece birer kadın ankete katılmıştır.

3.1.3. Medeni Durumları

Medeni durum, sosyal bilim çalışmalarında önemli bir değişken olarak kabul edilmektedir. İnsanların görüşleri ve tutumları, medeni durumuna göre değişmektedir. Dolayısıyla, toplumsal kurumlarda çalışanların medeni durumlarını öğrenmek oldukça önemlidir. Tablo 7'de gönüllü kuruluşlarda çalışanların medeni durumları yer almaktadır.

Tablo 7: Gönüllü Kuruluşlarda Çalışanların Medeni Durumları.

Medeni durum	Sayı	%
Bekâr	12	19.4
Evli	49	79.0
Dul	1	1.6
Toplam	62	100.0

Erkeklerin oranı kadınlarınkinden çok olduğu gibi, evlilerin oranı da bekâr ve dulların oranından çok daha fazladır. Dört kuruluşta çalışanlardan ankete katılanların %79'u evli, %19.4'ü bekâr, %1.6'sı ise duldur. Şunu da belirtmek gerekir: Bekârların çoğu ücretli çalışanlardan oluşmaktadır. Ayrıca, medeni durum kuruluştan kuruluşa da farklılık göstermektedir. Mamuret'ül-Aziz Vakfı'nda çalışanların hepsi evli olduğu halde, diğer üç kuruluşta ise evlilerin yanında bekârlar da bulunmaktadır. 11 bekârdan 4'ü Dost Eli Derneği'nde, biri Gönül Kuşağı Derneği'nde, 7'si ise Sarmaşık Derneği'nde yer almaktadır. Kuruluş itibarıyla en genç olan kuruluş, 2006'da kurulan

Sarmaşık Derneği'dir. Henüz kurumsallaşma aşamasında olan bu derneğin çalışanlarının bekâr ve genç olması doğal karşılanmalıdır.

3.1.4. Yaş Durumları

Cinsiyet ve medeni durum kadar önemli olan bir diğer değişken de yaş durumudur. Bu çalışmada, çalışanların muhtemel yaşları göz önünde bulundurularak, en düşük yaş grubu 18-24 yaşları arası, en yüksek yaş grubu da 66 yaş ve üstü olarak alınmıştır. Ayrıca, gençlik, olgunluk ve yaşlılık durumları hesaba katılarak, 10'ar dilimlik yaş gruplarının seçilmesine özen gösterilmiştir. Tablo 8'de gönüllü kuruluşlarda çalışanların yaş durumları yer almaktadır.

Tablo 8: Gönüllü Kuruluşlarda Çalışanların Yaş Durumları.

Yaş	Sayı	%
18-24	8	12.9
25-35	18	29.0
36-45	17	27.4
46-55	15	24.2
56-65	4	6.5
66 ve üstü	-	-
Toplam	62	100.0

Orta yaş grubunun, özellikle genç sayılabilecek 25-35 yaş grubunun, çoğunlukta olması dikkat çekicidir. Özellikle, gönüllü kuruluşlarda çalışanların toplamda %69.4'nün 45 yaş ve altını oluşturması oldukça önemlidir. Ayrıca, 66 yaş ve üstünde kimsenin bulunmaması da dikkat çekmektedir. Gerçi ortalama yaşam süresi 70 olan Türkiye'de, bu durum anlaşılır bir şeydir. Çalışanların %12.9'u 18-24 yaş grubunda yer almaktadır. Bu orandaki yükseklik, çalışanların bir kısmının ücretli ve bekâr olmasından kaynaklanmaktadır. Gönüllü kuruluşlarda çalışanların %29'u 25-35 yaş grubunda, %27.4'ü 36-45 yaş grubunda, %24.2'si 46-55 yaş grubunda, %6.5'i ise 56-65 yaş grubunda yer almaktadır.

Buradaki bulgular, başka araştırmalardaki bulgularla da tutarlılık göstermektedir. Örneğin, Donohue'nin (2001) İrlanda örneğinde gönüllülük üzerine yaptığı araştırmaya göre, gönüllülerin çoğunluğu orta yaş grubundan oluşmaktadır.

3.1.5. Öğrenim Durumları

Gönüllü kuruluşlarda çalışanlara öğrenim durumlarının ne olduğu sorulmuştur. Zira yoksullukla mücadele alanında faaliyet yürüten kişilerin öğrenim durumları önemli bir değişken olarak görülmektedir. Tablo 9, öğrenim durumlarıyla ilgili verileri göstermektedir. Türkiye’de 8 yıllık ilköğretim uygulaması yeni olduğu için ilkokul-ortaokul ayırımı gözetilmiştir.

Tablo 9: Gönüllü Kuruluşlarda Çalışanların Öğrenim Durumları.

Öğrenim Durumu	Sayı	%
İlkokul	8	12.9
Ortaokul	1	1.6
Lise	25	40.3
Üniversite (fakülte/yüksekokul)	24	38.7
Yüksek lisans/doktora	4	6.5
Toplam	62	100.0

Tablodaki verilere göre, gönüllü kuruluşlarda çalışanların %12.9’u ilkokul, %1.6’sı ortaokul, %40.3’ü lise, %38.7’si üniversite, %6.5’i ise lisansüstü (yüksek lisans/doktora) öğrenim düzeyine sahiptir. Gönüllü kuruluşlarda genellikle öğrenim seviyesi yüksek olanlar çalışmaktadırlar. Ancak, bu çalışmada öğrenim seviyesi lise ve altı olanların oranı (toplam %54.8) oldukça yüksektir. Sadece ilkokul mezunlarının oranı %12.9’dur. Bu aslında, gönüllülük araştırmalarında pek rastlanılmayan bir durumdur. Ancak, bu anlaşılır bir durumdur; zira bazı işleri yapmak ya da bazı faaliyetleri yürütmek için yüksek öğrenim sahibi olmak gerekmemektedir. Örneğin, kuruluşların önemli faaliyetlerinden yardım dağıtımı, paketleme, market/mağaza sorumluluğu gibi işler için yüksek öğrenim seviyesine sahip olmak gerekli değildir. Yine de, çalışanların önemli bir kısmı (%45.2) lisans ve lisansüstü öğrenim düzeyine sahiptir. Sadece lise ve üniversite mezunlarının oranı ise %79’dur. Oldukça yüksek olan bu oran, gönüllü kuruluşlarda çalışanların öğrenim durumlarıyla ilgili önemli bir veri sunmaktadır. Buradan hareketle, gönüllü kuruluşlarda orta ve lisans öğrenim düzeyine sahip çalışanların çoğunlukta olduğu rahatlıkla söylenebilir.

3.1.6. Meslek Durumları

Tablo 10’da gönüllü kuruluşlarda çalışanların meslek durumları gösterilmiştir. Birbirine yakın meslekler aynı kategoride gösterilmiştir. Üniversite mezunu olan memurları diğerlerinden ayırmak için öğretmen ve öğretim üyesi meslekleri ayrıca belirtilmiştir. Herhangi bir kategoriye girmeyen meslekler “diğer” şıkkında ifade edilmiştir.

Tablo 10: Gönüllü Kuruluşlarda Çalışanların Meslekleri.

Meslek	Sayı	%
Memur	4	6.5
İşçi (kamu ve özel sektör)	17	27.4
Hizmet çalışanı (Temizlikçi, garson, aşçı, çaycı vs.)	9	14.5
Öğretmen, doktor, avukat, mühendis vs.	12	19.4
Öğretim üyesi	-	-
İşadamı	-	-
Esnaf	3	4.8
Emekli	5	8.1
Diğer	12	19.4
Toplam	62	100.0

Gönüllü kuruluşlarda çalışanlara, vakıf ve dernek dışındaki mesleklerinin neler olduğu sorulmuştur. Ancak, herhangi bir mesleği olmayanlar ya gönüllü kuruluştaki işini (işçi) meslek olarak belirtmişler ya da diğer şıkkını işaretlemişlerdir. Ne var ki, diğer şıkkını işaretleyenlerin çoğu, mesleğinin ne olduğunu belirtmemiştir. Tabloda görüldüğü üzere, ilk bakışta memur, esnaf ve emekli sayısının azlığı (sırasıyla %6.5, %4.8, %8.1) ile öğretim üyesi ve işadamı şıklarının değer almaması dikkat çekmektedir. En yüksek oran, %27.4 ile işçi (kamu ve özel sektör) grubuna aittir. Bunu %19.4 oranı ile öğretmen, doktor, avukat, mühendis vs. meslek grubunu gösteren şık ile aynı oranda olan “diğer” şıkkı takip etmektedir. Çalışanların %14.5’i hizmet çalışanı, %8.1’i emekli, %6.5’i memur, %4.8’i ise esnaf olduğunu belirtmiştir.

Görüldüğü kadarıyla, çalışanların öğrenim durumları meslek durumlarına yansımış gibidir. Tablo 9’da, öğrenim durumu, lise ve üniversite olanların oranı ile (%79), tablo 10’da meslekleri işçi (kamu ve özel sektör) ve öğretmen, doktor, avukat, mühendis vs. meslek grubunu gösterenler (%46.8) arasında bir tutarlılık

gözlenmektedir. Meslekleri hizmet çalışanları ile emekli olanlar da buna dâhil edilirse, bu tutarlılık daha da artmaktadır.

3.1.7. Aylık Gelirleri

Genel kanıya göre, gelirle gönüllülük arasında doğrusal bir ilişki vardır. Yani kişilerin gelirleri arttıkça çeşitli kurumlarda gönüllü olma ihtimalleri de artmaktadır. Gönüllülük genellikle, ekonomik sıkıntısı olmayanların bir faaliyeti olarak görülmektedir. Ancak, tablo 11'deki veriler bu görüşle çelişmektedir. Aylık gelir tutarları, Türkiye'nin sosyo-ekonomik koşulları göz önünde bulundurularak belirlenmiştir.

Tablo 11: Gönüllü Kuruluşlarda Çalışanların Aylık Gelirleri.

Aylık gelir	Sayı	%
500 TL ve altı	5	8.1
501 TL - 750 TL	21	33.9
751 TL - 1000 TL	6	9.7
1001 TL - 1250 TL	8	12.9
1251 TL - 1500 TL	11	17.7
1501 TL - 2000 TL	8	12.9
2001 TL ve üstü	3	4.8
Toplam	62	100.0

Yukarıdaki verilerden de anlaşılacağı üzere, gönüllü olmak için yüksek öğrenim seviyesine sahip olmak gerekmediği gibi, yüksek gelirli olmak da gerekmemektedir. Tablonun geneline bakıldığında, orta gelir düzeyinin yüksek olduğu görülmektedir. Dolayısıyla, gönüllü kuruluşlarda çalışanların çoğunun orta sınıfa mensup olduğunu söylemek mümkündür. Çalışanların sadece %4.8'i 2001 TL ve üstü bir gelire sahiptir. 2000 TL bile günümüzde, yüksek gelir düzeyini ifade eden bir gösterge değildir. Dolayısıyla, gönüllü kuruluşlarda çalışanları zengin olarak nitelendirmek mümkün değildir. Tabloda görüldüğü gibi, gönüllü kuruluşlarda çalışanların %82.3'ünün 1.500 TL ve altı bir gelir seviyesine sahip olması, çoğunun orta sınıfa mensup olduğunu göstermektedir. Çalışanların %8.1'nin 500 TL ve altı gelir seviyesine sahip olması ise oldukça dikkate değerdir. Çalışanların %33.9'u 501-750 TL arası gelire sahip olduğunu

belirtmiştir ki, bu aynı zamanda tablodaki en yüksek orandır. Bunun bir nedeni, gönüllü kuruluşlarda ücretli çalışanların gelirlerinin de bu orana yansımış olmasıdır.

Gönüllü kuruluşlarda çalışanların öğrenim durumlarını gösteren tablo 9 ile aylık gelir durumlarını gösteren tablo 11 birlikte değerlendirildiğinde, herhangi bir faaliyete gönüllü olarak katılmak için, yüksek öğrenim düzeyine ve yüksek gelir seviyesine sahip olmanın bir ön şart olarak görülmediği söylenebilir. Bu aynı zamanda, her öğrenim düzeyinden ve her gelir seviyesinde insanların toplumsal sorunlara karşı duyarlı hale geldiğini de göstermektedir. İleride görüleceği gibi, çalışanların çoğunluğunun, yoksullukla mücadelede toplumdaki herkese görev düştüğünü belirtmesi bunu kanıtlamaktadır.

3.1.8. Eşlerinin Mesleği

Eş meslek durumu, çalışanların hem sosyo-ekonomik durumlarını göstermesi açısından, hem de kurumdaki çalışma performanslarını etkilemesi bakımından oldukça önemlidir. Tablo 12’de gönüllü kuruluşlarda çalışanların eşlerinin meslekleri yer almaktadır.

Tablo 12: Gönüllü Kuruluşlarda Çalışanların Eşlerinin Mesleği.

Eşinin mesleği	Sayı	%
Eşim yok	13	21.0
Ev hanımı	39	62.9
Hizmet Çalışanı (Temizlikçi, aşçı vs.)	-	-
Memur	1	1.6
Öğretmen, avukat, doktor vs.	5	8.1
Öğretim Üyesi	-	-
Diğer	4	6.5
Toplam	62	100.0

Gönüllü kuruluşlarda çalışanların çoğunun gelir açısından orta sınıfa mensup olduğunun bir göstergesi de bu tablodur. Zira evli olanların eşlerinin büyük çoğunluğunun ev hanımı olması (%62.9), onların ikinci bir gelir kaynağına sahip olmadıklarını göstermektedir. Çalışanların %21’i eşinin olmadığını, %1.6’sı memur olduğunu, %8.1’i öğretmen, avukat, doktor vs. olduğunu belirtmiş, %6.5’i ise diğer

şikkını işaretlemiştir. Hizmet çalışanı ve öğretim üyesi meslekleri ise hiç değer almamıştır.

3.1.9. Oturdukları Yerleşim Yeri

İkamet edilen yerleşim yeri, kişilerin gönüllülük gibi sosyal etkinliklere katılmalarını etkilemektedir. Herhangi bir faaliyete katılmak için şehir merkezinde oturmak gerekli olmayabilir; fakat hem örgütlenmeler hem de kurumsal faaliyetler genellikle kentlerde meydana geldiği için, kentler kırsal kesimlere ve ilçelere göre daha ayrıcalıklı bir konuma sahiptirler. Tablo 13, gönüllü kuruluşlarda çalışanların oturdukları yerleşim yerlerini göstermektedir.

Tablo 13: Gönüllü Kuruluşlarda Çalışanların Yaşadıkları Yerleşim Birimleri.

Yerleşim birimi	Sayı	%
Köy	-	-
İlçe	-	-
Şehir merkezi	62	100.0

Tabloda görüldüğü gibi, çalışanların hepsi şehir merkezinde oturmaktadır. Köy ve ilçede oturan gönüllü kuruluş çalışanı bulunmamaktadır. Gönüllü kuruluşlar kent yoksulluğuyla mücadele ettikleri için bu kuruluşlarda çalışanların da şehir merkezinde ikamet etmeleri anlaşılır bir durumdur.

3.1.10. Sosyal Güvenceleri

Gönüllü kuruluşlarda çalışanlara sosyal güvencelerinin neler olduğu sorulmuştur. Sosyal güvence, aynı zamanda meslek durumunu gösteren bir veridir. Çalışanların meslek durumlarını gösteren tablo 10 ile aşağıdaki tablo arasında bir tutarlılık gözlenmektedir.

Tablo 14: Gönüllü Kuruluşlarda Çalışanların Sosyal Güvenceleri.

Sosyal güvence	Sayı	%
Emekli Sandığı	17	27.4
SSK	36	58.1
Bağ-Kur	1	1.6
Yeşil Kart	4	6.5
Yok	4	6.5
Toplam	62	100.0

Gönüllü kuruluşlarda çalışanların hepsinin, özellikle de gönüllü olanların, sosyal güvence sahibi olmaları beklenmektedir. Yukarıdaki tablo, bunu doğrular niteliktedir. Çalışanların %27.4'ünün sosyal güvencesi Emekli Sandığı, büyük çoğunluğu oluşturan %58.1'inin SSK, %1.6'nın ise Bağ-Kurdur. Görüldüğü gibi, çalışanların yarıdan fazlası işçi statüsündeki SSK çalışanıdır. Yeşil Kart sahibi ile sosyal güvencesi olmayanların oranı ise aynıdır: %6.5. Burada bir hususu belirtmek gerekmektedir: Yeşil Kart, bir sosyal güvence değil, sadece masrafları devlet tarafından karşılanan bir sağlık güvencesidir. Dolayısıyla, bu durum hesaba katıldığında, sosyal güvencesi olmayanların oranı %13'e çıkmaktadır ki, bu oldukça yüksek bir rakamdır. Sosyal güvenceden yoksun %13'lük bir kesimin gönüllü kuruluşlarda gönüllü olarak çalışması oldukça manidardır. Bu durum, bu çalışmadaki diğer bulgularla uyushmaktadır.

Yoksulluk gibi toplumun bütününe ilgilendiren sorunlar karşısında toplumun her kesiminden insanların gönüllü faaliyetlere katılmaları, toplumsal duyarlılığın ve sosyal sorumluluk anlayışının toplumsal kesimlerdeki varlığına işaret etmektedir. İncelenen kuruluşlarda, çalışanların önemli bir kısmı yüksek öğrenim ve yüksek gelir sahibi olmadığı gibi, dikkate değer oranda bir kısmı da sosyal güvence sahibi değildir. Dolayısıyla, toplumun herhangi bir kurumunda gönüllü olarak çalışmak için öğrenim düşüklüğü, gelir yetersizliği ve sosyal güvence yokluğu gibi dezavantajlara sahip olmak bir engel olarak görünmemektedir.

Aslında bu durum, yoksullar için de geçerlidir. Eğitim düşüklüğü, gelir azlığı ve sosyal güvence yokluğu, yoksulluğun en önemli nedenleri arasında sayılmaktadır. Ancak bunlar, yoksullar için dezavantaj olmakla birlikte, yoksulluktan çıkmak için her zaman bir engel teşkil etmezler. Yoksulluktan çıkış, büyük ölçüde yoksulların kendilerine bağlıdır. Düşük öğrenimli, düşük gelirli ve sosyal güvencesi olmayan

insanlar, toplum yararına çalışan gönüllü kuruluşlarda çalışabiliyorlarsa, temel kapasitelerden yoksun olan yoksullar da, kendilerini yoksulluktan kurtaracak çıkış yolları bulabilirler ve kendi yoksulluklarına neden olan sistemlerin/toplumsal yapıların karşısında kararlı bir duruş sergileyebilirler. Yoksulluk, yoksullar tarafından doğru bir şekilde algılanmadığı ve yoksullar da tüketim kültürüne karşı mücadele edemedikleri müddetçe, varlığını sürdürecektir.

3.1.11. Konuta Sahiplik Durumları

Gönüllü kuruluşlarda çalışanlara içinde yaşadıkları konutlara sahip olup olmadıkları sorulmuştur. Soruya kendi malı ve kira dışında üçüncü bir şık olarak “ücretsiz” şıkkı eklenmiştir. Bununla kişinin oturduğu eve sahip olmadığı, ama kira da ödemediği, bir akrabasına ya da tanıdığına ait evde ücretsiz oturduğu anlatılmak istenilmiştir. Bu soruda, konutun fiziksel vb. özellikleri değil, sadece sahiplik durumu öğrenilmeye çalışılmıştır.

Tablo 15: Gönüllü Kuruluşlarda Çalışanların Konut Durumları.

Ev durumu	Sayı	%
Kendi malım	34	54.8
Kira	18	29.0
Ücretsiz	10	16.1
Toplam	62	100.0

Gönüllü kuruluşlarda çalışanların yarıdan fazlası (%54.8) kendisine ait evde oturmaktadır. %29'u kirada ikamet etmekte, %16.1'i ise kira ödemedi bir başkasına ait evde ücretsiz oturmaktadır. Kirada ve ücretsiz evlerde oturanların toplam oranı ise %45.1'dir ki, bu da oldukça yüksek bir orandır. Gönüllü kuruluşlarda çalışanların orta sınıf ve altına mensup oldukları, bu verilerden de anlaşılmaktadır.

3.2. GÖNÜLLÜ OLMA VE GÖNÜLLÜ FAALİYETLERE KATILMA

3.2.1. Gönüllülüğe İlk Adım: Kuruluşla Tanışma Biçimleri

Gönüllü kuruluşlarda çalışanların çoğu farklı toplumsal kesimlerden geldiği için kuruluşla nasıl tanıştıkları sorulmuştur. Günümüzde iletişim ağları oldukça gelişmiştir. Dolayısıyla, insanların bu ağları kullanarak sosyal faaliyetlere katılmaları, diğer geleneksel iletişim ağlarına kıyasla, daha yüksek bir ihtimaldir. Ancak, tablo 16 aksi yönde veriler sunmaktadır.

Tablo 16: Gönüllü Kuruluşlarda Çalışanların Kuruluşla Tanışma Şekilleri.

Kuruluşla tanışma şekli	Sayı	%
Kurucu üyeyim	10	16.1
Arkadaş vesilesiyle	44	71.0
TV., radyo, gazete vb. vasıtalarla	3	4.8
İnternet aracılığıyla	-	-
Diğer	5	8.1
Toplam	62	100.0

Tablo 16'dan anlaşılabacağı üzere, gönüllü kuruluşlarda çalışanlar arasında yakın ilişkiler bulunmaktadır. Zira çalışanların büyük çoğunluğu (%71), kuruluşla arkadaş vesilesiyle tanıştığını belirtmiştir. Bu da, sosyal ilişki bağlarının bireyler arasındaki etkisini açıkça ortaya koymaktadır. Çalışanların %16.1'i kurucu üye olduğunu, dolayısıyla başından beri kuruluşla ilişkili olduğunu ifade etmiştir. %4.8'i kuruluşla TV., radyo, gazete vb. vasıtalarla tanıştığını belirtmiş, %8.1'i ise diğer şikkını işaretlemiştir. Burada önemli olan bir nokta da, günümüzün en önemli iletişim ağlarından biri olmasına rağmen, hiç kimsenin internet şikkını işaretlememiş olmasıdır. Çalışanların çeşitli iletişim araçlarından ziyade, arkadaş vesilesiyle çalıştığı kuruluşla tanışması, belki de bu kuruluşların seslerini fazla duyuramamalarından kaynaklanmaktadır. Ancak, her dört kuruluş da medya iletişim ağlarını kullanmaktadır. Örneğin, Dost Eli Derneği hem bir televizyon programı sunmakta hem de bir dergi çıkarmaktadır. Ayrıca, her kuruluşun kendisine ait internet sitesi bulunmaktadır. Demek ki, kuruluşla tanışmanın iletişim araçlarından çok arkadaş vesilesiyle olması,

kuruluşların medya iletişim ağlarını kullanmamalarıyla ilgili değil, kişilerin iletişim araçlarıyla olan yakınlık/uzaklık ve nicelik/nitelik özelliğinden ileri gelmektedir.

Tablo 16'daki verilerden anlaşılabacağı üzere, gönüllü kuruluşlarda çalışanlar sosyo-ekonomik açıdan farklı toplumsal kesimlerden gelmiş olsalar bile, kendi aralarında birincil ilişki türü hâkimdir. Bu, bireyselleşme ön plana çıkaran modernitenin bir çelişkisi olarak görülebilir. Modern kurumsal yapılarına rağmen, gönüllü kuruluşlarda çalışanlar arasında cemaat tipi geleneksel ilişkiler yaygın bir şekilde görülmektedir. Bu aslında, Türkiye genelinde, neredeyse bütün toplumsal kurumlarda gözlenen bir özelliktir. Türkiye'nin en resmi kurumlarında bile, enformel ilişki ağları oldukça yaygındır.

3.2.2. Gönüllü Kuruluştaki Çalışma Yılları

Türkiye'de sosyal yardım amaçlı kurulan gönüllü kuruluşların tarihi oldukça yenidir. İncelenen kuruluşlardan biri hariç (Mamuret'ül-Aziz Vakfı), diğer üçü 2000 yılından sonra kurulmuştur. Dolayısıyla, çalışanların çalışma sürelerinin kısalığı doğal karşılanmalıdır.

Tablo 17: Gönüllü Kuruluşlarda Çalışanların Çalışma Süreleri.

Çalışma süresi	Sayı	%
2 yıldan az	14	22.6
2-4 yıl arası	23	37.1
5-7 yıl arası	14	22.6
8-10 yıl arası	4	6.5
11 yıl ve üstü	7	11.3
Toplam	62	100.0

Tablo 17'deki veriler, gönüllü kuruluşlarda çalışanların çalışma süreleri ile bu kuruluşların kuruluş tarihleri arasında bir tutarlılık olduğunu göstermektedir. Kuruluşlardan üçünün 2000 yılı ve sonrasında kurulmuş olması, çalışanların da kısa bir süreden beri çalışmakta olduklarını ifade etmektedir. Çalışanların %22.6'sı 2 yıldan az, %37.1'i 2-4 yıl arası, %22.6'sı 5-7 yıl arası, %6.5'i 8-10 yıl arası, %11.3'ü ise 11 yıl ve üstü bir süredir kuruluşta çalıştığını belirtmiştir. Kuruluşların 10-15 yıllık bir geçmişe

sahip olmaları ve çalışanların da birkaç yıllık çalışma süreleri, kuruluşların kurumsallaşma açısından eksiklikleri olabileceği ve faaliyetlerini yürütmeleri bakımından çeşitli zorluklarla karşılaştıkları anlamına gelmektedir.

3.2.3. Haftalık Çalışma Süreleri

Gönüllü kuruluşlarda çalışanlar, gönüllü bir faaliyet yürüttükleri için, bütün vakitlerini kuruluş faaliyetleriyle geçirmemektedirler. Bununla birlikte, yoksullukla mücadele ciddi takip gerektiren bir uğraş olduğu için, çalışanların kuruluş faaliyetlerine fazla vakit ayırmaları beklenmektedir. Bu soru, çalışanların meseleye ne kadar duyarlı olduklarını öğrenmek amacıyla sorulmuştur. Tablo 18, bununla ilgili verileri sunmaktadır.

Tablo 18: Gönüllü Kuruluşlarda Çalışanların Haftalık Çalışma Süreleri.

Haftalık çalışma süreleri	Sayı	%	Yığılan %
2 saatten az	5	8.1	8.1
2-5 saat arası	8	12.9	21.0
6-9 saat arası	7	11.3	32.3
Bir gün	8	12.9	45.2
2-3 gün	5	8.1	53.2
4-5 gün	7	11.3	64.5
6-7 gün	22	35.5	100.0
Toplam	62	100.0	

Tabloda görüldüğü gibi, çalışanların %8.1'i kuruluşun faaliyetlerine haftada 2 saatten az, %12.9'u haftada 2-5 saat arası, %11.3'ü haftada 6-9 saat arası, %12.9'u haftada bir gün, %8.1'i haftada 2-3 gün, %11.3'ü haftada 4-5 gün, %35.5'i ise haftada 6-7 gün vakit ayırdığını belirtmiştir. İlk bakışta göze çarpan, çalışanların önemli bir kısmının (%35.5) kuruluşta haftada 6-7 gün çalışıyor olmasıdır. Bu, kuruluşların faaliyetlerinin sürekliliğini ve meseleye ciddiyetle eğildiklerini göstermesi açısından oldukça önemlidir. Bunun yanında, önemli oranda çalışanın (%45.2) haftada sadece bir gün ve aşağısı bir zamanı dilimini kuruluş faaliyetlerini yürütmekle geçirmesi, bu kuruluşlar için önemli bir eksikliktir. Kuruluş faaliyetlerine az vakit ayıranlar, muhtemelen memur, işçi ve esnaf olan gönüllülerdir. Ancak bu durum, kuruluştan

kuruluşa farklılık göstermektedir. Bununla birlikte, bazı gönüllülerin az vakit ayırmalarına rağmen, her kuruluştaki işlerin aksamadan yürümesini sağlayan bir çekirdek kadro bulunmaktadır.

3.2.4. Çalışma Biçimi

Bu çalışmada incelenen kuruluşlar, birer sivil toplum kuruluşu örneği olan gönüllü teşekküllerdir. Vakıf ve dernek adını taşıyan bu kuruluşlar, gönüllülük esasına göre kurulmuşlardır. Ancak bu, bütün çalışanlarının sadece gönüllülerden oluştuğu ve bünyelerinde ücretli eleman çalıştırmadıkları anlamına gelmemektedir. Bununla birlikte, daha önce belirtildiği gibi, ücretli çalışanlar da gönüllü kabul edilmiştir. Gönüllülerin sayısı çok olmasına rağmen, bütün gönüllülere ulaşamamıştır. Tablo 19, gönüllü kuruluşlarda çalışanların çalışma şeklini göstermektedir.

Tablo 19: Gönüllü Kuruluşlarda Çalışanların Çalışma Şekli.

Çalışma şekli	Sayı	%
Ücretli	24	38.7
Gönüllü	38	61.3
Toplam	62	100.0

Tabloda görüldüğü gibi, gönüllü kuruluşlarda çalışanların büyük çoğunluğu gönüllülerden oluşmaktadır (%61.3). Ücretli çalışanların oranı ise %38.7'dir. Ücretli çalışanların oranının yüksek olmasının nedeni, Dost Eli ve Gönül Kuşağı Derneklerindeki gönüllülerin çoğuna ulaşamamasıdır. Temel gelirleri bağış olan ve bu bağışları yoksullara ulaştırmakla görevli olan gönüllü kuruluşlar, gelen bağışların bir kısmını kurumsal ve diğer giderlere harcamaları zorunlu olmaktadır. Ancak, bu konuda kuruluşlar arasında farklılıklar vardır. Dost Eli ve Sarmaşık Dernekleri, kurumsal giderleri kuruluşa gelen şartsız bağışlardan karşılarken, Mamuret'ül-Aziz Vakfı ve Gönül Kuşağı Derneği ise, bütün bağışları yoksullara harcamakta, kurumsal ve personel giderlerini ise başka yollardan temin etmektedirler. Bu, kuruluşların yapısından ve görüş farklılığından kaynaklanmaktadır. Her dört kuruluş da bağışların sadece

yoksullara ulaşması konusunda oldukça hassas davranmaktadır; ama kuruluşlar arasında bir farklılığın olduğu göze çarpmaktadır.

3.2.5. Gönüllü Olma Nedeni

İncelenen kuruluşlar gönüllü kuruluşlar olmakla beraber, her kuruluş farklı nedenlere bağlı olarak ortaya çıkmış, gönüllü kuruluşlarda çalışanlar da farklı düşüncelerden hareketle gönüllü olmuşlardır. Bu soru, çalışanların hangi saiklerden hareketle gönüllü faaliyetlere katıldıklarını öğrenmek amacıyla sorulmuştur.

Tablo 20: Gönüllü Olma Nedeni.

Gönüllülük nedeni	Sayı	%
Vicdanî sorumluluk	24	38.7
Dinî hassasiyet	23	37.1
Sosyal sorumluluk	15	24.2
İlgili mercilerin ilgisizliği ve yetersizliği	2	3.2
Yurttaşlık bilinci	6	9.7
Boş zamanları değerlendirmek	1	1.6
Diğer	3	4.8

* Birden fazla şıkla cevap verilmiştir.

Çalışanların büyük çoğunluğu, vicdanî sorumluluk ve dinî hassasiyetten hareketle gönüllü olduğunu belirtmiştir (sırasıyla %38.7, %37.1). Çalışanların %24.2'si sosyal sorumluluk, %3.2'si ilgili mercilerin ilgisizliği ve yetersizliği, %9.7'si yurttaşlık bilinci, %1.6'sı boş zamanları değerlendirmek, %4.8'i ise diğer şıkkını işaretlemiştir. Bazı çalışanlar bu soruya cevap vermemişlerdir. Genel olarak 4 şıkkın (vicdanî sorumluluk, dinî hassasiyet, sosyal sorumluluk ve yurttaşlık bilinci) ön planda olduğu görülmektedir; ama bu kuruluştan kuruluşa farklılık göstermektedir. Bu dört kavramla neyin anlatılmak istendiğini belirtmek gerekmektedir.

Vicdanî sorumluluk, bireysel bir rahatsızlığı ifade etmektedir. Birey, toplumsal sorunlar karşısında vicdanen rahatsız olduğu için, toplum yararına bazı faaliyetlere katılıp vicdanî rahatsızlıktan kurtulmak istemektedir. *Dinî hassasiyet*, dindar ya da dinle bağlantısı olan insanların inançları gereği bazı sosyal faaliyetlerde bulunmaları anlamına gelmektedir. Zira inançları onlara bazı toplumsal görevler yüklemektedir. Bu

insanlar, bu tür faaliyetlere katılarak hem dinî vecibelerini yerine getirmekte hem de toplum yararına bir faaliyet yürüttüklerine inanmaktadırlar. *Sosyal sorumluluk*, toplumsal sorunlar karşısında toplumsal bir rahatsızlığı ifade etmektedir. Toplumda yaşayan herkesin, toplumsal sorunlar karşısında duyarlı olması ve üzerine düşen görevi yerine getirmesi beklenmektedir. *Yurttaşlık bilinci* ise kolektif bir birlikteliği ifade etmektedir. İnsanlar, kendilerini ve diğerlerini içinde yaşadıkları toplumun bir parçası olarak görmekte ve birbirlerine karşı sorumlu olduklarını düşünmektedirler.

Vicdanî sorumluluk ve dinî hassasiyet şıklarının en yüksek değeri almaları, gönüllü kuruluşlarda hayırseverlik anlayışının hâkim olduğu şeklinde yorumlanabilir. Bu, çalışmanın varsayımlarıyla doğru orantılı bir sonuçtur. Ancak bu durum, her kuruluşta farklıdır. Ayrıca, daha önce belirtildiği gibi, hayırseverlik sadece merhamet duygularından kaynaklanan bir bireysel tatmin aracı olarak değil, toplumsal duyarlılık ve sosyal sorumluluk anlayışının bir tezahürü olarak görülmelidir. Kendileriyle görüşülen dört vakıf/dernek yöneticileri de, toplumsal sorunlara karşı kendilerini sorumlu hissettikleri için bu tür faaliyetler yürüttüklerini ifade etmişlerdir.

3.2.6. Kuruluşa Göre Gönüllü Olma Nedeni

Tablo 21, kuruluşa göre çalışanların gönüllü olma nedenlerini göstermektedir. Dost Eli Derneği'ndeki çalışanların çoğu bu soruya cevap vermemiştir.

Tablo 21: Kuruluşa Göre Gönüllü Olma Nedeni.

Gönüllülük nedeni	Kuruluş adı				Toplam
	Dost Eli Derneği	M.Aziz Vakfı	Sarmaşık Derneği	Gönül Kuşağı Derneği	
Vicdanî sorumluluk	1	17	3	3	24
Dinî hassasiyet	2	19		2	23
Sosyal sorumluluk		9	4	2	15
İlgili mercilerin ilgisizliği ve yetersizliği			2		2
Yurttaşlık bilinci		1	5		6
Boş zamanları değerlendirmek			1		1
Diğer			1	2	3

* Birden fazla şıkla cevap verilmiştir.

Her dört kuruluştan da, büyük çoğunluğu Mamuret'ül-Aziz Vakfı'nda olmak üzere, vicdanî sorumluluk şikkını işaretleyen olmuştur. Dinî hassasiyet şikkını üç kuruluş (Dost Eli Derneği, Mamuret'ül-Aziz Vakfı ve Gönül Kuşağı Derneği) işaretlemiştir; fakat aralarında niceliksel olarak farklılık vardır. Dost Eli Derneği'nde çok az kişi bu soruya cevap vermiştir. Cevap verenler de vicdanî sorumluluk ve dinî hassasiyet şikkını işaretlemişlerdir. Buradan hareketle, bu dernekte çalışanların hangi nedenlerden dolayı gönüllü olduklarını ortaya çıkarmak mümkündür. Sosyal sorumluluk şikkını da üç kuruluş (Sarmaşık Derneği, Gönül Kuşağı Derneği ve Mamuret'ül-Aziz Vakfı) seçmiştir. Yurttaşlık bilinci şikkını ise sadece iki kuruluş (Sarmaşık Derneği ve Mamuret'ül-Aziz Vakfı) işaretlemiştir. Sadece Sarmaşık Derneği'ndeki çalışanlar, ilgili mercilerin ilgisizliği ve yetersizliği şikkını işaretlemiştir. Yine sadece Sarmaşık Derneği'nde dinî hassasiyet şikkını işaretleyen olmamıştır. Diğer üç kuruluştaki, kamu kuruluşlarının yoksullukla mücadeledeki durumları (yetersizlikleri ve eksiklikleri), çalışanların gönüllü olmalarını etkilememiştir. Görüldüğü kadarıyla, Dost Eli ve Gönül Kuşağı Dernekleri ile Mamuret'ül-Aziz Vakfı'nda hayırseverlik, vicdanî sorumluluk ve sosyal sorumluluk anlayışı, Sarmaşık Derneği'nde ise sosyal sorumluluk ve yurttaşlık bilinci anlayışı hâkimdir. Bu durum, çalışmanın varsayımlarını kanıtlayan bir gösterge olarak kabul edilebilir.

3.2.7. Gönüllülüğe Sevk Eden Yaşanmış Olayın Olup Olmaması Durumu

Gönüllülük bireysel bir tercih sonucu olabileceği gibi, bireylerin başından geçen olaylardan da kaynaklanabilir. Bu yüzden, gönüllü kuruluşlarda çalışanlara, gönüllü olmalarını etkileyen yaşanmış bir olayın olup olmadığı sorulmuştur. Tablo 22'de bununla ilgili veriler görülmektedir.

Tablo 22: Gönüllü Olmayı Etkileyen Olay.

Gönüllülüğü etkileyen olay	Sayı	%
Hayır	41	66.1
Evet (Belirtiniz....)	8	12.9
Cevaplamayan	13	21.0
Toplam	62	100.0

Tabloda görüldüğü gibi, çalışanların büyük çoğunluğu (%66.1), gönüllü olmalarını etkileyen herhangi bir olayın bulunmadığını, yani özel bir durum yaşamadığını belirtmiştir. Çalışanların %21'i bu soruya cevap vermemiştir. Başında herhangi bir olayın geçtiğini belirtenlerin oranı ise %12.9'dur. Bunlardan bir kısmı, çevresinde yardım yapan insanlardan etkilendiğini, biri yardım yapanlara imrendiğini belirtmiş; öğretmen olan bir başkası da, yoksul öğrencilerin okula aç olarak gelmelerini gönüllü olmasında etkili olduğunu yazmıştır. Sarmaşık Derneği'ndeki bir kişi ise gönüllü olmasının nedeni olarak bölgedeki işsizlik, yoksulluk ve göçü göstermiştir.

Tablodaki verilerden anlaşılacağı üzere, yoksulluk toplum genelinde görülen bir olgu/sorun olduğu ve birtakım insanlar da bu sorun karşısında kendilerini sorumlu gördükleri için, gönüllü kuruluşlarda gönüllü olmak için özel bir olayın yaşanmasına ihtiyaç duyulmamaktadır.

3.2.8. Gönüllü Olmada Yaşanmış Yoksulluğun Rolü

Çalışanların gönüllü olmasını etkilemede, özel bir olayın yaşanıp yaşanmaması kadar kişilerin geçmişte yoksulluğu yaşayıp yaşamamaları da önemlidir. Çünkü geçmişte yaşanmış yoksulluk, kişilerin empati kurmalarını sağlamakta ve onları toplum yararına çalışan kuruluşlar bünyesinde gönüllü olarak çalışmaya sevk etmektedir. Tablo 23'te çalışanların geçmişte yoksulluk yaşayıp yaşamadıklarını gösteren veriler yer almaktadır.

Tablo 23: Geçmişte Yoksulluk Yaşama Durumu.

Yoksulluğu yaşama	Sayı	%
Evet, çok yaşadım	13	21.0
Evet, az yaşadım	26	41.9
Hayır yaşamadım	23	37.1
Toplam	62	100.0

Tabloda görüldüğü üzere, ister çok isterse az olsun, çalışanların çoğu geçmişte yoksulluk yaşadığını belirtmiştir (yoksulluğu çok yaşayanların oranı %21, az yaşayanların oranı %41.9, ikisinin toplam oranı ise %62.9'dur). Geçmişte hiç yoksulluk yaşamadığını belirtenlerin oranı ise %37.1'dir. Tablodaki verilerden açıkça anlaşılacağı üzere, özel bir olayın yaşanmasından ziyade, çalışanların geçmişte yoksulluk yaşamaları

gönüllü olmalarında daha etkili olmuştur. Bununla birlikte, geçmişte yoksulluk yaşamadan da, yoksullukla mücadele eden gönüllü kuruluşlarda gönüllü olarak çalışmak mümkün görünmektedir. Zira çalışanların önemli bir kısmı geçmişte hiç yoksulluk yaşamadığını belirtmiştir. Ayrıca, çalışanlara sadece geçmişte yoksulluk yaşayıp yaşamadıkları sorulmuş, bu yaşanmış yoksulluğun gönüllü olmayı etkileyip etkilemediği sorulmamıştır. Sadece yaşanmış yoksulluğun gönüllülüğü etkileyebileceği varsayılmıştır ki, bu da oldukça yüksek bir ihtimaldir.

3.2.9. Daha Önce Gönüllü Olma Durumu

Çalışanların daha önce herhangi bir kurum veya kuruluştaki gönüllü olup olmamalarını öğrenmek, kurumsal tecrübelerini ve iş verimliliklerini göstermesi açısından oldukça önemli görülmektedir. Gönüllülük günümüzde yükselen bir değerdir; ama her toplumda farklı bir gelişme çizgisi göstermektedir. Bu noktada, gelişmiş ülkeler ile diğer ülkeler arasında önemli farklılıklar bulunmaktadır.

Tablo 24: Daha Önce Gönüllü Olma Durumu.

Daha önceki gönüllülük	Sayı	%
Hayır	46	74.2
Evet (Belirtiniz....)	16	25.8
Toplam	62	100.0

Çalışanların büyük çoğunluğu (%74.2), daha önce herhangi bir kurum veya kuruluştaki gönüllü olarak çalışmadığını belirtmiştir. %25.8'i ise daha önce gönüllü olarak çalıştığını belirtmiş; fakat bunların da çoğu hangi kurum veya kuruluştaki gönüllü olduğunu belirtmemiştir. Sadece birkaç kişi eğitim dernekleri ve cami vakıflarını yazmıştır. Bir kişi de Genç Gönüllüler Derneği'nde gönüllü olduğunu belirtmiştir. Daha önce gönüllü olma oranının düşük olmasının en temel nedeni, bireysel hayırseverlik anlayışı yaygın olmasına rağmen, ülkemizde kurumsal örgütlenme kültürünün yeterince gelişmemiş olmasıdır. Aslında bu durum, vakıf gibi kurumsal örgütlenme geçmişine sahip olan Türkiye gibi bir ülke için bir çelişki olarak görülmelidir. İmparatorluktan ulus devletine geçme sürecinde, otoriter baskılarla yüzleşen ve temel değerlerinden uzaklaştırılmaya çalışılan halkın sivil ve bireysel hayırseverliğe yönelmesi,

Türkiye’deki kurumsal örgütlenmeleri etkilemiştir. Dolayısıyla, ülkemizdeki örgütlenme kültürünün yeterince gelişmemesinin nedenini, bireysel tercihlerde değil, Türkiye’nin son iki asırda geçirmiş olduğu siyasal, toplumsal ve kültürel değişimlerde aramak gerekmektedir.

3.2.10. Bağışta Bulunma Durumu

Gönüllü kuruluşların temel gelir kaynağı bağışlardan oluşmaktadır. Bağışların çoğu bireylerden ve kurumlardan gelmekle beraber, gönüllü kuruluş çalışanları da, çalıştıkları kuruluşa bağışta bulunmaktadırlar. Tablo 25, gönüllü kuruluşlarda çalışanların bağışta bulunma durumlarını göstermektedir.

Tablo 25: Bağışta Bulunma Durumu.

Bağışta bulunma	Sayı	%
Hayır, bağışta bulunmuyorum	18	29.0
Ara sıra bağışta bulunuyorum	31	50.0
Her ay düzenli bağışta bulunuyorum	13	21.0
Toplam	62	100.0

Gönüllü kuruluşlarda çalışanların %29’u çalıştığı kuruluşa hiç bağışta bulunmadığını, çoğunluğu oluşturan %50’si ara sıra bağışta bulunduğunu, %21’i ise her ay düzenli bağışta bulunduğunu belirtmiştir. Bu, çalışanların hem zengin olmadıklarını hem de- orta sınıfa mensup oldukları halde- özveride bulunduklarını göstermektedir. Çalışanların bilgi, beceri ve zamanlarının yanı sıra, çalıştıkları kuruluşa parasal olarak destekte bulunmaları oldukça önemlidir. Çalışanların yarıdan fazlasının (%71), ara sıra ve her ay düzenli bağışta bulunması, onların sadece vicdanlarını rahatlatmak veya başka herhangi bir amaç için gönüllü olmadıklarını göstermektedir. Bu ayrıca, çalışanların yoksulluğun azaltılmasına maddi destek verdikleri anlamına da gelmektedir.

3.2.11. Çalışanların Kuruluş Bünyesinde Yaptıkları İşler

Her kuruluşta, kurumsal örgütlenmenin gereği olarak, bir işbölümü mevcuttur. Kuruluştaki işler farklı kategorilere ayrılarak yürütülmektedir. Bazı işler (muhasabe, yardım dağıtımı, yoksul tespiti gibi) ortak özellikte olduğu gibi, bazı işler de (veri girişi,

proje oluşturma gibi) farklı niteliktedir. Kuruluştaki işler sınıflandırılırken bir yardım kuruluşunda bulunması gereken bütün muhtemel işler tabloda gösterilmiştir. Bunun dışında kalan işler ise diğer şıkkında belirtilmiştir.

Tablo 26: Gönüllü Kuruluşlarda Çalışanların Yaptıkları İşler.

Vakıfta/dernekteki işiniz	Sayı	%
Başkan, mütevelli heyeti, yönetim kurulu	8	12.9
Proje oluşturma	4	6.5
Muhasebe	1	1.6
Mahalle sorumlusu	13	21.0
Yoksul hanelerin tespiti	5	8.1
Paketleme	6	9.7
Yardım dağıtımı	6	9.7
Veri girişi	3	4.8
Diğer	16	25.8
Toplam	62	100.0

Gönüllü kuruluşlarda çalışanların %12.9'u başkan olduğunu veya mütevelli heyeti ve/veya yönetim kurulunda yer aldığını belirtmiştir. %6.5'i çalıştığı kuruluştaki proje oluşturma, %1.6'sı muhasebe, %21'i mahalle sorumlusu, %8.1'i yoksul hanelerin tespiti, %9.7'si paketleme, yine %9.7'si yardım dağıtımı, %4.8'i ise veri girişi işini yaptığını belirtmiştir. En yüksek değer olan %25.8'i de diğer şıkkını işaretlemiştir. Ancak, diğer şıkkını işaretleyenlerin bir kısmı, işinin ne olduğunu belirtmemiştir. Sarmaşık Derneği'nden iki kişi iş olarak çaycı ve halkla ilişkiler; Dost Eli Derneği'nden birkaç kişi ise Tv programı, Beyaz Masa, market sorumlusu, hizmet elemanı ve medya sorumlusunu yazmıştır. Mahalle sorumlusu tabiri ise sadece Mamuret'ül-Aziz Vakfı'nda yer almaktadır. Bu vakıfta bir gönüllü, bir veya birden çok mahalleden sorumludur.

3.2.12. Başka Gönüllü Kuruluşa Üye Olma Durumu

Gönüllü kuruluşlarda çalışanlara, şu anda başka bir hayır kuruluşuna üye olup olmadığı sorulmuştur. Bu, çalışanların gönüllü faaliyetlere katılım oranlarını göstermesi açısından önemlidir.

Tablo 27: Başka Kuruluşa Üye Olma Durumu.

Üyelik durumu	Sayı	%
Evet, üyeyim (dernek, vakıf, sendika vb.)	20	32.3
Hayır, üye değilim	42	67.7
Toplam	62	100.0

Gönüllü kuruluşlarda çalışanların %32.3'ü başka herhangi bir kurum veya kuruluşu üye olduğunu belirtmiştir. Üye olmayanların oranı ise üye olanların oranından iki kat daha fazladır (%67.7). Çalışanların çoğu daha önce herhangi bir kuruluşta gönüllü olarak çalışmadığı gibi, çoğunun devam etmekte olan bir üyeliği de bulunmamaktadır. Bu da gösteriyor ki, çalışanların yarıdan fazlası ilk defa bir gönüllü kuruluş bünyesinde gönüllü faaliyetlere katılmaktadır. Başka bir kuruluşu üye olanlar, kuruluş olarak, insan hakları örgütleri, eğitim kurumları ve çevre derneklerini belirtmişlerdir.

3.2.13. Yoksullukla İlgili Kültürel Faaliyette Bulunma

Gönüllü kuruluşlarda çalışanların meseleye ne kadar duyarlı olduklarını gösteren en önemli gösterge, yoksulluk konusundaki algıları ve yoksullukla ilgili faaliyetlere katılma oranlarıdır. Bundan dolayı, çalışanlara bu konularla ilgili birkaç soru sorulmuştur. Yoksullukla ilgili kültürel faaliyette bulunmadan kasıt, çalışanların yoksullukla ilgili herhangi bir etkinliğe (panel, konferans, proje vs.) katılıp katılmadıklarıdır.

Tablo 28: Yoksullukla İlgili Etkinlikte Bulunma Durumu.

Etkinlikte bulunma	Sayı	%
Hayır, hiç bulunmadım	34	54.8
Evet (Belirtiniz....)	28	45.2
Toplam	62	100.0

Gönüllü kuruluşlarda çalışanların yarıdan fazlası (%54.8), yoksullukla ilgili herhangi bir kültürel faaliyette bulunmadığını belirtmiştir. Kültürel faaliyetlerde bulunduğunu belirtenlerin oranı ise %45.2'dir. Ancak, kültürel faaliyetlere katıldığını

belirtenlerin çoğu da, ne tür bir faaliyette bulunduğunu belirtmemiştir. Kültürel faaliyetlere katılma oranının düşüklüğü, kentlerin yapısı ve çalışanların öğrenim düzeyleriyle ilişkilendirilebilir. Çünkü yoksullukla ilgili kültürel faaliyetler, genellikle İstanbul ve Ankara gibi büyük kentlerde düzenlenmektedir. Bu çalışmada incelenen kuruluşlardan üç tanesi ise, Diyarbakır ve Konya büyük şehir olmalarına rağmen, Anadolu’da yer almaktadır. Kuruluşlar, Türkiye çapında düzenlenen etkinliklere katılmaktadırlar; fakat bütün çalışanlarının bu tür etkinliklere katılmaları güç görünmektedir. Ayrıca, çalışanların çoğu lise ve altı bir öğrenim düzeyine sahiptir. Bu öğrenim düzeyine sahip olmak, kültürel faaliyetlere katılmak için bir engel teşkil etmemekte; ama bilimsel içerikli faaliyetlere genellikle yüksek öğrenim düzeyine sahip kişiler katılmaktadırlar.

3.2.14. Yoksullukla İlgili Bilinçlenme

İncelenen gönüllü kuruluşlar yerel düzeyde yoksullukla mücadele ettikleri için, bu kuruluşlarda çalışanların da yoksulluk konusunda bilgili olmaları beklenmektedir. Bilgili olma, sadece kitap, makale vs. okumakla değil, aynı zamanda alanda tecrübe sahibi olmakla da ilgilidir. Tablo 29, çalışanların kitap, makale vs. okuma oranlarını göstermektedir.

Tablo 29: Yoksullukla İlgili Kitap, Makale vs. Okuma Durumu.

Kitap-makale okuma	Sayı	%
Hayır, hiç okumadım	24	38.7
Evet (Belirtiniz....)	38	61.3
Toplam	62	100.0

Çalışanların %38.7’si yoksullukla ilgili kitap, makale vs. hiç okumadığını belirtmiştir ki, bu oldukça yüksek bir orandır. Görünürde bunun iki nedeni vardır. Birincisi, ücretli çalışanların çoğu, yoksulların sorunlarını çözmek veya çalıştığı kuruluşun amacı için değil, geçimini temin etmek için çalışmaktadır. Yaptığı çalışmaya bir iş gözüyle bakmaktadır. İkincisi, gönüllü olanların bir kısmı da, hayır yapmak veya sevap işlemek düşüncesiyle gönüllü faaliyetlerde bulunmaktadır. Bazılarının yoksulluk nasıl ortaya çıkar, nasıl çözülür, yoksullukla daha iyi mücadele etmek için hangi yollara

başvurulmalı gibi konularda kafa yorma derdinin olmadığı anlaşılmaktadır. Dolayısıyla, bu her iki nedenden dolayı kitap ve makale türü şeyler okumaya ihtiyaç duyulmamaktadır. Kitap okuma oranı, Türkiye’de zaten çok düşüktür. Dolayısıyla, çalışanların önemli bir kısmının hiç kitap, makale vs. okumaması, sadece bireysel özelliklerle değil, kültürel değerlerle de ilişkilidir.

Çalışanların %61.3’ü ise yoksullukla ilgili bir şeyler okuduğunu belirtmiş; ama çoğu ne okuduğunu belirtmemiş, sadece şıkkı işaretlemekle yetinmiştir. Bir kısmı da gazete ve internette yoksullukla ilgili rastladığı haberleri okuduğunu yazmıştır. Kısacası, okuyanların da çok derinlikli bir ilgi ve meraklarının olmadığı, bu konuda yeterli bilgiye sahip olmadıkları görülmektedir. Gönüllü kuruluşların amaçları ve misyonları önemli ve anlamlı olmakla beraber, yoksullukla mücadeleyi yoksullukla ilgili yeterli bilgi kapasitesine sahip olmayan çalışanlarla yürütmeleri, bu kuruluşlar açısından bir eksiklik olarak görülmelidir. Ancak, bu eksiklik giderilmeyecek ve kuruluşların faaliyetlerini aksatacak bir nitelikte değildir.

3.2.15. Yoksullukla Mücadeleyle İlgili Projelerde Görev Alma

Yoksullukla mücadelede başarı sağlamak için, bu alanda faaliyet gösteren kuruluşlar çeşitli projeler yürütmektedirler. Bu projeler, genellikle bir bölgede veya kentteki yoksulluk haritasını/profilini ortaya çıkarmaya ve yoksullara istihdam imkânları oluşturmaya yöneliktir. Yoksullukla yerel düzeyde daha iyi mücadele etmek için bu projelere ihtiyaç duyulmaktadır. Yerel kuruluşlar için bu projeler hayati bir öneme sahiptir.

Tablo 30: Yoksullukla Mücadeleyle İlgili Projelere Katılma Durumu.

Projelere katılma	Sayı	%
Hayır, hiç katılmadım	34	54.8
Evet (Belirtiniz....)	28	45.2
Toplam	62	100.0

Bu tablodaki veriler tablo 28’deki verilerle çakışmaktadır. Çalışanların %54.8’i yoksullukla ilgili herhangi bir kültürel faaliyette bulunmadığı gibi, yoksullukla mücadeleyle ilgili projelerde de yer almamıştır. Projelerde yer aldığını belirtenlerin

oranı ise %45.2'dir. Burada bir hususu belirtmek gerekmektedir: Yerel düzeyde yoksullukla mücadele eden gönüllü kuruluşların- gelir kaynakları kısıtlı, buna rağmen hitap ettikleri kesim geniş olduğu için- kendi imkânlarını kullanarak projeler yapmaları çok zor görünmektedir. Bu yüzden, bu gönüllü kuruluşlar, ya başka kuruluşlarla ortak projeler yürütme yoluna gitmekte ya da hibe programlarından yararlanmayı tercih etmektedirler. İncelenen kuruluşlardan üçü, bu şekilde projeler yürütmüştür.

3.2.16. Vakıf/Dernek Toplantılarına Katılma Durumu

Her kuruluşun düzenli veya periyodik olarak yaptığı toplantıları vardır. Toplantılar mütevelli heyetiyle sınırlı olabileceği gibi bütün çalışanları kapsayacak nitelikte de olabilmektedir. Toplantılara katılma oranı, çalışanların meseleye ne kadar duyarlı olduklarını göstermesi açısından önemlidir. Tablo 31, bununla ilgili verileri sunmaktadır.

Tablo 31: Vakıftaki/Dernekteki Toplantılara Katılma Sıklığı.

Toplantılara katılma	Sayı	%
Her hafta	30	48.4
İki haftada bir	5	8.1
Ayda bir	9	14.5
İki ayda bir	3	4.8
Diğer	15	24.2
Toplam	62	100.0

Her şeyden önce şunu belirtmek gerekir ki, toplantıların niceliği ve niteliği kuruluştan kuruluşa değişmektedir. Dolayısıyla, çalışanların toplantılara katılma oranlarının farklılık göstermesi doğal karşılanmalıdır. Çalışanların %48.4'ü kuruluştaki toplantılara her hafta, %8.1'i iki haftada bir, %14.5'i ayda bir, %4.8'i de iki ayda bir katıldığını belirtmiştir. Diğer şikkını işaretleyenlerin oranı ise %24.2'dir. Bu şikkı işaretleyenler, muhtemelen ya toplantılara katılmamakta ya da senede bir iki defa katılmaktadırlar.

Tablodaki verilerden anlaşılacağı üzere, çalışanların büyük çoğunluğu, sıklığı değişmekle beraber, kuruluştaki toplantılara katılmaya özen göstermektedir. Bu da,

kuruluş çalışanlarının meseleye duyarlı olduklarının ve kuruluştaki işlerini ciddiyletme takip ettiklerinin bir başka delili olarak görülmektedir.

3.2.17. Çalışanların Karşılaştıkları Sorunlar

Gönüllü kuruluşlarda çalışanların, yoksullara yardım etmek amacıyla kuruluş faaliyetlerini yürütürken, hem kuruluş içinde hem de yoksullarla olan ilişkilerinde çeşitli sorunlarla karşılaşmaları ihtimal dâhilinde görülmektedir. Tablo 32, çalışanların ne tür sorunlarla karşılaştıklarını göstermektedir.

Tablo 32: Gönüllü Kuruluşlarda Çalışanların Karşılaştıkları Sorunlar.

Karşılaşılan sorunlar	Sayı	%
Hiçbir sorunla karşılaşmıyorum	35	56.5
Ailemi ihmal ediyorum	2	3.2
Diğer işlerimden geri kalıyorum	5	8.1
Yoksullardan incitici sözler işitiyorum	8	12.9
Diğer	12	19.4
Toplam	62	100.0

Tablodan görüldüğü gibi, çalışanların yarıdan fazlası (%56.5), kuruluş faaliyetlerini yürütürken hiçbir sorunla karşılaşmadığını belirtmiştir. %3.2'si ailesini ihmal ettiğini, %8.1'i diğer işlerinden geri kaldığını, %12.9'u ise yoksullardan incitici sözler işittiğini belirtmiştir. Diğer şikkını işaretleyenlerin oranı ise %19.4'tür. Bunlardan bir kısmı karşılaştığı sorunun ne olduğunu belirtmemiş, bir kısmı da yalan beyan, anlayış eksikliği gibi sorunları yazmıştır. Bir çalışan, “bu şekilde bu fakirliği bitiremem, yetememe duygusu huzursuz ediyor beni” diye yazmıştır. Bir başka çalışan da, karşılaştığı sorun olarak “ihtiyacı olan olmayanın yardım istemesi”ni belirtmiştir.

3.2.18. Gönüllülük Faaliyetlerinin Psikolojik Etkileri

Gönüllü kuruluşlarda çalışanlara, yaptıkları gönüllü faaliyetlerinin kendilerini psikolojik olarak nasıl etkiledikleri sorulmuştur. Tablo 33, bununla ilgili verileri sunmaktadır.

Tablo 33: Gönüllü Faaliyetlerin Çalışanlar Üzerindeki Etkisi.

Gönüllü faaliyetin psikolojik etkisi	Sayı	%
Mutlu oluyorum	31	50.0
Vicdanen rahatlıyorum	29	46.8
Sosyal sorumluluğumu yerine getirdiğime inanıyorum	27	43.5
Toplumsal becerilerim gelişiyor	6	9.7
Kendime güvenim artıyor	10	16.1
Dinî vecibelerimi yerine getirdiğime inanıyorum	15	24.2
Diğer	3	4.8

* Birden fazla şıkla cevap verilmiştir.

Soruya cevap verenlerin %50'si yaptığı gönüllü faaliyetten dolayı mutlu olduğunu, %46.8'i vicdanen rahatladığını, %43.5'i sosyal sorumluluğunu yerine getirdiğini, %9.7'si toplumsal becerilerinin geliştiğini, %16.1'i kendine güveninin arttığını, %24.2'si ise dinî vecibelerini yerine getirdiğine inandığını belirtmiştir. Diğer şikkını işaretleyenlerin oranı ise %4.8'dir. Bu tablo ile gönüllü olma nedenlerini gösteren tablo 20 arasında bir tutarlılık gözlenmektedir. Zira her iki tablodaki veriler birbirleriyle çakışmaktadır. Bu tablo, gönüllü kuruluşlarda çalışanların çoğunun vicdanî ve sosyal sorumluluk anlayışından hareket ettiğini ve dolayısıyla yaptığı işten haz aldığını göstermektedir.

3.3. GÖNÜLLÜ KURULUŞLARDA ÇALIŞANLARIN YOKSULLUK ALGILAMALARI VE YOKSULLARA BAKIŞLARI

3.3.1. Çalışanların Yoksulluğu Tanımlama/Algılama Biçimleri

Bu çalışmanın en önemli amaçlarından biri, incelenen kuruluşlarda çalışanların yoksulluk ve yoksullukla mücadeleyle ilgili görüşlerini öğrenmektir. Zira kişilerin yoksulluk anlayışları ya da algıları, sivil toplum kuruluşlarına gönüllü olmalarında etkili olduğu gibi, çalıştıkları kuruluşların yoksullukla mücadele stratejilerine de yansımaktadır. Hemen belirtmek gerekir ki, kişilerin yoksulluk algıları kuruluştan kuruluşa farklılık gösterdiği gibi, aynı kuruluştaki çalışanlar arasında da aynı değildir. İstanbul, Konya ve Elazığ'da, bu kentlerdeki yoksullukla doğru orantılı olarak, göreceli yoksulluk anlayışı hâkimken, Diyarbakır'da ise, mutlak yoksulluk daha baskın olduğu

ve bu yoksulluk türü zorunlu göçler sonucunda meydana geldiği için, yoksulluk tanımları genellikle hükümetlerin sosyo-ekonomik politikalarıyla ilişkilendirilmiştir. Ancak bu, sadece Diyarbakır'a özgü bir durum değil, diğer kentlerde de yoksulluğun sosyo-ekonomik yapıyla ilişkisi ön plandadır.

Yoksulluk tariflerine geçmeden önce, üzerinde durulması gereken bir diğer husus da şudur. “Sizce yoksulluk nedir?” sorusuna bazı kişiler cevap vermemiştir. Bunu iki şekilde yorumlamak mümkündür. Birincisi, yoksulluk göz önünde yaşanan bir olgu, dolayısıyla tarif etmek gerekmez; yaşanır, ama tarif edilmez. İkincisi, bazı kişiler yoksullukla mücadeleyle ilgili faaliyetlere katılmakta; ama yoksulluğu tanımlayacak bir durumda değiller. Ya yoksulluk konusunda fazla bilgileri yoktur ya da sadece insanlara yardım etmek amacıyla bu tür faaliyetlerde bulunmaktadır. Gerçi yapılan yoksulluk tariflerinde de çok fazla bir derinlik yok, dolayısıyla yoksulluk tanımı yapanlarla yapmayanlar arasında bir ayırımı gitmek belki doğru değil; fakat çalışanlardan bazılarının faaliyet yürüttükleri bir alanı tarif edememeleri dikkat çekicidir.

Mamuret'ül-Aziz Vakfı'nda 30 kişiden 5, Dost Eli Derneği'nde 15 kişiden 4, Sarmaşık Derneği'nde 10 kişiden biri, Gönül Kuşağı Derneği'nde ise 7 kişiden ikisi “Sizce yoksulluk nedir?” sorusuna cevap vermemiştir. Burada bütün yoksulluk tarifleri ele alınmayacak, kuruluşlar bağlamında genel bir değerlendirme yapılacaktır.

Dost Eli Derneği'nde çalışanların yoksulluk tarifleri, göreceli yoksulluk bağlamında değerlendirilebilir. Yoksulluğu tek kelimeyle “çaresizlik”, “yetersizlik” ve “darboğaz” olarak tarif edenler olduğu gibi, “maddi ve manevi handikap”, “temel ihtiyaçları karşılayamama”, “maddi ve manevi kaynaklardan yoksunluk” ve “düşük hayat standartlarına sahip olmak” şeklinde tanımlayanlar da bulunmaktadır.

Sarmaşık Derneği'nde çalışanların yoksulluk tarifleri, diğer kuruluşların tariflerine nazaran daha bütüncül bir nitelik taşımaktadır. Tanımların çoğu birbirine yakındır. Bir iki kişi yoksulluğu, tek kelimeyle “güçsüzlük”, “dışlanmışlık”, “açlık ve sefalet” olarak tarif ederken, çoğunluk “bilinçli tercihler ve bölgede uygulanan sosyo-ekonomik politikalar sonucu ortaya çıkan bir olgu” olarak tanımlamıştır. Birisi yoksulluğu şöyle tarif etmiştir: “Tercih ve istek dışı meydana gelen, sağlık ve eğitim gibi temel ihtiyaçlara ulaşamama ve bunun sonucunda ortaya çıkan fiziksel, ruhsal ve sosyal tahribat.” Bir başkası da yoksulluğu, “sistemsel anlamda geri plana itilmek” olarak tanımlamıştır. Bir kişinin, yoksulluğu “toplumun sorumsuzluğu” ve “insanların

duyarsızlığıyla” ilişkilendirmesi de oldukça önemlidir. Bu tanıma göre, yoksulluk bencil bir toplumun ürünüdür.

Mamuret’ül-Aziz Vakfı’nda ise yoksulluk tarifleri oldukça çeşitlidir. Bu bir bakıma gönüllülerin farklı kesimlerden gelmesinden kaynaklanmaktadır. Bazıları yoksulluğu, tek kelimeyle “muhtaçlık”, “tembellik”, “cahillik”, “işsizlik” ve “yetersizlik” olarak tarif ederken, bir kısmı da “maddi ve manevi varlıklardan mahrum olmak”, “kendisini ve ailesini geçindirecek güce sahip olamamak”, “temel ihtiyaçları karşılayamamak” ve “hükümet politikaları sonucu ortaya çıkan bir olgu” şeklinde tanımlamıştır. Bunun yanında, Elazığlı iki gönüllünün yoksulluğu kişinin varoluşsalılığıyla ilişkilendirmesi oldukça dikkat çekicidir. Biri yoksulluğu, “Aç bir adam, hür bir adam değildir” şeklinde, diğeri de “Madden ve manen büyük bir çöküntü içinde olma, yarına ümitle bakamama, hayati önem taşıyan zaruri ihtiyaçları karşılayamama” biçiminde tarif etmiştir.

Gönül Kuşağı Derneği’nde yoksulluk, sosyo-ekonomik yapı ve insanî boyutla ilişkilendirilmiştir. Bir çalışan yoksulluğu, “insan olduğunu, haklarını unutmak ve toplumdan dışlanmak” olarak tanımlarken, bir başkası da “insanca yaşayabilecek imkânlardan yoksun olmak, yaşam için gerekli olan şeylerin kaygısını taşımak” şeklinde tanımlamıştır. Bir çalışan ise yoksulluğu, “gelirin eşit paylaşmaması” olarak görmüştür. İki çalışan da, tanım yerine yorum ve yoksulluğun nedenlerini yazmıştır. Biri, “Türkiye’de yoksulluk diye bir şey yok, sadece açgözlülük vardır. Muhtaç insan vardır, ihtiyaç sahibi aileler vardır” yorumu yaparken, diğeri, “yoksulluk iki ana sebepten oluşuyor: birincisi, bazı insanların yapısı, beceriksizliği, güvensizliği. İkincisi ve en önemlisi, haksız kazanç... Bir taraf uç noktalarda yaşarken, çalışan ancak karnını doyuruyor ya da doyuramıyor” şeklinde yazmıştır.

Çalışanların yoksulluk tanımlarında mutlak, görelî ve insanî yoksulluk tanımlarına uyan ifadeler bulunmaktadır. Kuruluştan kuruluşa farklılık göstermekle beraber, çalışanların çoğunun yoksulluğu sosyo-ekonomik yapılarla ilişkilendirdiği görülmektedir. Bunun yanında, yoksulluğu bireysel özelliklerle açıklayanların sayısı da az değildir. Bu, kuruluşların bulunduğu kentlerin yapısıyla doğrudan ilişkilidir. Örneğin Elazığ ve Konya’da yoksulluk temel bir sorun olarak değil, ikinci veya üçüncü dereceden bir sorun olarak görülmektedir. Bu kentlerde yoksulluk oranı düşüktür. Bu yüzden, yoksulluğun ülkenin sosyo-ekonomik yapısından ve hükümet politikalarından

ziyade, bireysel özelliklere bağılı olarak tanımlanması yaygın bir kabul görmektedir. Buna karşın, İstanbul ve Diyarbakır'da ise yoksulluk temel bir sorun olarak görüldüğü ve bu kentlerdeki nüfusun önemli bir kesimini etkilediği için, yoksulluk tanımlamalarında bireysel özelliklerden ziyade, genel olarak sistemin kendisi ve toplumların sosyo-ekonomik yapıları ön plana çıkmaktadır. Yoksulluğun yaygın bir şekilde görüldüğü yerlerde yoksulluğu bireysel faktörlerle açıklamak, toplumsal gerçekleri görmemek anlamına geldiği gibi, toplumun çoğunluğu tarafından da tatmin edici bir açıklama olarak görülmemektedir.

3.3.2. Çalışanlara Göre Yoksulluğun Nedenleri

Yoksulluk çok boyutlu toplumsal bir olgudur. Ortaya çıkış sebepleri, geçmişten günümüze ve ülkeden ülkeye değişmekle birlikte, günümüz küresel dünyasında benzer özellikler göstermektedir. Günümüzde yoksulluk üzerinde, bireysel faktörler ve doğal koşullardan ziyade, küresel ölçekte görülen toplumsal, ekonomik ve siyasal koşullar daha etkili olmaktadır. Bununla birlikte, ülkelerin tarihleri, kültürleri ve kendilerine özgü toplumsal şartları da, yoksulluk üzerinde etkili olabilmektedir. Örneğin, Türkiye'de 1980'li yıllarda ülkenin güneydoğu bölgesinde görülen terör olayları ve çatışma ortamı, hem kırsal kesimlerden kentlere kitlesel göçlere neden olmuş, hem de göçler sonucu büyük kentlerde büyük bir yoksul kesimin ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Ayrıca, kırsal ve kentsel kesimlerin kendilerine ait özellikleri de yoksulluğu etkilemektedir. Dolayısıyla, birbirinden farklı yoksulluk nedenlerinin belirtilmesi doğal görülmektedir. Tablo 34, gönüllü kuruluşlarda çalışanların yoksulluğun nedenlerine ilişkin belirttikleri verileri sunmaktadır.

Tablo 34: Çalışanlarına Göre Yoksulluğun Nedenleri.

Yoksulluğun nedenleri	Sayı	%
Gelir dağılımındaki adaletsizlikler	39	62.9
Göç	17	27.4
İşsizlik	43	69.4
Yetersizlik (Kapasite yoksunluğu)	18	29.0
Cehalet (Eğitimsizlik)	34	54.8
Tembellik, sorumsuzluk	31	50.0
Hastalık, özürlülük/sakatlık, yaşlılık ve boşanma gibi etmenler	26	41.9
Hükümet politikaları (Ücretler, enflasyon vs.)	24	38.7
Diğer	2	3.2

* Birden fazla şıkla cevap verilmiştir.

Tabloda görüldüğü gibi, yoksulluğun nedenleri olarak toplumsal, ekonomik ve siyasal koşullar ile bireylere bağlı faktörler birbirlerine yakın değerler almıştır. Bununla ilgili bir açıklama yapmak gerekmektedir. Bireysel faktörler (örneğin yetersizlik, eğitimsizlik), her zaman bireylerin kendilerinden kaynaklanmamakta, aksine çoğu zaman bireylerin içinde yer aldığı toplumun yapısından ve kültürel/geleneksel değerlerinden ileri gelmektedir. Bunun yanında, işsizlik gibi olgular da sadece bireysel faktörlere bağlı olarak ortaya çıkmamaktadır. İşsizlik, başlı başına önemli bir küresel sorun niteliğindedir. Küresel ekonominin esnek yapısı, teknolojik ilerlemelerden dolayı insan işgücüne olan talebin azalması, kapitalist ekonomik yapının ortaya çıkardığı periyodik krizler, hükümet politikaları ve enflasyon gibi faktörler işsizlikle birlikte yoksulluğu da etkilemektedir. Dolayısıyla, yoksulluğun nedenleri için bireysel faktörlere fazla vurgu yapmak, doğru olmadığı gibi inandırıcı da gelmemektedir. Çalışanların bireysel faktörlere olan vurgularını da bu bağlamda değerlendirmek mümkündür. Ayrıca, daha önce belirtildiği gibi, yoksulluğun temel bir sorun olarak görülmediği yerlerde bireysel faktörler daha açıklayıcı görünmektedir. Değerlendirme yaparken bu hususu da göz önünde bulundurmak gerekmektedir.

Çalışanların %62.9'u, yoksulluğun nedeni olarak gelir dağılımındaki adaletsizlikleri göstermiştir. Bu oran, çalışanların önemli bir kısmının toplumdaki gelir eşitsizliğinin farkında olduğu, yoksulluğu sosyo-ekonomik bir sorun olarak gördüğü ve yoksulluğu yapısal öğelerle ilişkilendirdiğini göstermektedir. %27.4'ünün yoksulluğun

temel nedeni olarak göçü, %69.4'ünün (ki bu en yüksek orandır) ise işsizliği belirtmesi oldukça dikkat çekicidir. Göçün düşük, buna karşın işsizliğin yüksek değer alması, yoksulluğun tali faktör olan göçten ziyade, yapısal bir unsur olan sosyo-ekonomik koşullarla ilişkilendirildiği anlamına gelmektedir. Çalışanların %29'u yoksulluğun nedeni olarak kişisel anlamda yetersizliği (kapasite yoksunluğunu), %54.8'i eğitim eksikliğini (cehalet), %50'si ise tembellik ve sorumsuzluğu göstermiştir. %41.9'u da hastalık, yaşlılık, özürlülük/sakatlık ve boşanma gibi etmenleri belirtmiştir. Çalışanların önemli bir kısmı da (%38.7), yoksulluğun nedeni olarak hükümet politikalarını göstermiştir. Diğer şıkkını işaretleyenlerin oranı ise %3.2'dir.

Görüldüğü kadarıyla, yoksulluğun nedenlerine ilişkin açıklamalar, mutlak ve göreceli yoksulluk tanımlamalarına uymaktadır; ama açıklamaların göreceli yoksulluk tanımlamasına daha yakın olduğunu söylemek mümkündür. Ayrıca, çalışanların yoksulluğun nedenleriyle ilgili görüşlerinden yoksullar arasında bir yoksulluk kültürünün varlığına inandıkları söylenebilir. İleride görüleceği gibi, yoksulluk kültürüyle ilgili tablo da bunu teyit etmektedir.

3.3.3. Çalışanlara Göre Yoksulluğun Baş Sorumlusu

Yoksulluk birbirinden farklı faktörlere bağlı olarak ortaya çıkan bir olgudur. Bu durum, yoksullukla ilgili yaklaşımlara da yansımıştır. Konuyla ilgili olarak, muhafazakâr, liberal ve Marksist kesimlerden farklı görüşler ileri sürülmüştür. Wright'a göre, yoksulluğa ilişkin genel açıklamalar dört başlık altında toplanabilir. 1- Doğal-kişisel niteliklerin sonucu olarak yoksulluk; 2- Kişiye bağlı özelliklerin yan ürünü olarak yoksulluk (muhafazakârlar); 3- toplumsal yan ürün olarak yoksulluk (liberaller); 4- toplumsal sistemlerin doğal özelliklerinin sonucu olarak yoksulluk (Marksistler) (Ersoy&Şengül, 2000: 56-58). Görüldüğü üzere, ideolojik yaklaşımlara göre, yoksulluğun temel nedeni ve ana sorumlusu değişmektedir. Yoksulluk, genellikle ya bireysel faktörlerle, ya toplumsal yapılarla ya da bir bütün olarak sistemle açıklanmaktadır. Yoksullukla mücadele eden gönüllü kuruluşların yoksulluk analizleri ve yaklaşımları yoksullukla mücadele stratejilerine yansıdığı için, bu kuruluşlarda çalışanların yoksullukla ilgili yaklaşımlarını ve yoksulluğun ortaya çıkmasında en çok kimi veya neyi sorumlu tuttıklarını öğrenmek oldukça önemlidir. Tablo 35, bu konuyla ilgili verileri sunmaktadır.

Tablo 35: Çalışanlara Göre Yoksulluğun Sorumlusu.

Yoksulluğun sorumlusu	Sayı	%
Bireyin kendisi	19	30.6
Aile	7	11.3
Toplum	9	14.5
Devlet	26	41.9
Din / gelenekler	-	-
Diğer	1	1.6
Toplam	62	100.0

Çalışanların %30.6'sı yoksulluğun baş sorumlusu olarak bireyin kendisini, %11.3'ü aile kurumunu, %14.5'i toplumu, büyük çoğunluğu oluşturan %41.9'u ise devleti göstermiştir. Diğer şikkını işaretleyenlerin oranı ise %1.6'dır. Bu tablo ile bir önceki tablo arasında bir paralellik bulunmaktadır. Yoksulluğun nedeni olarak sosyo-ekonomik yapıyı görenler, bu tabloda da toplum ve devlet şıklarını işaretledikleri anlaşılmaktadır. Aynı şekilde, yoksulluğun nedenlerini bireysel özelliklere bağlayanların da, muhtemelen bireyin kendisi ve aile şıklarını işaretledikleri düşünülebilir. Bu tablodaki en önemli hususlardan biri, hiç kimsenin “din/gelenekler” şikkını işaretlememiş olmasıdır. Oysa yoksulluk kültürünün en önemli tezlerinden biri, tevekkül ve kader gibi dinî inançların kişilerin yoksulluk kültürü içinde yaşamalarını etkilediğini kabul etmesidir. Nitekim Türkdoğan (1974), Erzurum gecekonduarında yaptığı araştırmada, yoksulluk kültürünün oluşmasında en önemli etkenlerden biri olarak kişilerin tevekkül inançlarını göstermiştir. Ancak, tabloda görüldüğü gibi, yoksullukla yerel düzeyde mücadele eden gönüllü kuruluşlar, din ve geleneklerin yoksulluk üzerinde etkili olmadıklarını düşünmektedirler.

Tablodaki bir diğer önemli husus, çalışanların %41.9'unun yoksulluktan devleti, %30.6'sının ise bireyin kendisini sorumlu tutmasıdır. Bu durum kuruluştan kuruluşa değişmekle beraber, kuruluşlarda muhafazakâr ve Marksist/radikal yaklaşımların egemen olduğunu göstermektedir. Yoksulluktan devleti sorumlu görenlerin, devletin toplumda sosyal adaleti tesis edemediğini, gelir eşitsizliklerinin ve haksız kazançların önüne geçemediğini ve yoksullar ve diğer dezavantajlı kesimler için bir sosyal güvenlik ağı geliştiremediğini düşünmeleri muhtemeldir. Yoksulluktan bireyin kendisini sorumlu tutanlar ise, tembellik, eğitimsizlik ve becerilerden yoksunluk gibi kişiye bağlı özellikleri ön plana çıkarmış olabilirler. Çalışanların görüşünü, bulundukları kentlerdeki

yoksulluğun nicel ve nitel yapısı da etkilemektedir. Örneğin, yoksulluğun büyük ölçüde göçlere bağlı olarak meydana geldiği Diyarbakır’da, Sarmaşık Derneği yöneticileri yoksulluktan devleti ve hükümet politikalarını sorumlu tutmaktadırlar.

Diğer şıkkını işaretleyen çalışan ise “helal-haram kavramını herkesin kendi çıkarına göre yorumladığını ve haksız kazançlardan dolayı bazı insanların yoksul duruma düştüğünü” yazmıştır.

3.3.4. Yoksulluğa En Fazla Maruz Kalan Kesim

Yoksulluk birbirinden farklı toplumsal kesimleri etkilemekle birlikte, bazı grupları diğerlerine göre daha fazla etkilemektedir. Etkilenme derecesi, kırsal ve kentsel ortamlara göre değişmektedir; ama hem kentlerde hem de kırsal kesimlerde yoksulluğa en fazla maruz kalanlar dezavantajlı gruplardır. Burada, cinsiyet, yaş ve engellilik temelli olarak, çalışanların gözünden toplumsal grupların yoksulluktan etkilenme dereceleri öğrenilmeye çalışılmıştır. Çalışanların verdikleri cevaplar tablo 36’da gösterilmektedir.

Tablo 36: Çalışanlara Göre Yoksulluğa En Fazla Maruz Kalan Kesim.

Toplumsal gruplar	Sayı	%
Erkekler	2	3.2
Kadınlar ve çocuklar	42	67.7
Gençler	1	1.6
Yaşlılar, hastalar	8	12.9
Özürllüler / engelliler	9	14.5
Toplam	62	100.0

Toplumun dezavantajlı kesimlerinin (özellikle kadın ve çocukların) yoksulluğa daha fazla maruz kaldıkları, çoğu kişi tarafından kabul edilmektedir. Yukarıdaki tablo da, bunu açık bir şekilde göstermektedir. Bu durum, yoksulluğun kadınlaşmasının bir göstergesi olarak alınabilir. Nitekim yoksulluğa en fazla maruz kalan kesim olarak kadın ve çocukları belirtenlerin oranı %67.7 gibi yüksek bir orandır. Kadın ve çocukların oranının fazla olmasının bir nedeni, bu iki kesimin aynı kategoride gösterilmesidir. Gönüllü kuruluşlarda çalışanların %3.2’si erkeklerin, %1.6’sı gençlerin,

%12.9'u yaşı ve hastaların, %14.5'i ise özürlü ve engellilerin yoksulluğa daha fazla maruz kaldığını belirtmiştir.

Erkeklerin ve gençlerin oranının düşük olması dikkat çekmektedir. Hâlbuki işsizlik ve evi geçindirememeye gibi durumlar, erkek işgücünün kadın işgücünden fazla olduğu ülkemizde erkekleri daha çok etkilemektedir. Ancak, bu gibi durumlar hanenin içine yansıdığı için hanenin diğer üyeleri de erkeklerin karşılaştıkları olumsuzluklardan etkilenmektedirler. Ayrıca, kadın yoksulluğu kentlerde daha görünür olduğu ve dört kuruluş da büyük ölçüde kadınlara hitap ettiği için, çalışanların kadın ve çocukların yoksulluğa daha fazla maruz kaldıklarını belirtmeleri daha da anlaşılır olmaktadır.

3.3.5. Yoksullukla Nasıl Mücadele Edileceği Hususu

Yoksullukla mücadeleden neyin kastedildiğini açıkça belirtmek gerekmektedir; ancak, herkes tarafından genel kabul gören bir yoksulluk tanımı olmadığı gibi, objektif bir yoksullukla mücadele tarifi de bulunmamaktadır. Yoksullukla mücadele için genellikle, mutlak yoksulluğun önlenmesi, yoksulluğun ortadan kaldırılması, azaltılması ve önlenmesi, yoksulluğun olumsuz sonuçlarının azaltılması, gelir dağılımının adaletli kılınması, herkese insan onuruna yakışır bir hayat sürmesi için fırsatlar sunulması gibi hususlar dile getirilmektedir. Ancak, uluslararası kuruluşlar, ulusal hükümetler, yerel birimler ve gönüllü kuruluşların yoksullukla mücadele anlayışları birbirinden farklıdır. Bu bir bakıma kaçınılmaz bir durumdur; çünkü yoksulluk her yerde farklı yaşanmakta ve farklı nedenlerden kaynaklanmaktadır. Örneğin, mutlak yoksulluğun yoğun bir şekilde yaşandığı yerlerde izlenecek bir yoksullukla mücadele stratejisinin, göreceli yoksulluğun bulunduğu yerlerdekinden farklı olmasını doğal karşılamak gerekmektedir. Ülke içinde genel bir yoksullukla mücadele programı benimsense bile, bu programı yerelde başarıyla uygulamak için farklı yoksullukla mücadele stratejilerine ihtiyaç vardır. Bu bağlamda, gönüllü kuruluşlarda çalışanlara, genel olarak yoksullukla mücadeleden ne anladıkları sorulmuştur. Verilen cevaplar aşağıdaki tabloda görülmektedir.

Tablo 37: Çalışanların Yoksullukla Mücadele Anlayışları.

Yoksullukla mücadele nedir?	Sayı	%
Yoksullara ayni ve nakdi yardımlarda bulunmak	19	30.6
Yoksulları eğitmek ve bilinçlendirmek (Sosyal eğitim)	40	64.5
Yoksullara meslekî beceri kazandırmak	33	53.2
İşsizliği önlemek	21	33.9
Gelir dağılımını adaletli kılmak	19	30.6
Toplumsal barışı ve ekonomik refahı sağlamak	19	30.6
Diğer	-	-

* Birden fazla şıkla cevap verilmiştir.

Yoksullukla mücadelede başarı sağlamak, büyük ölçüde nasıl bir yol izlendiğine bağlıdır. Bu da önemli oranda, kişilerin yoksulluk ve yoksullukla mücadele algılarıyla ilgilidir. Tabloda görüldüğü gibi, 3 şık (yoksullara ayni ve nakdi yardımlarda bulunmak, gelir dağılımını adaletli kılmak, toplumsal barışı ve ekonomik refahı sağlamak) aynı oranda (%30.6) değer almıştır. “Yoksullara ayni ve nakdi yardımlarda bulunmak” şikkının yüksek değer alması, bir bakıma, yoksullukla mücadelenin Türkiye’de sosyal yardımlarla özdeşleşmesinden kaynaklanmaktadır. Bir diğer önemli neden de, yoksullara ayni ve nakdi yardımlarda bulunmakla yoksulluğun çözüleceğine dair olan görüştür.

Tablodaki bir diğer çarpıcı nokta da, işsizlik oranıyla ilgilidir. Yoksulluğun nedenlerini gösteren tabloda, işsizlik %69.4 ile en yüksek değeri aldığı halde, yoksullukla mücadelede “işsizliği önlemek” şikkının düşük değer (%33.9) aldığı görülmektedir. Tabloda görüldüğü gibi, toplumsal içerikli bireysel faktörler toplumsal koşulların önüne geçmiştir. Çalışanların %64.5’i yoksullukla mücadeleden “yoksulları eğitmek ve bilinçlendirmeyi, yani sosyal eğitimi”, %53.2’si ise “yoksullara meslekî beceri kazandırmayı” anladığını belirtmiştir. Bu iki şikkın yüksek, buna karşın “işsizliği önlemek” şikkının ise düşük değer alması, işsizliğin ve dolayısıyla yoksulluğun, yoksulların bilinçlenmeleri ve meslekî beceri sahibi olmalarıyla önlenebileceği inanisından ileri gelmiş olabilir.

Gelir dağılımını adaletli kılmak, toplumsal barışı ve ekonomik refahı sağlamak ve işsizliği önlemek yoksullukla mücadelenin genel hedefleri arasında, sosyal eğitimle yoksulları bilinçlendirmek ve yoksullara meslekî beceri kazandırmak ise yerel amaçları

arasında gösterilebilir. İncelenen gönüllü kuruluşlar da yerel düzeyde yoksullukla mücadele ettikleri için, çalışanların yerel öncelikleri göz önünde bulundurarak görüş bildirdiklerini söylemek mümkündür. Gelir dağılımını adaletli kılmak, toplumsal barışı ve ekonomik refahı sağlamak, bir ülkenin en genel hedefleri arasında yer almaktadır. Yerel kuruluşlar ancak, bu hedeflere katkı sağlayabilirler; bunları gerçekleştirme gücüne sahip değildirler.

3.3.6. Yoksullukla Mücadele Yöntemlerini Değerlendirme Biçimi

Gönüllü kuruluşlarda çalışanlara, çalıştıkları kuruluşların yoksullukla mücadelede nasıl bir yol izlediklerini belirtmeleri istenmiştir. Bununla, aynı kuruluştaki çalışanlar arasında farklı görüşlerin olup olmadığı tespit edilmeye çalışılmıştır. Bir kuruluş için tablodaki şıkların hepsi de mümkün olabilir; ama sadece bir veya iki tanesini yaygın bir şekilde uygulayabilir. Örneğin, bir kuruluşun genel amacı, yoksullukla topyekûn mücadele etmek ya da sosyo-ekonomik açıdan yoksulluğu çözmek olduğu halde, sadece yoksullara ayni ve nakdi yardımlarda bulunma yöntemini veya sosyal eğitimle yoksulları eğitme yolunu takip edebilir.

Tablo 38: Çalışanlara Göre Çalıştığı Kuruluşun Yoksullukla Mücadele Yöntemi.

Kuruluşun yoksullukla mücadele yöntemi	Sayı	%
Yoksullara ayni ve nakdi yardımlarda bulunuyor	37	59.7
Sosyo-ekonomik açıdan yoksulluğu çözmeye çalışıyor	15	24.2
Yoksullukla topyekûn mücadele ediyor	9	15.4
Sosyal eğitim ile yoksulları bilinçlendiriyor	-	-
Diğer	1	1.6
Toplam	62	100.0

Gönüllü kuruluşlarda çalışanların %59.7'si çalıştığı kuruluşun yoksullukla mücadele yönteminin “yoksullara ayni ve nakdi yardımlarda bulunmak” olduğunu belirtmiştir. Bunun en yüksek oran olması, yoksullukla mücadelenin büyük ölçüde yardım dağıtmak anlamına geldiğini göstermektedir. Zaten bu kuruluşlar, halk tarafından “yardım kuruluşları” olarak görülmektedir. Bu kuruluşlar güçleri nispetinde yoksullukla mücadele ettikleri ve yoksullara genellikle gıda yardımında bulundukları için, çalışanların gözünde ayni ve nakdi yardımlarda bulunan kuruluşlar olarak

görülmeleri doğal karşılanmalıdır. Ancak bu yöntem, yoksulluğu çözmekten veya azaltmaktan ziyade, yoksulluğun olumsuz sonuçlarının giderilmesine katkı sağlamakta ve yoksulların geçimine yardımcı olmaktadır.

Çalışanların %24.2'si çalıştığı kuruluşun yoksullukla mücadele yöntemi olarak “sosyo-ekonomik açıdan yoksulluğu çözmeyi”, %15.4'ü ise “yoksullukla topyekûn mücadele etmeyi” göstermiştir. “Sosyal eğitim ile yoksulları bilinçlendirme” şıkkı ise hiç değer almamıştır. Bu, gönüllü kuruluşların yoksulluğun maddi boyutu üzerinde yoğunlaştıklarını, bireylerin kapasite yoksunluklarını giderecek önlemler üzerinde fazla durmadıklarını göstermektedir. Bunu iki şekilde açıklamak mümkündür. Birincisi, yoksulluğun büyük ölçüde maddi yoklukla özdeşleşmiş olmasıdır. İkincisi ise kuruluşların hanelerin ve bireylerin temel maddi ihtiyaçlarını gidermeye öncelik vermeleridir.

Diğer şıkkını işaretleyenlerin oranı ise %1.6'dır. Burada bir hususu belirtmek gerekmektedir: Açıklama veya yorum istenen sorularla görüş belirtilmesi istenen sorularda, çalışanların bu tip soruları cevaplamakta isteksiz oldukları görülmektedir. Örneğin, çoğu soruda “diğer” şıkkı yer aldığı halde, çalışanların çoğu bu şıkkı işaretlememiştir. Muhtemelen mevcut şıklar yeterli görülmüştür. Ancak, “sizce yoksulluk nedir?” ve “yoksullukla mücadelede nasıl bir yol izlenilmeli?” gibi açıklama istenen soruların çoğu çalışan tarafından boş bırakılması da anlamlı görülmektedir.

3.3.7. Yerel Düzeyde Yoksullukla Mücadelede İzlenecek Yollar

Bu soru, çalışanların yoksullukla mücadelenin en iyi hangi yolla sürdürülebileceğine yönelik şahsi görüşlerini öğrenmek ve düşüncelerini serbestçe ifade etmelerini sağlamak amacıyla sorulmuştur. Ayrıca, vakıf ve dernek çalışanlarının konuya ne kadar hâkim olduklarını ve alternatif bir yoksullukla mücadele modelini düşünüp düşünmediklerini öğrenmek de amaçlanmıştır. Maalesef, bu konuda ne özgün bir görüş ortaya çıkabildi, ne de kapsamlı cevaplar alınabildi. Sarmaşık Derneği'nde bir, Dost Eli Derneği'nde 4, Mamuret'ül-Aziz Vakfı'nda 9, Gönül Kuşağı Derneği'nde ise 2 kişi bu soruya cevap vermemiştir.

Sarmaşık Derneği'nde çalışanların bir kısmı, “gönüllü kuruluşların sayısının artırılması”, “halkın bilinçlendirilmesi”, “hep birlikte el ele verilmesi”, “STK'lar arasında veya yereldeki tüm kamu, özel ve STK'lar arasında işbirliğinin sağlanması” ve

“yoksullukla mücadele eden gönüllü kuruluşların siyasî ve dinî bir karşılık beklemeden faaliyet yürütmelerinin” yoksullukla mücadele için daha önemli olduğunu belirtmiştir. Dernekteki bir kişinin yoksullukla mücadelede izlenecek en önemli yol için “devlet-yurttaş ilişkisinin yurttaş lehine geliştirmek” olarak belirtmesi de oldukça önemlidir. Ancak, başka bir kişinin ifade ettiği şu görüş, özellikle toplumsal ve insanlararası ilişkiler açısından, daha anlamlı ve önemli görünmektedir: “toplumda farkındalığın oluşması için en zenginlerin en yoksullara el uzatması.”

Diğer kuruluşlarda olduğu gibi, Sarmaşık Derneği’nde de iş sahasının açılmasına yönelik bir görüş vardır. Özellikle, insanları tüketici konumundan üretici konumuna getirmenin önemli olduğunu vurgulayan bir görüş mevcuttur. Zaten derneğin en önemli amaçlarından biri, üretim dışı kalmış yoksulları üretime dâhil etmektir. Aslında, bu çok önemli bir konu; ama üretime dâhil etmekle neyin kastedildiğini bilmek gerekir. Bununla sadece insanların iş sahibi olarak maddi bir mal veya hizmet üretmeleri kastediliyorsa, bu çok eksik bir tespit olur. Çünkü bir memurlar ordusuna dönüşen Türkiye’de, hizmet üretenlerin ne kadar üretken oldukları ortada. Üretime dâhil etmekten kasıt, insanın her türlü (fikirsel, eylemsel, fiziksel) üretkenliği ve insanın potansiyel güçlerini harekete geçirmek olarak anlaşılırsa, bu her tabaka, konum ve statüdeki insan için uygun olabilir. Örneğin, yoksul bir insan fiziksel bir üretime dâhil olabildiği gibi, fikirsel ve eylemsel bir üretkenliğe de katılabilir; bu şekilde sosyal ve insanî sermayelerini geliştirebilir. Yoksul olmak, bunlara engel değildir. Yoksul bir insanın maddi bir üretim dışında başka bir etkinlikte bulunmayacağını düşünmek, o insana yapılmış büyük bir haksızlıktır.

Dost Eli Derneği’nde çalışanların çoğu, yoksullukla en iyi şekilde mücadele etmek için “balık tutmayı öğretmek”, “kurumlararası işbirliğine gitmek ve ortak projeler yürütmek”, “meslek ve beceri kazandırmak”, “eğitim yoluyla yoksulları bilinçlendirmek”, “iş imkânları açmak” gibi öneriler sunmuştur. Ancak, birkaç farklı görüş de vardır. Bunlardan iki tanesini belirtmek oldukça önemlidir. Biri, yoksul olarak insan unsuruna atıfta bulunmuştur. Yoksullukla mücadelenin başarıya ulaşması için her şeyden önce “yoksulların kendilerinde bir özgüvenin oluşması gerektiği” önerisi getirilmiştir. Diğeri ise toplumsal duyarlılığa vurguda bulunmuştur. “Toplumsal yardımlaşma ve dayanışmanın güçlü hale gelmesi için toplumda genel bir duyarlılığın oluşması gerekliliği”, bir görüş olarak belirtilmiştir.

Toplumsal sorunların çözümünde, özelde insanların genelde ise toplumun duyarlılığı, çok belirleyici bir faktördür. Hiçbir sorun, toplumsal duyarlılık olmadan kalıcı bir çözüme kavuşturulamaz. Örneğin, yoksulluk sorunu bütünüyle devlete havale edilse ve devlet de yoksullukla mücadeleyi ulusal bir hedef haline getirip bu sorunu çözebilecek güce sahip olsa bile, toplumsal duyarlılık olmadan soruna kesin bir çözüm getiremez.

Mamuret'ül-Aziz Vakfı'nda ise hem bireysel, hem sosyo-ekonomik, hem de siyasal çözüm önerileri sunulmuştur. Bazıları “sosyal eğitim yoluyla yoksulları bilinçlendirmeye”, “meslekî beceri kazandırmaya” ve “serbest çalışmaya” önem verirken, bir kısmı da “iş sahalarının açılmasına”, “tarımsal ve hayvansal üretimin teşvik edilmesine”, “yoksullukla mücadelenin tek merkezden yürütülmesine”, “kurumlararası işbirliğinin gerekliliğine” ve “ortak projelerin yürütülmesine” vurguda bulunmuştur. Ayrıca, diğer kuruluşlarda olduğu gibi bu kuruluştaki da toplumsal duyarlılığa atıfta bulunulmuştur. Ancak, diğer kuruluşlarda olmayan bir husus var. O da, yoksulluğun altyapısıyla ilgilidir.⁸ Yoksullukla en iyi biçimde mücadele etmek için her şeyden önce bölgesel ve yerel koşulları dikkate alan bir yoksulluk envanterinin çıkarılması ve buna göre orta ve uzun vadede uygulanacak bir stratejik planın belirlenmesi gerekmektedir. Yoksulluk ve yoksullarla ilgili doğru ve güncel bilgilere sahip olmadan yoksullukla mücadele programlarını yürütmek ve dolayısıyla yoksulluğa kalıcı çözümler getirmek mümkün değildir.

Gönül Kuşağı Derneği çalışanları, yoksullukla yerel düzeyde mücadelede izlenecek yollar için genellikle, ekonomik görüşler dile getirmişlerdir. “İş sahalarının

⁸ Mamuret'ül-Aziz Vakfı Başkanı Burhan Güneş, bu konuda şu görüşleri dile getirmiştir. Yoksulluğun yapısal kökenlerinden ziyade olumsuz sonuçlarını gidermek üzerinde yoğunlaştıklarını belirten Güneş, yoksulluğu üreten yapısal (toplumsal, ekonomik, siyasal, bireysel, kültürel) nedenler tespit edilip bunlarla kararlı bir şekilde mücadele edilmediği sürece, yoksulluğun çözülemeyeceği gibi, daha da derinleşeceğini belirtti. Güneş, kendilerinin ve SYDV'lerin yaptıkları aynı ve nakdi yardımların yoksulluğa çözüm getirmediğini, bazı durumlarda ise yoksulluğu artırdığını da vurguladı. Dolayısıyla Güneş'e göre, yoksullukla mücadelede en önemli hususlardan biri, yoksulluk profilini ortaya çıkarmak olmalıdır; bunun için de bütün kaynakların bir kısmı yoksulluk envanterini çıkarmak için kullanılmalıdır. Güneş, bölgelere ve hata kentlere göre ayrıntılı yoksulluk envanterleri ortaya çıkarılmadan ve özellikle yoksulluğun yapısal nedenleri tespit edilmeden, yoksullukla mücadeleyi sosyal yardımlar şeklinde yürütmenin bir kaynak israfından başka bir şey olmadığını ifade etti.

çoğaltılması”, “istihdam olanaklarının artırılması”, “yoksulların eğitilmesi ve onlara meslek kazandırılması” gibi öneriler getirilmiştir. İşin önemine değinen ve yoksullara muhakkak iş imkânlarının sağlanması gerektiğini belirten bir çalışan “yardımlar ne kadar ve nereye kadar verilebilir?” demektedir. Bir başka çalışan da “mesleği olan işsiz kalmaz” görüşünü belirtmektedir. Konuya farklı bir açıdan yaklaşan bir diğer çalışan ise, “kanayan yarayı durdurmak lazım önce, sonra çözüm için çalışılmalıdır” önerisinde bulunmuştur.

Açıklamalardan anlaşılacağı üzere, kuruluştan kuruluşa farklı görüşler olmakla birlikte, çalışanların çoğu yerel düzeyde yoksullukla mücadelede izlenecek en önemli yol olarak iş sahalarının açılması ve yoksullara meslekî beceri kazandırılması üzerinde durmuştur. Bunlar, yoksulların hem bir iş yaparak toplumsal hayata katılmaları açısından, hem de iş sayesinde varlıkla olan ontolojik bağlarını kurmaları bakımından önemli görünmektedir. İnsan için en hayati hususlardan biri, kendi hayatına bir anlam katabilmesidir. Bunu gerçekleştirmenin bir yolu da, iş sayesinde sürekli eylemde bulunarak, yapan ve üreten bir insan konumuna gelerek kendi varoluşsallığını çeşitli şekillerde hayata yansıtmaktır. Bu açıdan, iş ve meslekî beceri sahibi olmak yoksullar için oldukça önemli görünmektedir.

3.3.8. Yoksullukla Mücadelede Kilit Rol

Bu soru bir ön kabulden hareketle sorulmuştur: Yoksullukla mücadele alanında faaliyet gösteren birçok kamu kurumu ve özel kuruluş vardır. Herhangi birine öncelik vermek ya da en önemli rolü birinin yüklenmesi gerekirse, bu hangi kurum/kuruluş olmalıdır? Bu soru, ancak kurumlararası işbirliği olması ve diğerlerini dışlamadan birinin ana merkez ya da yürütücü olması halinde anlamlı olabilir. Burada çalışanlara sadece yoksullukla mücadelede en önemli/kilit rolün kime ait olması gerektiği sorulmuştur. “Yoksullara yardım etmek kimin görevidir?” sorusu ayrıca sorulmuştur.

Tablo 39: Çalışanlara Göre Yoksullukla Mücadelede Kilit Rolün Kime Ait Olması Gerektiği.

Kilit rol kime ait olmalı?	Sayı	%
Devlete	36	58.1
Yerel yönetimlere (Belediye vb.)	11	17.7
STK'lara (Gönüllü kuruluşlara)	14	22.6
Özerk kurumlara (Üniversiteler vb.)	-	-
Diğer	1	1.6
Toplam	62	100.0

Tabloda görüldüğü gibi, çalışanların yarısından fazlası (%58.1) yoksullukla mücadelede kilit rolün devlete ait olması gerektiğini belirtirken, %17.7'si yerel yönetimlere, %22.6'sı ise STK'lara (gönüllü kuruluşlara) verilmesi gerektiğini belirtmiştir. Özerk kurumlar şikkı hiç işaretlenmemiş; diğer şikkını işaretleyenlerin oranı ise %1.6'dır.

Gönüllü kuruluş bünyesinde yoksullukla mücadele faaliyetlerine katılanların çoğunun en önemli rolü devlete yüklemesi, Türkiye gibi devlet geleneği güçlü olan bir ülkede anlamlı görünmektedir. Bu, çalışanların sosyal devlet anlayışına inanmış olmalarının bir tezahürü olarak görülebilir. Zira sosyal devlet anlayışında, toplumsal sorunların giderilmesinde yükümlülük en başta devlete yüklenmektedir. Toplumun temsilcisi olarak devlet, vatandaşlarının huzur ve güvenliğini sağlamakla görevli görüldüğü gibi, toplumun alt kesimlerini korumakla ve onlara insan onuruna yakışır bir hayat sunmakla da sorumlu tutulmaktadır. Devletin yanı sıra, STK'ların ve diğer gönüllü kuruluşların toplumsal sorunlara duyarlı olması ise bir kazanım olarak görülmektedir. Her ne kadar kamu ve özel kuruluşlar arasında bir görev dağılımı bulunmasa da, STK'lar toplumsal sorunların çözümüne önemli katkılar sunmaktadırlar.

Ancak, gönüllü faaliyetlere katılanların çoğunun yoksullukla mücadelede kilit rolü devlete vermesi, bir paradoks olarak görünmektedir. Çünkü hem gönüllü bir kuruluştaki isteyerek faaliyet yürütmek, hem de kilit rolü devlete yüklemek arasında önemli bir çelişki bulunmaktadır. Görüldüğü kadarıyla, devlet bu işi gereği gibi yapmadığı için insanlar bu tür faaliyetlere katılmaktadırlar. Sarmaşık Derneği yöneticileri bunu açıkça ifade ettiler. Devlete kilit rolü vermenin bir nedeni, devlet, güç ve kaynak açısından daha güçlü olduğu ve hukukî bir yaptırımda bulunabildiği için, devletin meselenin üstesinden gelebileceğine olan inanış olabilir. Ne var ki, Türkiye

gibi ülkelerde devletin güç ve kaynaklarını ne ölçüde toplumun yararına kullandığı, önemli bir soru işareti oluşturmaktadır.

3.3.9. Gönüllü Kuruluşların Yoksullukla Mücadeleye Katkıları

Her ne kadar gönüllü kuruluş çalışanları yoksullukla mücadelede kilit rolün devlete ait olması gerektiğini düşünseler de, yerel düzeyde yoksullukla mücadele eden gönüllü kuruluşlar önemli bir işlev yerine getirmekte ve yoksulluğun azaltılmasına katkı sağlamaktadırlar. Çalışanların gözünden gönüllü kuruluşların başarısını değerlendirmek önemli görüldüğü için gönüllü kuruluşlarda çalışanlara, çalıştıkları gönüllü kuruluşların yoksulluğun çözümüne katkı sağlayıp sağlamadıkları sorulmuştur.

Tablo 40: Gönüllü Kuruluşların Yoksulluğun Çözümüne Katkı Sağlama Durumları.

Kuruluşun katkısı	Sayı	%
Evet	35	56.5
Hayır	1	1.6
Kısmen	26	41.9
Toplam	62	100.0

Çalışanların büyük çoğunluğu, yoksullukla mücadelede en önemli rolü devlete vermesine rağmen, çalıştığı kuruluşun yoksulluğun çözümüne, az veya çok, katkı sağladığını belirtmiştir (evet diyenlerin oranı %56.5, kısmen katkı sağladığını belirtenlerin oranı ise %41.9'dur). Çalışanların sadece %1.6'sı gönüllü kuruluşların yoksulluğun çözümüne katkı sağlamadığını düşünmektedir. Tablodaki verilerden anlaşılacağı üzere, çalışanların tamamına yakını gönüllü kuruluşların faaliyetleri hakkında olumlu bir düşünceye sahip olduğu görülmektedir.

3.3.10. Gönüllü Faaliyetlerin Artmasına Yönelik Öneriler

Gönüllü kuruluşların yoksullukla mücadeleye katkı sağladıkları varsayıldığı için, gönüllü faaliyetlerin artması için nelerin yapılabileceğini öğrenmek de amaçlanmıştır. Bu amaçla, gönüllü kuruluşlarda çalışanlara, gönüllü kuruluşlar bünyesinde gönüllü faaliyetlerin artması için neler yapılması gerektiği sorulmuştur. Bu soruda, özellikle toplumsal değerlere yer verilmiştir. Tablo 41, bununla ilgili verileri sunmaktadır.

Tablo 41: Gönüllü Faaliyetlerin Artmasına Yönelik Öneriler.

Öneriler	Sayı	%
Gönüllü kuruluşlar devlet tarafından desteklenmeli	39	62.9
Yurttaşlık bilinci geliştirilmeli	13	21.0
Manevi değerler güçlendirilmeli	28	45.2
Sosyal yardımlaşma ve dayanışma teşvik edilmeli	30	48.4
Sosyal sermaye (yardımseverlik, güven vb.) özendirilmeli	26	41.9
Diğer	1	1.6

* Birden fazla şıkla cevap verilmiştir.

Çalışanların önemli bir kısmı (%62.9), “gönüllü kuruluşların devlet tarafından desteklenmesi” gerektiğini belirtmiştir. Bu görüş, yoksullukla mücadelede en önemli rolün devlete ait olması gerektiği görüşüyle uyushmaktadır. Ancak, gönüllü kuruluşlar devletle işbirliğine açık oldukları halde, devlet tarafından herhangi bir destek görmemektedirler. Bir destek görmedikleri gibi, vergi gibi devlet tarafından konulan zorluklarla da yüzleşmektedirler. Mamuret’ül-Aziz Vakfı ve Gönül Kuşağı Derneği yöneticileri vergilerden şikâyet ederlerken, Sarmaşık Derneği yöneticileri de devletin gönüllü kuruluşlara karşı politik bir tutum takındığından yakınmaktaydılar.

Çalışanların %21’i “yurttaşlık bilinci geliştirilmeli”, %45.2’si “manevi değerler güçlendirilmeli”, %48.4’ü “sosyal yardımlaşma ve dayanışma teşvik edilmeli”, %41.9’u da “sosyal sermaye özendirilmeli” demiştir. Görüldüğü gibi, devletin dışındaki diğer seçenekler de önemli oranda değer almıştır. Demek ki, devletin gönüllü kuruluşları desteklemesiyle sorun tamamıyla halledilmemekte, başka değerlere ve kaynaklara da ihtiyaç hissedilmektedir. Çalışanlar için, özellikle, toplumda sosyal yardımlaşma ve dayanışmanın teşvik edilmesi ile manevi değerlerin güçlendirilmesi önemli görünmektedir.

3.3.11. Yoksullukla Mücadelede Öncelik Verilmesi Gereken Hususlar

Yoksullukla mücadelenin niteliği ve kapsamı, öncelik verilen hususlara göre değişmektedir. Genel hedefler ve yerel amaçlara göre de, yoksullukla mücadele bölgeden bölgeye farklılık göstermektedir. Ayrıca, her kuruluşun faaliyet gösterdiği kentteki öncelikli hususlar, bir diğer kente göre farklı bir durum arz etmektedir. Dolayısıyla, birbirinden farklı hususların seçilmesi doğal görünmektedir. Çalışanlara

göre yoksullukla mücadelede öncelik verilmesi gereken hususlar, tablo 42’de yer almaktadır.

Tablo 42: Yoksullukla Mücadele Kapsamında Öncelik Verilmesi Gereken Hususlar.

Öncelikli konular	Sayı	%
İşsizliğe	45	72.6
Gelir dağılımına	23	37.1
Beceri ve meslek kazandırmaya	39	62.9
Bölgesel eşitsizliğe	15	24.2
Ayrımcılığa (Etnik, sınıf, cinsiyet ayrımcılığı)	10	16.1
Serbest çalışmaya	4	6.5
Sosyal devlet politikalarına (Sosyal adalet)	25	40.3
Sosyal eğitime	17	27.4
Diğer	-	-

* Birden fazla şıkla cevap verilmiştir.

Yoksulluk, her ülkede ve bölgede farklı yaşandığı ve yoksulluğun nedenleri ülkeden ülkeye ve bölgeden bölgeye farklılık gösterdiği için, yoksullukla mücadelede de öncelik verilmesi gereken konular farklılık göstermektedir. Soruya cevap verenlerin %72.6’sı yoksullukla mücadele kapsamında “işsizliğe”, %62.9’u ise “beceri ve meslek kazandırmaya” öncelik verilmesi gerektiğini belirtmiştir. Bu veriler de, çalışanların çoğunun yoksulluğu işsizlik ve yetersizlik bağlamında düşündüğünü, yoksulların iş ve meslek sahibi olmaları halinde yoksulluktan kurtulacaklarına inandığını göstermektedir. Aslında, işsizlik yoksullukla mücadele kapsamında yer almayan bir konudur; çünkü kendisi de yapısal bir sorun halini almıştır. İşsizliğe yönelik önlemler ve politikalar ayrı bir kapsamda ele alınmaktadır. Gönüllü kuruluşların işsizliği çözme güçleri yoktur. Sadece çeşitli kurslarla bazı yoksulların meslek edinmelerini ve beceri kazanmalarını sağlamaktadırlar. İşsizlerin çoğu bir meslek veya beceri sahibi olmadığı için işsiz ve dolayısıyla yoksul duruma düşmemekte, kendi yetenekleri ve mesleklerine göre iş bulamadıkları için işsiz kalmakta ve dolayısıyla yoksul duruma düşmektedir. Ayrıca, iş sahibi veya çalışıyor olmak da, her zaman yoksulluktan kurtulmak anlamına gelmemektedir. Günümüzde yoksulların önemli bir kısmı çalışan yoksullardan oluşmaktadır.

İstihdam olanaklarının sınırlı olduğu ve teknolojinin insan işgücüne olan ihtiyacı azalttığı günümüzde, “serbest çalışma” yoksullar için önemli bir geçim kaynağı olarak görüldüğü halde, çoğu çalışan bu seçeneği işaretlememiştir. İşaretleyenlerin oranı sadece %6.5’tir. Bunun nedeni, ya serbest çalışmadan ne kastedildiğinin anlaşılmamış ya da buna önem verilmemiş olmasıdır.

Çalışanların %40.3’ü “sosyal devlet politikalarına”, %37.1’i “gelir dağılımına”, %27.4’ü “sosyal eğitime”, %24.2’si “bölgesel eşitsizliğe,” %16.1’i ise “ayrımcılığa” öncelik verilmesi gerektiğini belirtmiştir. Gelir dağılımı, ülkenin genel hedefleri arasında yer aldığı için düşük değer almış olabilir. Ayrımcılık şikkının düşük değer alması ise, çalışanların çoğunun ülkede etnik, sınıf ve cinsiyet ayrımcılığının bulunmadığını düşündükleri şeklinde yorumlanabilir. Bunun yanında, Türkiye’de bölgelerarası, gelir ve sanayileşme gibi birçok açıdan eşitsizlikler bulunduğu halde, çalışanların çoğunun “bölgesel eşitsizliğe” öncelik vermemesi dikkat çekmektedir.

3.3.12. Yoksullara Yardım Etmenin Kimin Görevi Olduğu

Tarih boyunca yoksullara yardım etme görevinin kime ait olduğu konusu, önemli bir tartışma konusu olmuştur. Bir ülkede yaşayan yoksul halka devlet mi, hali vakti yerinde olanlar mı (zenginler mi), ülkedeki STK’lar mı, hayırsever ve dindar kişiler mi yardım etmelidir; yoksa toplumdaki herkese mi görev düşmektedir? Her şeyden önce, tarihte bu görevin öncelikle kime ait olduğunu söylemek güç görünmektedir. Ancak, sivil toplumun henüz gelişmediği çağlarda ve toplumlarda devletin ve varlıklı kişilerin bu görevi üstlenmeleri daha muhtemeldir. Örneğin, Çizakça (2005: 21) ve Çarkoğlu’nun (2005: 86) belirttikleri gibi, Osmanlı toplumunda yoksullara yardım eden en önemli toplumsal kurum, varlıklı kişilerle ihtiyaç sahipleri arasında bir köprü oluşturan ve zenginden yoksula gönüllü servet transferini sağlayan vakıflardı. Günümüzde ise yoksullara yardım etme görevinin öncelikle devlete ait olması gerektiği, yaygın bir kabul görmektedir. Sivil olan gönüllü kuruluşlar ise ya devlete bir katkı sağlamak amacıyla ya da devletin yokluğunda veya yetersiz kaldığı durumlarda meydana gelen boşluğu doldurmak için yoksullukla mücadele faaliyetlerine katılmaktadırlar. Gönüllü kuruluşlar, yoksullara yardım etme görevinin kendilerine ait olduğunu düşündükleri için alanda faaliyet yürütmemektedirler. Gönüllü kuruluşları yoksullara yardım etmeye zorlayan nesnel koşullar vardır (örneğin, ekonomik krizlere

bağlı olarak yoksulların sayısında görülen artış, açlık çeken insan görüntülerinin medyaya yansması, devlete ait kamu kuruluşlarının yetersiz ve keyfiyetsiz oluşu vb.); ama yoksullukla mücadele eden gönüllü kuruluşların sadece bu koşullardan hareketle ortaya çıktıklarını söylemek güç görünmektedir. Çalışanlara göre yoksullara yardım etme görevinin kime ait olduğu hususu tablo 43'te gösterilmektedir.

Tablo 43: Yoksullara Yardım Etmek Kimin Görevidir?

Yoksullara yardım kimin görevi?	Sayı	%
Devletin	20	32.3
Yerel yönetimlerin (Belediye vb.)	2	3.2
Sivil toplum kuruluşlarının	2	3.2
Hali vakti yerinde olan vatandaşların	1	1.6
Toplumdaki herkese görev düşmektedir	37	59.7
Yoksullar kendi hallerine bırakılmalı	-	-
Toplam	62	100.0

Çalışmadaki en can alıcı sorulardan biri budur. Çalışanların %32.3'ü yoksullara yardım etme görevinin devlete ait olması gerektiğini belirtmiştir. “Toplumdaki herkese görev düşmektedir” diyenlerin oranı ise %59.7'dir. Bu şıkkın soruda bulunması, devlet şıkkının ikinci sırada yer almasının nedeni olarak gösterilebilir. Çünkü birçok çalışan bu iki şıkkı birden işaretlemişti; ama anketin bütünlüğü dikkate alınarak işaretli çift şıklar tek şıkkı indirilmiştir. Dolayısıyla, çalışanların büyük çoğunluğunun toplumdaki herkese görev düştüğüne inandıklarını, ama bunun yanında devleti de ana sorumlu olarak gördüklerini söylemek mümkündür. Bundan önceki birkaç tablo da, bu düşünceyi doğrulamaktadır.

Gönüllü kuruluşlarda çalışanların yoksullukla mücadele görevini, STK'lara ve yerel yönetimlere vermemeleri ise (her ikisinin de oranı aynı: sadece %3.2), gerçekten anlaşılması zor bir durumdur. Çok ilginç olan bir diğer oran ise, çalışanların yalnızca %1.6'sının yoksullara yardım etme görevinin “hali vakti yerinde olan vatandaşlara” yüklemesidir. “Yoksullar kendi hallerine bırakılmalı” şıkkının hiç değer almaması, önemli olduğu kadar çalışanların yoksulluğun derin boyutlarının farkında oldukları ve dolayısıyla yoksulları kendi hallerine bırakmalarının toplum ve devlet açısından kabul edilemez olduğunu düşündüklerini de göstermektedir. Anlaşıldığı kadarıyla, gönüllü

kuruluş çalışanları, ister devlet isterse sivil toplum eliyle olsun, yoksullukla mücadelenin kararlı bir şekilde yürütülmesi gerektiğini düşünmektedirler.

Başka bir çalışmada, bu tabloyla hem paralellik gösteren hem de çelişen sonuçlar elde edilmiştir. Sıradan insanlara yönelik olarak sorulan “yoksullara yardım etmek kimin görevidir?” sorusuna; “devletin” cevabını verenlerin oranı %38.2, “hali vakti yerinde olan vatandaşların” oranı %30.9, “tüm vatandaşların” oranı %20.9, “STK’ların” oranı %5.4, “belediyelerin” oranı ise %0.2’dir (Çarkoğlu, 2005: 85). İki çalışmadaki oranların farklılığı, ankete katılanların sosyo-demografik özellikleri ile kuruluş çalışanı ve sıradan insan olmalarından kaynaklanmış olabilir. En dikkat çekici fark, yoksullara yardım etme görevini “tüm vatandaşlara” verenler arasında görülmektedir. Bizim çalışmamızda, “toplumdaki herkese görev düşmektedir” diyenlerin oranı %59.7 iken, Çarkoğlu’nun çalışmasında ise “tüm vatandaşların” oranı %20.9’dur. En anlamlı sonuç ise, her iki çalışmada da ankete katılanların yoksullara yardım etme görevini “STK’lar” ve “yerel yönetimler (belediyeler)”e vermemeleridir. Bizim çalışmamızda hem STK’ların hem de yerel yönetimlerin oranı aynıdır: %3.2. Diğer çalışmada ise bu oran sırasıyla %5.4 ve %0.2’dir.

Bu tablodaki veriler, gönüllü kuruluşların kendilerini yoksullara yardım etmede sorumlu görmediklerini ortaya koymaktadır. Toplumsal sorunlar karşısında rahatsız olan insanların, sosyal ve vicdanî sorumluluk ile hayırseverlik/yükümlülük anlayışından hareketle gönüllü kuruluşlar kurma yoluna gittikleri anlaşılmaktadır. Gönüllü kuruluşların, az da olsa, yoksullara yardım etmek, yalnız olmadıklarını hissettirmek, onları toplumsal dışlanmaya karşı korumak ve onların temel ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla kurumsal faaliyet yürüten kuruluşlar görünümünde olduğunu söylemek mümkündür.

3.3.13. Devletin Yaptığı Sosyal Yardımları Değerlendirme Durumu

Türkiye’de devlet, 1986’dan beri her il ve ilçede bulunan SYDV’ler aracılığıyla yoksullara yardım etmektedir. Ayrıca, nakit ödemelerinden oluşan sosyal transferler de devletin yoksullukla mücadelesinde önemli bir yer tutmaktadır. SYDV’ler; yoksulların sağlık ihtiyaçlarını Yeşil Kart’larla, gıda ihtiyaçlarını gıda paketleri ve çekleriyle, yakacak ihtiyaçlarını kömürle, eğitim ihtiyaçlarını şartlı nakit ödemeleriyle, diğer birtakım ihtiyaçlarını da nakit para vb. vasıtalarla gidermeye çalışmaktadırlar. Bütün bu

yardım türlerini “sosyal yardım” adı altında toplamak mümkündür. Günümüzde devletin yoksullukla mücadelede uyguladığı yöntem olan sosyal yardımları, gönüllü kuruluş çalışanlarının nasıl gördükleri önemli görülmektedir. Bu yüzden, çalışanlara devletin yaptığı sosyal yardımlarla ilgili görüşleri sorulmuştur. Alınan cevaplar tablo 44’te yer almaktadır.

Tablo 44: Devletin Yaptığı Sosyal Yardımlara Bakış.

Yardımlara bakış	Sayı	%
Doğru ve yerinde	6	9.7
Siyasî amaçlı	12	19.4
Yetersiz ve düzensiz	16	25.8
Yeterli ama düzensiz	15	24.2
Günü kurtarmaya yönelik	12	19.4
Diğer	1	1.6
Toplam	62	100.0

Tabloda görüldüğü üzere, ilk dikkati çeken nokta, çoğu kişinin devletin yapmış olduğu sosyal yardımlara yönelik olumsuz yaklaşımıdır. Sosyal yardımların “siyasî amaçlı” ve “günü kurtarmaya yönelik” olduğunu belirtenlerin oranı aynıdır: %19.4 (ikisinin toplam oranı ise %38.8’dir). Çalışanların %25.8’i sosyal yardımların “yetersiz ve düzensiz”, %24.2’si ise “yeterli ama düzensiz” olduğunu düşünmektedir (ikisinin toplam oranı %50’dir). Bu, daha önceki devletle ilgili bulgularla çelişmektedir. Çalışanların çoğu, bir yandan yoksullukla mücadelenin devletin görevi olması gerektiğini düşünmekte, diğer yandan ise devletin yoksullukla mücadele yöntemini doğru bulmamaktadır. Dolayısıyla, yerel düzeyde yoksullukla mücadele eden gönüllü kuruluşların ortaya çıkmasının bir nedeni, devletin yoksullukla mücadelede doğru bir yöntem uygulamamasına bağlanabilir.

Çalışanların sadece %9.7’si devletin yapmış olduğu sosyal yardımları doğru ve yerinde bulmuştur. Diğer şikkını işaretleyenlerin oranı ise %1.6’dır. Şunu da belirtmek gerekir ki, çalışanların siyasî görüşleri veya devletle ilgili tutumları, buradaki düşüncelerine yansımış olabilir. Zira insanların düşünceleri, görüş ve tutumlarından bağımsız değildir. Yine de, çoğu çalışanın devletin yaptığı sosyal yardımlar (yoksullukla mücadele stratejisi) hakkında olumsuz düşüncelere sahip olması, devletin yoksullara bakışını göstermesi açısından önemli görünmektedir.

3.3.14. Çalışanların Yoksulları Nasıl Gördükleri Hususu

Yoksulluğun kendisi çok farklı bir profile sahip olduğu gibi, yoksullar da çeşitli açılardan çok farklı bir görünüm sergilemektedirler. Kır ve kent yoksulları birbirlerinden farklı olduğu gibi, gecekondu ve getto yoksulları, kent içi ve sınıf-altı yoksulları da birbirlerinden oldukça farklı özelliklere sahiptirler. Yoksullar ayrıca, çalışma ve yetenek açısından, iç dünyaları ve gelecek tasavvurları bakımından da birbirlerinden ayrılmaktadırlar. Burada gönüllü kuruluşlarda çalışanlara sadece çalışma ve yetenek açısından yoksulları nasıl gördükleri sorulmuştur. Verilen cevaplar tablo 45'te gösterilmektedir.

Tablo 45: Çalışma ve Yetenek Açısından Yoksulların Durumu.

Yoksullara bakış	Sayı	%
Eğitimsiz ve temel becerilerden yoksundurlar	26	41.9
Tembel ve sorumsuzdurlar	2	3.2
Kendi kendilerini idare etmekten acizdirler	1	1.6
Günübirlik yaşarlar, gelecek beklentileri ve planları yok	16	25.8
Çalışkan ve gayretlidirler	-	-
Becerikli dirler, ancak eşit fırsatlardan mahrum kalmışlardır	17	27.4
Diğer	-	-
Toplam	62	100.0

Öncelikle bir hususu belirtmek gerekmektedir: Çalışma ve yetenek açısından yoksulları tek bir kategoride belirtmek mümkün olmadığından, birçok çalışan birden fazla şıkkı işaretleyerek soruya cevap vermiştir. Ancak, şıklar anketin bütünlüğü dikkate alınarak tek şıkka indirilmiştir. Daha önce belirtildiği gibi, yoksulluk, çok nedenli ve çok boyutlu bir olgu olduğu için yoksulların profilleri de çok çeşitlidir. Tek bir yoksul tipinden söz etmek mümkün değildir. İranlı Nasafî, yoksulları 4 gruba ayırmıştır: “açgözlü yoksul”, “kanaatkâr yoksul”, “sabırlı yoksul” ve “iyilikbilir yoksul” (Rahnema, 2009: 135). Ancak, bu sınıflandırma çalışma ve yeteneklerle sınırlı değil, genel bir sınıflandırma niteliğindedir.

Soruya cevap verenlerin %41.9'u yoksulların “eğitimsiz ve temel becerilerden yoksun” olduğunu düşünmektedir. Bu, tablodaki en yüksek orandır. Çalışanların çok az bir kısmı, sırasıyla %3.2 ve %1.6'sı, yoksulların “tembel ve sorumsuz” ve “kendi kendilerini idare etmekten aciz” olduklarını belirtmiştir. Bu üç orandan hareketle,

Çalışanların çoğunun yoksulların tembel veya sorumsuz oldukları ya da kendilerini idare etmekten aciz oldukları için değil, eğitim ve beceri gibi temel kapasitelerden yoksun oldukları için yoksul duruma düştüklerini düşündüğünü söylemek mümkündür. Bu da, Sen'in "kapasite yoksunluğu" yaklaşımının çalışanlar arasında yaygın olduğunu göstermektedir. Bunun yanında, çalışanlardan hiç kimsenin yoksulları "alışkan ve gayretli" olarak belirtmemesi de dikkat çekmektedir. Ayrıca, diğer şikkını işaretleyen de hiç olmamıştır

Çalışanların %25.8'i yoksulların "ėnbirlik yaşadıklarını ve gelecek beklentilerinin olmadığını" düşünmektedir. Bu durum, "yoksulluk kültürü"nn bir göstergesi olarak alınabilir. Zira yoksulluk kültürünün hâkim olduğu çevrelerde, hayatlar yaşanan "ėn" ile eşdeğer görülmekte, gelecek beklentileri ve yaşama dair planlar ise "yarın"la sınırlı kalmaktadır. Türkiye'de yoksullar arasında bir yoksulluk kültürü anlayışının olduğunu ileri süren görüşler, fazla kabul görmemekte; ancak, tabloda görüldüğü üzere, gönüllü kuruluşlarda çalışanlar arasında yoksulluk kültürünün varlığına inananlar bulunmaktadır. İleride görüleceği gibi, yoksulluk kültürüyle ilgili verileri gösteren tablo da, bu görüşü teyit etmektedir.

Çalışanların %27.4' ise yoksulların "becerikli ama eşit fırsatlardan mahrum kaldıklarını" düşünmektedir. Bu da, gönüllü kuruluş çalışanlarının önemli bir kısmının yoksulluğu yapısal unsurlarla ilişkilendirdiği anlamına gelmektedir. Bu ayrıca, yoksulluktan dolayı yoksulları suçlamamak gerektiği manasını da taşımaktadır. Görüldüğü kadarıyla çalışanların önemli bir kısmı için, eğitimsizlik ve temel kapasitelerden yoksunluk, yoksullar için bir eksiklik olarak görülebilir ve yoksulların yoksul duruma düşmelerinin en önemli nedenleri arasında yer alabilir; fakat bunlardan hareketle, suçlayıcı bir anlayışla yoksulları yoksulluklarından ötürü sorumlu görmek ve dolayısıyla yoksullukla mücadeleyi bireysel faktörler üzerinden yürütmek, doğru bir yaklaşım olarak görülmemektedir.

3.3.15. Yoksullarla Görüşme Sıklığı

Yoksulluk dinamik bir olgu olduğu için (rneğin, yoksullar çok sık yer değişmekte, evlenmeler, boşanmalar ve mahkmiyetler hanenin yapısında değişiklikler meydana getirmekte, çalışma ve işsizlik durumları sürekli değişmekte vs.), yoksulların profilini güncel tutmak amacıyla aralıklarla yoksul haneleri ziyaret etmek zorunlu

olmaktadır. Yoksullukla mücadelede başarı sağlamanın bir şartı da, yoksullarla ilgili doğru ve güncel verilere sahip olmaktır. Bu yüzden, gönüllü kuruluş çalışanlarının kuruluş binasında veya sahada yoksullarla görüşmeleri önemli görülmektedir.

Tablo 46: Gönüllü Kuruluş Çalışanlarının Yoksullarla Görüşme Oranları.

Yoksullarla görüşme	Sayı	%
Her gün	29	46.8
Haftada 1-2 kez	9	14.5
Haftada 3-4 kez	2	3.2
Ayda bir kez	14	22.6
Diğer	8	12.9
Toplam	62	100.0

Tabloda görüldüğü üzere, çalışanların yarıya yakını (%46.8), yoksullarla “her gün” görüştüğünü belirtmiştir. Bu da, çalışanların önemli bir kısmının yoksullarla yakın bir ilişki içinde olduğunu göstermektedir. %14.5’i haftada 1-2 kez, %3.2’si haftada 3-4 kez, %22.6’sı ayda bir kez yoksullarla görüştüğünü belirtmiştir. %12.9’u da diğer şikkını işaretlemiştir. Yoksullarla “her gün” görüştüğünü belirtenlerden sonra, ikinci sırayı %22.6 ile “ayda bir kez” görüştüğünü belirtenlerin alması dikkat çekmektedir. Ancak bu, olumsuz bir durum olarak görülmeyebilir. Tablonun geneli göz önünde bulundurulduğunda, çalışanların oldukça sık oranda yoksullarla görüştükleri ortaya çıkmaktadır.

3.3.16. Yoksulların Dünyasını Değerlendirme Durumu

Yoksullukla mücadelede önemli bir husus, yoksulların nasıl bir iç dünyaya sahip olduklarıdır. Yoksulların ruh halleri, ümit(sizlik)leri, karamsarlıkları, dışlanmışlık hisleri vb. durumlar, yoksullukla mücadele çabalarını etkileyen hususlardır. Ancak, burada bir çeşitlilik söz konusudur. Yoksullukla mücadele eden kuruluşlar ve bu kuruluşlarda çalışanların, birbirinden farklı iç dünyalara sahip yoksullarla karşılaşmaları oldukça yüksek bir ihtimaldir. Dolayısıyla, çalışanların tek bir seçeneği işaretlemeleri zor görünmektedir. Bu yüzden, çalışanlardan en çok rastladıkları şikkı işaretlemeleri istenmiştir.

Tablo 47: Çalışanlara Göre Yoksulların İç Dünyaları.

Yoksulların dünyası	Sayı	%
Kaderci ve kanaatkârlar	11	17.7
Onurlu ve dürüstler	6	9.7
Kendilerini dışlanmış hissediyorlar	12	19.4
Ümitsizler, yarınları yok	27	43.5
Diğer	6	9.7
Toplam	62	100.0

Önemli oranda çalışanın (%46.3), yoksulların iç dünyaları için “ümitsizler, yarınları yok” şikkını işaretlemesi, oldukça dikkat çekicidir. Bu, çalışanların önemli bir kısmı için, yoksulların yoksulluktan kurtulma ümitlerinin az olduğu anlamına gelmektedir. Bu aynı zamanda yoksulluk kültürünün varlığına işaret eden bir bulgudur. Zira ümitsizlik, yoksulluk kültürünün en önemli göstergeleri arasında yer almaktadır.

Çalışanların %17.7’si yoksulların “kaderci ve kanaatkâr” olduklarını, %9.7’si “onurlu ve dürüst” olduklarını, %19.4’ü ise “kendilerini dışlanmış hissettiklerini” düşünmektedir. Kendini dışlanmış hissetmekle ümitsiz olma birbirine yakınlığı ifade eden duygular olduğu için bu ikisi bir arada değerlendirilebilir. Bu ikisi birlikte hesaplandığında, oran %62.9’a çıkmaktadır. Kaderci ve kanaatkârlık durumu da buna eklenirse, oran oldukça yüksek boyutlara ulaşmaktadır. Bu da, çalışanların gözünden yoksullar açısından yoksulluktan kurtulmanın oldukça zor olduğunu göstermektedir. Oysa bireysel anlamda yoksulluktan kurtulmak için yoksulların buna hazır olmaları, yani yoksulluğu hayat boyu süren bir kader olarak görmemeleri ve durumlarının değişebileceğine dair ümitli bir iç dünyaya sahip olmaları gerekmektedir. Yoksulun kendisi yoksulluktan kurtulmaya istekli ve ümitli değilse, hiçbir yoksullukla mücadele yöntemi onu yoksulluktan kurtaramaz. Yoksullukla mücadele yoksullara rağmen değil, ancak yoksullarla birlikte, yoksulların inisiyatif almalarıyla başarıya ulaşabilir.

Diğer şikkını işaretleyenlerin oranı ise %9.7’dir. Bu şikkı işaretleyenler, muhtemelen şıklar arasında tercih yapmanın zor olduğunu düşünmüşlerdir. Nitekim diğer şikkını işaretleyenlerin bir kısmı, yoksullar için bütün şıkların mümkün olduğunu ve her türlü iç dünyaya sahip yoksulun bulunduğunu belirtmiştir. Örneğin, Gönül Kuşağı Derneği’ndeki bir çalışan diğer şikkına “kaderci, isyankâr, tembel ve dürüst değiller”, bir diğeri de “gelsin de nereden gelirse gelsin” ibaresini yazmıştır.

3.3.17. Yoksulların Yardımlara Bakış Açılarını Değerlendirme

Yoksulların kendilerine yapılan yardımları nasıl gördükleri kadar, gönüllü kuruluş çalışanlarının yoksulların yardımlara yaklaşım biçimini nasıl değerlendirdikleri de oldukça önemlidir. Bu soruda, çalışanların gözünden yoksulların kendilerine yapılan yardımları nasıl gördükleri öğrenilmeye çalışılmıştır. Çalışanların bu konudaki düşünceleri, onların yoksullara yaklaşım biçimini ve yoksullukla mücadele anlayışlarını göstermesi açısından da önemli görünmektedir.

Tablo 48: Yoksulların Yardımlara Yaklaşım Biçimi.

Yardımlara bakış açısı	Sayı	%
Yardımları bir geçim kaynağı olarak görüyorlar	11	17.7
Yardımları bir hak olarak görüyorlar	13	21.0
Yardım kuruluşlarına minnettarlık duyuyorlar	26	41.9
Yardımları bir ek kazanç olarak görüyorlar	6	9.7
Diğer	9	9.7
Toplam	62	100.0

Tabloda görüldüğü gibi, çalışanların önemli bir kısmı (%41.9), yardım alan yoksulların “yardım kuruluşlarına minnettarlık duyduğunu” belirtmiştir. %17.7’si yoksulların yardımları bir “geçim kaynağı” olarak, %21’i yardımları “bir hak” olarak, %9.7’si ise yardımları bir “ek kazanç” olarak gördüğünü belirtmiştir. Diğer şikkını işaretleyenlerin oranı da %9.7’dir. Görüldüğü kadarıyla, verilen cevaplardan gönüllü kuruluş çalışanlarının- her ne kadar “yardım kuruluşlarına minnettarlık duyuyorlar” şikkı bariz biçimde yüksek bir değer almışsa da- yoksulların yardımlara bakış açılarını farklı değerlendirdikleri anlaşılmaktadır.

Çalışanlara göre, yardımları bir geçim kaynağı olarak gören yoksulların sayısının bir ek kazanç olarak görenlerin sayısından fazla olması, gönüllü kuruluşların yardım ettikleri yoksulların çoğunun göreliden ziyade mutlak yoksulluk içinde yaşadığı şeklinde yorumlanabilir. Yine çalışanlara göre, önemli oranda yoksulun yardımları bir hak olarak görmesi, toplumda yoksulların yardımlara olan bakış açılarının değişmeye başladığını göstermekte ve yardımları artık bir “bağış” veya kendilerine yapılan bir “lütuf” olarak değil, kendilerinin hakkı olduğunu düşündükleri ve devletin veya toplumun bu hakkı kendilerine vermekle sorumlu gördükleri anlamı çıkmaktadır. Diğer

şikkını işaretleyenler ise yoksullar için bütün şıkların mümkün olabileceğini belirtmişlerdir.

3.3.18. Yoksulluk Kültürünün Varlığına Dair Görüşler

Çalışmanın birinci bölümünde yoksulluk kültüründen bahsedilmiş; ama konuyla ilgili olarak gönüllü kuruluşlarda çalışanların görüşleri üzerinde durulmamıştır. Yoksulluk kültüründen ne anlaşılması gerektiğini belirtmek için soru kökünde “yardım bağımlılığı, tembellik, sorumsuzluk vb. özellikler gösteren bir yoksulluk kültürü (yaşam tarzı) var mı?” şeklinde kısa bir açıklama yapılmıştır. “Yaşam tarzı” tabirini, kavramdan ilk bahseden Lewis kullanmıştır. Dolayısıyla, yoksulluk kültürü için bir alt kültüre ait çeşitli özellikler gösteren “yaşam tarzı” ifadesini kullanmak yanlış görünmemektedir. Yoksulluk kültürü, genellikle getto ve gecekondu gibi kent yoksullarının yoğun bir şekilde yaşadıkları yerlerde- çöküntü alanlarda- varlığına rastlanılan bir olgudur. Türkiye’de ise bu yerler, özellikle gecekondu, İstanbul, Ankara, Diyarbakır ve Erzurum gibi büyük şehirlerde görülmektedir.

Tablo 49: Yoksulluk Kültürü Var mı?

Yoksulluk kültürü	Sayı	%
Evet	21	33.9
Hayır	6	9.7
Yoksullar tek tip değil	35	56.5
Toplam	62	100.0

En dikkat çeken tablolardan biri de budur. Tabloda görüldüğü gibi, “Yoksullar tek tip değil” seçeneği bulunduğu halde, hatırı sayılır sayıda çalışanın (%33.9), yoksullar arasında bir alt kültüre ait özellikler gösteren yoksulluk kültürünün bulunduğunu düşünmesi, oldukça dikkat çekmektedir. Buradaki veriler bundan önceki bulgularla paralellik taşımaktadır. Çalışanların %9.7’si yoksullar arasında bir yoksulluk kültürünün bulunmadığını düşünmektedir. Yoksulların “tek tip” olmadığını düşünenlerin oranı ise %56.5’tir.

Tablodan anlaşılacağı üzere, çalışanların yarıdan fazlası, yoksulları yoksulluk kültürü gibi tek bir kategori altında sınıflandırmanın zor olduğunu düşünmekte, bunun yanında bazı yoksul kesimler arasında yoksulluk kültürüne ait özelliklerin var olduğuna

inanmaktadır. Buradaki veriler, yoksulluk kültürüyle ilgili çalışmalara katkı sağlayabilir.

Yoksulluk kültürü, bir alt kültüre ait özellikler gösterdiği için yoksullukla mücadelede bu kültürle mücadele etmek, diğer yapısal unsurlarla mücadele etmekten daha zor, daha maliyetli ve daha uzun dönemli görünmektedir. Zira bir alt kültür bazı toplumsal kesimler tarafından benimsendiği ve nesilden nesile aktarıldığı için, yerleşik bir kültürü toplumdan kaldırmaya çalışmanın çok zor olduğu aşîkârdır. Bu yüzden, yoksullukla mücadelede önemli bir unsur, yoksulluk kültürünü meydana getirebilecek hususlara dikkatle eğilmek olmalıdır.

3.3.19. Yoksulluğun Yol Açtığı Sorunlar

Yoksulluğun kendisi önemli bir toplumsal sorun olduğu gibi, yoksulluğa bağlı olarak meydana gelen sonuçlar da önemli sorunlara dönüşebilmektedir. Yoksulluğun olumsuz sonuçlar doğurması, yapısından ve yoksulların yaşam koşullarından kaynaklanmaktadır. Çünkü yoksulluk, Bulut'un da belirttiği gibi,

“sadece bir gelir azlığı, temel kentsel hizmetlerden mahrum olma değildir, aynı zamanda alt sosyal statülü mahallelerde yaşama, kent mekânında marjinalleşme, sağlıksız çevre koşullarında yaşamını sürdürme, adalet, eğitim, sağlık hizmetlerinden daha az yararlanabilme, şiddete daha açık olma, yeterli güvene sahip olmamaktır” (Erdoğan, 2010: <http://www.dunyabulteni.net>).

Yoksullukla mücadelenin önemli bir yönü de, yoksulluğun ortaya çıkardığı olumsuz sonuçları gidermektir. Gönüllü kuruluşların yoksullukla mücadelelerini bu bağlamda değerlendirmek mümkündür. Dolayısıyla, gönüllü kuruluşlarda çalışanların, yoksulluğa bağlı olarak ortaya çıkan sorunlar hakkında ne düşündükleri önemli görünmektedir.

Tablo 50: Çalışanlara Göre Yoksulluğun Yol Açtığı Sorunlar.

Yoksulluktan kaynaklanan sorunlar	Sayı	%
Hiçbir soruna yol açmıyor	-	-
Boşanmalara, aile parçalanmalarına, evi terk etmelere	60	96.8
Çocukların eğitimsiz kalmalarına ve sokağa düşmelerine	46	74.2
Depresyon ve stres gibi hastalıklara	29	46.8
Sosyal, ekonomik ve siyasal dışlanmaya	18	29.0
İstismarcılığa, aylaklığa	21	33.9
Şiddet ve suç	25	40.3
Diğer	1	1.6

* Birden fazla şıkla cevap verilmiştir.

Tabloda görüldüğü gibi, yoksulluk en çok aile yapısını ve bireyleri etkilemektedir. Soruya cevap verenlerin tamamına yakını (%96.8), yoksulluğun yol açtığı sorun olarak “boşanmalara, aile parçalanmalarına, evi terk etmelere” şıkkını işaretlemiştir. Önemli oranda çalışan da (%74.2), yoksulluğun “çocukların eğitimsiz kalmalarına ve sokağa düşmelerine” neden olduğunu düşünmektedir. Bu iki şıkkın yüksek değer alması, çalışanların yoksulluk kültürünün varlığına inandıklarının bir göstergesi olarak alınabilir. Yoksulluktan kaynaklanan boşanmalar ve evi terk etmeler (evi terk etme erkekler arasında daha yaygındır), aile yapısında derin etkiler bırakmaktadır. Hane yapısında meydana gelen bu değişimler; aile parçalanmaları, kadın ve çocuk yoksulluğunun ortaya çıkması, kadının hane reisliği rolünü üstlenmek zorunda kalması, çocukların eğitimsiz kalmaları ya da eğitimlerini yarıda bırakmaları ve çocuk işçiliği gibi sorunlara yol açmaktadır. Yoksulluğun ortaya çıkardığı bu sonuçlar, giderek artan kadın ve çocuk yoksulluğunun en önemli nedenleri arasında yer almaktadır. Çalışanların bu iki temel üzerinde yoğunlaşmaları, yoksulluğun derin etkilerinin ve olumsuz sonuçlarının farkında olduklarını göstermektedir.

Çalışanların %46.8’i yoksulluğun “depresyon ve stres gibi hastalıklara” yol açtığını belirtmiştir. Yoksullukla hastalıklar arasında doğrudan bir ilişki bulunmasa da, bağlantıların bulunduğunu söylemek mümkündür. Toplumun genelinde hastalıklarda bir artış görüldüğü gibi, yoksul hanelerde de bir artış gözlenmektedir. Anti-depresyonları kullanmak oldukça yaygınlaşmıştır. Sağlıksız yaşam koşulları, oturulan evlerin fiziksel yapıları, sosyal güvenceden mahrumiyet, evi geçindirememe ve tedavi masraflarını karşılayamama gibi etmenler, yoksul hanelerdeki hastalıkların nedenleri arasında

gösterilebilir. Depresyon ve stres gibi sosyal içerikli hastalıkların diğer hastalık türleri gibi yoksullar arasında sık görülmesini ayrıca belirtmek gerekmektedir.

Çalışanların %29'u yoksulluğun "sosyal, ekonomik ve siyasal dışlanmaya", %33.9'u "istismarcılığa ve aylaklığa", %40.3'ü de "şiddet ve suça" yol açtığını düşünmektedir. Diğer şikkını işaretleyenlerin oranı ise %1.6'dır. Hiç kimsenin yoksulluğun "herhangi bir soruna yol açmadığını" belirtmesi de, oldukça dikkat çekmektedir. Tablodaki verilerden anlaşılacağı üzere, çalışanlar için yoksulluk önemli toplumsal sonuçlar doğurmaktadır. Örneğin, önemli oranda çalışanın yoksulluğun "sosyal, ekonomik ve siyasal dışlanmaya" neden olduğunu belirtmesi, dışlanmaların da önemli birer toplumsal sorun haline geldiğini göstermektedir. Aynı şey şiddet ve suç için de söylenebilir. Şiddet ve suç, Türkiye'de son yıllarda artış göstermiştir; ama bu artışın yoksullar arasında ne oranda gerçekleştiğini kestirmek güç görünmektedir. Çünkü, Bulut'un da belirttiği gibi, yoksullukla şiddet ve suç arasında doğrudan bağlantı kurmak, her zaman mümkün olmadığı gibi, bu bağlantı yere ve zamana göre de değişmektedir (Erdoğan, 2010: <http://www.dunyabulteni.net>). Buna rağmen, çalışanların önemli bir kısmının yoksulluğun şiddet ve suça yol açtığını düşünmesi, önemli bir veri olarak alınabilir.

Yoksulluğun bireysel düzeyde yol açtığı en önemli sonuçlardan biri de, yoksullar arasında istismarcılığa ve aylaklığa neden olmasıdır. Tabloda görüldüğü gibi, çalışanların %33.9'u böyle düşünmektedir. Ancak, istismarcılığın tek nedeni yoksulluk değildir. Yoksullukla mücadele alanında faaliyet gösteren yardım kuruluşlarının sayısındaki artış, bu kuruluşlar arasında işbirliği ve bilgi paylaşımının olmaması, belediyelerin sosyal yardım faaliyetlerine katılmaları gibi hususlar da, istismarcılığı dolaylı olarak etkilemektedir.

Tabloda görüldüğü üzere, çalışanların çoğu yoksulluğun toplumun genelinde, ailede ve bireylerde ciddi sorunlara yol açtığının farkındadır. Özellikle, çalışanların yoksulluğun aile ve bireylerde meydana getirdiği tahribatları belirtmeleri, son derece anlamlıdır. Ancak, yoksulluk sadece aile ve bireyleri değil, toplumu da etkileyen ciddi sonuçlar doğurmaktadır. Bu da gösteriyor ki, yoksullukla mücadele sadece devleti veya toplumun bazı kesimlerini ilgilendiren bir mesele değil, toplumdaki herkesi ilgilendirmekte ve herkese sorumluluk yüklemektedir.

Bununla birlikte, sosyal eğitimle yoksulları bilinçlendirme gibi uygulamaların yoksullukla mücadele stratejilerinde kullanılması, yoksulluğun aile ve birey düzeyinde yol açtığı sorunları hafifletebilmesini mümkün kılabilir. Örneğin, yoksulluk aile içinde şiddeti, çocukların istismarını, depresyon gibi hastalıkların görülmesini ve evin dağınık ve kirli olmasını gerektirmeyebilir. Bu tür olumsuz durumlar, çok fazla bir çaba gerektirmeden de giderilebilir. Önemli olan, bu konudaki iradeyi ortaya koymak ve yoksullara insan perspektifinden yaklaşmaktır.

3.3.20. Yoksulluğu Yenmenin İmkânı Üzerine Görüşler

Adı “mücadele” olduğu için yoksullukla mücadele, uzun vadede yapılması gerekenleri ifade etmektedir. Hiçbir kurum ve kuruluş yoksulluğun kısa vadede ortadan kaldırılacağına inanmamaktadır. Örneğin, yoksullukla mücadelenin en önemli küresel aktörlerinden biri olan UNDP, 2000 yılındaki Milenyum zirvesinde ancak mutlak yoksulluğun (açlığın) 2015 yılına kadar yarı yarıya indirilmesi öngörüsünde bulunabilmiştir. Yıllar geçtikçe bu öngörünün bile, gerçekleşme ihtimalinin ne kadar zayıf olduğu ortaya çıkmıştır. Mutlak yoksulluğu ortadan kaldırmak bu kadar zor ve zaman alan bir süreçse, görece ve insanî yoksullukla mücadele etmenin ne kadar zor olduğu anlaşılmaktadır. Yoksullukla mücadelede mesafe alınamamasının bir nedeni, alınan kararların politik, ekonomik vb. nedenlerle uygulamaya konulamamasıdır. Siyasî irade eksikliğini de hesaba katmak gerekmektedir. Ancak, yoksulluktan kurtulmayla ilgili görüşler, kuruluştan kuruluşa (örneğin, uluslararası ve yerel kuruluşlar, devlete ait kuruluşlar) ve aynı kuruluştaki çalışanlar arasında değişmektedir. Tablo 51, gönüllü kuruluşlarda çalışanların yoksulluktan kurtulma hakkında ne düşündüklerini göstermektedir.

Tablo 51: Yoksulluktan Kurtulmak Mümkün mü?

Yoksulluktan kurtulmanın imkânı	Sayı	%
Evet, mümkündür	27	43.5
Hayır, mümkün değildir	4	6.5
Kısmen	31	50.0
Toplam	62	100.0

Çalışanların %43.5'i yoksulluktan kurtulmanın “mümkün” olduğunu, %6.5'i “mümkün olmadığını”, %50'si ise “kısmen mümkün” olduğunu düşünmektedir. Mümkün ile kısmen mümkün bir arada hesaplandığında, bu oran %93.5'e çıkmaktadır. Dolayısıyla, çalışanların önemli bir kısmının yoksulluktan kurtulmanın mümkün olduğuna inandığını, yarısının ise yoksulluktan kurtulmanın mümkün olduğunu varsaymakla birlikte, bunu gerçekleştirmenin zor olduğunu düşündüğünü söylemek mümkündür. Bir çalışanın bu soruya açıklama getirerek şunları yazması anlamlı görülmektedir: “A'den Z'ye herkes dürüst ve adaletli olursa, çalışan hakkını alırsa neden olmasın.” Çalışanların tamamına yakınının yoksulluktan kurtulma konusunda ümitli olmaları önemli görünmektedir. Çünkü bu, yerel düzeyde yoksullukla mücadelede, çalışanlar için önemli bir motivasyon kaynağı olarak görülmektedir.

Buradaki bulgular, tablo 47'deki verilerle çelişmektedir. Yoksulların iç dünyalarıyla ilgili olarak çalışanların görüşlerini gösteren tablo 47'de, çalışanların yarıya yakınının, yoksulların ümitsiz bir iç dünya sahip olduklarını düşündüğü görülmüştür. Çalışanların bu düşüncesi de yoksulluktan kurtulmayı olumsuz etkilediği şeklinde yorumlanmıştır. Tablo 51'de ise, çalışanların çoğu yoksulluktan kurtulmanın mümkün olduğunu belirtmiştir. Çalışanların tablo 47'de yoksullardan, tablo 51'de ise yoksulluk olgusundan hareketle görüş belirttiklerini söylemek mümkündür.

3.4. GÖNÜLLÜ KURULUŞLARIN YOKSULLUKLA MÜCADELEDEKİ ROLLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

3.4.1. Çalışanların kendi Kuruluşlarının Yaptığı Yardımları Değerlendirme Durumu

Gönüllü kuruluşlarda çalışanların kendi kuruluşlarının faaliyetleriyle ilgili görüşlerini ve yaptıkları yardımlar hakkında ne düşündüklerini öğrenmek önemli görünmektedir. Bu soruda, yapılan yardımların yoksullara ulaşma derecesi saptanmaya çalışılmıştır. Tablo 52, çalışanların bu konudaki görüşleriyle ilgili verileri sunmaktadır.

Tablo 52: Çalışanların Kendi Kuruluşunun Yaptığı Yardımlar Hakkındaki Görüşü.

Yardımlarla ilgili görüşler	Sayı	%
Gerçek yoksulların ihtiyacını karşılıyor	41	66.1
Yoksulların ihtiyaçlarını karşılamakta yetersiz	7	11.3
Bütün yoksullara ulaşmıyor	11	17.7
Diğer	3	4.8
Toplam	62	100.0

Çalışanların %66.1'i kendi kuruluşunun yaptığı yardımların “gerçek yoksulların ihtiyacını karşıladığını”, %11.3'ü “yoksulların ihtiyaçlarını karşılamakta yetersiz olduğunu”, %17.7'si “bütün yoksullara ulaşmadığını” düşünmektedir. %4.8'i ise diğer şikkını işaretlemiştir. Verilerden anlaşılacağı üzere, çalışanların çoğu kendi kuruluşunun yaptığı yardımların o yöredeki “gerçek yoksulların” ihtiyaçlarını karşıladığına inanmaktadır. Çalışmanın varsayımlarını doğrulayan bu durum, gönüllü kuruluşların yoksullar arasında bir sınıflamaya gittiklerinin, gerçek ile gerçek olmayan yoksul ayırımı yaptıklarının bir göstergesi olarak görülebilir. Bu husus üzerinde biraz durmak gerekmektedir.

Gerçek yoksul ile gerçek olmayan yoksuldan hareketle yardımı hak eden yoksul ile hak etmeyen yoksul arasında bir ayırma gidildiği görülmektedir. Bu anlayışa göre, yoksul, yardımı hak edip etmeme durumuna göre belirlenmektedir. Simmel'in (2009: 176) belirttiği gibi, “sosyolojik bir kategori olarak yoksullar, belli eksiklik ve mahrumiyetlerden mustarip olanlar değil, yardım alan ya da toplumsal normlara göre alması gerekenlerdir.” Ancak, bu anlayış hükümetlerin yürüttüğü merkezi bir yoksullukla mücadele stratejisi için kusurlu görülebilir. Fakat imkânları kısıtlı olan ve toplumsal baskı altında bulunan gönüllü kuruluşların, yoksullar arasında bir sınıflandırma yapmaları, örneğin kimin yardıma uygun olup olmadığını ve hangi kesimlere ve gruplara öncelik vermeleri gerektiğini bilmeleri bir zorunluluktan ileri gelmektedir. Mesela, Sarmaşık Derneği, hanede çalışabilecek güçte birinin olması durumunda o haneye yardım yapmamaktadır. Aynı şey, Mamuret'ül-Aziz Vakfı ve Gönül Kuşağı Derneği için de geçerlidir. Aslında, genel ölçütlere göre hane yoksuldur; ama bu kuruluşlar, tabiri caiz ise, yoksulların en yoksuluyla ilgilendikleri için, yoksullar arasında bir tercih yapmak zorunda kalmaktadırlar.

Burada, Dost Eli Derneği'nde bir yöneticinin belirttiği bir hususa değinmek önemli görünmektedir. Yönetici şunları söylemekte: “Yoksullara bir şeyler vermek için onlar hakkında en ince detayına kadar her şeyi bilmek istiyoruz. Bu ne kadar ahlâkîdir. Ayrıca, bazı alışkanlıklarından dolayı (örneğin sigara gibi) onlara yardım vermekte istekli davranmıyoruz. Hâlbuki insanların tercihlerine ve alışkanlıklarına saygılı olmak gerekir. Kötü olarak nitelendirilen bir alışkanlık, kişinin yardım almasına engel olmamalıdır. Gönüllü kuruluşların faaliyetleri övgüye değerdir; ama bu gibi bazı eksik yönleri vardır. Yoksulları ince eleyip sık dokuyarak araştırdığımız gibi, kendimizi de o ölçüde değerlendirmeye tabi tutmalıyız.”

3.4.2. Yardımların Yoksullar Üzerindeki Etkisi

Gönüllü kuruluşlarda çalışanlara, kendi kuruluşlarının yaptıkları yardımların yoksulları nasıl etkilediği sorulmuştur. Çalışanların gözünden yoksulların duygusal açıdan yardımlara nasıl tepki verdikleri öğrenilmeye çalışılmıştır.

Tablo 53: Kuruluşun Yaptığı Yardımın Yoksulları Etkileme Biçimi.

Yardımların yoksullara etkisi	Sayı	%
Herhangi bir etki yapmıyor	-	-
Mutlu oluyorlar	50	80.6
Duygusal yönden eziklik hissediyorlar	1	1.6
Gururları inciniyor	1	1.6
Diğer	10	16.1
Toplam	62	100.0

Tabloda görüldüğü gibi, çalışanların büyük çoğunluğu (%80), yardım alan yoksulların “mutlu olduğunu” belirtmiştir. Bu, yoksulların gönüllü kuruluşlara karşı minnettarlık duygusu taşıdıkları biçiminde yorumlanabilir. Aynı oranda çalışan (%1.6), yoksulların “duygusal yönden eziklik hissettiklerini” ve “gururlarının incindiğini” belirtmiştir. %16.1’i ise diğer şıkkını işaretlemiştir.

Vakıf/dernek çalışanlarının çoğunun, yardım alan yoksulların mutlu olduklarını belirtmesi, hem gönüllü kuruluşlar hem de yoksullar açısından oldukça önemlidir. Kuruluş açısından önemlidir; çünkü kuruluş doğru bir iş yaptığını düşünmekte ve yardımın yerine ulaştığına inanmaktadır. Yoksullar açısından önemlidir; çünkü yardım

aldıkları için kendilerini küçük düşmüş hissetmiyorlar ve yardımları kendilerinin hakları olduğunu düşünmektedirler. Bunda, kuruluşların yardım dağıtma biçimi de etkilidir. İki kuruluş gıda bankacılığı yoluyla, bir kuruluş da gıda çekleri vermek suretiyle yoksulların bir alışveriş ortamında ihtiyaçlarını karşılamalarını sağlamaktadırlar. Bir kuruluş ise yardım dağıtımını kuruluştaki hazırlanan gıda paketlerini yoksulların evlerine götürmek suretiyle yapmaktadır.

Burada diğer şikkını işaretleyenlerin yazdıklarına bakmakta fayda vardır. Sarmaşık Derneği'ndeki bir çalışan, yardımların “yoksulları sefaletten kurtardığını”, bir diğeri de, “yoksulların hak bilincine varmalarını etkilediğini” yazmıştır. Dost Eli Derneği'nden bir çalışan, yardımların “yoksulların kendilerinin toplum içinde kaybolmadıklarını ve kendilerine değer verildiğini hissetmelerini sağladığını” belirtmiştir. Başka biri de, yardımlarla “yoksulların hayat standartlarının yükseldiğini” ifade etmiştir. Mamuret'ül-Aziz Vakfı'ndan bir çalışan ise, yardımların “yoksulların kendilerini yalnız hissetmediklerini” sağladığını belirtmiştir. Bir başkası da, “mutlu olup şükretmesini bilen olduğu gibi, aksini düşünüp az bulanın da” bulunduğunu söylemiştir. Gönül Kuşağı Derneği'ndeki bir çalışan, “insanları anlamak zor, verdikleri tepki insanların eğitimine göre değişiyor” derken, bir başkası “bir nebze olsun ihtiyaçlarını karşılıyor” demiştir.

Yoksulların yardım alıp almama durumlarına göre gösterdikleri tepkiler, bazı vakıf faaliyetleri sırasında gözlemlenmiştir. Yardım talebinde bulunup da hiçbir yardım almayanların, bütün yardım çeşitlerinden yararlanmayanların, yardımları kesilenlerin veya geç alanların, yardım için talepte bulunurken ne kadar yırtıcı davrandıkları, “bizim hakkımızı niçin bize vermiyorsunuz” ve “zaten siz yoksullara değil zenginlere veriyorsunuz” türünden deyişleri ve hatta kuruluşu veya kuruluştaki bazı kişileri savcılığa şikâyet ettikleri görülmüştür. Bu durum, değer erozyonunun yoksullar arasında ne ölçüde yaygın olduğunun bir kanıtı olarak da görülebilir. Ancak, şu da bir gerçektir ki, bu sadece yoksullara özgü bir durum değildir. Toplumun her tabakasında aynı sıfatlara sahip ve benzer davranışlarda bulunan insanlar bulunmaktadır. Örneğin, açgözlülük, hırs, öfke, kanaatsizlik, doğru konuşmama, istismarcılık vb. insana ait özellikler toplumun genelinde görülmektedir; sadece bir tabakaya veya sınıfa özgü değildir.

3.4.3. Yardımların Olumsuz Tesir Meydana Getirip Getirmediği Hususu

Yoksullukla mücadele kapsamında yapılan sosyal yardımların yoksulları olumsuz yönde etkileyip etkilemediği, önemli bir tartışma konusudur. Liberal ve muhafazakâr görüşlere göre, yardımlar bağımlılık meydana getirdiği ve yoksulları çalışmadan uzaklaştırıp tembelliğe sevk ettiği için, yoksullara verilmemelidir. Ancak, yoğun eleştiri alan bu görüş, günümüzde fazla kabul görmemektedir. Çünkü bugün dünyada, sadece yardımlarla geçinen ve yardımların kesilmesi halinde açlıkla yüzleşen milyonlarca yoksul bulunmaktadır. Sosyal yardımlar, uzun vadede yoksulluğu ortadan kaldırmada etkili olmasa da, gıda gibi acil ihtiyaçların karşılanmasında önemli bir yöntem olarak görülmektedir. Bu yönüyle bile, sosyal yardımların olumsuz etkileri olabilir. Çünkü gelişigüzel ve insan onuruna yakışmayan bir şekilde dağıtılan yardımların yoksulları olumsuz etkilediği bilinmektedir. Gönüllü kuruluş çalışanlarına, yaptıkları yardımların herhangi bir olumsuzluğa yol açıp açmadığı sorulmuştur. Verilen yanıtlar, tablo 54’te görülmektedir.

Tablo 54: Çalışanlara Göre Yardımların Olumsuz Etkisi.

Yardımların olumsuz etkisi	Sayı	%
Hiçbir olumsuzluğa yol açmıyor	32	51.6
Yardımlara bağımlılık meydana getiriyor	15	24.2
İnsanları tembelliğe itiyor	3	4.8
İstismarcılığa ve suiistimale neden oluyor	7	11.3
Diğer	5	8.1
Toplam	62	100.0

Tabloda görüldüğü üzere, çalışanların yarısından fazlası (%51.6), kendilerinin yaptığı yardımların “hiçbir olumsuzluğa yol açmadığını” belirtmiştir. Buna karşın, önemli oranda çalışan (%24.2), yardımların “bağımlılık meydana getirdiğini”, az sayıda çalışan da (%11.3) “istismarcılığa ve suiistimale neden olduğunu” düşünmektedir. Yardımların “insanları tembelliğe ittiğini” belirtenlerin oranı %4.8’dir. %8.1’i ise diğer şikkını işaretlemiştir. Her şeyden önce, şunu belirtmek gerekir ki, bu oranlar kuruluştan kuruluşa değişmektedir.

Tablodaki verilerden öngörüleceği gibi, çalışanların yarısından fazlası yardımların herhangi bir olumsuz sonuca yol açmadığını düşündüğü halde, yarıya yakını ise yardım

bağımlılığı, tembellik ve istismarcılık gibi olumsuzluklara neden olduğunu düşünmektedir. Tablodaki verilerden hareketle çalışanların yarısının, olumsuz sonuçlarından dolayı yoksullara yardımların kesilmesi gerektiği görüşünü benimsedikleri sonucunu çıkarmak hatalı görünmektedir. Çünkü sadece bu verileri kullanarak böyle bir sonuca ulaşmak doğru bulunmamaktadır.

Diğer şikkını işaretleyen çalışanlardan bir kısmı, olumsuz şıkların hepsinin mümkün olduğunu belirtmiştir. Bir çalışan ise diğer şikkına şu yorumu yazmıştır: “Fakir insanlar, ihtiyaç olsun olmasın bedava verilen her şeyi almanın kâr olduğu görüşündeler; çünkü gözleri korkmuş açlıktan.”

3.4.4. Toplumun Yardım Faaliyetlerine Bakışını Değerlendirme

Çalışanlar kadar, toplumun gönüllü yardım kuruluşlarının faaliyetlerini nasıl gördüğü ve onlar hakkında ne düşündüğü de önemlidir. Gönüllü kuruluşlar, halk arasında genellikle yoksullara yardım eden hayırsever yardım kuruluşları olarak görülmektedir. Bunun bir nedeni, toplumdaki dindar kesimlerin bu tür faaliyetlerle daha çok ilgilenmeleridir. Burada, çalışanların gözünden toplumun gönüllü kuruluşların faaliyetlerini nasıl değerlendirdikleri saptanmaya çalışılmıştır. Tablo 55, bununla ilgili verileri göstermektedir.

Tablo 55: Toplumun Yardım Kuruluşlarının Faaliyetlerine Bakışı.

Toplumun bakışı	Sayı	%
Toplum duyarsız	4	6.5
Hayırseverlik olarak	26	41.9
Dinî duyarlılık olarak	5	8.1
Siyasî amaçlı olarak	1	1.6
Sosyal sorumluluk olarak	21	33.9
Diğer	5	8.1
Toplam	62	100.0

Buradaki bulgular çalışmanın varsayımlarıyla doğru orantılıdır. Zira tabloda görüldüğü gibi, “hayırseverlik” ve “sosyal sorumluluk” anlayışları ön plandadır. Çalışanların %41.9’una göre, toplum gönüllü kuruluşların faaliyetlerini “hayırseverlik”, %33.9’una göre ise “sosyal sorumluluk” olarak görmektedir. Hayırseverliğin daha baskın olması, çalışanlar açısından, toplumun hâlâ gönüllü yardım kuruluşlarını

geleneksel kalıplar çerçevesinde algıladığı şeklinde yorumlanabilir. Bununla birlikte, önemli oranda çalışanın toplumun bakışını “sosyal sorumluluk” olarak değerlendirmesi, geleneksel kalıpların kırılmakta olduğunun bir işareti olarak algılanabilir. İnsanlar görünüşe göre hüküm verdikleri için, yardım faaliyetlerini niçin hayırseverlik olarak gördüklerinin anlamak daha da kolaylaşmaktadır. Çünkü insanların çoğu, yardım kuruluşlarının yoksullukla hangi yolla mücadele ettiklerinin ve yardım dağıtımını dışında başka ne tür faaliyetler yürüttüklerinin farkında değildir. Dolayısıyla, çalışanların toplumun yardım faaliyetlerine bakışını hayırseverlik olarak değerlendirmelerini doğal karşılamak gerekmektedir.

Çalışanların az bir kısmı (%6.5), toplumun yardım kuruluşlarının faaliyetlerine “duyarsız olduğunu” belirtmiştir. %8.1’i toplumun bakışını “dinî duyarlılık olarak”, %1.6’sı da “siyasî amaçlı olarak” görmüştür. Diğer şikkını işaretleyenlerin oranı ise %8.1’dir. Gönüllü kuruluşlarda çalışanların toplumun bakışını “dinî duyarlılık olarak” görmemeleri oldukça dikkat çekmektedir. Ancak, dinî duyarlılık, hayırseverlik olarak da algılanabileceği için, çalışanların bu yüzden hayırseverlik şikkını tercih ettiklerini söylemek mümkündür. Çalışanların toplumun bakışını “siyasî amaçlı olarak” görmemeleri de oldukça önemli görünmektedir. Bu, yardım kuruluşlarının siyasete mesafeli durduklarının bir işareti olarak görülebilir. Diğer şikkını işaretleyenler ise herhangi bir açıklama yapmamışlardır.

3.4.5. Kuruluşların Başka Tür Faaliyetleri

Gönüllü kuruluşların faaliyetleri gıda vb. yardım dağıtımını üzerinde yoğunlaşsa da, kuruluşların başka tür faaliyetleri de bulunmaktadır. Yoksullukla mücadele çok yönlü olduğu için, alanda faaliyet gösteren kuruluşların birden fazla alanda faaliyet yürütmeleri zorunlu olmaktadır. İncelenen kuruluşlarda, Gönül Kuşağı Derneği hariç, diğer üç kuruluş aynı ve nakdi yardımlardan başka faaliyetler de yürütmektedir. Örneğin, üç kuruluşun da araştırma projeleri bulunmaktadır. Bu soruda, gönüllülerin kendi kuruluşlarının diğer faaliyetlerinden haberdar olup olmadıklarını öğrenmek amaçlanmıştır.

Tablo 56: Kuruluşların Diğer Faaliyetleri.

Diğer faaliyetler	Sayı	%
Hiçbir faaliyette bulunmuyor	10	16.1
Eğitim kursları	25	40.3
Meslek kursları	22	35.5
Araştırma projeleri	29	46.8
Radyo, televizyon programları	21	33.9
Diğer	5	8.1

* Birden fazla şıkla cevap verilmiştir.

Her şeyden önce şunu belirtmek gerekir ki, üç kuruluştaki başka tür faaliyetler bulunmasına rağmen, çalışanların %16.1'nin kendi kuruluşunun ayni ve nakdi yardımlar dışında başka “hiçbir faaliyette bulunmadığını” belirtmesi, oldukça ilginçtir. Ancak, bu şikkı işaretleyenlerin çoğunun Gönül Kuşağı Derneği çalışanlarının olduğu tahmin edilmektedir; çünkü derneğin gıda yardımı dışında başka bir faaliyeti bulunmamaktadır.

Kuruluşun diğer faaliyetleri için çalışanların %40.3'ü “eğitim kursları”, %35.5'i “meslek kursları”, %46.8'i “araştırma projeleri”, %33.9'u “radyo ve televizyon programları”, %8.1'i ise “diğer” şikkını işaretlemiştir. Gönüllü kuruluşların eğitim ve meslek kurslarının yanında araştırma projelerini de yürütmeleri ve çalışanlarının da bu faaliyetlere katılmaları, yoksullukla mücadeleyi ciddiyetle sürdürdükleri şeklinde yorumlanabilir. Tablodaki verilerden anlaşılacağı üzere, çalışanların büyük çoğunluğunun kendi kuruluşundaki faaliyetlerden haberdar olduğu anlaşılmaktadır.

3.4.6. Gönüllü Kuruluşların Önündeki Engeller

Birer sivil toplum kuruluşu örneği olan gönüllü kuruluşlar, gönüllülük esasına göre kuruldukları için, hem ekonomik hem de siyasal açılardan çeşitli sorunlarla karşılaşmaları muhtemel görünmektedir. Türkiye’de devlet-toplum arasındaki gerginlik, sivil topluma da yansımakta, devlet tarafından sivil toplum kuruluşlarına şüpheyile yaklaşılmasına neden olmaktadır. Sivil toplum kuruluşlarının sıkı denetimden geçmeleri ve belirli dönemlerde (özellikle askerî müdahalelerin olduğu dönemlerde) otoriter baskılarla yüzleşmeleri, buna kanıt olarak gösterilebilir. Dolayısıyla, Türkiye’de sivil toplum kuruluşlarının çeşitli sorunlarla boğuşmaları doğal karşılanmaktadır. Gönüllü

kuruluşlarda çalışanlara, bu kuruluşların önündeki en önemli sorunların neler olduğu sorulmuştur. Verilen yanıtlar, tablo 57’de gösterilmektedir.

Tablo 57: Kuruluşların Önündeki Sorunlar.

Kuruluşların sorunları	Sayı	%
Bürokratik ve politik engeller	26	41.9
Finansal destek azlığı	41	66.1
Gönüllülerin yetersizliği	20	32.3
Kurumsal altyapı eksikliği (Bina, araç-gereç, personel vs.)	6	9.7
Proje yetersizliği	7	11.3
Diğer	3	4.8

* Birden fazla şıkla cevap verilmiştir.

Çalışanların önemli bir kısmı (%66.1), gönüllü kuruluşların önündeki en önemli sorunun “finansal destek azlığı” olduğunu belirtmiştir. Kendileriyle görüşülen kuruluş yöneticileri de bunu doğrulamışlardır. Dolayısıyla, yerel düzeyde yoksullukla mücadele eden gönüllü kuruluşların bu mücadelede yetersiz kalmalarının bir nedenini, finansal destek azlığına bağlamak mümkündür. Bu, sadece yoksullara yardım götürmek ve çeşitli projeler yürütmek gibi hususlarla değil, aynı zamanda nitelikli ve yeterli sayıda eleman çalıştırmak gibi kuruluşların kurumsal yapılarını da etkileyen en önemli sorunlardan biri olarak görülmektedir.

Çalışanların %41.9’u gönüllü kuruluşların önündeki en önemli sorunlardan biri olarak “bürokratik ve politik engelleri” göstermesi de oldukça dikkat çekmektedir. Kuruluş yöneticileri de bu doğrultuda beyanlarda bulunmuşlardır. Yöneticiler, kuruluşlardan alınan vergilerin haksız olduğunu ve bürokratik prosedürlerin kuruluşların faaliyetlerini yavaşlattığını düşünmektedirler. Yöneticiler ayrıca, devletin toplum yararına çalışan kuruluşlara destek olması gerekirken, engeller çıkarmasını anlamamanın zor olduğunu ifade etmektedirler.

Çalışanların %32.3’ü sorun olarak “gönüllülerin yetersizliğini”, %9.7’si “kurumsal altyapı eksikliğini”, %11.3’ü “proje yetersizliğini” düşünmektedir. %4.8’i ise diğer şıkkını işaretlemiştir. Diğer şıkkını işaretleyen bir çalışan, sorun olarak “toplumun bakış açısı”nı yazmıştır.

3.4.7. Kuruluşların Etkenliğini Artırıcı Önlemler

Yukarıda belirtildiği gibi, gönüllü kuruluşlar, başta finansal destek azlığı ve bürokratik ve politik engeller olmak üzere, çeşitli sorunlarla yüzleşmektedirler. Bu sorunları gidermek ve gönüllü kuruluşları yoksullukla mücadelede daha etkin bir hale getirebilmek için, ne tür önlemlerin alınması gerekmektedir? Bu aslında, gönüllü kuruluşların aynı zamanda en çok nelere ihtiyaç duyduklarının bir göstergesi olarak da alınabilir. Bu yüzden, gönüllü kuruluş çalışanlarının kuruluşların faaliyetlerinin artmasına yönelik olarak ne tür önlemler düşündüklerini öğrenmek önemli görülmektedir.

Tablo 58: Kuruluşların Daha Etkin Olmaları İçin Yapılan Öneriler.

Öneriler	Sayı	%
Gönüllü kuruluşlar kamu ve özel sektör tarafından desteklenmeli	38	61.3
Kurumsal yapıları güçlendirilmeli	7	11.3
Eğitim ve meslek kazandırma projelerine ağırlık verilmeli	21	33.9
Toplum bilinçlendirilmeli	19	30.6
Gönüllü sayısı artırılmalı	15	24.2
Araştırma/geliştirme çalışmalarına ağırlık verilmeli	13	21.0
Diğer	2	3.2

* Birden fazla şıkla cevap verilmiştir.

Gönüllü kuruluşların önündeki en önemli sorunun maddi kaynaklarla ilgili olduğu, bunu aşmak için de devletin ve özel sektörün yardımına ihtiyaç duyulduğu görüşü, kuruluş çalışanlarının çoğu tarafından kabul edilmektedir. Tabloda görüldüğü gibi, çalışanların önemli bir kısmı (%61.3), gönüllü kuruluşların yoksullukla mücadelede daha etkin olabilmeleri için “kamu ve özel sektör tarafından desteklenmesi” gerektiğini düşünmektedir. Bu, çalışanların hem kuruluşların ekonomik sorunlarını halletmek hem de bürokratik ve politik engelleri ortadan kaldırmak için, devlet ve özel sektörün desteğini zorunlu gördükleri şeklinde yorumlanabilir. Ancak, çalışanların devlet desteği beklentisi içinde olmaları, bir ihtiyaçtan ileri gelse de, paradoksal bir durumu ortaya çıkarmaktadır. Çünkü devletin sivil toplum yaklaşımı, çoğu çalışan tarafından zaten bilinmektedir. Buna rağmen, devlet desteğine duyulan ihtiyaç, ilginç

görülmekle beraber, gönüllü kuruluşların sorunlarını ve imkânlarını göstermesi açısından önem taşımaktadır.

Çalışanların %11.3'ü kuruluşların “kurumsal yapılarının güçlendirilmesini”, %33.9'u “eğitim ve meslek kazandırma projelerine ağırlık verilmesini”, %30.6'sı “toplumun bilinçlendirilmesini”, %24.2'si “gönüllü sayısının artırılmasını”, %21'i ise “araştırma-geliştirme çalışmalarına ağırlık verilmesini” önermiştir. %3.2'si de diğer şıkkını işaretlemiştir. “Eğitim ve meslek kazandırma projelerine ağırlık verilmeli” şıkkının önemli oranda değer alması, çalışanların bunu yoksulların yoksulluktan çıkması için önemli bir kaynak olarak gördüklerini göstermektedir. “Toplum bilinçlendirilmeli” şıkkının önemli oranda değer almasını ise çalışanların toplumun hem gönüllü kuruluşların faaliyetleri hakkında hem de genel olarak yoksulluk konusunda bilgi sahibi olmasını istedikleri şeklinde yorumlanabilir. Çalışanların bir kısmının da, “araştırma-geliştirme çalışmalarına ağırlık verilmelidir” görüşünü benimsemesi, gönüllü kuruluşların bu tür faaliyetleri de yürütmeleri gerektiğini göstermesi açısından önemlidir.

Son iki tabloda göze çarpan en önemli hususlardan biri, gönüllü kuruluşların kurumsal yapılarıyla ilgili verilerdir. Bir önceki tabloda, sorun olarak “kurumsal altyapı eksikliği” belirtenlerin oranı az olduğu gibi, bu tabloda da önlem olarak “kurumsal yapıları güçlendirilmelidir” şıkkı az oranda değer almıştır. Bundan anlaşılabileceği üzere, gönüllü kuruluşların ciddi kurumsal sorunları bulunmamaktadır. Çarpıcı bir durum da, gönüllülerle ilgili verilerde görülmektedir. Bir önceki tabloda, sorun olarak “gönüllülerin yetersizliğini” belirtenlerin oranı %32.3 iken, bu tabloda önlem olarak “gönüllü sayısı artırılmalı” diyenlerin oranı ise %24.2'dir. Gönüllülerin azlığı önemli bir sorun olarak görüldüğü halde, gönüllü sayısının artırılmasının dikkate değer bir önlem olarak düşünülmemesi, ilginç görülmektedir.

3.4.8. Gönüllü Kuruluşların Faaliyetlerinin Yeterlilik Durumu

Gönüllü kuruluşlarda çalışanlara, genel olarak, yoksullukla mücadele alanında faaliyet gösteren gönüllü kuruluşların faaliyetlerini yeterli bulup bulmadıkları sorulmuştur. Daha önce belirtildiği gibi, gönüllü kuruluşların önemli faaliyetler yürüttükleri, ama bu faaliyetlerin yerel düzeydeki yoksullukla mücadelede yetersiz olduğu varsayılmıştır. Bu soru, bir ölçüde bu varsayımı test eder niteliktedir.

Tablo 59: Kuruluşların Faaliyetleri Yeterli mi?

Faaliyetlerin yeterliliği	Sayı	%
Evet	9	14.5
Hayır	13	21.0
Kısmen	40	64.5
Toplam	62	100.0

Tablodaki verilerden anlaşılacağı üzere, gönüllü kuruluşların yoksullukla mücadeledeki faaliyetlerinin yetersizliği, çalışanları tarafından da kabul edilmektedir. Çalışanların sadece %14.5’i gönüllü kuruluşların faaliyetlerini yoksullukla mücadelede “tamamen yeterli” bulmuştur. %64.5’i “kısmen yeterli” bulduğunu, %21’i ise “yeterli bulmadığını” belirtmiştir.

Kısmen yeterli bulma, göreceli olduğu için bunu çeşitli şekillerde yorumlamak mümkündür. Örneğin, çalışanların bir kısmı, gönüllü kuruluşların bütün yoksullara ulaşmadığını ve onların ihtiyaçlarını karşılamadığını, bununla birlikte önemli oranda yoksula ulaştığını ve temel ihtiyaçlarını giderdiğini düşünmüş ve buradan hareketle gönüllü kuruluşların yoksullukla mücadeledeki faaliyetlerini “kısmen yeterli” bulmuş olabilir. Dolayısıyla, yeterli olmadığı halde, bazı nedenlerden ötürü çalışanların çoğunun gönüllü kuruluşların faaliyetlerini “kısmen yeterli” bulması olası görünmektedir. Aslında, kısmen yeterlilik, yetersizliği de içinde barındırmaktadır. Faaliyetler için yetersiz demek, bütünüyle mümkün olmadığı için “kısmen yeterli” seçeneğini seçmek anlamlı bulunmuştur denilebilir. Zira bundan önceki bazı bulgular da, gönüllü kuruluşların faaliyetlerinin yetersiz olduğunu göstermiştir.

3.4.9. Kuruluşun Başarısını Değerlendirme Biçimleri

Gönüllü kuruluş çalışanlarının, genel olarak gönüllü kuruluşların faaliyetlerini nasıl gördükleri kadar, özel olarak kendi kuruluşlarının başarısını nasıl değerlendirdikleri de önemli görülmektedir. Çünkü genelden öze inildikçe ve dışarıdan içe yöneldikçe, fikirler de değişmektedir. Nitekim iki tablo (tablo 59 ve 60) arasındaki fark, bunu açıkça ortaya koymaktadır. Çalışanlardan kuruluşun başarısını değerlendirirken, niçin başarılı bulup bulmadıklarını yazmaları istenmiştir.

Tablo 60: Kuruluşun Başarısına Bakış.

Kuruluşun başarısı	Sayı	%
Evet, başarılıdır (Niçin....	40	64.5
Hayır (Niçin...	1	1.6
Kısmen başarılıdır (Niçin....	21	33.9
Toplam	62	100.0

Bir önceki tabloda, çalışanların önemli bir kısmı, gönüllü kuruluşların faaliyetlerini yoksullukla mücadelede yetersiz ve kısmen yeterli bulduğu halde, çoğunluğu kendi kuruluşunu yoksullukla mücadelede başarılı bulmaktadır. İlginç olan, bir önceki tabloda, gönüllü kuruluşların faaliyetlerini “kısmen yeterli” bulan ile tablo 60’da kendi kuruluşunu “başarılı” bulanların oranının aynı olmasıdır: %64.5. Kuruluşunu başarılı bulanların bir kısmı, bunun nedeni olarak “elinden geleni yapmasını”, “siyasî amaçlı olmamasını”, “daha çok aileye ulaşmasını”, “ayırimsız ve adil olmasını”, “düzenli yardım yapmasını”, “farklı projeler üretmesini”, “her imkânı değerlendirmesini”, “sistemli çalışmasını” yazmıştır.

Tablodaki en ilginç veri ise, çalışanların sadece %1.6’sı çalıştığı kuruluşu yoksullukla mücadelede başarılı bulmamıştır. “Kısmen başarılıdır” diyenlerin oranı ise %33.9’dur. Anlaşıldığı kadarıyla, az veya çok, çalışanların büyük çoğunluğu kendi kuruluşunu yoksullukla mücadelede başarılı görmektedir. Kısmen başarılı olduğunu belirtenlerin bir kısmı, bunun nedeni olarak “imkânların kısıtlılığını”, “bürokratik engelleri”, “gönüllülerin yetersizliğini”, “sadece ayni ve nakdi yardım yapmasını” göstermiştir. Kuruluşunu başarılı bulmayan çalışan ise “geçici yardım ver ver, nereye kadar!” görüşünü dile getirmiştir.

3.4.10. Kuruluşların Devletten Beklentileri

Bu soruya, her dört kuruluştan çoğu çalışan cevap vermiştir. Cevap vermeyenlerin sayısı oldukça azdır. Hepsinde ortak görüşler olduğu gibi, farklı görüşler de bulunmaktadır. Devletten en önemli beklentiler, “maddi destek sağlamak”, “ortak projeler yürütmek”, “sosyal devlet ilkesini uygulamak”, “vergi muafiyeti getirmek” ve “bürokratik engelleri azaltmak” şeklinde özetlenebilir.

Dost Eli Derneği’ndeki çalışanlar, devletten beklenti olarak, genellikle “devletin derneğin proje çalışmalarını desteklemesini”, “bürokratik sıkıntıları azaltmasını”, “prim

desteği vermesini", "vergi muafiyeti getirmesini", "STK'lara karşı daha anlayışlı olmasını", "yerel düzeyde yoksullukla m¼cadele eden gön¼ll¼ kuruluşların ön¼n¼ açmasını ve desteklemesini" ve ayrıca onları "takip etmesini" isteyen gör¼řler dile getirmişlerdir. Bunun yanında, "sosyal devlet" ilkesine vurgu yapanlar da bulunmaktadır.

Sarmaşık Derneği çalışanları; "devletin sosyal devlet olmanın gereklerini yerine getirmesi", "maddi destek sağlaması", "ayrımcılık yapmadan yoksullukla m¼cadele için projeler üretmesi", "tarafsız olması gerektiği", "siyasî beklentilerden uzak sorunu çözmeye odaklı çalışmalar yür¼tmesi", "alandaki faaliyet gösteren STK'ları desteklemesi", "ortak projeler yür¼tmeye açık olması" gibi beklentilerde bulunmuşlardır. Ayrıca, "devletin yurttaştan sonra gelmesi" ve "yoksulluğa yol açan politikalara son vermesi gerektiği" yön¼nde gör¼řler de belirtilmiştir.

Mamuret'¼l-Aziz Vakfı çalışanları; "devletin yoksullukla m¼cadele ile ilgili projelere destek vermesi", "finansal destek sağlaması", "b¼rokratik işleri azaltması", "personel desteği vermesi", "işbirliğine açık olması", "gön¼ll¼ kuruluşları denetlemesi", "sosyal devlet ilkesini uygulaması", "ortak bilgi bankası oluşturması", "yardımları denetleyip dengeli ve adaletli dağıtılmasını sağlaması", "vergi muafiyeti getirmesi" gibi beklentilerden bahsetmişlerdir. Ayrıca, "devletin yardımlara bağımlılığı kaldırması", "yoksulluk kriterlerini saptaması", "yoksulluğun ortadan kaldırılması için eğitim, sağlık ve adalet alanlarında etkili ve güvenilir politikalar geliştirmesi", "yardımları STK'lar aracılığıyla veya işbirliğii şeklinde yür¼tmesi" gibi önerilerde de bulunulmuştur.

Gön¼l Kuşağı Derneği çalışanları ise devletten beklenti olarak "gelir dağılımının adaletli kılınması", "siyasî tavır takınmaması", "devletin bu işe karışmaması, sivil toplumun bu işi yapması gerektiği", "gön¼ll¼ kuruluşlardan vergi alınmaması", "devletin veri tabanından faydalanılabilmesi", "b¼rokratik işlerin kolaylaştırılması" gibi gör¼řler dile getirmişlerdir. Sadece bu kuruluştan bir çalışanın farklı bir gör¼ř ileri sürdüğu gör¼lm¼řtür. "Devlet bu işe karışmamalı" diyen çalışan, "yardımı sivil toplum kuruluşları yapmalı. (Allah'tan korkan) yoksa herkes kendi adamına yardım yapar. Belediyelerin yaptığı gibi" diye yazmıştır.

Gör¼ld¼đu gibi, her dört kuruluş da devletten önemli beklentiler içindedir. Çoğu çalışanın "sosyal devlet" ilkesine atıfta bulunması, bu işi devletin yapması gerektiği, devlet gereği gibi yapmadığı için gön¼ll¼ kuruluşların böyle bir çaba içine girdikleri

anlamı çıkmaktadır. Bu da gösteriyor ki, devlet bu işi layığıyla yapsa, insanlar da gönüllü faaliyetlere katılmayacak ve dolayısıyla gönüllü yerel teşekküller vücuda gelmeyecektir. Gönüllü kuruluşlarda çalışanların böyle düşünmesi, devletten ümitli olmaları ve yoksullukla mücadeleyi asıl olarak devletin işi olarak görmeleri, gönüllü kuruluşları- güç ve kaynak açısından- yoksullukla mücadelede yetersiz, buna karşın devleti ise yeterli bulmalarıyla açıklanabilir.

3.4.11. Yerel Gönüllü Kuruluşların Yoksullukla Mücadeledeki Konumlarının Değerlendirilmesi

Gönüllü kuruluşlar günümüzde yerel, ulusal ve uluslararası alanlarda önemli işlevler yerine getirmektedirler. Örneğin, yerelde yoksullukla mücadele ettikleri gibi, deprem, sel ve yaygın gibi doğal afetlerde de önemli görevler almaktadırlar. Çoğu durumda, resmi kurumlardan daha önce felaket bölgelerine gidip çalışma başlatmaktadırlar. Ulusal hükümetlerin yapamadıklarını bazı durumlarda gönüllü kuruluşlar yapabilmektedir. Örneğin, bu çalışmada incelenen kuruluşlardan Dost Eli Derneği, dünyanın en yoksul ülkeleri arasında yer alan Nijer’de (özellikle ülkenin kırsal bölgelerinde), başta katarakt ameliyatları olmak üzere, çeşitli sağlık hizmetleri sunmakta, ülkenin en temel ihtiyaçlarından biri olan su için su kuyuları açmakta ve “balık tutma” projesi kapsamında yoksul insanları iş ve meslek sahibi yapmaktadır. Gönüllülerden oluşan bir ekiple Nijer’e periyodik seferler düzenleyen Dost Eli ve diğer gönüllü kuruluşlar, yurtdışında önemli çalışmalar yürütmektedirler. İnsanları buna iten nedir? Bir gönüllü şunları söylemekte:

“Yoksulların çektikleri acıları bizler yüreğimizde hissetmiyorsak, insan olduğumuzu bir daha sorgulamamız gerekir. Bu insanlar burada toprak üzerinde yatıyorlarsa, üzerinde yatacak döşek bulamıyorlarsa ve sadece tek bir gıdayla besleniyorlarsa, bizim insan olarak buna duyarsız kalmamız mümkün değildir.”

Dolayısıyla, çalışanların bir bütün olarak gönüllü kuruluşları nasıl değerlendirdikleri önemli görünmektedir. Bu soru da çoğu çalışan tarafından cevaplanmış; ama cevap vermeyenlerin sayısı, bir önceki soruya oranla daha fazladır. Kuruluş çalışanlarının çoğu, yerel düzeyde yoksullukla mücadele eden gönüllü kuruluşların hem maddi kaynak hem de yoksulluğu giderme açısından yetersiz olduğunu belirtmiştir. Bu sonuç da, çalışmanın varsayımlarıyla paralellik göstermektedir.

Dost Eli Derneği çalışanlarına göre, bu alanda faaliyet gösteren vakıf/dernek sayısı az; çalışanlar gayretli ve özverili olursa başarı sağlanabilir; bu kuruluşlar bazı yoksul kesimler (özellikle yaşlılar ve özürlüler) için çok önemli bir yere sahiptir, ancak yetersizdirler; ülke için çok önemlidirler. Bazıları da, yerel yönetimlerle yerel STK'lar arasında işbirliği ve işbölümü olması ve bireyselliğin değil kurumsallığın ön plana çıkarılması gerektiğini belirtmişlerdir. Bir çalışan, gönüllü kuruluşlar için “ülkenin olmazsa olmazıdır; çünkü halkla devlet arasında süspansiyon görevi üstleniyorlar” derken, bir başka çalışan, “yerel yönetimlerle yerel STK'lar arasında işbirliği-branşlaşma- ve bu çalışmalarda STK'lara destek” verilmesi gerektiğini belirtmiştir.

Sarmaşık Derneği çalışanlarına göre, mevcut yardım anlayışları “toplumun genetiğini bozmakta”, “bağımlılaştırma ve üretim isteğinden uzaklaştırmakta”, “kaderci bir anlayışa” sebep olmaktadır. Bazıları da, yardım kuruluşlarının “vicdan rahatlatma amaçlı”, “günü kurtarma ve klasik anlayışta olduğunu”; bir kısmı bu kuruluşları görünce mutlu olduğunu ancak bu kuruluşların “politik veya dinî bir hesap yapmamaları, insanlara insan oldukları için yardım edilmesi gerektiğini” belirtmiştir. Bir kısmı da, bu kuruluşların yetersiz kaldığını, “siyasetten uzak durmaları gerektiğini”, “yoksulluğun yardımlarla değil ancak sosyal devlet ilkesi ve adaletli bir gelir dağılımının olmasıyla giderileceğini ve balık tutmayı öğretmenin önemli olduğunu” ifade etmiştir. Bir çalışan, şunları dile getirmiştir: “Yoksulluğun yardımıyla sonlanacağına inanmıyorum. Yoksulluğun sosyal devlet ve adaletli bir gelir dağılımı, insanların üretkenliğini artırmak için yapılacak çalışmalar ile iş alanlarının artırılmasıyla ortadan kalkabileceğine inanıyorum.”

Mamuret'ül-Aziz Vakfı çalışanlarına göre de, “tüm gönüllü kuruluşlar etnik ve cemaat tabanlı düşünceden uzak olmalı ve insan sevgisini temel almalı”; “kamu, özel sektör ve yerel yönetimlerle işbirliğine gidilmeli, toplum duyarlı olmalıdır.” Vakıf çalışanlarına göre, “ortak program çerçevesinde faaliyetlerin yürütülmesi” başarı şansını artırır; ama gönüllü kuruluşlarda- hepsi bir olmamakla birlikte- takip ve süreklilik yetersizdir. Bunun için “kurumlararası işbirliğine” gidilmelidir. Gönüllü kuruluşların konumuyla ilgili olarak bir kısmı da şu görüşleri dile getirmiştir: “Kuruluşların imkânları kısıtlı”, “ortak çalışma ve proje eksikliği var”, “yardımlarda suiistimaller meydana gelmekte”, “çoğu aynı tür yardımda bulunmakta”, “aynı ve nakdi yardım ağırlıklı çalışmakta”, “insan kaynaklarına eğilmemekte”, bazılarında “benmerkezci

düşünce” görülmekte ve “politik” davranmaktadırlar. Biri de, gönüllü kuruluşların “sosyal devletin açığını kapattığını” belirtmiştir. Bir çalışan şunları söylemekte: “Gönüllü kuruluşların büyük bir kısmı, politik davranmakta ve dolayısıyla yandaşlarına yönelik çalışmaktadır. Kimileri de devletten bağımsız ve özgürce çalışmamaktadır.” Bir başka çalışan şu görüşü dile getirmiştir: “Ülkemizde sosyal devlet anlayışı yeterince gelişmediği için bu tür kuruluşlara önemli görevler düşüyor. Bu kuruluşların eğitim ve sağlıkla ilgili yönlendirme ve sosyal hayata kazandırma gibi faaliyetler üstlenmesi de sağlanmalı; buna yönelik projeler üretilmelidir.”

Gönül Kuşığı Derneği çalışanlarına göre ise yerel düzeyde yoksullukla mücadele eden gönüllü kuruluşlar arasında “işbirliği” bulunmamakta, “bilgi paylaşımı” yapılmamakta, “tarafli” davranılmakta, insanları “şucu ya da bucu diye kalıplaşmış önyargılar”a göre nitelendirmek kuruluşların başarı şansını azaltmaktadır. Bir çalışan şu görüşleri belirtmekte: “Bu işler dönemsel olarak değil, sürekli ve planlı yapılmalı. Moda diye yapılmamalı. Bir ilçede birden fazla yardım kuruluşu var; fakat birbirlerinden haberleri yok. Bilgi paylaşıyorlar. Herkesin amacı aynıken, neden işbirliği yerine düşman gibi birbirlerine baktıklarını anlayabilmiş değilim. Birlik olmak ve planlı hareket etmek gerekir. Yoksa hepimiz boşuna kürek çekiyoruz.” Bir başka çalışan da şunları yazmıştır: “Destek görmeyen birkaç kişinin koşturmasıyla bu işler olmaz. Toplum bilinçlendirilmeli. Yardım yapılan aile çok iyi araştırılmalı. Aksi halde, ailede yanılırsanız bu da topluma yanlış yansıyor...”

Çalışanların görüşlerinden anlaşılacağı üzere, yerel düzeyde yoksullukla mücadele eden gönüllü kuruluşlar, birçok açıdan yetersiz kalmaktadırlar. Yetersizliklere örnek olarak şunlar gösterilebilir: kendi aralarında bir işbirliği bulunmamakta, devletten destek görmemekte, bilgi paylaşımı sağlanamamakta, maddi kaynak sıkıntısı çekmekte, yoksulların bütün ihtiyaçları karşılanamamakta, objektif kriterlere göre hareket edilememektedir. Çalışanların çoğunun bu tür sıkıntıların farkında olması, gönüllü kuruluşların geleceği için olumlu bir gelişme olarak görülebilir; çünkü, en azından, yetersizliklerin nereden kaynaklandığı bilinmektedir. Sorun tespit edildikten sonra, çözüm bulmak daha da kolaylaşmaktadır.

Açıklamalardan, devletten beklentilerde olduğu gibi, çalışanların çoğunun gönüllü kuruluşlardaki sıkıntıların giderilmesi için yine devletten destek beklentisi içinde olduğu anlaşılmaktadır. Görüşler kuruluştan kuruluşa değişmekle beraber,

“sosyal devlet” ilkesinin uygulanması gerektiği görüşü, her dört kuruluştaki çoğu çalışan tarafından kabul edilmektedir. Ancak, sosyal devlet ilkesinin uygulanması, yoksullukla mücadelenin sadece devlet kanalıyla yürütülmesi gerektiği anlamına gelmemektedir. Bazı çalışanların kamu kurumları ve sivil kuruluşlar arasında işbirliğinin olması gerektiği, yoksullukla mücadelenin yerelde STK’lar aracılığıyla yürütülmesi ve yerel aktörler arasında işbirliği ve görev dağılımı olması gerektiği görüşünü dile getirmeleri, buna delil gösterilebilir. Günümüz dünyasında, ister kamuya ait olsun isterse sivil olsun, yerel birimleri/aktörleri dikkate almayan bir yoksullukla mücadele programının başarılı olması mümkün gözükmemektedir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Yoksulluk, günümüzde toplumları derinden etkileyen en önemli sorunlardan biri olmaya devam etmektedir. Yoksulluğun toplumlar üzerindeki etkisi gerçekten çok büyüktür; çünkü hem kendisi büyük bir sorundur, hem de kendi nispetinde büyük olan sorunlara (terör ve çeşitli suçlar gibi) neden olabilmektedir. Bu yüzdendir ki, 2006 Nobel Barış Töreni konuşmasında Yunus (2007: 238), terörle mücadele için silahlara harcanan kaynakların yoksulların yaşamlarını iyileştirmek için kullanılmasının daha iyi bir strateji olduğunu söylemiştir. Yoksulluk birçok sorunun kaynağı olarak görüldüğü taktirde, yoksulluğu ortadan kaldırmaya yönelik çabaların başarıya ulaşma şansı da daha yüksek olacaktır.

Yoksulluğun kendisi önemli bir sorun olduğu ve aynı zamanda birçok soruna da kaynaklık ettiği için, yoksulluğun önlenmesi, azaltılması ve ortadan kaldırılması çabalarını içeren “yoksullukla mücadele” de daha önemli olmaktadır. Yoksulluğun yapısı ve boyutları toplumdan topluma değiştiği için, yoksullukla mücadele alanında da çeşitli yaklaşımlar ve stratejiler ortaya çıkmıştır. Tez içerisinde bunlardan bahsedilmiştir. Günümüzde ulusal hükümetlerin ve uluslararası kuruluşların yanı sıra, gönüllü kuruluşlardan oluşan “üçüncü sektör” de yoksullukla mücadele alanında faaliyet göstermektedir. Gönüllü kuruluşların önemli bir kısmı, bulundukları yerde yerel düzeyde yoksullukla mücadele etmektedirler.

Bu çalışmada ise yerel düzeyde yoksullukla mücadele eden gönüllü kuruluşlar (Türkiye’nin dört ilindeki dört kuruluş) incelenmiştir. Çalışmanın sonuçları varsayımlarla kıyaslandığında, varsayımların büyük ölçüde doğrulandığı görülmektedir. Çalışmada elde edilen sonuçlar şu şekilde özetlenebilir.

✓ Yerel düzeyde gönüllü kuruluşlar tarafından yapılan yoksullukla mücadele çabalarına rağmen, yoksulluk hâlâ yaygın bir şekilde görülmektedir. Gönüllü kuruluşlar yoksulluğu ortadan kaldırmaktan ve nedenlerine yoğunlaşmaktan ziyade, azaltmaya ve yoksulluğun olumsuz sonuçlarını gidermeye çalışmaktadırlar. Bazı yoksullar için temel geçim kaynağı konumundadırlar (Diyarbakır’da olduğu gibi); bazılarının da geçimine yardımcı olmaktadır (İstanbul, Konya ve Elazığ’da olduğu gibi).

✓ Gönüllü kuruluşların en önemli faaliyeti, yoksullara gıda yardımında bulunmalarıdır. Ancak, bunun yanında başka faaliyetleri de (eğitim ve meslek kursları, sosyal uyum projeleri, yoksulluk haritası projeleri) vardır. Yardım kategorisinde ise öncelikli gıda olmasına rağmen, yakacak, giyim, kırtasiye, et ve nakit yardımı da önemli bir yer tutmaktadır.

✓ Gönüllü kuruluşlar yoksullukla mücadelede kararlı oldukları halde, güç ve kaynak açısından yetersiz bir konumdadırlar. Bu da onların yoksullukla mücadele faaliyetlerini etkilemektedir. Çalışanların çoğu, gönüllü kuruluşların önündeki en büyük engelin finansal destek azlığı olduğunu belirtmiştir. Devletin yerel SYDV'leri kadar kaynağa ve imkâna sahip olsaydılar, belki daha başarılı olabilirlerdi.

✓ Devlete ait kurumlar, yerel yönetimler ve STK'lar arasında bir işbirliği olmadığı gibi, yerel düzeyde yoksullukla mücadele eden gönüllü kuruluşlar arasında da bir işbirliği ve koordineli çalışma mevcut değildir. Her kuruluş, kendine göre ve gücü ölçüsünde faaliyette bulunmaktadır.

✓ Gönüllü kuruluşlar güç ve kaynak açısından yetersiz olduğu kadar, nitelikli eleman çalıştırmak ve gönüllüler açısından da bir eksiklik içindedirler. Gönüllü kuruluşların kapsamlı bir yoksullukla mücadele stratejisine sahip oldukları söylenemez. Her kuruluşta durum farklı olmakla birlikte, yoksullukla mücadele stratejisi, genellikle yoksulları tespit edip onlara yardım götürmek şeklinde cereyan etmektedir. Gönüllü kuruluşların alternatif bir yoksullukla mücadele stratejisi geliştirmedikleri görülmektedir. Kuruluşların eğitim, meslek ve sosyal uyumla ilgili çalışmaları bulunmakta; ancak bunlar yetersiz bir durumdadır.

✓ Gönüllü kuruluş çalışanlarının yoksulluk ve yoksullukla mücadele konularında kapsamlı bir bilgiye sahip olmadıkları görülmüştür. Çalışanların tamamen insanî duygulardan hareketle gönüllü faaliyetlere katıldıklarını söylemek mümkündür. Ancak, çalışmanın bulgularından gönüllülerin aynı zamanda insanlara yardım etmek, vicdanî sorumluluğunu yerine getirmek, hayır işlemek ve sevap kazanmak gibi düşüncelere sahip oldukları da anlaşılmaktadır. Bu sonuç, çalışmanın varsayımlarıyla örtüşmektedir. Ayrıca, gönüllülerin kuruluşun faaliyetlerine yeterince vakit ayıramadıkları da görülmektedir.

✓ Gönüllü kuruluşlarda gönüllü olarak çalışmak için yüksek gelir seviyesine sahip olmak gerekmediği gibi, yüksek öğrenim düzeyine sahip olmak da zorunlu

değildir. Her gelir seviyesinden ve her öğrenim düzeyine sahip insanlar gönüllü faaliyetlere katılabilmektedirler. Bu sonuç, gönüllülüğü yüksek gelir ve öğrenim düzeyine bağlayan bulgularla çelişmektedir.

✓ Yoksulluk, her yerde farklı sebeplerden kaynaklandığı ve farklı şekillerde yaşandığı için, yerel düzeyde yoksullukla mücadele eden gönüllü kuruluşların yoksullukla mücadele stratejileri de farklı olmaktadır. Ancak, gıda bankacılığı yöntemi çoğu kuruluş tarafından tercih edilmektedir. Ayrıca, yoksulluk yerelde yaşandığı için, yoksullukla mücadelede de yerellik olmak zorundadır. Bu açıdan, gönüllü yerel kuruluşlar önemli bir yere sahiptirler. Bu kuruluşların eksiklikleri ve yanlışları olabilmekte; ama bunlar giderilmeyecek şeyler değil. Nitekim çalışanların çoğunun gönüllü kuruluşların ne tür sorunlarının bulunduğundan haberdar olduğu görülmüştür.

✓ Yerel düzeyde yoksullukla mücadelenin daha etkin olması için, kamu kurumları, yerel yönetimler ve gönüllü kuruluşlar arasında işbirliği veya işbölümü yahut koordineli çalışmanın gerekli olduğu anlaşılmaktadır. Çoğu çalışan, bu noktaya vurgu yapmıştır. Çalışanlara göre, yoksulluğun sürüp gitmesini engellemek ve kaynak israfının önüne geçmek için, hiç olmazsa, bilgi paylaşımı gibi konularda işbirliğine gitmek gerekmektedir.

✓ Devletin yoksullukla mücadeledeki eksikliklerinin gönüllü kuruluşların ortaya çıkmasına neden olması gibi, gönüllü kuruluşların yoksullukla mücadeledeki yetersizliğinin de, çalışanların devletten beklenti içine girmelerine yol açtığı söylenebilir. Zira çoğu çalışan, ya devlet müdahalesini zorunlu görmekte ya da yoksullukla mücadele görevini devletin sorumluluğuna vermektedir. Bununla birlikte, yoksullukla mücadele devlet kanalıyla yürütülse bile, çoğu çalışan bu mücadelenin, resmi veya sivil, yerel aktörler aracılığıyla yapılması gerektiğine inanmaktadır.

✓ Çalışanların yoksullukla mücadelede, başta devlet olmak üzere, toplumdaki herkese görev düştüğünü belirtmeleri, yoksulluğun geldiği boyutları göstermesi açısından önemli görünmektedir. Buradan, yoksulluğun toplumun genelinde toplumsal duyarlılık ve sosyal sorumluluk anlayışı olmadan çözüme kavuşturulmasının zor olduğu anlamı çıkmaktadır.

✓ Çalışmada yoksulluk kültürüyle ilgili ilginç sonuçlar ortaya çıkmıştır. Çalışanların önemli bir kısmı, yoksulluk kültürünün toplumda mevcut olduğuna inanmaktadır. Çünkü çalışanların çoğu, yoksulluğun geldiği boyutların ve toplumda ne

tür sonuçlar doğurduğunun farkındadır. Yoksullukla mücadelede esas sorumluluğu devlete vermelerinin bir nedeni de budur.

4.1. Yoksullukla Mücadele Etmek Kimin Görevidir?

Dünya nüfusunun altıda birinin aç olduğu ve açlığın dünyanın ortak sorunu haline geldiği günümüzde (<http://www.trt.net.tr>), yoksullukla ilgili olarak üzerinde en çok tartışılan mesele, yoksullukla mücadelenin veya yoksullara yardım etmenin kimin görevi olduğudur. Çoğunluk, bu görevin devlete veya devlete ait kurumlara ait olduğunu düşünmektedir. Bunun yanında, bu görevin STK'lara, hayırsever ve zengin vatandaşlara, bireylere ve toplumdaki herkese görev düştüğü görüşünü savunanlar da bulunmaktadır. Görüşler, ideolojik kaynaklı olabildiği gibi, pratik ihtiyaçlardan da kaynaklanabilmektedir. Örneğin, bazı kişiler sırf ideolojik düşündükleri için bu görevi devlete yüklemekte; bazıları da toplumu derinden etkileyen bir soruna en pratik çözümü getirme gücüne sahip olduğu için bu görevin devlete ait olması gerektiğini düşünmektedirler. Ama gerçekte, en doğru çözüm hangisidir? Hangi yolla ve hangi kurumlara yoksulluk kalıcı bir çözüme kavuşturulabilir? Devlet mi, STK'lar mı, toplumdaki herkes mi? Başka bir yol var mı?

Bunu tartışmaya geçmeden önce, şunu belirtmek lazımdır: Yoksullukla mücadele, esas olarak yoksulların yaşamlarını iyileştirmeye yönelik çabaları ifade ettiği için, her şeyden önce yoksulların neler istediklerine bakmak gerekmektedir. İnsan oldukları için birer “nesne” değil, “özne” olmayı hak eden yoksullar, gerçekten ne istemekte, devletten ve toplumdan beklentileri nelerdir ve yoksullukla mücadele onlar için ne anlam ifade etmektedir? Yoksulların, genel olarak, kendilerine saygı duyulmasından toplumdan söz hakkı sahibi olmalarına kadar çeşitli istekleri bulunmaktadır. Af Örgütü Bülteni (2010: 16), yoksulların isteklerini şu şekilde özetlemektedir:

“Dünyanın her yerinde, yoksulluk içindeki insanlar onurlarına saygı duyulmasını talep ediyorlar. Kendilerini yoksunluğa mahkûm eden adaletsizliklere ve dışlanmaya bir son verilmesini istiyorlar. Hayatlarını etkileyen kararlarda söz sahibi olmak istiyorlar. Haklarına saygı duyulmasını ve seslerinin duyulmasını istiyorlar.”

İsteklerinden anlaşılacağı üzere, yoksullar yaşamlarına varoluşsal bir anlam katmak ve hayatları üzerinde söz sahibi olmak istemektedirler. Bu, yoksullukla

mücadelenin yoksullar açısından nelere öncelik verilerek yürütülmesi gerektiği konusunda bir fikir vermektedir. Nitekim gönüllü kuruluş çalışanları da, yoksulluğun nedeni olarak “kapasite yoksunluğu” ve “işsizliğe” dikkat çekerek, yoksulların toplumda haklarına ve onurlarına saygı duyulan birer “insan” ve yaşamlarına anlam kazandıran bireyler olarak yer almaları gerektiğini düşünmektedirler. Yoksulların eğitimi ve bilinçlenmeleri ile meslekî beceri kazanmalarına önem veren çalışanların görüşlerini, bu bağlamda değerlendirmek mümkündür.

Yoksullukla mücadelede insan faktörü üzerinde yoğunlaşan mikrokredi hareketinin kurucusu Yunus da, yoksullara insan olarak yaklaşmak ve dolayısıyla onların potansiyel güçlerini dikkate almak ve onuruna saygılı olmak gerektiğini belirtmektedir. Yoksulluğa, bireysel anlamda, kalıcı çözüm getirmek için “sosyal iş”in önemini vurgulayan Yunus, ne devletin, ne hayırsever kurumların ne de STK’ların tek başına yoksulluğa çözüm getirebileceğine inanmaktadır (Yunus, 2007: 9-10). “Yoksulluğun barışa bir tehdit olduğunu” belirten Yunus’a göre, “hayırseverlik yoksulluğa çözüm değildir. Hayırseverlik yalnızca inisiyatifi yoksulların elinden alarak yoksulluğu sürdürür” ve “yoksulluğu yaratan kurumlara ve politikalara yoksulluğu yok etme görevi verilemez” (Yunus, 2003: 283; 2007: 12).

Yoksulluğun görüldüğü hemen her yerde adaletsizliğe uğrayan, dışlanmaya maruz kalan, haklarına saygı duyulmayan ve hayatlarını etkileyen kararlar üzerinde söz sahibi olmayan yoksullar için, kendilerinin katılımı olmadan sürdürülen yoksullukla mücadele programları ne tür anlamlar taşımaktadır? Dolayısıyla, yoksullukla mücadele çabalarını sadece yoksulların maddi yaşamlarını iyileştirmek ve hayat standartlarını yükseltmek açısından değil, yaşamlarına anlam katabilme, seslerini duyurabilme, yaşamları üzerinde söz sahibi olabilme ve kendilerine saygı duyulan bireyler haline gelebilme noktalarına göre de değerlendirmek gerekmektedir.

Bu hususları göz önünde bulundurarak ve çalışmanın bulgularına dayanarak, yoksullukla mücadelenin temelde kimin görevi olması gerektiği sorusunu ele almak gerekmektedir. Çalışma boyunca STK’ları temsilen gönüllü kuruluşlar üzerinde durulmuştur. Çalışmada bu kuruluşların olumlu ve olumsuz yönleri ile ne tür eksiklikleri olduğu belirtilmiştir. Dolayısıyla, burada tekrar bu kuruluşların yapısından bahsetmeye gerek görülmemektedir. Ancak, yoksullukla mücadelede devlet

müdahalesinin zorunlu görüldüğü günümüzde, devletin yapabilme imkânlarıyla ilgili birkaç hususa değinmek gerekir.

Birincisi; toplum devletten önce de vardı, sonra da var olacaktır. İnsanlığın ilk dönemlerinde ne devlet vardı ne de sivil toplum. Uzun çağlar boyunca sadece insan toplumları ve toplulukları ile bunlara özgü kültürler vardı. Devlet, tarihsel bir olgu olarak, çok daha sonraları ortaya çıkmıştır. Yaşamın getirdiği zorluklar insanları yerleşik hayat düzeninde yaşamaya zorladığı gibi, insanlar arasında meydana gelen anlaşmazlık ve çatışmalar da herkesin buyruğuna itaat edeceği devlet denilen örgütsel yapının kurulmasına yol açmıştır. Engels (1998), devletin doğuşunu aileyle birlikte ortaya çıkan özel mülkiyete bağlamaktadır. Smith de (2009: 790), değerli ve geniş mülkiyetin benimsenmesinin, ister istemez mülki yönetimin (devletin) kurulmasını gerekli kıldığını belirtmektedir. Smith’e göre, mülkiyetin olmadığı yerde mülki yönetime ihtiyaç yoktur. Sivil toplum kavramı da devlet ortaya çıktıktan sonra tartışma konusu olmuştur. Dolayısıyla, sivil toplum tartışmaları ancak devletin bir üst örgüt olarak var olduğu yerlerde anlamlı olabilir.

İkincisi; devlet ilk ortaya çıktığı zaman bile, belli grupların denetiminde olmuştur. Özellikle, devlet kurma fikrini ortaya atanlar ve toplumun ileri gelenleri (servet ve statü sahipleri) devlet yönetiminde yer almış ve devlet gücünü ellerinde bulundurmışlardır. Özellikle, devletin kimler tarafından ve hangi amaçlar doğrultusunda kurulduğu, devletin yapısı açısından büyük önem arz etmektedir. Örneğin, Smith’e göre (2009: 795), “mülkiyetin güvenliği için kurulduğu sürece mülki yönetim, gerçekte, zenginlerin yoksullara yahut biraz malı mülkü olanların hiç malı olmayanlara karşı savunulması için kurulur.” Ancak, devlet kimin denetiminde olursa olsun ve biçimi nasıl olursa olsun, devlet örgütünü ilk kuran insanlar kendilerini beslesin, çocuklarını eğitsin ve toplumdaki herkesi tedavi etsin diye devlet örgütünü kurma yoluna gitmediler. Aralarındaki anlaşmazlıkları çözmek, iyi işleyen bir adalet mekanizmasıyla toplumsal düzeni sağlamak ve belki de belirli grupların çıkarlarını ve mülkiyetlerini korumak için toplumun üstünde yer alan bir örgüt kurmak istemişlerdir. Bu konuyla ilgili birbirinden farklı görüşler (liberal, Marksist ve muhafazakâr) vardır; ama hiçbirisi devleti toplumun alt tabakasına hizmet eden bir kurum olarak görmemiştir.

Üçüncüsü; son birkaç yüzyıldır ideolojik esaslara göre kurulan ulus devletler çağında yaşamaktayız. Devletin kendisi ideolojik esaslı olduğu gibi, devlete ait

kurumlar da devlet ideolojisinin taşıyıcıları olmuştur. Bu tip devletin en belirleyici özelliği, Weber'in (2002: 132) belirttiği gibi, meşru şiddet kullanma yetkisine sahip olmasıdır. Weber gibi Mills de (1974: 238), iktidarın nihai biçiminin şiddet kullanımı olduğunu belirtmektedir. Ulus devletin bir diğer önemli özelliği de, Althusser'in (1994: 51) belirttiği gibi, ideolojiyi bir baskı aygıtı olarak kullanmasıdır. Ulus devlet eğitim ve sağlık tekeli elinde bulundurarak ve bürokratik kurumları aracılığıyla ideolojisini halka benimsetmektedir. Dolayısıyla, ulus devletin toplumun en alt kesimlerini ilgilendiren konularda sosyal politikalar üretmesinin ideolojisiyle uyumlu olması gerekmektedir.

Dördüncüsü; hemen her ulus devlet kendini “sosyal devlet” olarak nitelendirir ve bunu anayasasında belirtir. Ne var ki, hiçbir ulus devlet, vaat ettiği sosyal devlet ilkesini tam olarak yerine getirmemektedir. Ayrıca, sosyal devletten ne anlaşıldığı da tam açık değildir. Sosyal devlet genellikle, 1945-1980 arası dönemde Avrupa’da görülen refah devleti uygulamaları ile tarif edilmektedir. Bu uygulamalar ise herkese bedava eğitim ve sağlık hizmetleri, düşük ücretli ulaşım ve konut imkânları, bütün vatandaşların sosyal güvenlik kapsamına alınması, yoksulluk ve sosyal dışlanma riskine karşı dezavantajlı kesimleri korumaya yönelik önlemleri kapsamaktadır. Ancak, refah devleti uygulaması ne dünya çapında görülen evrensel bir uygulamadır, ne de görüldüğü yerde (Avrupa’da) uzun yıllar yaşama imkânına sahip olmuştur. 1980’lerde uygulamaya konulan neoliberal politikaların etkisiyle sosyal devlet anlayışının Avrupa’da zayıfladığı görülmektedir. Devletin sosyal güvenlik alanından çekilmeye başlaması ve bu alanların özelleştirmeye açılması, refah devletinin, Bauman’ın deyişiyle, “emekliye ayrılması”nın bir göstergesi olarak yorumlanmaktadır. Ancak, şunu da belirtmek gerekir ki, her ne kadar refah devleti Avrupa’da gerilemeye başlamış olsa ve Türkiye neoliberal politikalardan etkilenmiş bulunsa da, Türkiye’de sosyal güvenlik alanında önemli gelişmeler yaşanmaktadır. Eğitimdeki ve sağlıktaki özelleştirmelere rağmen, Türkiye’de yoksul ve dezavantajlı kesimlere önemli oranda sosyal transferler yapılmaktadır. Gönüllü kuruluşlarda çalışanların yoksullukla mücadeleyi devletin sorumluluğunda görmelerinin bir nedenini, Türkiye’de son zamanlarda yaşanan bu gelişmelere bağlamak mümkündür.

Beşincisi; devlet her toplumda farklı bir gelişim göstermiş ve farklı özellikler kazanmıştır. Örneğin, imparatorluk geçmişinden gelen Türkiye’de, devletin gelişimi merkeziyetçi bir çizgide olmuş ve devlet kutsal bir varlık olarak görülmüştür. Sanki

devlet insanların değil, insanlar devletin hizmetinde gibidir. Bu da, toplumdaki tek yetkilinin, tek güç merkezinin ve sorunların çözümünün tek kaynağının devlet olduğu algısına yol açmıştır. Bu algı toplumun bünyesine o kadar nüfuz etmiş ki, bugün sivil toplum kuruluşlarından yardım alan yoksullar, bunu devletin bir ihsanı olarak görmektedirler. Mamuret'ül-Aziz Vakfı'nda defalarca, yardım alan yoksulların “Allah devlete zeval vermesin” ve “Allah devletten razı olsun” deyişlerine tanık olunmuştur. Bu, toplumda geçerli olan algının bir yansımasıdır aslında: İnsanlara yardım etmesi gereken biri varsa, o da devlettir.

Altıncısı; ulus devletin yaptığı sosyal yardımlar toplumda barışı ve güvenliğini sağlamanın bir aracı olarak da hizmet etmektedir. İnsanları tehlikeli varlıklar haline getirmemenin ve devlete bağlı kılmanın en etkili yollarından biri, yardım ve ihsanlarla onların akıllarını ve kalplerini kendine bağlamaktır. Sarmaşık Derneği yöneticileri, günümüzde Türkiye’de yapılan sosyal yardımları bu bağlamda değerlendirmektedirler. Bugün devletin yaptığı sosyal yardımlar, yoksulları o hale getirmiştir ki, yoksullar artık yardımları reddetme iradesini bile kendilerinde bulamıyorlar. Sanki devlet vermek zorunda, kendileri de almak mecburiyetindedirler. Vermek devletin görevi, almaksa vatandaşın hakkıdır. Ancak, devletin vermekle neleri elde ettiği, kendilerinin ise almakla neyi kayb ettiklerini hesaba katmamaktadırlar. Aslında, devletin verdiği birçok şeyin de (bedava eğitim ve sağlık gibi), gerçek amacından uzak olduğu görülmektedir. Örneğin eğitim, insanlarda potansiyel halde bulunan kabiliyetlerin açığa çıkmasını sağlayan en önemli bir vasıta olduğu halde, Illich’in (2006: 60) deyişiyle, kabiliyetsizleştirici bir araca dönüşmüştür. Bugün Türkiye’de milyonlarca genç insan, hiçbir meslek sahibi olmadan ve beceri kazanmadan okullardan mezun olmakta, iş ve meslek sahibi olmak için üniversite kapılarına dayanmaktadır.

Yedincisi; günümüzde ulus devletler çok karmaşık bir yapıya sahiptirler. Devlet hem bir iktidar aracıdır hem de bir güç kaynağıdır. 20. yüzyılın ortalarında Mills (1974: 13), Amerika örneğinde yeni bir döneme girildiğini belirtmişti. “...politika ve para kazanma olanakları açısından ordunun, siyasetin ve ekonominin üçünün birden iç içe girdiği yeni bir döneme girilmiştir.” Günümüzde her ulus devlet bağımsız kararlar almaktan çok uzaktadır. Küresel sermaye ve bu sermayenin sahipleri ile uluslararası kuruluşlar, ulus devletlerin politikalarını etkileyebilmekte ve onlara yön verebilmektedirler. Dolayısıyla, devlet politikalarını ve yoksullukla mücadele gibi

alanlardaki faaliyetlerini değerlendirirken bu hususu da hesaba katmak gerekmektedir. Öyle bir duruma gelinmiş ki, devlet içerden ve dışardan gelen çeşitli talepleri göz önünde bulundurmak zorunda kalmıştır. Küresel sermayenin hükümet politikaları üzerindeki etkisi, hükümetlerin bağımsız kararlar almalarını zorlaştırmaktadır. Ayrıca, esnek üretime dayanan günümüz ekonomisinin yapısı, düşük maliyet ve yüksek işgücü, ama buna rağmen ucuz emeğe dayandığı için, hükümetler işsizlik ve yoksullukla mücadeleyle ilgili konularda etkili tedbirler almakta zorlanmaktadırlar.

Ayrıca, bir hususu daha belirtmek gerekir: Yeryüzünde 200 civarında ülke bulunmaktadır. Her ülkenin, yapısı demokratik olsun olmasın, mutlaka bir devleti vardır. Dolayısıyla, yoksullukla mücadelede devletin öncelikli bir konuma sahip olması gerektiği anlamı çıkmaktadır. Örneğin, yoksulluğun yoğun bir şekilde görüldüğü Nijer ve Sudan gibi yoksul Afrika ülkelerinde devlet örgütü bulunmakta, ama sivil toplum yeterince gelişmediği için, yerel gönüllü kuruluşlara pek rastlanılmamaktadır. Dolayısıyla, gönüllü kuruluş çalışanlarının çoğunun yoksullukla mücadele görevini devlete yüklemesi daha da anlaşılır olmaktadır.

Günümüzde yoksulluğun en çok görüldüğü yerlerden biri de Güney Amerika'dır. Ülke yönetimlerinde sol görüşlü partilerin bulunduğu Güney Amerika ülkelerinde yoksullukla mücadele, genellikle devlet kanalıyla yürütülmektedir. Devlet eliyle yoksullukla mücadele eden ve bu mücadelede önemli mesafeler kat eden ülkelerden biri de Brezilya'dır. Türkiye'de NTV televizyonunda (21 Mayıs 2009) kendisiyle yapılan bir röportajda Brezilya Cumhurbaşkanı Lula Da Silva, Brezilyada, 20 milyon insanı yoksulluktan orta sınıfa çıkardıklarını, en uzak yerlere bile elektrik götürdüklerini, asgari ücreti yükseltmek için çalışmalar yaptıklarını, toplumda ihtiyaç duyan kesimlere yardım ettiklerini ve belki de en önemlisi IMF'den borç alan bir ülke iken IMF'ye borç veren bir ülke konumuna geldiklerini ifade etmiştir. "Bunu nasıl başardınız, sihirli bir değnek mi kullandınız?" sorusuna şu cevabı vermiştir Da Silva: "Sihirli değneğe gerek yok, iktidar partilerinin ideolojik görüşlerini bir yana bırakmaları ve toplumun geneline hitap edecek politikalar oluşturmaları yeterlidir." Ona göre, "hükümet zenginler için değil, yoksul kesimler için var olmalı; çünkü devlete asıl ihtiyacı olan yoksul kesimlerdir."

Da Silva'nın görüşlerinden, toplumsal sorunlar karşısında ideolojik yaklaşımları bir kenara bırakıp pragmatik davranmak ve hükümetin asıl olarak, yoksullar dahil,

toplumun genelinin taleplerini göz önünde bulundurması gerektiği sonucu çıkmaktadır. Bu bağlamda, gönüllü kuruluş çalışanlarının sıkça “sosyal devlet” ilkesine atıfta bulunmalarını, aslında devletin varlık amacının temelde ne olması ve toplumdaki hangi kesimlere öncelik vermesi gerektiği konulardaki görüşlerinin bir yansıması olarak değerlendirmek mümkündür.

Buradan hareketle şunu kabul etmek imkân dâhilinde: Devlet; toplumun gerçek temsilcisi olsa, iyi işleyen bir hukuk sistemiyle toplumda adaleti sağlasa, ülkesinde yaşayan herkese- sadece vatandaşlarına değil- temel hakları ve eşit fırsatlar sunsa, haksız kazançların önüne geçse, politikalarını toplumun genelinden, özellikle yoksul kesimlerden yana oluştursa, toplumda insan ve hak temelli bir anlayışı hâkim kılsa, belki de birçok sorun kendiliğinden çözülür. Bu görüşün gerekçesi de şudur: Toplum devlet denilen bir üst örgüt kurmuştur ve bütün yetkilerini ona devretmiştir. Toplumun sorumluluğu devlete geçmiştir. Dolayısıyla, toplumsal sorunlarla ilgilenecek ve onları çözüme kavuşturacak tek yetkili merci devlet olmalıdır. Ne var ki, devlet toplumun gerçek temsilcisi ve tek yetkili merci olsa bile- tarihte ve günümüzde görüldüğü gibi- gerekli güce ve yeterli miktarda kaynağa sahip olmasına rağmen, toplumsal sorunları çözüme kavuşturmada, insanları mutlu etmede, insanlararası ilişkileri düzene sokmada ve toplumun genelinde barış ve refahı sağlamada yetersiz kalmaktadır. Çalışmadaki bulgular bunu doğrulamıştır. Zira gönüllü kuruluş çalışanların çoğu, yoksullukla mücadelede devlet müdahalesini zorunlu görmekle beraber, yoksullara yardım etmek için toplumdaki herkese görev düştüğünü belirtmiştir.

Devleti toplumun tek temsilcisi olarak görmek, toplumsal ve bireysel düzeylerde önemli sonuçlar doğurmaktadır. Modernitenin etkisiyle iyice zayıflayan insan ilişkileri ve toplumsal sorumluluklar, böyle bir devlet anlayışıyla daha esnek ve bireysel bir hal almakta ve toplumsal kesimlerin birbirlerinden kopmasına neden olmaktadır. Yoksullukla ilgili bir örnek vermek gerekirse, toplumda kendilerinden yardım veya başka bir şey isteyen yoksulları, insanlar sosyal yardımlaşma vakıflarına veya gönüllü kuruluşlara yönlendirmektedirler. Durumu normal olduğu halde, kendisine gelip sığınan boşanmış kızının elinden tutarak yardım kuruluşlarına gelip yardım talebinde bulunan “babalar” görülmüştür. Bu, çözümü kendi dışında aramanın ve toplumsal sorumluluktan kaçmanın toplumda mevcut olmaya başladığının bir göstergesidir. Bu aslında, sadece yoksullara yardım edip etmeme durumuyla ilgili değil, aynı zamanda insanların

toplumsal duyarlılığını da ilgilendiren bir meseledir. Kendisine gelen bir yoksulu yardım kuruluşlarına yönlendiren biri, sadece o yoksulu başından def etmemiş, aynı zamanda onunla ilgilenmesi gereken, onun derdini dinleyen ve kendisini onun yerine koyan biri olduğunu da unutmuştur. “Nasıl olsa bu işi yapan birileri var, dolayısıyla bana sorumluluk düşmez” anlayışı, topluma egemen olmuş gibidir.

Oysa zenginlik ve yoksulluğun uç boyutlarda yaşandığı, toplumsal kesimlerin gittikçe birbirlerinden uzaklaştığı, buna rağmen bunları birbirlerine yakınlaştıracak ara(cı) kurumların fazlaca görülmediği, toplum içinde güvenlik kalelerinin inşa edilmeye başlandığı günümüzde, toplumsal duyarlılığı canlı tutmak ve vakıf ve dernek gibi gönüllü kuruluşlar aracılığıyla toplumsal kesimler arasındaki mesafeleri daraltmak ve servet akışını toplumun geneline yaymak, yoksulluğun giderilmesinde oldukça önemli görünmektedir. Yoksullarla doğrudan iletişime geçmeyen resmi kurumların, bunları tek başlarına başarmalarının zor olduğu görülmektedir. Özellikle, yoksullar için hayati öneme sahip olan konularda (yaşamlarına varoluşsal bir anlam katmak, yapan ve üreten insan konumuna gelmek, kendilerine saygı duyulan bireyler haline gelmek gibi) devlete ait kurumların yoksullara bir şeyler kazandırmaları güç görünmektedir. Gönüllü kuruluş çalışanlarının devletten beklentileri ise devletin yoksullara bu tür şeyler kazandırması değil, sosyal devlet olmanın gereklerini yerine getirmesi yönündedir.

Buraya kadarki açıklamalardan, devletin yoksullukla mücadelede tek başına başarı sağlamasının zor olduğu ve yoksullukla mücadeleyi sadece devlet kanalıyla yürütmenin doğru olmadığı sonucu çıkmaktadır. Çünkü yoksullukla mücadele, sadece yoksullara belli oranlarda ayni ve nakdi yardımlarda bulunarak onların yaşamlarını iyileştirmek ve hayat standartlarını yükseltmekle ilgili değildir. Devlet yoksulların maddi yaşamlarını iyileştirmekle onların mutlak yoksulluktan kurtulmalarını sağlayabilir ve onlara yaşanabilir bir hayat sunabilir. Ancak, yoksullar için daha önemli olan, maddi yaşamlarının iyileştirilmesi değil, yaşamlarına varoluşsal bir anlam katmalarını sağlayacak imkânlarla sahip olabilmeleridir. Devletin ve devlete ait kurumların ise yoksullara bu imkânları sunmaktan uzak olduğu görülmektedir.

Devlet ya da ulusal hükümetler gibi, uluslararası alanda faaliyet gösteren Dünya Bankası ve UNDP gibi kuruluşların da, tek başlarına yoksullukla mücadelede başarıya ulaşmaları zor görünmektedir. Çünkü bu uluslararası kuruluşlar ulus devletlerle yakın ilişki içerisinde ve büyük ölçüde dünya ekonomisine hükmeden güçlerin denetiminde

oldukları için, bağımsız hareket edememekte ve tamamıyla yoksullardan yana çalışmalar yürütememektedirler. Bunlardan başka ulus devletlerle bağları bulunmayan ve uluslararası alanda faaliyete gösteren bağımsız STK'lar da bulunmaktadır. Ancak bu kuruluşların çoğu, yoksulluğu ortadan kaldırmak gibi tek bir amaç doğrultusunda hareket etmemekte, her birinin birden çok hedefi bulunmaktadır. Tek hedefi yoksullukla mücadele olanlar da, yetersiz kalmaktadır. Aslında, yoksullukla mücadele yerelde ve işbirliğine dayalı olarak yürütülmediği müddetçe, yoksulluğun ortadan kaldırılmasında mesafe alınması olası görülmemektedir.

Ancak, çalışmanın bulgularında görüldüğü gibi, yerel düzeyde yoksullukla mücadele eden gönüllü kuruluşların da, yoksullukla mücadelede önemli bir yer teşkil etmelerine rağmen, uzun vadede yoksulluğa çözüm getirmekten uzak oldukları görülmektedir. Zira çoğu sadece yoksullara yardım götürme amacı taşımakta, uzun dönemli bir yoksullukla mücadele stratejisi yürütememektedir. Ayrıca, bunların kendi iç sorunları da vardır. Ancak, her kentte o kentteki bütün kamu ve sivil kuruluşların katılımıyla kurulan, toplumun tüm kesimlerini temsil eden ve ideolojik görüşlerden ve siyasî beklentilerden uzak bir gönüllü kuruluş (STK) veya özerk bir kurum, yerel yoksulluğu gidermede veya azaltmada etkili olabilir. Böyle bir kuruluşun varlığı, hem kaynak israfını önlemek, hem de toplumsal duyarlılığı canlı tutmak için önemli görünmektedir. Ancak, Türkiye'nin mevcut toplumsal ve siyasal yapısı, bunu mümkün kılmaktan oldukça uzak bir görünüm sergilemektedir. İdeolojik görüşler, siyasî/dinî çıkarlar ve beklentiler bir yana bırakılmadığı müddetçe ve insan temelli bir yaklaşım benimsenmediği sürece, kurumlararası işbirliğinin ortaya çıkması ve dolayısıyla yoksulluğa kalıcı çözümlerin getirilmesi mümkün gözükmemektedir.

Anlaşıldığı kadarıyla, ne ulusal hükümetler, ne uluslararası kuruluşlar, ne bağımsız STK'lar ve ne de yerel gönüllü kuruluşlar, tek başlarına yoksulluğa kalıcı ve etkili çözümler üretebilmektedirler. Onurlu ve vakarlı bir hayata ihtiyaçları olan, seslerinin duyulmasını ve siyasal alanda temsil edilmelerini isteyen, dışlanmalara maruz kalmak istemeyen, insan veya vatandaş olmanın gerektirdiği haklardan yararlanmak isteyen ve haklarının kendilerine verilmesini talep eden yoksullara, sorumluluğu olan kurum ve kuruluşların ne tür bir yolla yardım etmeleri mümkündür? Aslında, yeni bir yol veya yöntem icat etmeye gerek görülmemektedir. En fazla ihtiyaç duyulan şey, kaynaklar değil, toplumsal ve siyasal irade eksikliğidir. Siyasal irade kararlılığını ortaya

koysa ve toplumsal irade de üzerine düşeni yapsa, yoksullukla mücadelede önemli gelişmeler sağlanabilir.

Buradan hareketle, çalışmanın bulgularını göz önünde bulundurarak bazı önerilerde bulunmak mümkündür.

➤ Devletin yoksullukla mücadelesindeki yanlışlıkları ve gönüllü kuruluşların yoksullukla mücadelelerindeki eksiklikleri, kurumlararası işbirliğini ve eşgüdümü zorunlu kılmaktadır. Bunun için yerel düzeyde, yerel aktörlerin katılımıyla ve işbirliğiyle “yoksullukla mücadele ve uygulama merkezi” gibi birimlerin kurulması gerekmektedir.

➤ Yoksulluğun geldiği boyutlar ve yoksulların değişen özellikleri, yoksullukla mücadeleyi yerelden yürütmenin gerekli olduğunu göstermektedir. Devletin merkezî bir yoksullukla mücadele programı olabilir; ama bu program yerel dinamikleri dikkate almak zorundadır.

➤ Sosyal yardımlarla (aynî ve nakdî yardımlarla) yoksulluğun azaltılamayacağı ortaya çıkmıştır. Çünkü sosyal yardımlar, yoksulluğun yapısal nedenleri ve kültürel özellikleri üzerinde değil, olumsuz sonuçları üzerinde yoğunlaşmaktadır. Bu şekilde, yoksulluğun olumsuz sonuçlarını gidermede kısmî başarı sağlanabilir; fakat bir bütün olarak yoksulluğun ortadan kaldırılması veya azaltılmasında tam başarı sağlamak mümkün görünmemektedir.

➤ Yoksullukla mücadelede yoksulların maddî yaşamlarını iyileştirmek kadar insan faktörüne de eşit derecede önem vermek gerekmektedir. Yoksulların eğitilmeleri, bilinçlenmeleri, beceri kazanmaları, fırsat alanlarından ve rehberlik hizmetlerinden yararlanmaları yoksullukla mücadelenin temelinde yer almalıdır.

➤ Yoksullukla mücadelede kurumlararası işbirliği kadar önemli olan bir diğer nokta da, nitelikli ve alanında uzman eleman çalıştırmaktır. Zira bu noktada hem devletin hem de gönüllü kuruluşların önemli eksiği bulunmaktadır. Yoksullukla mücadele, işbölümüne dayalı bir ekip işi olmalıdır. Alanında uzman kişilerden oluşan bu ekip, yoksulluğun nedenlerine inebilmeli, doğru verilere dayalı yoksulluk profilleri çıkartabilmeli, yoksullarla ilgili bilgileri güncel tutabilmeli, yoksulluğun giderilmesine yönelik ve yoksulların yaşam koşullarını ilgilendiren konularda projeler üretebilmelidir.

➤ Sosyal devlet ilkesi, yoksulluğu azaltmada önemli bir işlev görmektedir. Örneğin, devletin toplumun dezavantajlı kesimleri için (özürlüler, yaşlılar, dullar,

hastalar vb.) ödemekte olduğu nakit transferleri, bu kesimler için hayati bir öneme sahiptir. Bu nakit transferleri biraz daha iyileştirilebilse, yoksulluk oranlarında bir azalma gözlenebilir. Aynı şey, yoksulların sağlık ihtiyaçlarını karşılamak için verilen Yeşil Kart için de söylenebilir. Devletin çalışma hayatını çalışanların ihtiyaçlarına göre düzeltmesi de, sosyal devlet ilkesi kapsamına girmektedir. Bu alanda, az da olsa iyileştirme sağlansa (örneğin asgari ücretler ülkenin yaşam koşullarına göre düzenlense), günümüzde sayıları gittikçe artan “çalışan yoksulları” yoksulluktan kurtarmak mümkün hale gelebilir. Fakat burada da farklı kesimlerin birlikte hareket etmesi gerekmektedir. Devlet kadar işadamları ve zenginlerin de, yoksulların yaşam koşullarını iyileştirmek için çaba sarf etmeleri icap etmektedir. Gönüllü kuruluşlarda çalışanların belirttikleri gibi, yoksullukla mücadelede herkese görev düştüğüne göre, toplumun ileri gelen kesimlerinden de üzerlerine düşenleri yapmaları beklenmektedir.

➤ Ancak, bütün yoksullar için “doğrudan gelir desteği” ya da “vatandaşlık geliri” adı altında nakdi ödemeler yapmak ve yoksullara maaş bağlamak, doğru bir yöntem olarak görülmemektedir. Çünkü böyle bir nakdi gelir, yoksulluğu ortadan kaldırmadığı gibi, yoksulluğun artmasına ve yoksulluk kültürünün yerleşmesine de neden olabilmektedir. Yoksulluğun boyutuna ve yoksulların özelliklerine göre bazı yoksullara maaş bağlanabilir; ancak nakdi gelir yerine yoksulluğun sosyo-ekonomik yapıdan kaynaklanan nedenlerini ortadan kaldırmak, insan faktörüne yatırım yapıp beşerî sermayeyi geliştirmek ve iş sahalarının açılmasına yönelik faaliyetlerde bulunmak, yoksulluğu azaltmada daha etkili görünmektedir. Zira hayata anlam katmak ve onurlu bir yaşam sürdürmek, insan sermayesi ve “iş”le yakından ilişkilidir.

➤ Yoksulluk, günümüzde sosyal dışlanma riski taşıdığı için, yoksul kesimlerin toplumla bütünleşmelerini sağlamak için resmîyetten uzak ilişkilere ve bunu yerelde gerçekleştirecek olan sivil toplum kuruluşlarına ihtiyaç duyulmaktadır. Bu yüzden, yoksullukla mücadelede gönüllü teşekküllere önemli görevler düşmektedir. Gönüllü kuruluşlar, devlet-toplum ikiliğini ortadan kaldırmak ve devletin sivil topluma yönelik şüpheli yaklaşımını gidermek için önemli işlevler yerine getirebilirler. Dolayısıyla, hem yoksullukla mücadelede hem de sivil toplumun gelişmesinde gönüllü kuruluşlara ihtiyaç duyulmaktadır. Ancak, gönüllü kuruluşları sadece hayırseverlik bağlamında değerlendirmemek gerekir. Sivil hayırseverlik, toplumun inançlı kesimleri arasında görülen yaygın bir uygulama iken, modern gönüllülük toplumun her kesiminde görülen

ve genellikle insanî duygulardan beslenen bir harekettir. Yoksullukla mücadele alanında faaliyet gösteren gönüllü kuruluşları ise, toplumsal duyarlılık ve sosyal sorumluluk bağlamında değerlendirmek mümkündür.

➤ Yoksullara yardım etme görevi kime verilirse verilsin ve yoksullukla mücadelede nasıl bir yol izlenirse izlensin, yoksullara insan temelinde yaklaşılmadığı müddetçe ve yoksulların toplumda hakları olduğu ve bu haklarını onlara vermekle kendimizi yükümlü hissetmediğimiz sürece, bir bütün olarak yoksullukla mücadelede başarı sağlamak zor görünmektedir. Dolayısıyla, yoksullukla mücadeleyi sadece devletin sorumluluğunda görmek doğru olmadığı gibi, yoksullara sadece maddi destek vermekle de (doğrudan gelir desteği gibi), yoksulluğu ortadan kaldırmak veya azaltmak mümkün gözükmemektedir.

➤ Yoksulluğu toplumsal kesimleri denetim altında tutan bir yönetim aracı haline getirmemek ve yoksullukla mücadeleyi “yoksullarla mücadele”ye dönüşen bir strateji konumuna sokmamak için, her şeyden önce yoksulları nesnellikten kurtarıp öznelliğe çıkartmak gerekmektedir. Bunun için de, yoksullarla yakın ilişkiler kurmak amacıyla yoksulların yoksullukla mücadele faaliyetlerine katılmalarını sağlamak oldukça önemli görünmektedir.

KAYNAKÇA

- AF ÖRGÜTÜ BÜLTENİ (2010), “Göçmenler İçin Yeni Bir Yol”, Sayı 3, İstanbul: AF Örgütü Türkiye Şubesi.
- AF ÖRGÜTÜ BÜLTENİ (2009), “Onurunu İste”, İstanbul: AF Örgütü Türkiye Şubesi.
- AKDEMİR, Ali (2008), “Yoksulluğun Giderilmesinde STK’ların Rolü”, *Dernekler Dergisi*, Sayı 5, (www.derneklerdergisi.com).
- ALTAY, Asuman (2005), “Yoksulluk Sadece Devletin Sorunu mu? Kamu Harcamaları Açısından Bir Değerlendirme”, *Sosyoekonomi 2005-2 Temmuz-Aralık*, s. 156-178.
- ALTHUSSER, Louis (1994), *İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları*, 4. Baskı (Çev. Y. Alp, M. Özışık), İstanbul: İletişim Yayınları.
- BALES, Kevin (2002), *Kullanılıp Atılanlar- Küresel Ekonomide Yeni Kölelik*, (Çev: P. Öğünç), İstanbul: Çitlembik yayınları.
- BARBER, Benjamin (1995), *Güçlü Demokrasi- Yeni Bir Çağ İçin Katılımcı Siyaset*, (çev. Mehmet Beşikçi), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- BAŞKAYA, Fikret (2004), “Kapitalizm ve Yoksulluk”,
<http://www.ozguruniversite.org/baskayakyok.php>.
- BAŞKAYA, Fikret (2002), *Küreselleşmenin Karanlık Bilânçosu*, Ankara: Özgür Üniversite Kitabevi.
- BAUMAN, Zygmunt (1999), *Çalışma, Tüketici ve Yeni Yoksullar*, (Çev. Ü. Öktem), İstanbul: Sarmal Yayınları.
- BAUDRILLARD, Jean (1998), *Üretimin Aynası*, (Çev. Oğuz Adanır), İzmir: 9 Eylül Yayınları.
- BAYAT, Asef (2006), *Ortadoğu’da Maduniyet- Toplumsal Hareketler ve Siyaset*, (Der. ve Çev. Özgür Gökmen ve Seçil Deren), İstanbul: İletişim Yayınları.
- BELLO, Walden (1998), *Karanlık Zafer*, (Çev. Fikret Başkaya), Ankara: İmge Kitabevi.
- BİLEN, M., ŞAN, M. K. (2006), “Yoksulluk Kültürü ve Türkiye’de Yoksulluk Sorunu” *Sivil Toplum Dergisi*, 4 (13), s. 167-178.
- BİRCAN, İsmail (2002), “Türkiye’de Yoksulluk ve Kadınlar”, *Yoksulluk, Şiddet ve İnsan Hakları*, (Ed. Yasemin Özdek), Ankara: TODAİE, s. 119-127.

- BUĞRA, Ayşe (2008), *Kapitalizm, Yoksulluk ve Türkiye’de Sosyal Politika*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- BUĞRA, Ayşe (2007), “Yoksullukla Mücadele Yöntemi Olarak Mikro kredi: Acıklı Bir Hikaye”, *Sosyal Politika Forumu Bülteni*, Sayı 2, s. 1-4.
- BUĞRA, Ayşe, KEYDER, Çağlar (2003), *New Poverty and the Changing Welfare Regime of Turkey*, UNDP, Ankara: Ajans-Türk A.Ş.
- CARITAS EUROPA (2006), *Migration, A Journey into Poverty?*, Brussels.
- CHANT, Sylvia (2003), “Female Household Headship and the Feminisation of Poverty: Facts, Fictions and Forward Strategies”, <http://www.unesco.org/shs/gender>.
- CHOSSUDOVSKY, Michel (1999), *Yoksulluğun Küreselleşmesi*, (Çev. Neşenur Domaniç), İstanbul: Çiviyazıları.
- COHEN, Daniel (2000), *Dünyanın Zenginliği, Ulusların Fakirliği*, (Çev: D. Hattatoğlu), İstanbul: İletişim Yayınları.
- COLE, Key (2002), “Globalizasyonun İktisadi Yönü”, *Globalizasyonun Yansımaları*, (Ed. U. S. Akalın), İstanbul: Donkişot Yayınları, s. 33-34.
- ÇARKOĞLU, Ali (2005), “Türkiye’de, Bireysel Bağışlar ve Vakıf Uygulamalarında Eğilimler”, *TÜSEV Raporu: Türkiye’de Hayırseverlik: Vatandaşlar, Vakıflar ve Sosyal Adalet*, <http://www.tusev.org.tr>.
- ÇİZAKÇA, Murat (2005), “Osmanlı Dönemi Vakıflarının Tarihsel ve Ekonomik Boyutları”, *TÜSEV Raporu: Türkiye’de Hayırseverlik: Vatandaşlar, Vakıflar ve Sosyal Adalet*, <http://www.tusev.org.tr>.
- DAVIS, Mike (2007), *Gecekondu Gezegeni*, (Çev: Gürol Koca), İstanbul: Metis Yayınları.
- DEMİR ŞEKER, Sırma (2008), *Türkiye’de Sosyal Transferlerin Yoksulluk Üzerindeki Etkileri*, Ankara: DPT – Uzmanlık Tezleri.
- DİCLELİ, Vedat (1946), “Yoksulluk ve Sosyal Yardım Şekilleri”, *A.Ü. Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt 3, Sayı 1, s. 108-124.
- DONDU, Mustafa (2008), “Yoksullukla Mücadelede Önemli Bir Kurum: Gıda Bankacılığı”, *Dernekler Dergisi*, Sayı 5, (www.derneklerdergisi.com).
- DONOQHUE, Freda (2001), “Civic Expression: The Value of Volunteering”, *Centre for Nonprofit Management Scholl of Business*, http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=952672

- DPT (2007), *Gelir Dağılımı ve Yoksullukla Mücadele Özel İhtisas Komisyonu Raporu*, Ankara: DPT.
- DPT (2001), *Gelir Dağılımının İyileştirilmesi ve Yoksullukla Mücadele Özel İhtisas Komisyonu Raporu*, Ankara: DPT.
- DRUCKER, Peter F. (2000), *Yeni Gerçekler*, (Çev: B. Karanakçı), Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- DÜZYOL, Eylem (2010), “Türkiye’nin Kayıp İnsanları”, *Taraf Gazetesi*, (06/07 Nisan 2010).
- ENGELS, Friedrich (1997), *İngiltere’de Emekçi Sınıfın Durumu*, (Çev. Yurdakul Fincancı), Ankara: Sol Yayınları.
- ENGELS, Friedrich (1998), *Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni*, (Çev. Kenan Somer), Ankara: Sol Yayınları.
- EMRE, Akif (2010), “Yardım Kuruluşu Ne Değildir?”
<http://yenisafak.com.tr/Yazarlar/Default.aspx?t=12.01.2010&y=AkifEmre>
- ERDEM, Ilgın (2007), “Yoksulluğu Anlamak İçin Zenginliğe Bakmak”, *Sosyal Politika Forumu Bülteni*, sayı 2, s. 5-7.
- ERDER, Sema (2006), *Refah Toplumunda Getto*, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- ERDOĞAN, Aynur (2010), “Mücadele Yoksula Yönelik-I,II”, (Yücel Bulut’la Röportaj), (<http://www.dunyabulteni.net>).
- ERDOĞAN, Necmi (2007), *Yoksulluk Halleri- Türkiye’de Kent Yoksulluğun Toplumsal Görünümleri*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- ERSOY, Melih, ŞENGÜL, Tarık (2002), *Kente Göç ve Yoksulluk- Diyarbakır Örneği*, Ankara: ODTÜ Yayınları.
- ERSOY, Melih, ŞENGÜL, Tarık (2000), *Kentsel Yoksulluk ve Geçinme Stratejileri- Ankara Örneği*, Ankara: ODTÜ Yayınları.
- ESA (2009), *Rethinking Poverty, Report on the World Social Situation 2010*, New York: United Nations.
- FIELD, John (2006), *Sosyal Sermaye*, (Çev. B. Bilgen, B. Şen), İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- FROMM, Erich (1996), *Özgürlükten Kaçış*, 4. Baskı, (Çev. Şemsa Yeğin), İstanbul: Panel Yayınevi.

- FUCHS, Rachel G. (2005), *Gender and Poverty in Nineteenth-Century Europe*, New York: Cambridge University Pres.
- GOLDBERG, G. S. KREMEN, E. (1990), "The Feminization of Poverty: Discovered in America" *The Feminization of Poverty: Only in America?* (Ed. G. S. Golberg and E. Kremen), New York: Greenwood Pres.
- GÜL, H., SALLAN GÜL, S. (2008), "Yoksulluk ve Yoksulluk Kültürü Tartışmaları", *Türkiye'de Yoksulluk Çalışmaları*, (Der. Nurgün Oktik), İzmir: Yakın Kitabevi, s. 57-96.
- GÜNDOĞAN, Naci (2008), "Türkiye'de Yoksulluk ve Yoksullukla Mücadele", *Ankara Sanayi Odası Dergisi*, Ocak/Şubat 2008, s. 42-56.
- GÜNDOĞAN, Naci (2007), *Yoksulluğun Değişen Yüzü: Çalışan Yoksullar*, Eskişehir: A.Ü. İİBF Yayınları.
- GÜVEN, İzzet (2008), "Yoksullukla Mücadelede Yeni Bir Adım", *Dernekler Dergisi*, Sayı 5, (www.derneklerdergisi.com).
- ILLICH, Ivan (2006), *Tüketim Köleliği*, 3. Baskı, (Çev. Metin Karışahan), İstanbul: Pınar Yayınları.
- IŞIK Oğuz, PINARCIOĞLU, M. Melih (2005). *Nöbetleşe Yoksulluk: Sultanbeyli Örneği*, 5. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları.
- IŞIK Oğuz, PINARCIOĞLU, M. Melih (2003), "Nöbetleşe Yoksulluktan Kurlsız Yoksulluğa", *Görüş*, Temmuz Sayısı, s. 50-53.
- İTO, (2004), *Mikrokredi Modeli Yoluyla Yoksulluğun Azaltılması: İstanbul Örneği*, İstanbul: İTO Yayınları.
- JABER, Hala (2002), "Filistinli İntihar Bombacısının Dünyasına Yolculuk", *The Sunday Times*, 24 Mart 2002.
- KACOWICZ, Arie M. (2001), "The Dark Side of the Moon: Globalization and Poverty as a Global Problem", <http://isanet.ccit.arizona.edu/archive/kacowiz.htm>.
- KACOWICZ, Arie M. (2006), "Globalization, Poverty, and the North-South Divide", http://www.allacademic.com/meta/p99324_index.html.
- KARPAT, Kemal H. (2003), *Türkiye'de Toplumsal Dönüşüm*, (Çev. Abdülkerim Sönmez), İstanbul: İmge Kitabevi.

- KERNAGHAN, Charles. (2004), “Teşhir- Etiketin Arkasındaki Gerçek”, (Çev: A. E. Savran), *Küresel Başkaldırı*, (Ed. N. Welton and L. Wolf), İstanbul: Aykırı Yayıncılık, s. 168-171.
- KIYOSAKI, R. T., LECHTER, S.L. (2008), *Zengin Baba Yoksul Baba*, 6. Baskı (Çev. Dilek Şendil), İstanbul: Alfa Yayınları.
- KLOBY, Jerry. (2005), *Küreselleşmenin Sefaleti- Eşitsizlik, Güç ve Kalkınma*, (Çev: O. Düz), İstanbul: Güncel Yayıncılık.
- KOJEVE, Alexandre (2001), *Hegel Felsefesine Giriş*, 2. Baskı (Çev. Selahattin Hilav), İstanbul: YKY.
- MACFARLANE, Alan (1993), *Kapitalizm Kültürü*, (Çev. R. Hakan Kır), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- MARTINDALE, Don (2000), “Şehir Kuramı”, *Şehir*, M. Weber, Ed. D. Martindale, G. Neuwirth, (Çev. M. Ceylan), İstanbul: Bakış Yayınları, s. 5-68.
- MATRAS, Judah (1984), *Social Inequality, Stratification and Mobility*, Second Edition, New Jersey: Englewood Cliffs.
- MAVROMMATIS, Giorgos (2007), *Kalkanca'nın Çocukları- Yunanistan'da Bir Müslüman Azınlık Toplumunda Yoksulluk, Sosyal İzolasyon ve Eğitim*, (Çev. Berin Myisli), İstanbul: Kitap Yayınevi.
- MEIMER, S., STUTZER, A. (2004), “Is Volunteering Rewarding in Itself?”, *Discussion Paper Series, No: 1045*, (<http://www.iza.org/publications/dps/>).
- MILLS, C. Wright (1974), *İktidar Seçkinleri*, (Çev. Ünsal Oskay), İstanbul: Bilgi Yayınevi.
- MITTELMAN, James M. (2009), “Yoksulluğu Yeniden Düşünmek”, *Deniz Feneri (Deyam)*, Uluslararası Yoksulluk Sempozyumu Bildirileri, Cilt I, s. 111-118.
- MOGHADAM, Valentine M. (2005), “The ‘Feminization of Poverty’ and Women’s Human Rights”, <http://www.unesco.org/shs/gender>.
- MUMFORD, Lewis (2007), *Tarih Boyunca Kent*, (Çev. G. Koca, T. Tosun), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- ORTIZ, Isabel (2007), “Poverty Trends and Measurements”, http://www2.gsb.columbia.edu/ipd/j_poverty.html.
- OWEN, Robert (1995), *Yeni Toplum Görüşü*, (Çev. M. Doğan Şahiner), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

- ÖZDEK, Yasemin (2002), “Küresel Yoksulluk ve Küresel Şiddet Kıskaçında İnsan Hakları”, *Yoksulluk, Şiddet ve İnsan Hakları*, (Ed. Yasemin Özdek), Ankara: TODAİE, s. 1-44.
- ÖZTÜRK, Şinasi (2008), “Kırsal Yoksulluk”, *Türkiye’de Yoksulluk Çalışmaları*, (Der. Nurgün Oktik), İzmir: Yakın Kitabevi, s. 265-299.
- ÖZUĞURLU, Aynur (2009), “Yoksulluk Araştırmalarına Eleştirel Bir Bakış”, *Mülkiye*, Sayı 250 (30), s. 53-66.
- PAYNE, Ruby K. (2005), *A Framework For Understanding Poverty*, Fourth Revised Edition, Printed in the USA.
- POLANYI, Karl (2000), *Büyük Dönüşüm*, (Çev. Ayşe Buğra), İstanbul: İletişim Yayınları.
- RAHNEMA, Macit (2009), *Sefaletin Yoksulluğu Kovduğu Bir Dünya*, (Çev. Şule Ünsaldı), Ankara: Özgür Üniversite, Maki Basın Yayın.
- SASSEN, Saskia (2009), “Küresel Kentin Yoksulları”,
http://www.dunyabulteni.net/news_detail.php?id=94992.
- SEN, Amartya (2004), *Özgürlükle Kalkınma*, (Çev: Y. Alogan), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- SENNETT, Richard (2002), *Karakter Aşınması- Yeni Kapitalizmde İşin Kişilik Üzerindeki Etkileri*, (Çev. Barış Yıldırım), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- SEYYAR, Ali (2004), “Türkiye’de Yoksullukla Mücadelede STK’lerin Roller ve Önemleri- Deniz Feneri Örneği Derneği”, *I. Ulusal Sivil Toplum Kuruluşları Kongresi*, (4-6 Haziran 2004), Çanakkale, s. 187-195.
- SHIVA, Vandana. (2004), “Küreselleşmenin Şiddeti: Hindistan Direniyor”, (Çev: A. E. Savran), *Küresel Başkaldırı*, (Ed. N. Welton and L. Wolf), İstanbul: Aykırı Yayıncılık, s. 153-156.
- SIMMEL, Goerg (2009), *Bireysellik ve Kültür*, (Çev. Tuncay Birkan), İstanbul: Metis Yayınları.
- SLATTERY, Martin (2008), *Sosyolojide Temel Fikirler*, 2. Baskı (Yay. Haz. Ü. Tatlıcan, G. Demiriz), (Çev. Özlem Balkız vd.), İstanbul: Sentez Yayıncılık.
- SMITH, Adam (2009), *Milletlerin Zenginliği*, 3. Baskı, (Çev. Haldun Derin), İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

- ŞENSES, Fikret (2006), *Küreselleşmenin Öteki Yüzü: Yoksulluk*, 4. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları.
- TOFFLER, Alvin, TOFFLER, Heidi (2006), *Zenginlik Devrimi*, (Çev. Selim Yeniçeri), İstanbul: Koridor Yayıncılık.
- TOFFLER, Alvin (1996), *Üçüncü Dalga*, 3. Baskı (Çev. Ali Seden), İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi.
- TÜİK (2009), *2008 Yoksulluk Çalışması Sonuçları*, TÜİK Haber Bülteni, Sayı 205.
- TÜRKDOĞAN, Orhan (1977), *Yoksulluk Kültürü*, İstanbul: Dede Korkut Yayınları.
- UNDP (2009), *Human Development Report 2009*, New York: UNDP.
- YAVUZ, Hakan (2005), *Modernleşen Müslümanlar- Nurcular, Nakşiler, Milli Görüş ve AK Parti*, (Çev. Ahmet Yıldız), İstanbul: Kitapyayınevi.
- YILMAZ, Bediz (2008), “Türkiye’de Sınıf-altı: Nöbetleşe Yoksulluktan Müebbet Yoksulluğa”, *Toplum ve Bilim*, Yaz, Sayı 113, s. 127-145.
- YILMAZ, R., KOYUNCU, C. (2006), *Mikro Finansman ve Yoksullukla Mücadele*, Bursa: Ekin Kitabevi.
- YOLCUOĞLU, İsmet G. (2010), “Kentsel Yoksulluk”, <http://www.toplumvesiyaset.com/yaziOku.php?id=585> (Erişim Tarihi: 5 Nisan.2010).
- YUNUS, Muhammad, (2007), *Creating a World Without Poverty- Social Business and the Future of Capitalism*, New York: Public Affairs.
- YUNUS, Muhammed (2003), *Yoksulluğun Bulunmadığı Bir Dünyaya Doğru*, 2. Baskı, (Çev: G. Şen), İstanbul: Doğan Kitapçılık.
- YÜKSEL, Ahmet T. (2003), “Türk-İslam Medeniyetinde Vakıfların Önemi ve Fonksiyonları”, *Deniz Feneri Yoksulluk Sempozyumu*, Cilt 3, İstanbul: Deniz Feneri Yayınları, s. 22-31.
- WACQUANT, Loic (2008), “Ghettos and Anti-Ghettos: An Anatomy of the New Urban Poverty”, *Thesis Eleven*, Number 94, s. 113-118.
- WEBER, Max (2002), *Sosyoloji Yazıları*, (Çev. Taha Parla), İstanbul: İletişim Yayınları.
- WEISS, J., MONTGOMERY, H., KURMANALIEVA, E. (2003), “Micro Finance and Poverty Reduction in Asia: What is the Evidence?”, <http://ssrn.com/abstract=139698>.

WORLD BANK (1999), “Voices of the Poor”, www.worldbank.org.

<http://www.haber7.com/haber/20090508/Hic-bu-kadar-cok-ac-insan-olmamisti.php>

(Erişim Tarihi: 08.05.2009).

<http://www.ntvmsnbc.com/id/24968412> (Erişim Tarihi: 25.05.2009).

<http://www.tasamafrika.org/tr/haberler/285-tasam-yayinlari-bueyuek-guecler-ve-afrika-ktabini-yayimladi.html>

<http://www.timeturk.com/haberdetay.asp?Newsid=118914&Categoryid=2%20target=>
(Erişim Tarihi: 02.04.2010).

<http://www.timeturk.com/kara-afrikanin-aci-cigli-121973-haberi.html> (Erişim
Tarihi: 23.04.2010).

<http://www.trt.net.tr/Haber/HaberDetay.aspx?HaberKodu=926a50e3-1541-48cf-a11e-83caeffef522>

<http://www.tusev.org.tr/userfiles/image/OGSDarastirma%2012%5B1%5D.05.pdf>

http://www.vgm.gov.tr/001_Menu/01_Tarihce/tarih-tevakiflar.cfm

EKLER

ANKET SORULARI

1. Çalıştığınız veya gönüllü olduğunuz vakıf / dernek?

(.....
.....)

2. Cinsiyetiniz?

- 1 () Erkek
2 () Kadın

3. Medeni durumunuz?

- 1 () Bekâr
2 () Evli
3 () Dul
4 () Ayrı yaşıyor

4. Yaşınız?

- 1 () 18 – 24
2 () 25 – 35
3 () 36 – 45
4 () 46– 55
5 () 56 – 65
6 () 66 ve üstü

5. Öğrenim durumunuz (Mezuniyetiniz)?

- 1 () İlkokul
2 () Ortaokul
3 () Lise
4 () Üniversite (Fakülte/Yüksekokul)
5 () Yüksek Lisans / Doktora

6. Mesleğiniz?

- 1 () Memur
2 () İşçi (kamu ve özel sektör)
3 () Hizmet çalışanı (Temizlikçi, garson, kalfa, aşçı, çaycı vs.)
4 () Öğretmen, doktor, avukat, mühendis vs.
(Belirtiniz.....)
5 () Öğretim üyesi
6 () İşadamı
7 () Esnaf
8 () Emekli
9 () Diğer.....

7. Aylık geliriniz?

- 1 () 500 TL ve Altı
 2 () 501 TL – 750 TL Arası
 3 () 751 TL – 1000 TL Arası
 4 () 1001 TL – 1250 TL Arası
 5 () 1251 TL – 1500 TL Arası
 6 () 1501 TL – 2000 TL Arası
 7 () 2001 TL ve üst

8. Eşinizin mesleği?

- 1 () Eşim yok
 2 () Ev hanımı
 3 () Hizmet Çalışanı (Temizlikçi, aşçı vs.)
 4 () Memur
 5 () Öğretmen, avukat, doktor vs.
 (Belirtiniz.....)
 6 () Öğretim üyesi
 7 () Diğer.....

9. Yaşadığınız yerleşim birimi?

- 1 () Köy
 2 () İlçe
 3 () Şehir merkezi

10. Sosyal güvenceniz?

- 1 () Emekli Sandığı
 2 () SSK
 3 () Bağ-Kur
 4 () Yeşil Kart
 5 () Yok

11. İçinde yaşadığınız evin durumu?

- 1 () Kendi malım
 2 () Kira
 3 () Ücretsiz

12. Vakıf / Dernek ile nasıl tanıştınız?

- 1 () Kurucu üyeyim
 2 () Arkadaş vesilesiyle
 3 () Tv., radyo, gazete vb. vasıtalarla
 4 () İnternet aracılığıyla
 5 () Diğer.....

13. Kaç yıldır vakıfta / dernekte çalışıyorsunuz?

- 1 () 2 yıldan az
 2 () 2 – 4 yıl arası
 3 () 5 – 7 yıl arası
 4 () 8- 10 yıl arası
 5 () 11 yıl ve üstü

14. Haftada ne kadar vaktinizi ayırıyorsunuz?

- 1 () 2 Saatten az
 2 () 2 – 5 Saat arası
 3 () 6 – 9 Saat arası
 4 () Bir gün
 5 () 2 – 3 gün
 6 () 4 – 5 gün
 7 () 6 – 7 gün

15. Vakıfta / dernekte ücretli mi yoksa gönüllü mü çalışıyorsunuz?

- 1 () Ücretli
 2 () Gönüllü

16. Eğer gönüllü olarak çalışıyorsanız sizi gönüllü olmaya sevk eden en önemli neden aşağıdakilerden hangisidir?

- 1 () Vicdanî sorumluluk
 2 () Dinî hassasiyet
 3 () Sosyal sorumluluk
 4 () İlgili mercilerin ilgisizliği ve yetersizliği
 5 () Yurttaşlık bilinci
 6 () Boş zamanları değerlendirmek
 7 () Diğer.....

17. Gönüllü olmanızda başınızdan geçen herhangi bir olay etkili oldu mu?

- 1 () Hayır
 2 () Evet (Belirtiniz.....)

18. Geçmişte hiç yoksulluk yaşadınız mı?

- 1 () Evet çok yaşadım
 2 () Evet az yaşadım
 3 () Hayır yaşamadım

19. Daha önce herhangi bir kurum veya kuruluşta gönüllü olarak çalıştınız mı?

- 1 () Hayır
 2 () Evet (Belirtiniz.....)

20. Çalıştığınız veya gönüllü olduğunuz vakfa / derneğe bağışta bulunuyor musunuz?

- 1 () Hayır
 2 () Ara sıra
 3 () Her ay düzenli bağışta bulunuyorum

21. Vakıftaki / Dernekteki işiniz nedir?

- 1 () Başkan, mütevelli heyeti, yönetim kurulu
 2 () Proje oluşturma
 3 () Muhasebe
 4 () Mahalle sorumlusu
 5 () Yoksul hanelerin tespiti
 6 () Paketleme
 7 () Yardım dağıtımı
 8 () Veri girişi
 9 () Diğer.....

22. Başka herhangi bir sivil toplum kuruluşuna üye misiniz?

- 1 () Evet üyeyim (dernek, vakıf, sendika vb.)
(Belirtiniz.....)
- 2 () Hayır üye değilim

23. Yoksullukla ilgili herhangi bir etkinlikte bulundunuz mu?

- 1 () Hayır
- 2 () Evet (Belirtiniz.....)

24. Yoksullukla ilgili kitap, makale vs. okudunuz mu?

- 1 () Hayır
- 2 () Evet (Belirtiniz.....)

25. Yoksullukla mücadeleyle ilgili herhangi bir projede/çalışmada yer aldınız mı?

- 1 () Hayır
- 2 () Evet (Belirtiniz.....)

26. Vakıftaki / Dernekteki toplantılara ne sıklıkta katılıyorsunuz?

- 1 () Her hafta
- 2 () İki haftada bir
- 3 () Ayda bir
- 4 () İki ayda bir
- 5 () Diğer.....

27. Yoksullara yardımcı olurken herhangi bir sorunla karşılaşılıyor musunuz?

- 1 () Hiçbir sorunla karşılaşmıyorum
- 2 () Ailemi ihmal ediyorum
- 3 () Diğer işlerimden geri kalıyorum
- 4 () Yoksullardan incitici sözler işitiyorum
- 5 () Diğer.....

28. Yaptığınız gönüllü faaliyet sizde nasıl bir etki yapıyor?

- 1 () Mutlu oluyorum
- 2 () Vicdanen rahatlıyorum
- 3 () Sosyal sorumluluğumu yerine getirdiğime inanıyorum
- 4 () Toplumsal becerilerim gelişiyor
- 5 () Kendime güvenim artıyor
- 6 () Dinî vecibelerimi yerine getirdiğime inanıyorum
- 7 () Diğer.....

29. Sizce yoksulluk nedir?

(.....)

.....

.....

30. Size göre yoksulluğun en önemli nedeni nedir? (Birden fazla şık seçebilirsiniz).

- 1 () Gelir dağılımındaki adaletsizlikler
- 2 () Göç
- 3 () İşsizlik
- 4 () Yetersizlik (Kapasite yoksunluğu)
- 5 () Cehalet (Eğitimsizlik)
- 6 () Tembellik, sorumsuzluk
- 7 () Hastalık, özürlülük/sakatlık, yaşlılık ve boşanma gibi etmenler
- 8 () Hükümet politikaları (Ücretler, enflasyon vs.)
- 9 () Diğer.....

31. Size göre yoksulluğun meydana gelmesinde en çok kim sorumludur?

- 1 () Bireyin kendisi
- 2 () Aile
- 3 () Toplum
- 4 () Devlet
- 5 () Din / gelenekler
- 6 () Diğer.....

32. Sizce hangi kesim yoksulluğa daha fazla maruz kalmaktadır?

- 1 () Erkekler
- 2 () Kadınlar
- 3 () Çocuklar
- 4 () Gençler
- 5 () Yaşlılar, hastalar
- 6 () Özürlüler / engelliler

33. Yoksullukla mücadeleden ne anlıyorsunuz? (Birden fazla şık seçebilirsiniz).

- 1 () Yoksullara aynı ve nakdi yardımlarda bulunmak
- 2 () Yoksulları eğitmek ve bilinçlendirmek (Sosyal eğitim)
- 3 () Yoksullara meslekî beceri kazandırmak
- 4 () İşsizliği önlemek
- 5 () Gelir dağılımını adaletli kılmak
- 6 () Toplumsal barışı ve ekonomik refahı sağlamak
- 7 () Diğer.....

34. Vakfınız / Derneğiniz yoksullukla mücadelede nasıl bir yol izliyor?

- 1 () Yoksullara aynı ve nakdî yardımlarda bulunuyor
- 2 () Sosyo-ekonomik açıdan yoksulluğu çözmeye çalışıyor
- 3 () Yoksullukla topyekûn mücadele ediyor
- 4 () Sosyal eğitim ile yoksulları bilinçlendiriyor
- 5 () Diğer.....

35. Sizce yerel düzeyde yoksullukla mücadelede izlenecek en önemli yol ne olmalı?

(.....
.....
.....)

36. Size göre yoksullukla mücadelede en önemli rol kime ait olmalı?

- 1 () Devlete
- 2 () Yerel Yönetimlere (Belediye vb.)
- 3 () Sivil Toplum Kuruluşlarına
(Gönüllü kuruluşlara)
- 4 () Özerk Kurumlara (Üniversiteler vb.)
- 5 () Diğer.....

37. Yerel/gönüllü dernekler yoksulluğun çözümüne katkı sağlıyorlar mı?

- 1 () Evet
- 2 () Hayır
- 3 () Kısmen

38. Eğer katkı sağlıyorlarsa, gönüllü faaliyetlerin artması için neler yapılabilir? (Birden fazla şık seçebilirsiniz).

- 1 () Gönüllü kuruluşlar devlet tarafından desteklenmeli
- 2 () Yurttaşlık bilinci geliştirilmeli
- 3 () Manevi değerler güçlendirilmeli
- 4 () Sosyal yardımlaşma ve dayanışma teşvik edilmeli
- 5 () Sosyal sermaye (yardımseverlik, güven vb.) özendirilmeli
- 6 () Diğer.....

39. Yoksullukla mücadele kapsamında hangi konulara öncelik verilmeli? (Birden fazla şık seçebilirsiniz).

- 1 () İşsizliğe
- 2 () Gelir dağılımına
- 3 () Beceri ve meslek kazandırmaya
- 4 () Bölgesel eşitsizliğe
- 5 () Ayrımcılığa (etnik, sınıf, cinsiyet ayrımcılığı)
- 6 () Serbest çalışmaya
- 7 () Sosyal devlet politikalarına (sosyal adalet)
- 8 () Sosyal eğitime
- 9 () Diğer.....

40. Sizce yoksullara yardımcı olmak kimin görevidir?

- 1 () Devletin
- 2 () Yerel yönetimlerin (Belediye vb.)
- 3 () Sivil toplum kuruluşlarının
- 4 () Hali vakti yerinde olan vatandaşların
- 5 () Toplumdaki herkese görev düşmektedir
- 6 () Yoksullar kendi hallerine bırakılmalı
- 7 () Diğer.....

41. Devletin yaptığı sosyal yardımları nasıl görüyorsunuz?

- 1 () Doğru ve yerinde
- 2 () Siyasî amaçlı
- 3 () Yetersiz ve düzensiz
- 4 () Yeterli ama düzensiz
- 5 () Günü kurtarmaya yönelik
- 6 () Diğer.....

42. Çalışma ve yetenek açısından yoksulları en çok nasıl görüyorsunuz?

- 1 () Eğitimsiz ve temel becerilerden yoksundurlar
- 2 () Tembel ve sorumsuzdurlar
- 3 () Kendi kendilerini idare etmekten acizdirler
- 4 () Günübirlük yaşarlar, gelecek beklentileri ve planları yoktur
- 5 () Çalışkan ve gayretlidirler
- 6 () Beceriklidirler, ancak eşit fırsatlardan mahrum kalmışlardır
- 7 () Diğer.....

43. Yoksullarla ne sıklıkta görüşüyorsunuz?

- 1 () Her gün
- 2 () Haftada 1–2 kez
- 3 () Haftada 3–4 kez
- 4 () Ayda 1 kez
- 5 () Diğer.....

44. Yoksulların iç dünyalarını en çok nasıl görüyorsunuz?

- 1 () Kaderci ve kanaatkârlar
- 2 () Onurlu ve dürüstler
- 3 () Kendilerini dışlanmış hissediyorlar
- 4 () Ümitsizler, yarınları yok
- 5 () Diğer.....

45. Size göre yoksulların yardımlara yaklaşım biçimi nasıldır?

- 1 () Yardımları bir geçim kaynağı olarak görüyorlar
- 2 () Yardımları bir hak olarak görüyorlar
- 3 () Yardım kuruluşlarına minnettarlık duyuyorlar
- 4 () Yardımları bir ek kazanç olarak görüyorlar
- 5 () Diğer.....

46. Sizce yardım bağımlılığı, tembellik, sorumsuzluk vb. özellikler gösteren bir yoksulluk kültürü (yaşam tarzı) var mı?

- 1 () Evet
- 2 () Hayır
- 3 () Yoksullar tek tip değil

47. Sizce yoksulluk en çok ne tür sorunlara yol açıyor? (Birden fazla şık seçebilirsiniz).

- 1 () Hiçbir soruna yol açmıyor
- 2 () Boşanmalara, aile parçalanmalarına, evi terk etmelere
- 3 () Çocukların eğitimsiz kalmalarına ve sokağa düşmelerine
- 4 () Depresyon ve stres gibi hastalıklara
- 5 () Sosyal, ekonomik ve siyasal dışlanmaya
- 6 () İstismarcılığa, aylaklığa
- 7 () Şiddet ve suça
- 8 () Diğer.....

48. Sizce yoksulluktan kurtulmak mümkün mü?

- 1 () Evet
 2 () Hayır
 3 () Kısmen

49. Vakfınızın / Derneğinizin yaptığı yardımlar hakkında ne düşünüyorsunuz?

- 1 () Gerçek yoksulların ihtiyacını karşılıyor
 2 () Yoksulların İhtiyaçlarını karşılamakta yetersiz.
 3 () Bütün yoksullara ulaşmıyor
 4 () Diğer.....

50. Vakfınızın / Derneğinizin yaptığı yardımlar yoksulları nasıl etkiliyor?

- 1 () Herhangi bir etki yapmıyor
 2 () Mutlu oluyorlar
 3 () Duygusal yönden eziklik hissediyorlar
 4 () Gururları inciniyor
 5 () Diğer.....

51. Vakfınızın / Derneğinizin yaptığı yardımlar herhangi bir olumsuzluğa yol açıyor mu?

- 1 () Hiçbir olumsuzluğa yol açmıyor
 2 () Yardımlara bağımlılık meydana getiriyor
 3 () İnsanları tembelliğe itiyor
 4 () İstismarcılığa ve suiistimale neden oluyor
 5 () Diğer.....

52. Toplum vakfınızın / derneğinizin faaliyetlerini nasıl buluyor?

- 1 () Toplum duyarsız
 2 () Hayırseverlik olarak
 3 () Dinî duyarlılık olarak
 4 () Siyasî amaçlı olarak
 5 () Sosyal sorumluluk olarak
 6 () Diğer.....

53. Vakfınız / Derneğiniz aynî ve nakdî yardımlar dışında başka herhangi bir faaliyette bulunuyor mu? (Birden fazla şık seçebilirsiniz).

- 1 () Hiçbir faaliyette bulunmuyor
 2 () Eğitim Kursları (Belirtiniz.....)
 3 () Meslek kursları (Belirtiniz.....)
 4 () Araştırma projeleri (Belirtiniz.....)
 5 () Radyo, televizyon programları
 6 () Diğer.....

54. Sizce gönüllü kuruluşların önündeki en önemli sorun nedir?

- 1 () Bürokratik ve politik engeller
 2 () Finansal destek azlığı
 3 () Gönüllülerin yetersizliği
 4 () Kurumsal alt-yapı eksikliği (bina, araç-gereç, personel vs.)
 5 () Proje Yetersizliği
 6 () Diğer.....

55. Gönüllü kuruluşların yoksullukla mücadelede daha etkin olabilmeleri için ne yapılmalı?

- 1 () Gönüllü kuruluşlar kamu ve özel sektör tarafından desteklenmeli
- 2 () Kurumsal yapıları güçlendirilmeli
- 3 () Eğitim ve meslek kazandırma projelerine ağırlık verilmeli
- 4 () Toplum bilinçlendirmeli
- 5 () Gönüllü sayısı artırılmalı
- 6 () Araştırma/geliştirme çalışmalarına ağırlık verilmeli
- 7 () Diğer.....

56. Gönüllü kuruluşların faaliyetlerini yoksullukla mücadelede yeterli görüyor musunuz?

- 1 () Evet
- 2 () Hayır
- 3 () Kısmen

57. Vakfınızı / Derneğinizi yoksullukla mücadelede başarılı buluyor musunuz?

- 1 () Evet (Niçin.....)
- 2 () Hayır (Niçin.....)
- 3 () Kısmen (Niçin.....)

58. Bir kurum olarak devletten beklentileriniz var mı, varsa nelerdir?

(.....

59. Yerel düzeyde yoksullukla mücadele eden gönüllü kuruluşların konumunu nasıl görüyorsunuz? Lütfen görüş ve eleştirilerinizi yazınız.

(.....

ÖZGEÇMİŞ

1977 yılında Elazığ'ın Karakoçan ilçesine bağlı Durmuş köyünde dünyaya geldim. İlkokulu doğduğum köyde, ortaokulu ise Karakoçan Yatılı İlköğretim Bölge Okulunda okudum. Lise öğrenimimi Kovancılar Lisesi ve Elazığ Atatürk Lisesinde tamamladım. 1998 yılında Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Sosyoloji Bölümünde lisans öğrenimime başladım. 2002 yılında bu bölümden mezun oldum. Aynı yıl, yine bu bölümde yüksek lisans yapmaya başladım. 2004'te "Demokrasi ve Terör" adlı tezle yüksek lisans öğrenimimi tamamladım. 2005'te askerlik görevimi yerine getirdim. 2006'dan beri de Elazığ Fırat Üniversitesi Sosyoloji Bölümünde doktora yapmaktayım.